

متضاد روایات

مذهبي اختلافات

سلفي شم که مذهبي پاته شم؟

حکمتيار

Ketabton.com

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

په داسي حال کي چي مور د اسلامي امت يووالی غواړو، د امت پر هغو ژورو ژورو پرهارونو وير کوو او اوبنکي تويو چي ستر عامل ئې قومي او مذهبي اختلافات ول، د همدغو کرغېړنو اختلافاتو له کبله ټوټې ټوټې او له ذلت او سپکاوي سره مخامخ شو، هيله مو دا ده چي اسلامي امت د الله تعالی پر مضبوطي رسی منگولي ولگوي، متحد شي، خپل تېر برم او عظمت تر لاسه کړي، د ټولو حقه مذاهبو صادق او مؤمن پلويان يو ځل بيا د متحد او تفرق نه منونکي امت په توگه راڅرگند شي؛ د ورونو په څېر يو د بل خوا ته په ډاډ او اطمئن سره او له کرکي او دښمنۍ پرته ژوند وکړي، نه يو بل تکفير کړي، نه په فروعې مسايلو کي اختلاف د دوی تر منځ په دښمنۍ واوړي، نه اصلي مساييل هېر کړي او په فروعې مسايلو پوري ونښلي، نه ستر ستر خطرناک بهرني او کورني دښمنان له پامه وغورځوي او هغوی ته شا کړي او په داسي شخړو کي ځان مصروف کړي چي د مسلمانانو تر منځ له فروعې اختلافاتو راولاړېږي، مور غوښتل چي افغان ولس په يوه ډاډمن او متحد اسلامي صف کي راغونډ کړو، پرې نږدو چي افغانان؛ مخصوصاً هغه چي خپلواک، آزاد او سرلوری اسلامي افغانستان غواړي او دې سپېڅلي هدف ته د رسېدو لپاره هرې

قربانی ته چمتو دي؛ په بېلو بېلو ډلو ووېشل شي، غوښتل مو د دوی سنگر یو وي، د اسلام دوست ئې دوست او دښمن ئې دښمن وي، په گډه د کورنیو او بهرنیو دښمنانو مقابله وکړي، توره ئې د دښمن پر سر راپرېوځي، ژبه ئې د دښمن په ضد وڅوځي، قلم ئې د دښمن په ضد ولیکي، خو متأسفانه ځیني کمعقله او غرضي کړی د داسي هیلو په وړاندي خنډونه راولاړوي، په داسي حال کي چي مور له لوی دښمن سره په ساړه او تاوده جنگ کي مصروف یو، په داسي حال کي چي نن د تاریخ تر ټولو لوی او اوږد سوړ او تود جنگ د اسلام او اسلامي امت په ضد روان دئ، د مسلمانانو په ضد د نړۍ ټول کفري ځواکونه متحد شوي او د اسلامي هېوادو منافق او مفسد غلام صفته حکام هم ورسره ملگري شوي، د کابل او بغداد په څېر د اسلام ستري کلاگاني د دښمن په لاس کي پرېوتې، په همدې ویرجن او دردناک حالت کي ځیني وایي: مور په مقلدو مذهبیانو پسي ورروان یو او سنگرونه ئې ترې نيسو!! ځیني وایي: د مذهب تقلید شرک دئ، ځیني وایي: د احنافو په طریقه لمونځ کول لمونځ نه دئ، د دوی لمونځ د سنت خلاف دئ او الله تعالی ئې نه قبلوي!! ځیني وایي: له سنتو وروسته دعاء څنگه ده؟ او دې ته ورته نور مسایل. دښمن خوښ دئ او دا غواړي چي مسلمانان په دغسي قضایاوو کي مشغول وساتي، یقیناً چي د دغه بهیر تر شا یا د زرنگ دښمن ناولي لاسونه د فتنو راولاړولو په موخه بوخت دي او یا هغه کمعقله او په غرض او مرض ککړ خلک چي نه د دین په حقیقت پوهېږي او نه د دنیا له حالته خبر دي، نه دوست پېژني او نه دښمن، نه د اسلام غم ورسره دئ او نه د اسلامي امت درد.

مور دا کتاب په دې موخه خپروو چي دا توطئه شنډه کړو، د دغو مرموزو کړیو د تبلیغاتو مخه ونيسو، ټولو ته جوته کړو چي مور غواړو عقیده، مذهب، مسلک،

لمونخ او ټول عبادات او معاملات مو سل په سلو کي د قرآن او سنت مطابق وي، يوازي هغه څه منو او عمل پرې کوو چي د الله تعالی د کتاب او د رسول الله ﷺ له لارښوونو سره مطابقت ولري. هر مسلمان خپل ورور گڼو، د ټولو حقه مذهبو پلويانو ته درناوی لرو، شافعي، مالکي، حنبلي، سلفي او هر هغه څوک زموږ ديني ورور دی چي د الله کتاب قرآن ئې لارښود دی او د رسول الله ﷺ سنت ئې تگلاره دی، خپلو وروڼو ته وايو: په فرعي مسايلو کي اختلاف دي تاسو د هغو خلکو په اړه دښمنی، حساسيت او ضدیت ته اړه نه کړي چي په اصلي مسايلو کي له تاسو سره متحد دي، خپل وخت له هغو خلکو سره په شخړو، مشاجرو او مجادلو کي مه ضايع کوئ چي اصلي دښمن ئې هېر کړی، اصلي کار ئې پرېښی، د دښمن په ضد د جهاد سنگر ترې پاته دی، د مسلمانانو په ضد ئې د جدل سنگر پرانيستی او د دوی په ضد د خولې ډزي کوي. پر دوی زړه سوی ولرئ او ورته ووايئ: که گمان کوې چي په فرعي مسايلو د ترکيز له لاري به د الله تعالی رضا ترلاسه کړې او جنت الفردوس به دي په برخه شي، نو خپل شوق پوره کړه، خو په دې پوه شه چي نه د الله تعالی رضاء په دومره آسانی ترلاسه کېدی شي او نه جنت دومره ارزانه متاع ده چي په څو وړو او سړو خبرو واخيستی شي، د قرآن دغه آيت ئې مخي ته کېږدی:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ

آل عمران: ۱۴۲

﴿۱﴾

آيا داسي مو انگېرلې چي جنت ته به له هغه د مخه داخل شئ چي لا الله نه ستاسو مجاهدین معلوم کړي او نه ئې صابران معلوم کړي!!؟

يعني دا هسي يوه خوشې هيله او بې بنسټه انگېرنه ده چي تاسو به يوازي د ايمان په دعوی سره جنت ته درومئ او د جنت دروازې به په خپلي مخي کي

پرانيسټې مومئ، مخکي له دې چې له آزموينو تېر شئ، په امتحانونو کي بريالي شئ او د آزموينو په ترڅ کي جنت ته د ننوتو وړتيا ثابته کړئ!! دا هيله د الله له سننو سره اړخ نه لگوي، الله جنت د هغو لپاره جوړ کړي چې په آزموينو کي بريالي شي، جنت د مجاهدينو او صابرانو ځای دئ، په آزموينو کي الله تعالی دا عملاً څرگندوي چې څوک مجاهد او صابر دئ او د جنت مستحق. له دې آيت داسي معلومېږي چې له (مجاهد) او (صابر) پرته بل څوک جنت ته نشي ننوتی. او له دې دا خبره معلومېږي چې د (جهاد) او (صبر) لمن ډېره پراخه ده، او د انسان ټول ژوند احتوی کوي.

د حديث او سنت په اړه مور له دوو (مُنکرينو او مُنکرينو) ډلو سره مخامخ يو، يوه ئې انکار کوونکې او بله ئې انکاروونکې، يوه ئې په خپله له حديث او سنت نه انکار کوي، بله ئې نور انکار ته اړباسي، اسلام ته د دوهمي ډلي خطر تر لومړۍ زيات دئ، هغه چې هر وچ او لاندۀ د حديث په نامه وړاندي کوي، رسول الله ﷺ ته متضاد او متعارض اقوال او افعال منسوبوي، داسي څه ورته منسوبوي چې هم د قرآن خلاف وي او هم د عقل، رسول الله ﷺ په داسي صفاتو يادوي چې الله تعالی نه دئ پرې ستايلي، دوی له سنت او اسلام سره تر هر چا زياته دښمني کوي، له سنت نه انکار نه بازار لري او نه په امت کي د نفوذ مجال، خو متضاد او متعارض روايات هم بازار لري، هم په امت کي د خورېدو مجال، او هم د اختلافاتو راولاړولو توان، ډېر کمعقله دښمن به دا هڅه کوي چې له حديث او سنت نه د انکار لار غوره کړي او له دې لاري اسلام ته کوم تاوان ورسوي، دښمن هغه ډلي خوښوي، جوړوي او پالي چې د دين او مذهب په نامه د دين جرړي پرې کړي، له دين او مذهب نه داسي تعبير وړاندي کړي چې د هر چا کرکه راپاروي. مور ټول امت او د امت مجاهد علماء، هدفمن دعوات او د اسلام هر دردمن خواخوږی دې ته رابلو چې راوړاندي شي

او د دغو فتنو د مقابلې لپاره ملا وتړي. مور له هېڅ واقعي مسلمان سره، که د کوم مذهب پلوي وي او يا سلفي وي هېڅ ستونزه نه لرو، غواړو ټول په يوه صف کې راغونډ شي، ستونزه مو له هغو کړيو سره ده چې د مرموزو شبکو له لوري استخدامېږي او غواړي د مذهب تر نامه لاندې په مسلمانانو کې اختلافات راولاړ کړي او له اصلي دښمن او اصلي کار نه ئې مخ بل لوري ته واړوي.

حزب اسلامي دغه لار غوره کړې، د امت د راوېښولو، په يوه صف کې د ټولو مسلمانانو د راغونډولو او په گډه د ټولو کورنيو او بهرنيو دښمنانو د مقابلې لپاره ئې د چمتو کولو ملا تړلې، د دغې تگلارې له امله وو چې نه يوازي د افغان ولس اکثر صالح او هوښيار مجاهدين او د اسلام دردمن او هدفمن خواخوږي د حزب په لیکو کې تنظيم شول بلکې د افغانستان ډېری مخلص مذهبيان او سلفيان له حزب سره يو ځای شول او افغانستان ته له نورو هېوادو راتلونکو رضاکارو مجاهدينو به هم دا غوره گڼله چې د حزب په سنگرونو کې او د حزب اسلامي د مجاهدينو په څنگ کې جهاد وکړي.

اللهم ارنا الحق حقاً وارزقنا اتباعه
و ارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه

حکمتيار

سلفي شم که مذهبي پاته شم؟

مخکي له دې چي پورتنۍ پوښتنې ته ځواب ووايو او دا مطلب روښانه کړو چي آيا مور ته له مذهب نه استغناء او د احاديثو په موجود کتابونو کي په کوم يوه عمل کول ممکن او صحيح دي که نه؟ دا راته غوره ده چي د کوم مذهب تقليد وکړو او که ټولو مذهبونو ته شا کړو، په اصطلاح سلفي شو او پر حديث عمل وکړو؟ بايد څو خبري د سريزي په توگه وړاندي کړو:

د شهيد عبدالله عزام هغه تاريخي وينا مي مخي ته ځلېږي چي ويل ئې: څوک چي افغانستان ته نوی مذهب راوړي له اسلام او جهاد سره خيانت کوي!! دا وينا بايد په سرو زرو وليکل شي او هر څوک ئې خپلي مخي ته پر دېوال وځړوي. شهيد عبدالله عزام به کله چي له افغانانو سره يو ځای لمونځ کولو نو آمين بالجهر به ئې نه کولو، رفع اليدين به ئې نه کولو، پښې به ئې آزادي نه اېښودې، دې ته به ئې ترجيح ورکوله چي په لمانځه کي کوم افغان امامت وکړي، په څو اوږدو او لنډو جهادي سفرونو کي ئې زما ملگرتيا کړې، تل ئې له ما غوښتل چي په لمانځه کي ئې امامت وکړم، د ده اخلاص، قوي ايمان، هونبيارتيا او په جهاد کي د ده لويي ونډي ته په پام سره دښمنانو ونه زغملو او د داسي چا په لاس ئې شهيد کړ چي د مسلماني ادعاء ئې کوله!!

دښمن پرون هم دا هڅه کوله چي په اسلامي امت کي د مذهب په نامه

اختلافات راولاړ کړي او نن هم، اسلامي امت ئې هغه مهال ټوټې ټوټې کړ چې د مذهب په نامه ئې د دوی تر منځ د دښمنیو اور بل کړ، په افغانستان کې د نویو سیاسي او مذهبي ډلو د جوړولو لړۍ د جهاد په کلونو کې پیل شوه، او د هغو ځواکونو له لوري او د ډالر او ریال په زور چې په افغانستان کې د مجاهدینو په لاس د یوه اسلامي حکومت له جوړېدو سخت وپېرېدل. په دغو ډلو کې ځینې ئې سیاسي وې او ځینې ئې مذهبي، ځینو د وحدت تر نامه لاندې اختلافات راولاړول او ځینو له افغانانو غوښتل چې خپل مخکنی مذهب پرېږدي او نوی مذهب غوره کړي.

کومو ډلو چې د نوي مذهب خوړولو ته ئې ملا وتړله په څو ډېرو بسطو او فرعي مسایلو ئې ترکیز کاوو او له همدې ئې د اختلاف راولاړولو وسیله جوړوله، د پام وړ اساسي او مهم مسایل ئې دا وو: د الله تعالی لپاره د خدای نوم مه کاروئ، الله تعالی هر ځای او له هر چا سره نږدې نه دی بلکې د عرش له پاسه دی او پر عرش ئې استوی کړې، په لمانځه کې د قیام په وخت کې پښې آزادي ږدئ، د تکبیرونو په وخت کې لاسونه لوړوئ، آمین په لوړ ږغ وایئ، د کوم مذهب تقلید حرام دی، هر څوک باید مخامخ احادیثو ته رجوع وکړي او پر حدیث عمل وکړي نه د کوم امام پر قول!!... غواړم په دې لیکنې کې د دوی دغه وروستی ویناوي وڅېرم او ماهیت ئې روښانه کړم:

درنو محدثینو ته دي الله تعالی ډېر ډېر اجر وونه ورکړي چې د رسول الله ﷺ احادیث ئې په ډېر دقت او احتیاط سره او د ډېرو ستونزو په ګاللو سره راغونډ کړل، روایات ئې وچل، د راویانو په اړه ئې ژور تحقیقونه وکړل، صحیح روایات ئې بېل کړل، د اعتماد وړ راویان ئې له کمزورو بېل کړل او د مبارکو احادیثو ګڼ شمېر مجموعې ئې راتلونکو نسلونو ته په مېراث پرېښودې. په دې اړه د درنو فقهاوو له

لوري راغونډ شوي احاديث او د هغوی په رڼا کي فقهي احکام تدوينول او د صحاح
سته امامانو خدمات د ډېري ستايني وړ دي، خو ای کاش په اسلامي امت کي داسي
مدبر او د بصيرت خاوند زعيم راپيدا شوی وی چي د رواياتو په اړه ئې همغه کار
کړی وی چي عثمان رضي الله عنه د قرآن په اړه وکړ، که موږ د احاديثو او رواياتو يوه معتبره
او ټول امت ته د منلو وړ مجموعه درلودی او د احاديثو موجود کتابونه د قرآن په رڼا
کي له تنقيح نه وروسته په يوې مجموعې کي راغونډ شوي وی نو له سترو فتنو او
اختلافاتو به ژغورل شوي وو. اوس خو متأسفانه د رواياتو په بېلو بېلو کتابونو کي د
مختلفو مذاهبو پلويانو ته د اعتبار وړ رواياتو کي شديد تناقضات او اختلاف خو
پرېږده د احاديثو په يوه کتاب کي به گڼ شمېر متعارض روايات ومومي، داسي چي
له دوو نه به ناچار يو منو او بل به پرېږدو، دا هم نه دي په گوته شوي چي په دغو
متعارضو رواياتو کي کوم يو په کوم دليل د منلو وړ دی او پر بل ترجيح لري.

زموږ گران ائمه هم له دغي ستونزي او مشکل سره مخامخ ول، ليدل ئې چي د
متعارضو رواياتو له کبله په امت کي شديد اختلافات راولاړ شوي، هر څوک په
ځانگړو رواياتو استناد او عمل کوی، کمعلمه خلکو ته څو روايات په لاس ورغلي، له
تحقيق پرته ئې منلي، همدا ئې ځان ته مذهب گرځولی، خپله لار ئې له نورو بېله
کړې، له هغه چا سره مخالفت کوي چي د دې رواياتو پر ځای نور روايات او د ده تر
رواياتو ډېر صحيح او مستند په لاس ورغلي، دا اختلاف ورځ په ورځ زياتېدو، خبره
روند تعصب ته رسېدلې، يوه بل په دې خاطر تکفير کړی چي د ده روايات ئې
ورسره نه دي منلي، درنو ائمه وو تر ډېره حده د دې فتنې مقابله وکړه، که د دوی
مبارکي هڅي نه وی نو امت به داسي ټوټې ټوټې شوی وو چي راغونډول به ئې ممکن
نه وو. تر ډېري مودې دا فتنه غلې وه، خو ورو ورو ئې بيا سر راوچت کړ، بيا په امت

کي داسي خلک راپيدا شول چي نه يوازي مخکنی فتنه ئې راژوندي کړه او ويل ئې چي هر څوک بايد په حديث عمل وکړي، او د خاص مذهب له متابعت نه ډډه وکړي، بلکي د ائمه وو د متابعت په اړه ئې ويل چي دا متابعت ناروا تقليد او شرک دئ!! دا په داسي حال کي چي ائمه وو له دې پرته بل کار نه دئ کړی چي احاديث او روايات وچني، صحيح له ضعيف نه تفکيک کړي، او خلکو ته وښيي چي په کوم روايت عمل وکړي او په کوم نه، هر څوک چي د حديث متابعت ته خلک رابلي نو هرو مرو به د رواياتو يوه خاصه لړۍ د هغوی مخي ته ږدي، په ځانگړيو کتابونو کي د احاديثو د راغونډولو لړۍ دغه ضرورت ته په پام سره پيل شوې، نن هم که څوک يوازي په حديث د عمل کولو خبره کوي نو ناچار به خلکو ته وايي چي د احاديثو کوم کتاب ته به اعتبار ورکوي او د رواياتو کومه لړۍ به معتبره گڼي، او دا له دې پرته بل کار نه دئ چي نوي مذهب ته به خلک رابلي، ځيني کمعقله او ساده خلک داسي فکر کوي چي مذاهبو امت وپشلی او په احاديثو عمل کول دا اختلاف له منځه وړي، حال دا چي خبره په بشپړه توگه د دې عکس ده. د احاديثو کتابونه دومره ډېر دي چي يو ستر کتابتون ترې ډکېږي، او د رواياتو شمېر دومره دئ چي لکونو ته رسېږي، عادي خلک خو په ځای پرېږدئ متخصصين هم له هغوی نه د احکامو په رايستو کي له سترو ستونزو سره مخامخ کېږي. کاش موږ د رواياتو داسي متفق عليه کتاب او مجموعه درلودی چي ټول امت پرې متفق وي، او په هغه کي داسي روايت نه وي چي له قرآن سره تعارض لري او يا يو ئې له بل سره، که تاسو د رواياتو اوسنيو کتابونو ته په دقت او له تعصب نه پرته رجوع وکړئ نو نه يوازي په سلگونو داسي روايات به ومومئ چي په بشپړه توگه له قرآن سره تعارض لري بلکي په خپلو منځو کي هم دومره ژور تعارض لري چي هيڅوک ئې په تليفق نشي

توانېدی. دا تعارض به نه یوازي په هغو روایاتو کې وگورئ چې د بېلو بېلو مذاهبو پلویانو ته د اعتبار وړ دي بلکې په هغو کې به ئې هم ومومئ چې د یوه خاص مذهب پلویان ئې د ځان گڼي.

د مثال په توگه د شيعه وو له نظره معتبر کتاب اصول کافي په اړه د دوی یو مشهور عالم علامه برقي لیکي: د دې کتاب اکثر روایات جعلي، له قرآن سره متصادم او د عقل خلاف دي او رواة ئې مجهول الهویه، کاذب او فاسق دي، برقي د اصول کافي د تردید په اړه یو ضخیم کتاب لیکلی چې په هغه کې ئې لیکلي: که دښمنان خبر شول چې زموږ د روایاتو په کتابونو کې داسې روایات هم راغلي چې روایان ئې خر او چنگښه دي؛ نو څه به کوو؟!

ځینې داسې دي چې ځان ته اهل حدیث او سلفي وايي او د مذاهبو پلویان مشرک گڼي، دا په داسې حال کې چې دوی په خپله د یوه خاص امام او مذهب متابعت کوي، د ډېرو ئې امام بخاري امام دئ او بخاري ئې مذهبي کتاب، او دا په داسې حال کې چې د ائمه وو په وړاندي امام بخاري داسې دئ لکه د شاگرد شاگرد، هم د احادیثو د ذخېرې له پلوه او هم د صحابه وو دور ته د نږدې والي له پلوه، د څلورو مذاهبو امامانو هر یوه ئې په دومره احادیثو استناد کړی چې بخاري ئې نیمايي ته هم نه رسېږي، په ائمه وو کې امام ابوحنیفه داسې احادیث هم روایت کړي چې له صحابه وو ئې مخامخ اورېدلي!! آیا هغه به ډېر سلفي وي چې د صحابه وو، تابعینو او تبع تابعینو متابعت کوي او له دوی نه ئې مخامخ روایات ترلاسه کړي او که هغه چې د احادیثو کتابونه ئې له دغو دريو ادوارو نه وروسته لیکلي؟! امام ابوحنیفه وايي: که کوم حدیث صحیح ثابت شي نو همدا زما مذهب دئ، يعني د هري قضیې په اړه زما وروستی رایه همغه رایه ده چې صحیح حدیث ئې وړاندي کوي!! د دې معنی دا ده

چي د امام ابوحنيفه مذهب د صحيح احاديثو مجموعه ده، هغه هر صحيح حديث د خپلي فتوى بنسټ گرځولى، روايت ئې په هغه صورت كې نه دئ منلى چي اسناد ئې ضعيف او متن ئې د قرآن او درايث خلاف موندلى. او دا كار هر امام كړى او هر هغه څوك به ئې كوي چي مسلمان وي، پر قرآن ايمان ولري او د خاص مسلک او مذهب په اړه پروند تعصب ونه لري. روايت خو يوازي په هغه صورت كې د منلو دئ چي منشأ ئې قرآن وي يا لږ تر لږه له قرآن سره تعارض ونه لري او د عقل خلاف نه وي، څوك چي پر قرآن ايمان لري نو نه د قرآن يو آيت داسي تعبيروي چي له گڼ شمېر نورو آيتونو سره په تعارض كې راشي او نه داسي روايت مني چي له قرآن سره تعارض لري.

په رواياتو كې د اختلاف يوه بېلگه د لمانځه څرنگوالى دئ، گورو چي په دې اړه د مذهبو تر منځ اختلاف دئ چي د تكبيرونو په دوران كې رفع اليدين وشي كه نه، د فاتحې په پاى كې آمين په جهر او لوړ بغ وويل شي كه په تيب بغ، د قرائت پر وخت لاس چېري، پر سينه يا پر نامه كېښودى شي او يا ځوروند پرېښودل شي، د قيام په وخت كې پښې څنگه او څومره يوه له بلي لري كېښودى شي... دا په داسي حال كې چي په زرگونو صحابه وو د پيغمبر عليه السلام لمونځ په خپلو سترگو ليدلى، په جمع ئې لمونځ ورپسي كړى، ټول حركات ئې ليدلي، خو سره له دې د همدې لمانځه د څرنگوالي په اړه مختلف روايات د دې باعث شوي چي بېلو بېلو مذهبي ډلو بېل بېل صورتونه غوره كړي!!

كاش زمونږ درنو فقهاوو لږ تر لږه د لمانځه د هيئت په څېر مسايلو كې اختلاف نه درلودى، ټولو د مدينې منورې د خلكو لمونځ او څرنگوالى ئې معيار گڼلى وى او نن د ټولي نړۍ د مسلمانانو لمونځ يو شاني وى، د پيغمبر عليه السلام نږدې

اتلس زره لمونځونه د مدينې خلکو په خپلو سترگو ليدلي او په خپلو غوږونو ئې اورېدلي او خبر ئې نسل په نسل له يوه بل ته انتقال شوی، خو متأسفانه مونږ په دې کي هم د امت تر منځ د اختلاف شاهد يو، د کوفې، مدينې او شام د فقهاوو ترمنځ اختلاف دئ، دا درې مراکز په هغه وخت کي درې ستر ستر سياسي مراکز وو، د سياسي مراکزو اختلاف په فقهي مسايلو کي له اختلاف سره يو حای شو او دا دئ تر نن پوري د دې لړۍ روانه ده، هر څومره چي دا سياسي مراکز زيات شوي همدومره اختلاف ورسره پراخ ابعاد موندلي، مصر، استانبول، مرو او خراسان هم د کوفې او شام په څېر په سترو سترو سياسي مرکزونو بدل شول او مزيد مذهبي اختلافات ئې وزېږول.

دا مشکل به هغه وخت حل کېږي چي ټول اسلامي امت واحد ستر سياسي مرکز ولري، او همدا مرکز د مذهبي اختلافاتو د ختمولو لپاره داسي کار وکړي لکه عثمان رضي الله عنه چي د قرآن د مختلفو نسخو د توحيد په اړه وکړ او د يوه ستر اختلاف مخه ئې ونيوله.

د رواياتو دغو ارزښتناکو زېرمو هغه فتنه تر ډېره حده پای ته ورسوله چي د اسلام دښمنانو، غرضي او مرضي کړيو او ناپوه مسلمانانو راولاړه کړې وه، په مسلمانانو کي د اختلافاتو راولاړولو لپاره له حُانه احاديث جوړول، غلطي، کمزورې، نيمگړې او د قرآن خلاف ويناوي ئې پيغمبر عليه السلام ته منسوبول، د سياسي اغراضو لپاره د قرآن آيتونه او د پيغمبر عليه السلام احاديث په داسي بني کي تعبيرول چي ټگماران خپلي موخي پرې ترلاسه کړي، هغه لويه فتنه وه چي په امت کي د تفرق او د سياسي اختلافاتو او شخړو پر مهال رامنځته شوه، هر څومره چي د اقتدار مراکز زياتېدل او د اقتدار د خاوندانو ترمنځ اختلافات تشديد کېدل نو د

جعلي رواياتو او موضوعي احاديثو لړۍ تقويه کېده، تر هغي ورځي چي د اسلامي امت د اقتدار سياسي مرکز يو وو، ستر اسلامي خلافت له يوه دارالخلافة نه اداره کېدو، مدينه له سياسي لحاظه دارالخلافة وه او له علمي پلوه د ارشاد او دعوت مرکز، ټول اسلامي امت لدغه واحد مرکز نه ديني او علمي لارښووني او سياسي پرېکړي ترلاسه کولې، خو کله چي سياسي مرکز له مدينې نه کوفې بيا شام او مصر ته انتقال شو، نو د مدينې په خوا کي درې نور علمي او ديني مراکز جوړ شول، دغه مهال وو چي سياسي اختلاف مذهبي رنگ غوره کړ، بېل بېل مذاهب رامنځته شول او د رواياتو بېلي بېلي مجموعې جوړي شوې، د عباسيانو د اقتدار په مهال دا اختلافات خپلي لوړي کچي ته ورسېدل، شيعه مذهب هم په دغه دوران کي رامنځته شو، که څه هم د دې مذهب بنسټ د يهودي عبدالله بن سبا له لوري اېښودل شوی او دی د هغي فتنې محرک وو چي په ترڅ کي ئې لومړی عثمان رضي الله عنه او بيا علي رضي الله عنه په شهادت ورسېدو، خو د ده تحريک هغه مهال د يوه مذهب بڼه غوره کړه چي اقتدار له امويانو نه عباسيانو ته انتقال شو او عباسي واکمنانو غوښتل چي د امويانو په ضد د هغو خلکو مرسته او ملاتړ هم ترلاسه کړي چي د علي رضي الله عنه ملاتړي او پلويان ول، د امويانو د اقتدار پر مهال د علي رضي الله عنه ځيني اولاد د ايران او خراسان په لوري هجرت ته اړ شول، د زور ايران سياسي او مذهبي مشرانو د مسلمانانو له هغو مشرانو سره ژوره کينه په زړه کي درلوده چي ايران د دوی د واکمنۍ په دوران کي فتحه شوی وو، دوی ته دا موقع په لاس ورغله چي د علي رضي الله عنه د خواخوږو په توگه راوړاندي او د علي رضي الله عنه د اولاد ملاتړ وکړي او د علي رضي الله عنه حب او ملاتړ ته د يوه مذهب بڼه ورکړي. دوی د رواياتو داسي لړۍ ځان ته جوړه کړه چي يوازي د علي رضي الله عنه اولاد ته منسوب شوي، نهج البلاغه او اصول کافي د دوی د رواياتو دوه مجموعې دي چي د علي رضي الله عنه

له شهادت نه نږدې څلور سوه کاله وروسته رامنځته شوې.

دوی د قرآن د آیتونو په اړه په داسې روایاتو باور لري چې نبيي د قرآن ډېر آیتونه د علي رضي الله عنه او د ده د اولاد په هکله نازل شوي، دا په داسې حال کې چې د ټول قرآن په یوه آیت کې هم نه صراحتاً او نه اشارتاً داسې آیت تر سترگو کېږي چې د علي رضي الله عنه او د ده د اولاد په اړه وي، خو دوی د دغو آیتونو لپاره داسې شأن نزولونه له خپله ځانه جوړ کړي چې خپله ادعاء پرې ثابتوي، په دې کې داسې مسخره او خندوونکي روایات هم شته چې وایي: والشمس ای علي، والقمر ای فاطمه، والتین ای علي، والزیتون ای فاطمه!! یعنی په قرآن کې چې الله تعالی په لمر یا انځر لوړه کړې له دې مراد علي دئ او په سپوږمۍ او زیتون له لوړې نه مراد د فاطمې پر سر لوړه ده!! که څوک ورته ووايي: چې الله تعالی ولي دوی په خپل اصلي نومونو نه دي یاد کړي؟ الله تعالی د ابولهب نوم اخلي او د دوی نه، د هارون علیه السلام نوم یادوي او د دوی نه، ولي به ئې داسې الفاظ کارولي وي چې هر څوک بله معنی ترې اخلي؟ آیا الله تعالی غواړي چې خلک په شک کې واچوي؟ الله تعالی خو فرمایي چې په دې کتاب کې د شک ځای نشته، داسې آیت په کې نشته چې څوک ئې د معنی په پوهېدو کې شک وکړي، الله تعالی خو فرمایي چې قرآن آسان دئ، څرگند او مبین دئ، د ټولو اختلافاتو د حلولو وروستی مرجع ده، خو دا څنگه تاسو په قرآن کې اختلاف راولاړوئ او دا اختلاف په روایاتو حل کوئ!! هیڅ ځواب نه لري. په اهل سنت و جماعت کې هم داسې خلک راپیدا شول چې د قرآن په ځای روایات وروستی مرجع گڼي، د آیت صراحت ته هیڅ اعتناء نه کوي، دې ته نه گوري چې د هر آیت معنی باید تر هر څه د مخه په خپله په قرآن کې ولټوو او که په قرآن کې مو ونه مونده نو روایاتو ته رجوع وکړو، روایت یوازې په هغه صورت کې ومنو چې د قرآن له کوم

خرگند آیت سره تعارض او اختلاف ونه لري، پر قرآن د ایمان تقاضاء دا ده چي د هر څه په اړه د لارښوونو وروستی مرجع او د اختلافاتو د حل وروستی پرېکړه ئې وگڼو، دا خوارکیان کله کله د قرآن په ځینو آیتونو د خپل مسلک د اثبات لپاره استناد کوي او وایي: قرآن مور د الله تعالی او د هغه د پیغمبر په اطاعت مکلف کړي یو، نو په حدیث عمل خو د دغه حکم تقاضاء ده، که څه هم دا خبره په خپل ذات کي صحیح ده خو دوی ئې په غلطه تعبیروي او دا معنی ترې راباسي چي د هر هغه روایت متابعت پر مور فرض دئ چي دوی ئې صحیح گڼي که څه هم له قرآن سره تعارض لري، دې ته ئې پام نه دئ چي د پیغمبر اطاعت یعنی د قرآن اطاعت، که څوک غواړي د پیغمبر علیه السلام اطاعت وکړي نو په دې قرآن دي عمل وکړي، کوم څه چي له پیغمبر علیه السلام نه مور ته په بشپړ امانت او د ټولو صحابه وو په اجماع سره رارسېدلی دغه قرآن دئ، الله تعالی خپل پیغمبر د دغه قرآن د تبلیغ لپاره غوره کړی، د پیغمبر علیه السلام اصلي مأموریت دا وو چي دغه قرآن تر خلکو ورسوي، پیغمبر علیه السلام په قرآن دومره ترکیز کولو چي د یوه روایت له مخي ئې د عمر تر پایه چا ته د احادیثو د لیکلو اجازه نه ورکوله او د بل روایت له مخي د مدیني تر ورستیو کلونو پوري. د احادیثو له لیکلو نه د ممانعت په سبب گورو چي له احادیثو نه د گوتو په شمېر داسي دي چي په تواتر سره تر مور رسېدلي، داسي احادیث ډېر لږ دي چي ټولو صحابه وو پرې اتفاق کړی وي او په مقابل کي ئې داسي روایت نه وي چي په معنی او الفاظو کي ورسره اختلاف ونه لري. احادیث خو د قرآن له شرحي او تفصیل نه پرته بل څه نه دي.

د روایاتو د یوې خاصي لړۍ په اړه پروند تعصب د دې باعث شو چي شیعه له ټول امت نه بېله لار غوره او په امت کي د اختلاف باعث شي، دوی د زرگونو صحابه

وو له لوري وړاندي شوو رواياتو ته شا کړه او يوازي هغه ئې ومنل چي د علي رضي الله عنه اولاد ته منسوب وو، همدغه غلطه تگلاره په دې منتج شوه چي دوی په ټولو صحابه وو د نفاق او ارتداد حکم وکړي، له پيغمبر عليه السلام نه وروسته علي رضي الله عنه او زامن ئې د هغه خای ناستي او د خلافت اصلي او يوازي وارثين وبولي او ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم او ټولو هغو صحابه وو ته د غاصب په سترگه وگوري چي له علي رضي الله عنه نه پرته ئې له بل چا سره بيعت کړی او د بل په خلافت راضي شوي، حال دا چي علي رضي الله عنه په خپله له مخکنيو خلفاوو سره بيعت کړی او نه يوازي دا چي تل ئې په لمانځه کي په هغوی پسي اقتداء کړې بلکي خپله لور ئې عمر ته په نکاح ورکړې!! د امام حسين رضي الله عنه لپاره به د محرم په ورځو کي توره جامه اغوندي او د محرم په لسمه به د هغه د شهادت وير کوي، په مسخره، کرکجنو، خرافي او اسلام ضد حرکتو او ناولو بدعتونو سره به دا ورځ لمانځي؛ خو په عمل کي به په کربلا او نجف باندي د صليبي ځواکونو د بريد په وخت کي د يرغلگرو مرسته کوي او د دوی په لاس د زرگونو هغو مسلمانانو د وژلو به هيڅ پروا نه کوي چي د امام حسين په څېر د ظلم او تېري مقابله کوي!! پر يزيد به لعنت وايي خو په عمل کي به تر يزيد نه د لازيات ظالمو واکمنانو ملگرتيا او له بې دينه، منافق، ظالم او مفسدو واکدارانو سره بيعت کوي!! که د پيغمبر عليه السلام په ژوند کي دومره مسلمانان په عراق او افغانستان کي وژل شوي وي، مگر هغه مبارک به د کربلا تر شهيدانو په دغو شهيدانو زيات نه وو خواشيني شوی؟! دغه شيعه چي نن په عراق او افغانستان کي د عاشوری په لسمه ځانونه وهي؛ د افغانستان او عراق په نيولو کي ئې له امريکايانو سره لاس يو کړ، په کربلا او نجف ئې د امريکايانو د بيرغ رپېدا ومنله، په داسي حال کي د عاشوری د ورځي مراسم لمانځي چي امنيت ئې امريکايانو نيولی!! دا ټول د څه لپاره او وجه ئې

خه ده؟ په غلطو روایاتو باور په دې ډنډ کي پرې ایستل. په اهل سنت و جماعت کي هم دوی ته ورته یوه ډله جوړه شوه، په هر هغه چا ئې د کفر فتوی ورکوله چي د دوی د روایاتو لړۍ ئې نه منله.

په دې کي هیڅ شک نشته چي له اهل بیت او حسین رضی الله عنہ سره د دوی د محبت ادعاء هسي یوه دروغجنه سیاسي لوبه ده، دا د دوی پلرونه ول چي له حسین رضی الله عنہ سره ئې خیانت وکړ، کوفي ته ئې وروبللو خو خپلي ژمني ئې تر پښو لاندي کړې او د یزید په هغه لښکر کي شامل شول چي حسین رضی الله عنہ او د ده ملگري ئې شهیدان کړل، یقیناً چي الله تعالی د همغه منافقت سزا نن د دوی اولادونو ته ورکوي، داسي چي د هغه د شهادت په ورځ به ځانونه په خپله په زنجیرونو وهي!! دا هم په بشپړه توگه سیاسي وجوهات لري چي د اهل بیت په نامه ئې روایات رايستلي او هغه ئې د خپل مذهب لپاره مستمسک جوړ کړي.

د دې لپاره چي روښانه شي پر روایاتو مخامخ عمل کول څومره گران کار دئ، د بخاري څو لومړني روایات ستاسو مخي ته ږدم چي وگورئ د هغوی له منځه د یوه انتخاب څومره دروند او ستونزمن کار دئ:

بخاري په دې حدیث پیل شوی:

حَدَّثَنَا الْحَمِيدِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ قَالَ حَدَّثَنَا سَفِيَانُ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رضي الله عنه - عَلَى الْمُنْبَرِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ).

عبدالله بن زبير حميدي له سفيان نه، هغه له يحيى بن سعيد الانصاري نه، هغه له

محمد بن ابراهيم التيمي نه روايت کوي چي له علقمه بن وقاص نه ئې اوربډلي چي ويل ئې: عمر بن الخطاب رضي الله عنه د منبر پر سر وويل: له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه مي واوربډل چي فرمايل ئې: يقنأً چي عملونه په نيتونو پوري تړلي دي، او يقيناً چي هر چا ته هغه څه دي چي نيت ئې کړی، نو چا چي هجرت د دنيا لپاره وي چي په برخه ئې شي يا د کومي بسخي لپاره چي په نکاح ئې کړي نو هجرت ئې د همغه څه لپاره دئ چي هجرت ئې ورته کړی.

بخاري دا حديث اته حلي راوړی، په ټولو کي يحيى بن سعيد له محمد بن ابراهيم نه هغه له علقمة بن وقاص او هغه له عمر رضي الله عنه نه روايت کړی، له يحيى نه وروسته راويان بېل بېل دي، د بخاري په نورو رواياتو کي هم دا تکرار تر سترگو کېږي، کاش بخاري د روايت متن يو حل راوړلی او په خوا کي ئې د راويانو مختلفي سلسلې بيانولی، په دې سره به هم لوستونکو ته کار آسانه شوی وو او هم به د بخاري حجم راکم شوی وو، په دې صورت کي به د بخاري اوسنی ضخامت نږدې پنځمي برخي ته راکوز شوی وو.

که دغو اتو رواياتو ته خير شئ نو وبه گورئ چي په الفاظو کي ئې توپيرونه شته، حيني ئې لنډ او حيني ئې اوږده دي، حيني الفاظ په يوه کي راغلي او په بل کي نه، په يوه کي (الاعمال) او په بل کي (العمل) په يوه کي (النية) او په بل کي (النيات)، په يوه کي (لامري) او په بل کي (لکل امري) او همداسي نور توپيرونه. بخاري دغو توپيرونو ته په پام سره اړ شوی چي ټول روايات راوړي او قضاوت ئې لوستونکو ته پرېښی چي کوم ترې غوره کوي، دا حکم ئې نه دئ کړی چي کوم روايت له کومو الفاظو او ترکيب سره ارجح ورته برېښي، حال دا چي دا ډېره مهمه او ضروري مسئله ده، که نه نو لوستونکی په شک کي لوېږي چي په يوې موضوع پوري اړوند

رواياتو کي کوم يو ومني، په کوم يوه عمل وکړي، په يوې جملې کي د يوه لفظ تغيير په معنی کي ډېر بدلون راولي، لکه په دغه لومړني روايت کي لوستونکي ته دا پوښتنه راولاړېږي: ټول اعمال په نيت پوري تړلي دي او که کوم خاص عمل (حکمه) په يوه کي العمل او په بل کي الاعمال) راغلي، پيغمبر عليه السلام د (نية) صيغه کارولې که د (نيات)؟، د وينا اصلي بڼه کوم روايت منعکس کړې؟

د بخاري د لوستلو په دوران کي به تاسو ته يوه بله مسئله هم مخي ته راشي، هغه دا چي وبه گورئ د روايت سياق او سباق ته له اشارې پرته د کلام يوه برخه رااخيستل شوې، لوستونکی په دې نه پوهېږي چي دا حديث کله ويل شوی؟ په څنگه حالت کي ويل شوی؟ تر دې مخکي څه ويل شوي؟ دا د يوې بشپړي وينا کومه برخه ده که يوه مستقلة وينا؟ د قرآن او حديث يو ژور توپير په دې کي دی چي د قرآن هره سوره يوه مستقلة موضوع ده، د سوري آيتونه يو له بل سره تړلي دي او په گډه ئې دا يو مشخص مضمون جوړ کړی، هر آيت په خپله په ځانگړې توگه هم يو مطلب افاده کوي او له مخکي او وروسته آيت سره په گډه هم، د آيت سياق او سباق ته په پام سره د هغه مطلب په واضح او بشپړه توگه د لوستونکي مخي ته راځي، خو د احاديثو کتابونه داسي نه دي، د پيغمبر عليه السلام هره وينا او خطبه په بشپړه توگه نه ده رااخيستل شوې، بلکي هر راوي د وينا يوه ځانگړې برخه حفظ کړې او هغه ئې نورو ته انتقال کړې، داسي نه دي شوي چي چا مثلاً د پيغمبر عليه السلام يوه بشپړه خطبه ليکلې وي او نورو ترې اقتباس کړې وي، پيغمبر عليه السلام دا اجازه نه وه ورکړې، د هغه تاکيد پر دې وو چي يوازي قرآن وليکل شي، حفظ شي او نورو ته انتقال شي. طبيعي ده چي د يوې خطبې ټول مطالب په بشپړه توگه حفظ کول که محال نه وي نو ډېر گران کار دی، هر چا د خطبې يوه برخه حفظ

کړې او نورو ته ئې ويلې، دا هم ډېره طبيعي ده چې په الفاظو کې تبديلي راشي او د ځينو الفاظو پر ځای مترادف الفاظ راشي، د همدې لپاره محتاط کسان د پيغمبر عليه السلام د هر حديث په پای کې وايي: او کما قال رسول الله ﷺ: او يا لکه څنگه چې رسول الله ﷺ فرمايلي!

همداراز که دغو اتو رواياتو ته ځير شئ نو هر ورو به دا پوښتنه درسره پيدا کېږي چې پيغمبر عليه السلام تر دې د مخه څه ويل؟ آيا د هجرت په اړه ئې خبرې کولې که پر دې چې د عمل تعلق له نيت سره څنگه دئ؟ د بحث اصلي موضوع څه وه؟ ځکه يوازي په دې خبرې له پوهېدو وروسته ويلى شو چې د نيت او عمل تر منځ دا تعلق عام دئ که خاص؟ يوازي د هجرت په څېر نیک عمل احتوی کوي که هر عمل؟ د روايت له وروستۍ برخې داسې معلومېږي چې پيغمبر عليه السلام د هجرت په اړه بحث کولو، د همدې بحث په ترڅ کې ئې ويلې چې هجرت هغه عمل دئ چې د انسان نيت ئې څرنگوالی ټاکي. دا ځکه چې د نيت او عمل تړاو په لاندې صورتونو کې وي:

۱- نېک نيت او نېک عمل، ۲- بد نيت او نېک عمل، ۳- نېک نيت او بد عمل، ۴- بد نيت او بد عمل، ۵- يوازي نېک نيت له عمل کولو پرته، ۶- يوازي بد نيت له عمل کولو پرته.

په دغو شپږو صورتونو کې د نيت او عمل تړاو يو شانته نه دئ، په ټولو کې دا خبره صدق نه کوي چې نيت د عمل څرنگوالی ټاکي، يوازي په نېک عمل کې نيت اعتبار لري، په بد عمل کې نيت اعتبار نه لري، نېک نيت له عمل کولو پرته هم معتبر گڼل کېږي او انسان پر بد نيت له عمل نه پرته نه نيول کېږي. بد عمل په هر صورت کې بد دئ، که ئې تر شا نېک نيت وي يا بد نيت، دلته نيت هيڅ اعتبار نه

لري.

دغو خبرو ته په پام سره په بشپړ اطمینان سره ویلی شو چې دا روایت د پیغمبر علیه السلام د هغې وینا یوه برخه زموږ مخې ته رږدي چې د هجرت په اړه ئې کړې. نو په دغو روایاتو کې هغه راجح دئ چې د (الاعمال) پر ځای (العمل) په کې راغلی.

دغو خبرو ته په پام سره گورو چې له مختلفو روایاتو نه د یوه غوره کول نه یوازې دې ته ضرورت لري چې د راویانو په اړه دقت او تحقیق وشي بلکې په الفاظو او ترکیب کې ئې هم باید له درایت او دقت نه کار واخیستل شي، دا ځکه چې په روایاتو کې د الفاظو او د هغوی د ترکیب له پلوه پراخ او ژور توپيرونه تر سترگو کېږي، او دا یوه طبیعي خبره ده ځکه چې روایات تر هغو محدثینو پورې په لیکلې بڼه نه دي رسېدلي چې د کتاب بڼه ئې ورکړې، خوله په خوله انتقال شوي، په ټولو کې به وگورئ چې د (حدثنا) او (قال) الفاظ راغلي، داسې مورد به ډېر لږ په نظر درشي چې په لیکلې بڼه کې کوم روایت له یوه بل ته رسېدلی وي.

د امت فقهاوو دغو خبرو ته په پام سره مختلف، متعارض او حتی متضاد روایات چنلې، یو ئې ترې غوره کړی او هغه ئې د یوه حکم بنسټ گرځولی، او اختلاف رأی ئې پای ته رسولی، خو د حدیث هغه کتابونه چې له ائمه وو وروسته لیکل شوي دا کار ئې نه دئ کړی، دا دئ گورئ چې بخاري یو روایت اته ځلې نقل کړی، داسې چې په الفاظو کې ئې ډېر توپيرونه دي، له دوی نه د یوه انتخاب ئې لوستونکو ته پرېښی!! د بخاري ټول هغه روایات به دې ته ورته ومومئ چې په مکرره توگه ئې نقل کړي، په ځینو کې خو به دومره شدید تعارض وگورئ چې تلفیق ئې قطعاً امکان نه لري او له دې پرته بله هیڅ چاره به په نظر نه درځي چې له ټولو نه یوازې یو غوره

کړئ، او دا هم په هغه صورت کي چي د ترجیح دلائل ومومئ که نه نو په متعارضو روایاتو عمل کول باید متوقف شي.

دې خبرو ته په پام سره باید ووايو: څوک چي ځان ته اهل حدیث وايي او گمان کوي چي هر څوک کولی شي له بخاري نه احکام راوباسي او عمل پرې وکړي، نه د فقهاوو آراءو ته په مراجعې اړ کېږي او نه د روایاتو چنلو او تنقیح ته، سخته اشتباه کوي او دا وینا ئې یا له کمعلمې او یا له رانده تعصبه راولاړه شوې.

د بخاري دوهم حدیث دا دی:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ - وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ - فَيَفْصِمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَحْيَانًا يَتِمُّ لِي الْمَلِكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعْيَى مَا يَقُولُ». قَالَتْ عَائِشَةُ رَأَيْتُهُ لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبُرْدِ، فَيَفْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا.

دا حدیث هم بخاري دوه ځلي رااخيستی دی، په دوهم کي راويان دا دي: فَرَوَهُ لَهُ عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ نَه، هَفْهَ لَهُ هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ نَه، هَفْهَ لَهُ خَيْلٌ بِلَارِ نَه، او هَفْهَ لَهُ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نَه روایت کوي چي حَارِثُ بْنُ هِشَامٍ لَهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُخَه وَپَوْبَسْتَل: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَحِي خَنَگَه دَرَبَانَدِي رَاخِي؟ نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِل: کله کله د زنگ د غږ په څېر راته راځي، او دا تر ټولو راباندي سخته وي، او په داسي حال کي رانه جلا شي چي په وینا ئې پوه شوی وم، او کله کله (د وحی حامل) فرشته د يوه سړي په بڼه کي راته تمثيل شي نو خبري راسره وکړي او په هغه څه پوه شم چي وايي ئې، عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وويل: ما د سختي يخنې په ورځ ليدلی چي وحی پرې نازلېده او بيا په

داسي حال کي ترې بېلېده چي پر تندۍ به ئې خولې بهېدې.

دلته هم په دواړو رواياتو کي څو توپيرونه تر سترگو کېږي: په يوه کي (کل ذاک) الفاظ شته او په بل کي نشته، په يوه کي ويل شوي چي (وحى) د (صلصلة الجرس) په څېر راته راځي او په بل کي ويل شوي چي فرشته د (صلصلة الجرس) په څېر راته راځي، په يوه کي د (وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ) الفاظ تر نورو مخکي او په بل کي دا الفاظ وروسته راغلي.

که غور وکړو نو دا راته جوته کېږي چي د فرشتې راتگ له (صلصلة الجرس) سره تشبیه کول مناسب نه برېښي، خو د وحى راتگ له (صلصلة الجرس) سره تشبیه کول موزون معلومېږي، نو په يقين سره ويلی شو چي لومړی روايت تر دوهم ارجح دئ. د قرآن له وينا سره يوازي لومړی روايت اړخ لگوي ځکه قرآن د وحى درې صورتونه بيانوي:

﴿قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً﴾ (سورة مائدة: ١١٠)
 ﴿وَيَا جِبْرِيْلُ انزِلْ فِي الْقُرْآنِ بِإِذْنِ رَبِّكَ فَتَكُونُ سُرَّتًا مِّنْ دُونِ الْمَوْعُظَاتِ﴾ (سورة هود: ١٠١)
 ﴿وَيَا جِبْرِيْلُ انزِلْ فِي الْقُرْآنِ بِإِذْنِ رَبِّكَ فَتَكُونُ سُرَّتًا مِّنْ دُونِ الْمَوْعُظَاتِ﴾ (سورة هود: ١٠١)

الشورى: ٥١

﴿قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً﴾ (سورة مائدة: ١١٠)

هيڅ انسان ته نه بنايي چي الله ورسره تکلم وکړي مگر په وحى سره، يا د حجاب له شا نه يا دا چي فرشته ولېږي او هغه څه د ده په حکم ورته وحى کړي چي غواړي ئې، يقيناً چي هغه باحکمه لوړ دئ.

دلته د وحى درې صورتونه ښودل شوي: ١- مخامخ وحى، ٢- تکلم خو د حجاب له شا نه او ٣- د فرشتې په لاس وحى، قرآن موږ ته وايي چي دوهم صورت ئې (د حجاب له شا نه تکلم) له موسى عليه السلام نه پرته له بل پيغمبر سره نه دئ شوی، دوه نور صورتونه ئې داسي دي چي يو ئې بلاواسطه وحى ده او بل ئې

بالواسطه او د فرشتې له لاري وحي، نو ځکه يوازي هغه روايت د منلو دئ چې له قرآن سره اړخ لگوي، او همدا خبره کوي چې وحي دوه صورتونه لري: له فرشتې پرته وحي او د فرشتې له لاري وحي، يوه ئې صلصمة الجرس ته ورته او بله ئې د انسان په بني کي د فرشتې له لاري، له دې نه معلومېږي چې هغه روايت دقيق نه دئ چې دواړه د فرشتې له لاري وحي گڼي، يو ئې له لاري او بل ئې د انسان په بني کي د تمثيل له لاري.

بخاري نه دلته او نه په نورو مواردو کي دا ويلي چې له متعارضو رواياتو نه کوم يو ئې تر بل ارجح دئ او په کوم يوه ئې بايد عمل وشي، کوم يو ئې له قرآن سره اړخ لگوي او کوم نه، هغه غوښتي هر هغه روايت په امانت سره ثبت او نورو ته ورسوي چې تر ده رسېدلی او اسناد ئې د اعتبار وړ ورته برېښېدلي. دا ئې لوستونکو ته پرېښي چې کوم يو غوره کوي. ښايي د بخاري د دوو لومړنيو رواياتو په اړه دا تحليل او څېړنه به کافي وي چې د نورو د څرنگوالي په اړه قضاوت وکړو.

د دغو رواياتو په اړه يوازي هغه څوک صحيح پرېکړه کولی شي او ارجح ئې ټاکلی شي چې هم د قرآن په تفسير پوه وي، هم د درايت خاوند وي، هم ئې د حديث نور کتابونه لوستلي وي، هم د بخاري ټول روايات ورته معلوم وي او هم ئې د سيرت کتابونه لوستلي وي، او په اختصار سره يو فقيه وي، خو متأسفانه اوس داسي کمعقله او بې علمه کسان گورو چې له کوم استاد نه د بخاري په لوستلو او د پگړۍ په تړلو سره به داسي مغرور شي چې گمان به کوي د يوويشتمې پېړۍ مفتي اعظم شو، په هغو ائمه وو به اعتراضونه او نيوکي کوي چې امام بخاري ئې د يوه شاگرد حيثيت لري. دا په داسي حال کي چې دی به نه د بخاري د رواياتو په معنی سم پوهېږي، نه به د رواياتو ترمنځ تعارض درک کولی شي او نه به د دوو متعارضو

رفع الیدین

د جهاد په دوران کې ځینو عربو هېوادو تر هغه د مجاهدینو ملاتړ کاوو چې امریکایانو همدا کار ترې غوښتو، خو کله چې سپینې ماڼۍ دا پرېکړه وکړه چې په کابل کې د مجاهدینو په لاس د یوه اسلامي حکومت د جوړولو مخنیوی وکړي او د مجاهدینو په لیکو کې اختلاف راولاړ کړي نو دغو هېوادو هم لاس پر سینه کېښود او د واشنگتن د اوامرو د تعميل لپاره ئې ملا وتړله، تهران لادمخه له مسکو او واشنگتن سره لاس یو کړی وو، د مجاهدینو په لیکو کې اختلاف راولاړول د غریبانو او د دوی د گوداگیانو تر ټولو خطرناکه منصوبه وه، غریبانو داسې څېرې لټولې چې نه دین لري او نه مذهب، نه د اخلاقي حدودو پروا ساتي او نه د ملي هويت، او ملي فرهنگ او کلتور، هغسي کسان چې روسانو غوره کړي او روزلي وو، له دې توپیر سره چې یوه ئې څه نا څه یوه مفکوره درلوده که څه هم ډېره سخیفه او غلطه وه خو بل له دې هم محروم وو، له یوې خوا ایران د شیعه وو په تنظیمولو بوخت وو او له بلې خوا عربو هېوادو د خرما او خېمو تر څنګ خپل مذهب هم په افغانانو کې خوراوو او په دې سره ئې د جهاد په لیکو کې د فتنې راولاړولو هڅه کوله، د مذهب په نامه اختلاف راولاړول که په تاریخ کې اوږده سابقه لري نو یو ډول ئې په افغانستان کې یوازي د جهاد په دوران کې راپیدا شو، که کمونیستانو او

لندغرو غریپالو پر دین نیوکي کولې، د عربي هېوادو په استخباراتي شبکو پوري تړلو څېرو پر حنفي مذهب گوزارونه کول، تقلید او د مذهب متابعت به ئې شرک گانو، د لمانځه په تکبیرونو کي لاسونه لوړول به ئې دومره ضروري گڼل لکه چي فرض وي او داسي نه کولو ته به ئې د حدیث خلاف عمل په سترگه کتل، دا نه د دې لپاره چي د فقهاوو تر منځ یوه اختلافي مسئله ده، بلکي فقط د دې لپاره چي په دې نامه په افغانانو کي اختلاف راوړل کړي، دوی په کتر کي همداسي یوه ډله جوړه کړه او د جهاد په ډېر حساس پړاو کي ئې د حزب اسلامي په ضد وجنگوله، خلکو ته به ئې ویل: دا دئ د بخاري ټول روایات وایي چي رسول الله ﷺ او صحابه وو به د لمانځه په تکبیرونو کي لاسونه لوړول، له قرآن او حدیث نه بې خبره خلک به د دوی د غلطو تبلیغاتو تر اغېز لاندې راغلل، غرضي او مرضي خلکو به د خرما، خېمې او ریال لپاره له دوی سره موافقه وکړه، خپل مخکنی مذهب به ئې پرېښود او نوی مذهب به ئې غوره کړ. دوی په دې نه پوهېدل چي بخاري یوازي هغه روایات راوړي چي د ده د رأيي او مسلک تأیید کوي، هغه روایات ئې پرېښي چي د ده له مسلک سره اړخ نه لگوي، د بخاري یوه لویه ستونزه همدغه ده، نورو کتابونو په امانت سره د دواړو لوریو د استناد وړ روایات راوړي، زموږ علماوو هم انفعالي موقف غوره کړی، خلکو ته یوازي دا وایي چي پام کوئ وهابي نه شی او خپل پلرنی مذهب پرې نږدئ!! نه ئې په خپله د احنافو د رأيي اړوند احادیث وړاندې کولی شو او نه ئې د احادیثو په کوم کتاب داسي حواله ورکولی شوی چي خپل مخاطب پرې قانع کړي!! موږ په داسي حال کي چي د ټولو حقه مذاهبو درناوی کوو، د مسلمانانو یووالی غواړو، په فرعي فقهي مسائلو کي د مذاهبو تر منځ اختلاف د دې وړ نه گڼو چي مسلمانان سره بېل شي او یو د بل په ضد د دښمنۍ جبهه پرانېزي، مخصوصاً نن چي

ټول کفري ځواکونه، مشرکین، منافقین او روافض په یوه صف کې د حقیقي مسلمانانو په ضد ودرېدلي. خو د دې لپاره چې د دغو فرعي اختلافاتو حقیقت څرگند شي دا بحث وړاندي کوو.

راشئ وگورو چې د لمانځه په تکبیرونو کې لاسونه لورول د صحیح او معتبرو احادیثو موافق عمل دی که مخالف؟ د احنافو رایه د رسول الله ﷺ د سنت مطابق ده که د دوی د مخالفینو؟

بخاري د رفع الیدین لپاره دا ترجمه الباب ایښی:
باب رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِي التَّكْبِيرِ الْأُولَى مَعَ الْاِفْتِاحِ سِوَاءَ
باب: له تکبیر اولی سره د لاسونو پورته کول

او تر همدې عنوان لاندې ئې دا روایت راوړی:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوُ مَنْكِبَيْهِ إِذَا افْتَتِحَ الصَّلَاةُ، وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ أَيْضًا وَقَالَ « سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ». وَكَانَ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ.

له عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله ﷺ به د لمانځه په پیل او رکوع ته د تکبیر ویلو په وخت کې خپل لاسونه تر اوږو پورې پورته کول، او له رکوع نه د سر پورته کولو په وخت کې به ئې همداسې لوړ کړل، او فرمایل به ئې (سمع الله لمن حمده، ربنا ولك الحمد)، خو په سجدو کې ئې داسې نه کول. یعنې د سجدې په وخت کې به ئې لاسونه نه لورول.

دا روایت ئې درې ځلي نور په دغو شمېرو راوړی: ۷۳۶، ۷۳۸، ۷۳۹، په داسې حال کې چې د دغو ټولو روایاتو راوي یو کس او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دی خو په

الفاظو کي ئې ډېر توپيرونه تر سترگو کېږي: په يوه کي کان يرفع يديه حدو منکيه
 إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ په بل کي إِذَا قَامَ فِي الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَكُونَ حَدْوَ مَنْكِيهِ او په
 بل کي کان إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ په يوه کي وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ، وَإِذَا رَفَعَ
 رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ أَيْضًا په بل کي وَكَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يَكْبُرُ لِلرُّكُوعِ،
 وَيَفْعَلُ ذَلِكَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ په بل کي وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ فَعَلَ مِثْلَهُ په بل کي
 وَإِذَا رَكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ په بل کي وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. رَفَعَ يَدَيْهِ په بل کي وَإِذَا
 قَامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْهِ په يوه کي وَكَانَ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ او په بل کي
 وَلَا يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يَسْجُدُ وَلَا حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ راغلي. مطلب ئې دا دئ
 چي رسول الله ﷺ به د سجده له تکبير نه پرته په نورو تکبيرونو کي لاسونه تر
 اوږو پوري لوړول، د سمع الله لمن حمده د ويلو په وخت کي به ئې هم دا کار کولو.

د بخاري کوم روايات چي پورتنی خبره کوي ټول ئې يوازي عبدالله بن عمر
 رضی الله عنه ته منسوب دي، خو له ده نه بل روايت داسي دئ چي وايي: رسول الله ﷺ به
 يوازي په لومړي تکبير کي لاسونه لوړول بيا ئې دا کار نه کولو. په نورو کتابونو کي
 له ابوهريره رضی الله عنه په دې اړه داسي روايت هم راغلی چي وايي: د سجده په تکبيرونو
 کي به ئې هم لاسونه لوړول. د ابوهريره رضی الله عنه روايت دا دئ:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَدْوَ مَنْكِيهِ حِينَ يَكْبُرُ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ
 وَحِينَ يَرُكِعُ وَحِينَ يَسْجُدُ. بخاري: ٦٣٠٧

د دغو دوو رواياتو په مقابل کي داسي روايات دي چي وايي: رسول الله ﷺ
 يوازي په لومړي تکبير کي لاسونه لوړول بيا ئې دا کار نه کولو. بخاري دا روايات نه
 دي راوړي! روايات دا دي:

حدثنا أبو بكر قال حدثنا وكيع عن ابن أبي ليلى عن الحكم و عيسى عن عبد

الرحمن بن أبي ليلي عن البراء بن عازب أن النبي ﷺ كان إذا افتتح الصلاة رفع يديه ثم لا يرفعها حتى يفرغ. رواه ابن أبي شيبة.

حدثنا وكيع عن أبي بكر بن عبد الله بن قطاف النهشلي عن عاصم بن كليب عن أبيه أن عليا كان يرفع يديه إذا افتتح الصلاة ثم لا يعود. رواه ابن أبي شيبة

حدثنا وكيع عن مسعر عن أبي معشر عن إبراهيم عن عبد الله أنه كان يرفع يديه في أول ما يستفتح ثم لا يرفعهما. ابن أبي شيبة

حدثنا ابن مبارك عن أشعث عن الشعبي أنه كان يرفع يديه في أول التكبير ثم لا يرفعهما. ابن أبي شيبة

رواه حماد بن سلمة عن حماد بن أبي سليمان عن إبراهيم عن ابن مسعود مرسلا موقوفا (وروى) أبو بكر النهشلي عن عاصم بن كليب عن أبيه عن علي رضي الله عنه أنه كان

يرفع يديه في التكبيرة الأولى من الصلاة ثم لا يرفع في شيء منها. رواه البيهقي

٩١٩٥ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، "أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي أَوَّلِ شَيْءٍ، ثُمَّ لَا يَرْفَعُ بَعْدُ". المعجم الكبير للطبراني

٥٠٩٦ - حدثنا محمد بن النعمان السقطي، حدثنا يحيى بن يحيى النيسابوري،

حدثنا وكيع، عن سفيان، عن عاصم بن كليب، عن عبد الرحمن بن الأسود، عن

علقمة، عن عبد الله، عن النبي ﷺ: «أنه كان يرفع يديه في أول تكبيرة، ثم لا يعود

» وهذا مما لا اختلاف عن ابن مسعود فيه. وقد وافق هذا الحديث عن عبد الله بن

مسعود فيه. مشكل الآثار للطحاوي

لكه چي گورئ پورتنی روایات وایي چي براء بن عازب رضي الله عنه، علي رضي الله عنه، عبد الله

بن مسعود رضي الله عنه، عبدالله بن عمر رضي الله عنه او الشعبي وایي چي رسول الله ﷺ سنت دا وو

چي يوازي په تكبير اولی کي به ئې لاسونه لوړول او په نورو کي به ئې نه لوړول.

احنافو دغو رواياتو ته ترجیح ورکړې، دا حکه چي هم د دغو رواياتو شمېر زيات دئ او هم ئې راويان تر عبدالله بن عمر رضي الله عنهما د پاخه عمر خاوندان. د ده يو روايت بل نفي کوي، نو آخوا ته په بخاري کي يوازي يو روايت پاته کېږي چي په تکبيرونو کي د لاسونو د لوړولو خبره کوي، خو له هغه سره هغه خلک هم موافق نه دي چي په رفع اليدين باور لري، حکه هغوی د سجدې په تکبيرونو کي د رفع اليدين قائل نه دي او د ابوهريره رضي الله عنه روايت د سجدو په تکبيرونو کي هم د لاسونو لوړولو خبره کوي.

ابن ابي شيبه چي په ۲۳۵ هجري کي وفات شوی، او تر امام بخاري هم د صحابه وو دور ته ورنږدې دئ او هم ئې خپل کتاب تر بخاري ډېر د مخه ليکلی، د رفع اليدين اړوند روايات ئې په امانت سره راوړي، د دواړو لوريو مستند روايات ئې رااخيستي، هغه هم چي د امام بخاري رحمه الله د رأيي تأييد کوي او هغه هم چي د دې رأيي خلاف دي او وايي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم يوازي په تکبير اولی کي لاسونه لوړ کړي. د انس رضي الله عنه هغه روايت ئې هم راوړی چي د ابوهريره رضي الله عنه روايت ته ورته دئ.

له عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه بل روايت د لومړني روايت خلاف راغلی او وايي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به يوازي په لومړي تکبير کي لاسونه لوړول بيا ئې دا کار نه کولو. پوښتنه دا ده چي که رفع اليدين په تکبير پوري مربوط وي نو ولي د سجدې په تکبيرونو کي لاسونه نه پورته کوي، بيا خو په کار وه چي دوی د ابوهريره رضي الله عنه په روايت عمل کولی.

که دې موضوع ته له عقلي پلوه هم وگورو د احنافو رأيه دقيقه ده، په څو

دلایلو:

امام ابوحنيفه رحمه الله تابعي دئ، له صحابه وو نه ئې هم روايات اورېدلي، ده ته چي كوم روايات رسېدلي ډېر لاس په لاس شوي نه دي، هر څومره چي روايات زيات لاس په لاس شي او په خپلو اسنادو كي زيات راويان ولري يعني له څلورم او پنځم راوي نه چا ته رسېدلي وي په هغوى كي د توپير، تغيير او تحريف امكان تر هغو زيات وي چي له لومړي، دوهم يا درېيم راوي نه تر لاسه كېږي، امام بخاري اكثرأ له پنځمي طبقې او نسل نه خپل روايات تر لاسه كړي، او امام ابوحنيفه له اول او دوهم نسل نه. امام ابوحنيفه رحمه الله د صحابه وو او تابعينو هغه اعمال په خپلو سترگو ليدلي چي له رسول الله ﷺ څخه په تواتر له يوه نه بل نسل ته انتقال شوي، دې ته محققين تواتر بالتعامل وايي چي اعتبار ئې تر ټولو رواياتو لوړ دئ، خو امام بخاري رحمه الله ته داسي څه په لاس نه دي ورغلي.

له دې نه علاوه لمونځ له گن شمېر ډېرو مهمو او با مقصده حركاتو نه جوړ شوى چي هر يو ئې ځانگړى محرک، علت او حكمت لري. لومړى حركت، له لومړي تكبير سره د دواړو لاسونو پورته كول دي.

تاسو پوهېږئ چي د دنيا په گوټ گوټ كي د ټولو انساني ټولنو ترمنځ دا عادت او دود دئ چي كله يو بل ته تسلمېږي او د هغه په خلاف له جگړي لاس اخلي نو لاسونه پورته كړي. د لاسونو دا راز پورته كول له جگړي د لاس اخستلو او د تسليمۍ نښه ده. ته د لمانځه په پيل كي، د الله جل شأنه په وړاندي، پدې حركت سره له بغاوت نه لاس اخلي او له الله جل جلاله او د ده له سننو سره له جگړي نه خپل برائت او بيزاري او د الله جل جلاله په مقابل كي خپله كامله تسليمي او انقياد اعلانوي. ښايي تا به په كومي جگړي كي، كوم كس داسي ليدلى وي چي د بل په وړاندي ئې لاسونه اوچت كړي وي او د ده له دې حركت نه ته ښه پوهېدلى يې چي

پدې سره هغه مقابل طرف ته څه پيغام لېږل غوښتل او د ځان له خوا ئې هغه ته د کومي خبرې اطمینان ورکولو. خو ما ته ووايه: آیا کله د لمانځه په ابتدا کې، د تکبير تحریمه او الله اکبر په ویلو او د لاسونو د پورته کولو په دوران کې، ستا په زړه کې دا خبره راگرځېدلې چې زه د الله په وړاندې له هر راز بغاوت نه لاس اخلم او خدای ته خپله کامله تسلیمې اعلانوم؟ که له دې شعور او احساس سره تا خپل لاسونه نه وي پورته کړي نو ماته ووايه چې لدې حرکت نه ستا مقصد څه وو؟ هسي یو تقلیدي، بې روحه او بې مقصده حرکت؟

عجیبه ده چې ځینې پدې خبره خپلو منځونو کې په شدید اختلاف کې لوېږي چې له تکبير تحریمه سره باید لاسونه تر غوږونو پورې اوچت شي او که د غوږونو او اوږو ترمنځ او که تر اوږو پورې؟ حال دا چې د هر یوه لپاره د پیغمبر علیه السلام په عمل استناد شوی. خو پدې خبرې نه فکر کوي او نه بحث چې د دې حرکت اصلي مقصد څه دی؟ محرک ئې څه او باید د کوم احساس او شعور مظهر وي؟

دې حرکت ته یوازې د لمانځه په پیل کې ضرورت وو، له هغه وروسته نور حرکات داسې دي چې د لاسونو اوچتول نه ایجابوي، رکوع د تعظیم مظهر ده، سجده د مسجود پښو ته د لوېدو مظهر ده، د دغو دواړو په شروع کې تکبير ویل دا مطلب افاده کوي چې زما رب تر دې هم ډېر ستر دی چې زه ورته سر ټیټوم یا تندي پر زمکه ږدم، دلته له تکبير سره متصل یو ستر بامقصده حرکت ترسره کېږي، د تسلیمې تر اعلانې هم ستر ستر حرکات، له دې سره د لاسونو د لوړولو نه یوازې ضرورت نشته بلکې هم د مفاهیمو د خلط باعث کېږي او هم په یوه اعلان سره دوه حرکات ترسره کول، حال دا چې یو اعلان باید د یوه حرکت لپاره وي نه د دوو لپاره، که په ټول لمانځه کې نور تکبيرونه د یوه حرکت لپاره وي نو په رکوع کې به

ولي په استثنایي توگه د دوو حرکتونو لپاره وي، له رکوع نه مخکي تکبير به يا د لاس لوړولو لپاره وي او يا د رکوع لپاره، له قومي نه وروسته تکبير به يا د سجدي لپاره وي يا د لاس لوړولو لپاره، نه د دواړو لپاره، د دې لپاره هيڅ معقوله توجه نشو موندلی!! غوره او ارجح رايه دا ده چې لاسونه يوازې په لومړي تکبير کي لوړ شي. ځيني دا اعتراض کوي چې احناف ولي د وتر او عيدينو په لمونځونو کي له اضافي تکبيرونو سره لاسونه لوړوي؟ دوی ته عرض کوو چې موږ د لمانځه په هغو تکبيرونو کي د رفع الیدین مخالف يو چې د رکوع او سجدي لپاره ويل کېږي، په دې عقیده يو چې د لمانځه هر تکبير له يوه ځانگړي حرکت سره توأم وي، تکبير به يا د رکوع او سجدي لپاره وي او يا د لاس لوړولو لپاره، داسي نه چې له يوه تکبير سره هم رکوع يا سجده وشي او هم لاسونه لوړ کړي شي، د وتر او د عيدينو د لمانځه اضافي تکبيرونه هر يو د يوه حرکت لپاره ويل کېږي نه د دوو لپاره.

آيا په امام پسي د مقتدي قرائت جائز دی؟

د مذاهبو تر منځ يوه اختلافي موضوع دا ده چې آيا مقتدي به په امام پسي په جهري يا خفيه لمونځونو کي قرائت کوي که نه؟ آيا دا ادعاء صحيح ده چې د فاتحي سوره لوستل هم پر امام فرض ده او هم پر مقتدي؟ که يوازې پر امام؟ آيا لوستل ئې فرض دي که غوره؟ آيا له فاتحي پرته لمونځ صحيح کېږي؟ په دې اړه قرآن څه حکم کوي او احاديث څه وايي؟

راشئ لومړی دا وگورو چې قرآن په لمانځه کې د قرائت په اړه څه حکم کوي؟

قرآن د قرائت په اړه موږ ته څو لارښوونې لري:

• دوه ځلي امر کوي چې يوه آسانه برخه د قرآن په خپلو لمونځونو کې ووايي: (فَاقْرَأْ مَا تيسرَ مِنَ الْقُرْآنِ) او (فَاقْرَأْ مَا تيسرَ مِنْهُ).

• موږ ته امر کوي چې کله قرآن لوستل کېږي نو غوږ ورته ونيسئ او پټه خوله اوسئ: وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ * الاعراف: ۲۰۴.

• پيغمبر عليه السلام ته امر کوي چې کله فرشته تا ته قرآن دراوروي نو له ځان سره ئې مه وايه او تلوار مه پرې کوه: وَ لَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ... طه: ۱۱۴. تر هغه د مخه چې تا ته د قرآن وحی بشپړه شي پر قرائت ئې تلوار مه کوه.

د دغو دريو آيتونو معنی دا ده چې: ۱- په لمانځه کې يوازي د قرآن يوه آسانه برخه لوستل فرض دي، دا ځکه چې په قرآن کې دا امر نشته چې په لمانځه کې به د فاتحې سوره لولئ، په احاديثو کې راغلي چې څوک په لمانځه کې د فاتحې سوره ونه لولي لمونځ ئې ناقص دئ. ۲- د امام د قرائت په وخت کې له ځان سره قرآن ويل او شونډې پرې خوزول، او غوږ نه نيول د قرآن د صريح حکم خلاف عمل دئ.

که موږ ته داسې دوه متعارضې رأيي يا متضاد روايات مخي ته راشي چې يو ئې وايي: د امام قرائت د مقتدي قرائت هم دئ، مقتدي به د امام د قرائت په وخت پټه خوله وي او قرائت به نه کوي او بل ئې وايي: مقتدي به هم د امام تر څنگ د فاتحې سوره له ځان سره لولي، نو موږ له ځنډ نه پرته ويلی شو چې دا دوهمه رایه له قرآن سره تعارض لري او لومړی رایه له قرآن سره په بشپړه توگه توافق لري.

اوس راشئ د هغو خلکو رایه وڅېړو چې په لمانځه کې د فاتحې سوره لوستل

فرض گڻي، دا وگورو چي دوی په کومو روایاتو استناد کوي او څه دلیل لري؟ دوی

په دغه روایت استناد کوي:

عَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ (لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ).

له عبادہ بن صامت رضی اللہ عنہ نه روایت دئ چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي: (څوک چي

فاتحه (الحمد لله) ونه لولي، لمونځ ئې لمونځ نه دئ)

دا روایت په بخاري کي يو ځل راغلي.

د دې روایت په تعبير کي د محدثينو او فقهاوو تر منځ اختلاف دئ، ځيني ئې

داسي تعبيروي چي گواکي په لمانځه کي د فاتحې سوره لوستل فرض وي، له دې

پرته لمونځ نه صحيح کېږي، هم د جماعت په لمانځه کي او هم په انفرادي لمونځونو

کي، هم په جهر لمونځونو کي او هم په خفيه لمونځونو کي، هم د مقتدي لمونځ او

هم د امام لمونځ، په جهر لمونځونو کي هم بايد مقتدي له امام نه وروسته دا سوره

ووايي، که نه نو لمونځ ئې صحيح نه دئ!! د دې لپاره چي په دې اړه صحيح رايه

معلومه کړو بايد لاندي ټکي په پام کي ولرو:

• په قرآن کي د لمانځه د ترکيب په اړه څو خبري شوې دي: د لمانځه په پيل کي

د الله نوم يادول (و ذکر اسم ربه فصلی)، قبلې ته مخ کول (قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ

الْحَرَامِ)، قيام (إذا قمتم الى الصلوة)، قرائت (فاقرأوا ما تيسر من القرآن)، (و قرآن

الفجر)، رکوع، سجده (يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اِرْكَعُوا وَاَسْجُدُوا). په قرآن کي د دې لپاره

شاهد نه مومو چي په لمانځه کي د فاتحې د سورې لوستل ترې معلوم شي. بلکي په

مکرره توگه ويل شوي چي د قرآن کومه آسانه برخه تلاوت کړئ.

• الله تعالی مور ته امر کوي چي د قرآن د تلاوت په وخت کي ساکت وو او غوږ

ونيسو، د دې معنی دا ده چي د امام د قرائت په وخت کي به غوږ نيسو او له څه ويلو

به ډډه کوو.

- رسول الله ﷺ فرمایلي چي د امام قرائت د مقتدي قرائت دئ: من صلی خلف الامام فان قراءة الامام له قراءة: څوک چي په امام پسي لمونځ کوي نو د امام قرائت د ده قرائت هم دئ.

- که څوک امام په رکوع کي ونيسي نو بشپړ رکعت ئې نيولی دئ او د دغه رکعت اعاده ورباندي لازمه نه ده، که څه هم نه ئې فاتحه اورېدلې ده او نه ئې ويلې ده، په دې اړه د ټولو فقهانو اجماع ده.

دغو خبرو ته په پام سره ویلی شو چي:

- په جهر لمونځونو کي او هغه مهال چي امام قرائت کوي د فاتحې سوره يا د قرآن نور آيتونه لوستل د قرآن د صريح حکم خلاف عمل دئ. څوک چي د امام د قرائت په وخت کي له حآن سره قرائت کوي، شوندي خوزوي، په عجله او تلوار سره قرائت کوي، دا کار ئې د قرآن او سنت خلاف دئ، ځکه الله تعالی خپل پيغمبر له داسي کولو منعه کړی، رسول الله ﷺ به د بعثت په لومړيو کي د وحی د نزول پر مهال او د فرشتې د قرائت په دوران کي همدا کار کولو چي الله تعالی ترې منعه کړ!!
- اورېدل د لوستلو حای ناستی دئ، څوک چي قرآن اوري داسي دئ لکه چي په خپله ئې لولي، ډېر حلي د اورېدو اغېز تر لوستلو هم زیات وي، که اورېدل او لوستل يو شان نه وی نو په هغه چا به د قرائت سجده نه لازمېده چي د سجدې آیت ئې اورېدلی!!

- په خفيه لمونځونو کي په امام پسي قرائت داسي دئ لکه له قرائت نه پرته نور تکبيرات او تسيحات ويل، نه يوازي د ممانعت لپاره ئې د منلو وړ دليل او توجیه نشته بلکي د جهري قرائت اړوند حکم په غلطه توگه تعبيرول او خفيه قرائت ته ئې

غزول دي.

• که له فاتحې پرته لمونځ لمونځ نه وی نو د هغه مقتدي لمونځ به صحيح نه گنل کېدو چي له قرائت نه وروسته او په رکوع کي ئې امام نيولی.

• فرض هغه دئ چي الله تعالی ئې د کولو حکم کړی وي، نه د فاتحې د ویلو په اړه په قرآن کي کوم حکم مومو؛ نه صریحاً او نه اشارتاً؛ او نه د رسول الله ﷺ له حدیث نه داسي معلومېږي چي ویل ئې فرض وي، حکه د رسول الله ﷺ گڼ شمېر احادیث داسي مومو چي په نورو امورو کي ئې دې ته ورته الفاظ کارولي، لکه (لا دين لمن لا عهد له)، (لا ايمان لمن لا امانة له)، آیا د دې معنی دا ده چي که څوک یو حل له چا سره خپله ژمنه ماته کړي له اسلامه ووت؟ که څوک په یوه واړه امانت کي یو حل خیانت وکړي ايمان ئې حبط شو؟ لکه دلته چي کمال د اسلام او ايمان مراد دئ په هغه روایت کي کمال او حسن د ښه لمانځه مراد دئ، نه دا چي له فاتحې پرته لمونځ هیڅ اعتبار نه لري.

د جمعي په لمانځه کي د فاتحې د لوستلو او نه لوستلو په اړه ځيني روايات يو څه وايي او ځيني بل څه.

له عبدالله بن شداد رضي الله عنه، جابر رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه راغلي روايات وايي چي د امام قرائت د مقتدي قرائت هم دئ. روايات دا دي:

عن عبد الله بن شداد قال رسول الله ﷺ من كان له امام فان قراءة الامام له قراءة السنن الكبرى للبيهقي

عن جابر قال: قال رسول الله ﷺ: « من صلى خلف إمام، فإن قراءة الإمام له قراءة المعجم الأوسط للطبراني

عن جابر، عن النبي ﷺ قال: « من كان له إمام فإن قراءة الإمام له قراءة » مسند عبد

بن حميد

عن جابر قال: صلى رسول الله ﷺ ورجل خلفه يقرأ فنهاه رجل فلما انصرف تنازعا حتى بلغ رسول الله ﷺ فقال رسول الله ﷺ من صلى خلف إمام فإن قراءة الإمام له قراءة رواه البيهقي

عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما: «كان إذا سُئِلَ: هل يقرأ أحد خلف الإمام؟ قال: إذا صلى أحدكم خلف الإمام فحسبه قراءة الإمام، وإذا صلى وحده فليقرأ، قال: وكان ابن عمر لا يقرأ خلف الإمام» أخرجه الموطأ.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ فِي الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ تَكْفِيكَ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ. ٤٠٣/١ سنن الدارقطني

خو بل لوري ته له عبادَة بن الصّامِتِ رضي الله عنه، ابوهريره رضي الله عنه او ابو امامه رضي الله عنه نه راغلي روايات وايي چي له فاتحي نه پرته لمونخ يا ناقص دئ يا اصلاً لمونخ نه دئ. روايات دا دي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «كُلُّ صَلَاةٍ لَا يُقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ خِدَاجٌ». رواه البيهقي

عن أبي أمامة قال قال رسول الله ﷺ: من لم يقرأ خلف الإمام فصلاته خداج. رواه البيهقي. خو دا په مشخصه توگه د فاتحي يادونه نه کوي.

عن ابن عمرو بن ميمون بن مهران عن أبيه من لم يقرأ بأَمِّ الْقُرْآنِ فِي صَلَاتِهِ فَهِيَ خِدَاجٌ. رواه الطبراني في الأوسط

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِأَمِّ الْقُرْآنِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ». سنن الدارمي

عن ابى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ امرني رسول الله ﷺ ان انادى لا صلوة الا بقرآن بفاتحة الكتاب. سنن الكبرى للبيهقي

سنن الدارقطني كي دوه روايات راغلي چي دواړه ئې ضعيف گنلي، يو ئې ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ته منسوب شوى چي الدارقطني ئې د اعتبار وړ نه گني، روايت دا دئ:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « يَكْفِيكَ قِرَاءَةُ الْإِمَامِ خَافَتَ أَوْ جَهَرَ ». عَاصِمٌ لَيْسَ بِالْقَوِيِّ وَرَفَعَهُ وَهُمْ.

بل ئې محمد بن عبدالله بن عمير روايت كړى چي ضعيف ئې گنلى:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عَمِيرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ صَلَّى صَلَاةً مَكْتُوبَةً أَوْ تَطَوُّعًا فَلْيَقْرَأْ فِيهَا بِأَمِّ الْكِتَابِ وَسُورَةَ مَعَهَا فَإِنْ أَنْتَهَى إِلَى أُمَّ الْكِتَابِ فَقَدْ أَجَزَ وَمَنْ صَلَّى صَلَاةً مَعَ إِمَامٍ يَجْهَرُ فَلْيَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فِي بَعْضِ سَكَتَاتِهِ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَصَلَاتُهُ خِدَاجٌ غَيْرُ تَمَامٍ ». مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عَمِيرٍ ضَعِيفٌ.

دې ته مو پام وي چي د يوې رأيي پلويانو دغو رواياتو ته صحيح ويلى او د بلي رأيي پلويانو مخكينيو ته، د اسنادو له مخي د دغو رواياتو د صحت او عدم صحت په اړه وروستى پرېكړه كه محال نه وي نو ډېره گرانه ده، دومره چي د امت محققينو په تېرو څوارلسو پېړيو كي ونشوى كړى. خو كه د قرآن په رڼا كي د دې رواياتو په اړه قضاوت وكړو نو ويلي شو:

- څوك چي په امام پسي لمونځ كوي د امام قرائت ورته كافي دئ.
- په جهر لمونځونو كي او هغه مهال چي امام قرائت كوي د فاتحي سوره يا د قرآن نور آيتونه لوستل د قرآن د صريح حكم خلاف عمل دئ.
- په خفيه لمونځونو كي په امام پسي قرائت داسي دئ لكه له قرائت نه پرته نور

تکبيرات او تسبيحات ويل.

- که څوک په رکوع کي امام ومومي رکعت ئې بشپړ گڼل کېږي او اعاده ورباندې نشته، ځکه د لمانځه ټولې هغه برخي ئې بشپړي کړې دي چي په قرآن کي ورته اشاره شوې: تکبير تحریمه، قيام، رکوع او سجده، يوازي قرائت ترې پاته شوی او دا نقيصه هم په دې سره رفعه شوې چي د امام قرائت د ده قرائت گڼل شوی.

دا خبره هم په پام کي ولرئ چي ځيني وايي: د الحجر په سورې کي د ۸۷ آيت معنى دا ده چي د فاتحې سوره د قرآن په نامه ياده شوې، آيت دا دئ:

وَلَقَدْ آتَيْنَكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ*
الحجر: ۸۷

خو دا لويه اشتباه ده، دلته له سبعاً من المثنائي نه مراد د فاتحې سوره ده او له القرآن العظيم نه ټول قرآن، دا تعبير په بشپړه توگه غلط دئ چي څوک د دې آيت په استناد د فاتحې سوره د ټول قرآن په نامه ياده کړي. که د فاتحې سورې ته د قرآن نوم ورکړی شي نو بيا خو به د فاقءوا ما تيسر من القرآن معنى دا وي چي د فاتحې يوه آسانه برخه ولولئ!! او په لمانځه کي به د دې سورې يوه برخه ويل هم کافي شمېرل کېده!! خو هيڅوک د دې خبري جسارت نه کوي!!

د بخاري له مخکني روايت نه وروسته چي کوم روايت زموږ مخي ته راځي بنسبي چي د فاتحې لوستل فرض نه دي ځکه رسول الله ﷺ يوه سړي ته د لمانځه په اړه د نورو لارښوونو په ضمن کي وويل: بيا له قرآنه داسي آسانه برخه ولوله چي حفظ دي وي، که فاتحه فرض وی نو رسول الله ﷺ به ورته ويلي وو چي لومړی فاتحه ولوله او بيا يوه آسانه برخه د قرآن!!

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَرَدَّ وَقَالَ « ارجع فصل، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ ». فَرَجَعَ يُصَلِّي كَمَا صَلَّى ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ

متضاد روايات مذهبي اختلافات	۴۱	په امام پسي د مقتدي قرائت
-----------------------------	----	---------------------------

عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ « ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ » ثَلَاثًا. فَقَالَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَحْسَنُ غَيْرَهُ فَعَلِمَنِي. فَقَالَ « إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ، ثُمَّ اقْرَأْ مَا تيسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ، ثُمَّ ارْكُعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا، وَافْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا ».

له ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم جومات ته راغي، پدې وخت کي يو سړی هم جومات ته راغي او لمونځ ئې وکړ، (دا شخص خلاد بن رافع زرقی رضي الله عنه وو)، بيا ئې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم سلام وچاوو، رسول الله صلى الله عليه وسلم ئې د سلام ځواب ورکړ او ورته وئې فرمايل: (لاړ شه، لمونځ وکړه ځکه تا لمونځ نه دئ کړی)، هغه ولاړ او د مخکي په شان نې لمونځ وکړ، بيا راغي او پر رسول الله صلى الله عليه وسلم ئې سلام وچاوو، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: (لاړ شه، لمونځ وکړه، ځکه تا لمونځ نه دئ کړی) دا کار درې ځلي تکرار شو، هغه سړي وويل: قسم په هغه ذات چي ته ئې په حقه راليزلی يې ما خو تر دې نښه لمونځ زده نه دئ، نو را وئې نښه؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: (کله چي لمانځه ته پاڅېدلې، نو تکبير ووايه، بيا له قرآنه داسي آسانه برخه ولوله چي حفظ دي وي، بيا رکوع وکړه، تر هغه په رکوع کي پاته شه چي ډاډه او آرام شې، بيا پورته شه او سم صحيح ودرېزه، بيا سجده وکړه نښه په آرامي سره بيا له سجدي نه پورته شه او نښه آرام کښېنه، دا کار دي په ټول لمانځه کي کوه).

له دې روايت نه معلومېږي چي د فاتحي لوستل فرض نه دي، که فرض وی نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به حتماً دې سړي ته د هغې يادونه کړې وه!! څوک چي وايي دا حديث په بل نسخه شوی د خپلي ادعاء لپاره هيڅ موجه دليل نه لري.

آيا په لوړ رغ آمين ويل جائز دي؟

يوه بله فرعي موضوع چي ځينو غرضي او مرضي كړيو د اختلاف وسيله ترې جوړه كړې دا ده چي آيا مقتدي او امام به آمين په لوړ غږ وايي كه په ټيټ غږ؟ راشئ وگورو چي صحيح رايه كومه ده او زموږ درنو ائمه وو او فقهاءو په كوم دليل يوه رايه ترې غوره كړې.

ځيني كسان د بخاري په دې روايت استناد كوي او وايي چي امام او مقتدي به په

لوړ رغ آمين وايي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمِنُوا فَإِنَّهُ مِنْ وَافِقٍ تَأْمِينُهُ تَأْمِينُ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ». (بخاری: ۷۸۱)

له ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دئ چي: رسول الله ﷺ فرمايلي: (كله چي امام آمين وايي، نو تاسي هم آمين ورسره وايئ، ځكه كه د چا آمين د ملائكو سره برابر شي، نو تېر گناهونه ئې ورته بخښل كېږي).

دا روايت د سند له مخي ډېر غريب دئ، په صحابه وو كي يو، په تابعينو كي دوه او په تبع تابعينو كي يو راوي لري، د دې په مقابل كي نور روايات داسي دئ چي وايي: كله چي امام و لا الضالين ووايي تاسو آمين ووايي: إِذَا قَالَ الْإِمَامُ وَلَا الضَّالِّينَ،

فَقُولُوا: آمِينَ.

له ابو هريره رضي الله عنه نه دا روايت هم راغلي چي وايي: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (إِذَا قَالَ
الإِمَامُ وَلَا الضَّالِّينَ، فَقُولُوا: آمِينَ)

عن أبي صالح عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: إذا قال الإمام (و لا الضالين فقولوا
آمين).

د مديني فقهاء و د أبو هريرة رضي الله عنه يوه روايت ته ترجيح وركړې، خو امام ابو
حنيفه او امام مالك بل روايت ته. دوی او نور ائمه چي وايي آمين دي په ټيټ برغ ويل
كېږي په دې روايت هم استناد كوي:

عن سلمة بن كهيل عن حجر أبي العنيس عن علقمة بن وائل عن أبيه: أن رسول الله
ﷺ لما بلغ (غير المغضوب عليهم ولا الضالين قال: آمين وأخفى صوته.

علقمه بن وائل له خپل پلار نه روايت كوي چي وايي: كله چي رسول الله ﷺ (غير
المغضوب عليهم ولا الضالين) ته ورسېدو نو آمين ئې په ټيټ زغ ووايو.

امام ابو حنيفه رحمه الله وايي چي په څلورو ځايونو كې به امام خپل برغ ټيټوي:
سبحانك اللهم، تعوذ، بسم الله او آمين.

د مرقة المفاتيح مصنف وايي: حمل أئمتنا ما ورد من رفع الصوت على أول
الأمر للتعليم ثم لما استقر الأمر عمل بالإخفاء والله أعلم.. ثم إن الأصل في الدعاء
الإخفاء لقوله تعالى: (ادعوا ربكم تضرعا وخفية) ولا شك أن آمين دعاء، فعند
التعارض يرجح الإخفاء بذلك وبالقياس على سائر الأذكار والأدعية: زمور ټول ائمه
په دې نظر دي چي په جهر سره آمين ويل په لومړيو كې او خلكو ته د ښووني او
تعليم لپاره وو، بيا كله چي كار مستقر شو (خلک پرې پوه شول) نو په خفيه ويلو ئې

عمل پیل شو،... له دې نه علاوه په دعاء کي اخفا او په ټیټ برغ دعاء کول اصل دئ
حکه چي الله تعالی فرمایي: (خپل رب ته په زاریو او ټیټ برغ سره دعاء وکړئ)، په
دې کي شک نشته چي آمین دعاء ده، نو د تعارض په صورت کي په آمین ویلو کي
اخفا او ټیټ برغ غوره دئ، له نورو اذکارو او دعاگانو سره په قیاس).

متأسفانه اوس داسي خلک راپیدا شوي چي د بخاري په دغه غریب روایت به
عمل کول داسي گڼي لکه په کوم صریح آیت، لکه چي آمین ویل تر فرض هم اوبنتی
وي!! په داسي حال کي چي نه پوهېږي د دې روایت وزن او اعتبار څومره دئ، ولي د
امام ابو حنیفه او امام مالک په څېر سترو سترو فقهاوو هغه ته يا اعتبار نه دئ
ورکړی او یا ئې د ابتدائي دور مربوط گڼلی او د دې پر ځای ئې هغه روایت معتبر
گڼلی چي د خفيه آمین سپارښتنه کوي، دې ته هم اعتناء نه لري چي امام ابو حنیفه
ته له صحابه وو نه روایات رسېدلي او امام بخاري ته له پنځم نسل نه!! دوی ته تر
ټولو مهم مسائل همدا آمین بالجهر، رفع الیدین، قرائت خلف امام، لاس پر سینه يا
پر نامه اېښودل، په قیام کي پښې څومره لري لري اېښودل اساسي مسایل برېښي،
تر فرایضو هم مهم، هغه هم نه د دې لپاره چي دا رایه ئې پر بلي مضبوطه او مستدله
موندلې بلکي د مادي اغراضو او له بډایو عربو هېوادو نه د زهر زقوم ترلاسه کولو
لپاره!! مور له هغو خلکو څخه نه گيله لرو او نه اعتراض پرې کوو چي یو روایت تر
بل ورته غوره او ارجح معلوم شوی او عمل پرې کوي، خو له هغو خلکو کرکه لرو
چي له دغو فرعي مسایلو نه د اختلاف وسیله جوړوي او په ډېرو حساسو شېبو کي د
اختلاف راولاړولو په موخه دا فرعي قضایا عنوانوي!! له دوی نه به هیڅکله وانه وړئ
چي د عربو د اوسنیو فرعونانو او ابوجهلانو په ضد څه ووايي، د دغو هیوادو د حکامو
فساد، ظلم، عیاشي د پردیو په وړاندي دلت او د خپلو ولسونو په وړاندي بې رحمي او

ظلم ته گوته ونيسي، په عربو هېوادو کي د امريکايانو د نظامي اډو يادونه وکړي، پر افغانستان او عراق د صليبي ځواکونو يرغلونه وغندي، خو د امام ابو حنيفه په ضد به په ډېر جسارت او سپين سترگتوب سره بد ورد وايي او د احنافو مذهب به د حديث خلاف گڼي، دا په داسي حال کي چي د قرآن يو آيت به سم نشي ژباړلی، د يوه حديث له سمې او دقيقې ترجمې نه به عاجز وي، د بخاري د رواياتو تر منځ توپيرونه او تعارضات به نشي درک کولی او د متعارضو رواياتو له منځ نه د يوه د انتخاب استعداد به نه لري، خو داسي به مغرور وي چي د امت فقهاء و او ائمه وو ته به په سپکه سترگه گوري، د کوم جومات په کنج کي به ئې څو مظلوم طالب العلمان راغونډ کړي وي، د دوی په نامه به له خلکو پيسې راټولوي، همدا به ئې د معيشت د تأمين ذريعه وي، خو د همدغو مظلومانو له ايمان او عقل سره به لوبي کوي او د مذاهبو په ضد به ئې پاروي.

آيا له طاق رکعتونو وروسته لنډه ناسته ضروري ده؟

ځيني داسي گمان کوي چي دوهم او څلورم رکعت ته له پاڅېدا د مخه او د مخکني رکعت له وروستۍ سجدې وروسته بايد لنډه ناسته وشي، دوی د دې ادعاء لپاره د بخاري په يوه داسي روايت استناد کوي چي د سند له مخي ډېر زيات غريب دئ، روايت داسي دئ:

عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ اللَّيْثِيُّ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي، فَإِذَا كَانَ فِي وَتَرٍ مِنْ صَلَاتِهِ

لَمْ يَنْهَضْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَاعِدًا. (بخاری: ۸۲۳)

له مالک بن حویرث رضی اللہ عنہ نه روایت دئی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ئي پداسي حال کي په لمانحہ لیدلی چي په طاق رکعت یعنی اول او دریم رکعت کي به تر هغه پوري له سجدي نه قیام ته نه لوړېدو چي ښه به نه وو ناست. یعنی له کنښناستو وروسته به قیام ته پورته شو.

دا روایت د سند له مخي تر مطلق غریب اوښتی او په څلورو طبقو کي یو یو راوي لري، محققین غریب روایات د احکامو په اړه حجت نه گڼي، مگر دا چي د تأیید لپاره ئي کوم شاهد وموندل شي، د متن له پلوه له هغو روایاتو سره تعارض لري چي وايي: له سجدي نه راپورته کېدا به په تکبیر سره وي، که په طاق رکعتونو کي له وروستی سجدي وروسته ناسته وشي نو له ناستي وروسته ولاړېدا بل تکبیر ایجابوي، دا حکه چي د لمانحہ هر حرکت له یوه رغ او وینا سره توأم وي، دا حرکت به ولي په استثنايي توگه له کومي وینا او رغ پرته ترسره کېږي؟! ښايي مالک بن حویرث به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم داسي ناسته په کوم استثنايي حالت کي لیدلې وي، لکه د بیماری یا د زنگنو د درد په حالت کي. نه له بل صحابي نه داسي روایت شته او نه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د داسي کولو امر کړی.

که تاسو د تشهد لپاره د کنښناستلو اړوند روایت ته ځیر شئ درته جوته به شي چي کله کله راوي د بل چا له کوم حرکت نه ناسمه انتباه اخلي، هغه د بیماری او کوم مشکل په وجه استثنايي حرکت کړی وي او دې راوي داسي انتباه ترې اخیستې وي چي گواکي دا ئي دائمي عادت دئ!! روایت داسي دئ:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ كَانَ يَرَى عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما يَتَرَبَّعُ فِي الصَّلَاةِ إِذَا جَلَسَ، فَفَعَلْتَهُ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السِّنِّ، فَفَهَانِي عَبْدَ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَقَالَ إِنَّمَا سَنَةٌ

الصَّلَاةَ أَنْ تَنْصِبَ رِجْلَكَ الْيَمْنَى وَتَشِيَّ الْيَسْرَى. فَقُلْتَ إِنَّكَ تَفْعَلُ ذَلِكَ. فَقَالَ إِنَّ رِجْلِي لَا تَحْمِلَانِي. (بخاری: ۸۲۷)

د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما له زوی عبدالله رضي الله عنه نه روایت دی چي وایي: عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ئې لیدو چي په لمانځه کي د کښېناستلو په وخت به ئې پلټي وهله، ما هم دا کار وکړ، زه دا مهال کم عمره وم، نو زه ئې له دې کاره منعه کړم او وئې ویل: د لمانځه سنت دا دی چي په ناستي کي خپله ښي پښه ودروې او کینه پښه دي تاو کړې (او ورباندي کښېنې)، ما ورته ویل: ته خو داسي کوې!! وئې ویل: زما پښې (کمزورې دي او) زما دروندوالی نه شي زغملی.

له دې روایت نه دوه خبري معلومېږي: ۱- په تشهد کي د ناستي سنت دا دی چي سرې ښي پښه ولاړه وساتي او کینه پښه ځملوي او پرې کښېنې، احنافو د نارینه وو لپاره دغه صورت ته ترجیح ورکړې، او د ښځینه وو لپاره هغه صورت ته چي پر کوناتي کښېنې او پښې ښي لوري ته کږې کړي. ۲- ښايي مالک بن حوريث رضي الله عنه هم رسول الله صلى الله عليه وسلم په داسي کوم استثنايي حالت کي لیدلی.

د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما له وينا دوه خبري په ډېر وضاحت سره معلومېږي: ۱- په دواړو جلسو کي به ناسته پر کيڼي پښې وي، که داسي نه وی نو هغه به ورته ویلي وو چي په يوې جلسې کي داسي او په بلې کي داسي کښېنې، ۲- ناسته به په کيڼي پښي وي ځکه هغه دا عذر وړاندي کړی چي زما پښه دا نشي تحمل کولی، که ناسته پر کوناتي وی نو د دې خبري کولو ته ضرورت نه وو.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَشْكُرَهُ لَوْلَا دَعَاؤُ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ۝ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ ۝

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَشْكُرَهُ لَوْلَا دَعَاؤُ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ۝ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ ۝

صَلَاةُ الْوَسْطَى

د ٽولو لمونځونو او د هغه غوره ٽي ښه حفاظت کوي او الله لره قانت (غاړه اېښودونکي او منقاد) ودرېږي. خو که وېرېدلئ نو بيا يا پلي او يا سپاره، خو کله چي د امنيت احساس وکړئ نو الله همغسي ياد کړئ لکه چي تاسو ته ټي درښودلي، همغه څه چي نه ورباندي پوهېدئ.

دلته له (الصلوة الوسطى) نه مراد هغه لمونځ دئ چي په ټولو شرائطو برابر وي او په قنوت، خشوع او خضوع او د زړه او حواسو په حضور تر سره شي، داسي لمونځ د خطر او سفر په وخت کي نشي ترسره کېدی، د همدې لپاره الله تعالی وفرمايل چي د خطر په وخت کي کولی شئ چي په تلو تلو کي، که پلي وي يا سپاره، لمونځ اداء کړئ، په اشاره، د اصل لمونځ نيمايي او د قبلي په لوري له مخ کولو پرته، له لنډ قرائت او مختصرو تسبيحاتو سره. خو د امن په وخت کي به همغسي لمونځ کوي چي الله درښودلي. دا مطلب هم بايد واضح کړو چي دلته (وسطى) په هغه معنی راغلي چي د همدې سورې په ۱۴۳ آيت کي راغلي: وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لَّكُم دَلِيلٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَئِيمٌ غَفُورٌ ۝ ۱۲۳ ۝ دله چي له وسطی نه زماني او مکاني وسط مراد نه دئ همداراز له الصلوة الوسطی نه هغه لمونځ مراد نه دئ چي د وخت له پلوه د نورو لمونځونو په منځ کي وي، د آيت وروستی برخه په ډېر صراحت سره دا مطلب په گوته کوي چي له الصلوة الوسطی نه غوره لمونځ مراد دئ، هغه چي د خطر او سفر په وخت کي ټي ترسره کول گران

وي. له دې نه د مازديگر لمونځ اخیستل داسي توجیه ده چې له ټول آیت او مخصوصا

له وروستی برخي سره ئې هیڅ اړخ نه لگوي.

دلته څو پوښتنو ته باید ځواب ومومو:

په سفر کي د قصر حکم له دغه آیت څخه اخیستل شوی که بله مرجع لري؟

دلته قصر د سفر په وجه جائز شوی که د خوف او خطر په وجه؟

له قصر نه مراد یوازي د رکعتونو په شمېر کي قصر دی که د لمانځه په هیئت

او کیفیت کي هم او مخکي، وروسته کول ئې هم؟

دغو پوښتنو ته د ځواب موندلو په کار کي لاندې خبري مرسته کوي:

له دې آیته وروسته چې کوم آیت راځي له هغه معلومېږي چې دلته د خوف او

خطر په وجه د قصر اجازه ورکړی شوې.

له همدې وروستي آیته معلومېږي چې له قصر نه د لمانځه په کیفیت او هیئت

کي قصر کول هم مراد دي، ځکه دلته په لمانځه کي له یوه ځایه بل ځای ته د

خوځېدو ذکر او د هغه اجازه راغلې.

پېغمبر علیه السلام په سفر کي په لمونځونو کي قصر کړی، تل ئې څلور

رکعته نیمايي کړي، په داسي حال کي هم چې د هیڅ خطر وېره نه وه.

د قصر په اړه له دې پرته بل آیت نه مومو.

له دغو خبرو په ډاگه معلومېږي چې د سفر قصر هم له دې آیته اخیستل شوی

او د خوف قصر هم او په قصر کي هم د رکعتونو قصر شامل دی او هم د هیئت او

کیفیت قصر.

د احزابو په جنگ کي چې له سفر پرته د خوف او خطر حالت وو، د قصر دوه

صورتونه گورو: ۱- له جمعي پرته یوازي یوازي لمونځ، ۲- او ځنډول ئې او قضائي

دې اړه دوه رأيي دي: د ماسپښين او مازديگر لمونځونه، يو ځای او په يوه وخت کي، يو په بل پسې، په يوه آذان او دوه اقامته اداء کول او د ماښام او ماخستن لمونځونه همداسې، لکه څنگه چي د حج په دوران کي، په عرفات کي د ماسپښين او مازديگر لمونځونه يو ځای او په مزدلفه کي د ماښام او ماخستن لمونځونه يو ځای اداء کېږي، دوهمه رايه دا ده چي له حج پرته په نورو سفرونو کي د دوو لمونځونو يو ځای کول بايد داسې وي چي يو په خپل آخري وخت کي او بل په خپل لومړني وخت کي همداسې يو ځای اداء شي، دې ته صوري او شکلي جمع صلاتين وايي، دا د احنافو رايه ده، له احنافو پرته نور ټول مخکنی صورت غوره گڼي او له دې لحاظه د حج او نورو سفرونو ترمنځ په توپير باور نلري، د دې لپاره څو دلائل وړاندي کوي: ۱- د لمونځونو صوري جمع تر دې ډېر گران کار دئ چي هر لمونځ په خپل خپل وخت او بېل بېل اداء شي، دوه لمونځونه په دې توگه يوه وخت ته رابرابرول او هغه هم په سفر کي گران کار دئ، قصر او جمع صلاتين خو د تخفيف لپاره دي، د هر لمانځه لپاره پراخ وخت ټاکل شوی، صوري جمع دا پراخوالی او سهولت له منځه وړي او په يوه محدود وخت کي ئې راخلاصه کوي. ۲- په سفر کي لمونځ رامخکي کول يا وروسته کول داسې دئ لکه چي د مسافر او مريض لپاره دا رخصت ورکړی شوی چي روژه بل وخت او د کال نورو ورځو ته وځنډوي، روژه د لمانځه په څېر ثابت وخت لري خو د مسافر او مريض لپاره ئې دا سهولت ورکړی. ۳- د حج په موسم کي دوه جمع صلاتين لرو، يو ئې په عرفات کي د ماسپښين او مازديگر لمونځ د ماسپښين په لومړي وخت کي او بل ئې په مزدلفه کي د ماښام او ماخستن لمونځ د ماخستن په وخت کي، که د حج په حالت کي او د عرفات او مزدلفې په مقام کي جائز وي نو په نورو وختونو کي خو په اولی درجه جائز دئ.

احناف هم جمع صلاتين جائز گني خو داسي چي مخکنی لمونځ به په خپل
 آخري وخت کي او ورپسې لمونځ به په لومړي وخت کي يو په بل پسې اداء کېږي،
 دې ته جمع صوري وايي، نور مذاهب جمع حقيقي جائز گني.
 په داسي حال کي چي د لمانځه د توقيت په اړه دا آيت ډېره واضح لارښوونه
 کوي او په داسي حال کي چي د پېغمبر عليه السلام سنت زموږ مخي ته پروت دی،
 هغه مبارک نږدې اتلس زره لمونځونه په مدينه منوره کي کړي، د مدينې په سلگونو
 او په زرگونو اوسېدونکو پنځه وخته آذان اورېدلي، د پېغمبر عليه السلام په امامت
 کي ئې د جماعت لمونځ ليدلی، د آذان او اقامت الفاظ ئې اورېدلي، د ده او اصحابو د
 لمانځه کيفيت ئې ليدلی او دا ټول د مدينې مسلمانانو يو په بل پسې له يوه نه بل نسل
 ته انتقال کړي، خو سره له دې گورو چي ځيني ټول لمونځونه په يوه وخت کي کول
 هم جائز گني، له سفر او خطر پرته په عادي حالت کي د ورځي پنځه لمونځونه په
 درې وختونو کي ترسره کول هم جائز گني، ځان ته د آذان خاص الفاظ او د لمانځه
 خاص ترتيب او ترکيب لري او د خپل مسلک په اړه هومره تعصب لري چي په بل
 کيفيت او هيئت کي لمونځ ورته لمونځ نه ښکاري، د بل مسلک په امام پسې لمونځ
 کول جائز نه گني، د هغه په آذان روژه نه ماتوي او حتی هغه مسلمان نه گني. ای
 کاش ټول امت لږ تر لږه په دغسي واضح مسايلو کي له اختلافه لري پاته شوی وی،
 د قرآن صريح نص، د پېغمبر واضح سنت او د مدينې د مسلمانانو د لمانځه هيئت او
 کيفيت ئې د ملاک په توگه منلی وی. متأسفانه دا اختلاف هم له متعارضو رواياتو
 رولاړ شوی.

د جمع صلاتين په اړه د بخاري روايت دا دی:

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ عَرَفَةَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالشَّعْبِ

نَزَلَ فَبَالَ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَلَمْ يُسَبِّحِ الْوُضُوءَ. فَقُلْتُ الصَّلَاةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ " الصَّلَاةُ
 أَمَامَكَ ". فَرَكِبَ، فَلَمَّا جَاءَ الْمُرْدَلِفَةَ نَزَلَ فَتَوَضَّأَ، فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ
 فَصَلَّى الْمَغْرِبَ، ثُمَّ أَنَاخَ كُلُّ إِنْسَانٍ بَعِيرَهُ فِي مَنْزِلِهِ، ثُمَّ أُقِيمَتِ الْعِشَاءُ فَصَلَّى وَلَمْ
 يَصِلْ بَيْنَهُمَا. (بخاری: ۱۳۹)

له اسامه بن زيد رضي الله عنه نه روايت دئ چي وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم له عرفاته
 راوگر حُبد، كله چي يوې درې ته ورسېد، كوز شو او د اودس ماتي لپاره صحرا ته
 تېر شو، بيا ئې لاسونه ومنيحل خو اودس ئې بشپړ نه كړ، ما وويل: يا رسول الله!
 د لمانحه وخت دئ! وئې فرمايل: (لمونخ دي وړاندي دئ)، بيا سپور شو او كله چي
 مزدلفې ته ورسېد، كوز شو، اودس ئې وكړ، خو اودس ئې بشپړ كړ، بيا د لمانحه
 لپاره اقامت وويل شو او د ماښام لمونخ ئې وكړ، بيا هر چا خپل اوبښ په خپل خپل
 حاي كي چو كړ، ورپسې د ماخستن د لمانحه اقامت وويل شو او لمونخ ئې وكړ، د
 دواړو ترمنخ ئې بل لمونخ ونكړ.

دا روايت په بخاري كي څلور ځلي نور په دغو شمېرو راغلي: ۱۶۶۷، ۱۸۱،
 ۱۶۶۹، ۱۶۷۲ له دغو توپيرونو سره: په يوه كي دفع رسول الله صلى الله عليه وسلم من عرفه په بل
 كي لما أفاض من عرفه، په يوه كي حتى إذا كان بالشعب نزل او په بل كي عدل إلى
 الشعب، او په بل كي حيث أفاض من عرفه مال إلى الشعب، او په بل كي فلما بلغ
 رسول الله صلى الله عليه وسلم الشعب الأيسر الذي دون المزدلفة أناخ، په يوه كي فبال او په بل كي
 ففرضي حاجته، په يوه كي ثم تَوَضَّأَ وَلَمْ يُسَبِّحِ الْوُضُوءَ، په بل كي فتَوَضَّأَ وُضُوءًا خَفِيفًا،
 په بل كي فصَبَبْتُ عَلَيْهِ الْوُضُوءَ او په بل كي فجعلت أصب عليه ويتوضأ، په يوه كي
 فقلت الصلاة يا رسول الله او په بل كي يا رسول الله أتصلي به يوه كي الصلاة أمامك
 او په بل كي المصلي أمامك راغلي.

له دې توپيرونو سره سره د روایاتو مطلب او مفهوم سره ورته دئ، مطلب ئې دا دئ چې: رسول الله ﷺ له عرفات نه د راگرځېدو پر مهال؛ په یوې درې کي له سورلي کوز شوی، اودس ماتي ته تېر شوی، لاسونه ئې مینځلي، بشپړ اودس ئې نه دئ کړی، د ماښام د لمانځه وخت وو، خو دلته ئې لمونځ نه دئ کړی، مزدلفې ته د ماخستن مهال رسېدلی، هلته ئې لومړی د ماښام لمونځ په بېل اقامت سره کړی او بیا ئې لږ دمه کړې او بیا ئې د ماخستن لمونځ په بېل اقامت کړی، د دې دواړو لمونځونو تر منځ ئې بل لمونځ نه دئ کړی.

دې ته مو باید پام وي چې رسول الله ﷺ د ماسپښين او مازديگر لمونځ په عرفات کي په گډه او د ماسپښين پر مهال يو په بل پسې په دوه اقامتونو کړی او د ماښام او ماخستن لمونځ ئې همداسي خو د ماخستن په وخت په مزدلفه کي کړي، لومړني ډول جمع صلاتين ته جمع تقديم او دوهم ډول ته ئې جمع تأخير ويل کېږي، له دې نه معلومېږي چې دا دواړه ډوله جمع په هر سفر کي جائز دي، د دې لپاره نه کوم نقلي دليل موندلی شو او نه عقلي دليل چې په حج کي دي جائز وي او په نورو سفرونو کي ناجائز، زموږ ځينو درنو فقهاوو چې ويلي په نورو سفرونو کي داسي جمع صلاتين جائز دئ چې يو ئې د خپل وخت په آخري برخي او بل ئې په لومړۍ برخي کي ترسره شي، په دې کي د رخصت او سهولت مصلحت فوت کېږي، دا تر دې هم ډېر گران دئ چې هر هر لمونځ په خپل خپل وخت کي وشي، ځکه په خپل وخت لمونځ کولو کي ډېر پراخوالی شته، د هر لمانځه لپاره تر يوه ساعت زيات وخت لري، خو په داسي جمعي کي يوازي څو دقيقې فرصت لري. د قرآن هغه مبارک آيت چې وايي: (... إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا * النساء: ۱۰۳):، بې شکه چې دا لمونځ پر مؤمنانو له مهال وېش سره سم فرض شوی. که په

دې کي د هېڅ استثناء مجال نه وی نو بیا خو به په عرفات او مزدلفه کي هم دوه دوه لمونځونه یو په بل پسې په دوو وختونو کي نه وو جائز، په سفر کي د قرآن د صریح آیت له مخي قصر جائز دئ، په قصر کي دا هم شامل دي چي لمونځ مخکي یا وروسته کړئ، دا ځکه چي ورپسې ویل شوي چې د قصر د حالت له ختمېدو وروسته او کله چي مطمئن شوی نو بیا مکمل لمونځ په خپل خپل وخت کي اداء کړئ. له دې نه په څرگنده معلومېږي چي د جمع صلاتین رخصت (د دوو لمونځونو په یوه وخت اداء کولو جواز) هم له دې آیت نه اخیستل شوی.

په سفر کي لمونځ رامخکي کول یا وروسته کول داسي دئ لکه چي د مسافر او مریض لپاره دا رخصت ورکړی شوی چې روژه بل وخت او د کال نورو ورځو ته وځنډوي، روژه د لمانځه په څېر ثابت وخت لري خو د مسافر او مریض لپاره ئې دا سهولت ورکړی.

دلته یوه بل ټکي ته هم توجه په کار ده او هغه دا چي امام بخاري رحمه الله دا روایت د اودس د تخفیف او بشپړوالي تر عنوان لاندي راوړی، د لاري په اوږدو کي وضوء ئې د خفیف وضوء په معنی اخیستی، خو دا په دې معنی نه دئ چي رسول الله ﷺ هلته یو ډول اودس کړی او په مزدلفه کي بل ډول، بلکي هلته ئې یوازي لاسونه مینځلي، ځکه د راوي له وینا معلومېږي چي هلته ئې د لمانځه اړوند وضوء (اودس) نه دئ کړی، که داسي وی نو هغه به دا نه ورته ویل چي د لمانځه وخت دئ، یعنی تا خو بشپړ اودس ونه کړ حال دا چي د لمانځه وخت دئ!!

جومات ته د بنحو تگ

په دې اړه ټول مسلمانان متفق دي چي د رسول الله ﷺ په زماني کي او د هغه تر رحلت پوري بنحی جومات ته تلې او د جماعت په لمونځونو کي ئې له نارینه وو سره یو ځای برخه اخیسته، داسي چي مخکي به نارینه، ورپسې ماشومان او د صفوفو په وروستی برخي کي به بنحی ودرېدې، د اختر په لمونځونو کي به ئې هم برخه اخیسته، او کله کله به رسول الله ﷺ د دوی لپاره بېله غونډه جوړوله او دوی ته به ئې ځانگړې موعظه اوروله. نه یوازي دا چي مسجد ته تلې او د جماعت په لمونځونو کي به ئې شرکت کولو بلکي گن شمېر مېرمنو د امهات المؤمنین په شمول په غزواتو کي هم شرکت کړی. په دې اړه روایات دومره زیات او دومره صریح دي چي هیڅوک ترې انکار نشي کولی. راشی وگورو چي قرآن په دې اړه څه حکم کړی، آیا په قرآن کي داسي لارښووني مومو چي جومات ته د بنحو د تلو جواز ترې استنباط شي؟ رسول الله ﷺ په دې اړه څه لارښووني کړې؟

که قرآن ته څېر شو نو په دې خبري پوهېدا به راته گرانه نه وي چي قرآن مؤمنانو ته په جماعت د لمونځ کولو سپارښتنه کوي.

وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ * البقره: ۴۳

او لمونځ قائم کړئ او زکات ورکړئ او له رکوع کوونکو سره رکوع وکړئ.

په دې مبارک آیت کي د بې لارو او منحرفو دین پلورو یهودي علماوو څو نوري

ځانگړتياوي بيانېږي: له الله سره ئې تعلق ضعيف او کمزوری وو، لمونځ ئې يا پرېښی او يا له حقيقي روح نه عاري او په شکلياتو لگيا ول، د دې پر ځای چې زکات ورکړي د زکات ترلاسه کول ئې عادت شوی وو، له عام ولس سره ئې هم اړيکي سستي شوې وې، له نورو سره ئې يو ځای عبادت هم پرېښی وو، د همدې لپاره دوی ته د دغو څو خبرو امر شوی: لمونځ وکړئ، زکات ورکړئ او له نورو رکوع کونکو سره يو ځای رکوع وکړئ، ستاسو د ټولو انحرافاتو علاج په همدې کي دی. دا آيت ښيي چې له نورو لمونځ کونکو سره يو ځای لمونځ کول يوه الهي وجيبه ده.

قرآن د جنگ ميدان ته څېرمه او د خطر په حالت کي هم د جماعت سپارښتنه

کوي او فرمايي:

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَ لِيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يَصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَ لِيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَ أَسْلِحَتَهُمْ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَ أَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَ لَا جَنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذَى مِّنْ مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَ خُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا * النساء: ١٠٢

او که ته (اې پيغمبره!) له دوی سره وې او په لمانځه ورته ودرېږي، نو د دوی يوه ډله دي له تا سره ودرېږي او خپلي وسلې دي ورسره واخلي، نو کله چې ئې سجده وکړه بيا دي له تاسو نه تر شا شي او هغه بله ډله چې لا ئې لمونځ نه دی کړی هغه دي راشي او له تا سره دي لمونځ وکړي او خپل احتياطي تدابير دي ونيسي او اسلحه دي ورسره واخلي، کافران دا خوښوي چې تاسو له خپلو وسلو او مال متاع غافل شئ نو په يوواري درباندي رامات شي، خو که له بارانه ځوریدئ يا بيمار وئ نو څه گناه درباندي نشته چې خپله وسله کېږدئ، خو احتياطي تدابير مو ونيسي،

بې شکه چي الله د کافرانو لپاره سپکوونکی عذاب تيار کړی.

به دې آیت کي د صلوة خوف په اړه لاندې لارښوونې شوې.

• د لمانځه لپاره به خلک په دوو ډلو وېشل کېږي، يوه به په امام پسې اقتداء کوي او بله به پیره کوي.

• لومړۍ ډله به يو رکعت لمونځ وکړي او له سجده وروسته به د پيرې لپاره تر شاشي. د لمانځه په وخت کي به خپله وسله له ځان سره لري.

• دوهمه ډله به راشي، اقتداء به وکړي او خپل لمونځ به پوره کړي. دوی ته ويل شوي چي هم به وسله له ځان سره لري او هم به احتياطي تدابير مراعاتوي، دا ځکه چي د پيرې کار بل ته حواله کول د احتياط تقاضاء کوي، هلته بايد لمانځه ته راشي چي نورو د پيرې کار پيل کړی وي.

• لومړۍ ډله به هغه وخت خپل پاته لمونځ تکميل کړي چي دوهمه ډله له لمانځه فارغه شي او د دوی ځای ونيسي.

• لمونځ هم په دوو برخو وېشل شوی او يوازي يو رکعت ئې يوه برخه گڼل شوې، له دې معلومېږي چي د سفر او خطر په وخت کي د قصر لمونځ څلور رکعته نه دئ، يا دوه رکعته دئ يا درې. پېغمبر عليه السلام هم په سفر کي يوازي د ماښام لمونځ درې رکعته او د نورو وختونو دوه دوه رکعته لمونځ کړی.

دلته د خوف متوسط او منځنی حالت بيان شوی، په کم خطر کي يو ځای جماعت کېدی شي او په زيات خطر کي جماعت پرېښودی شي، يوازي يوازي او حتی د قضاء کولو او وروسته اداء کولو اجازت شوی.

په دې حالت کي يوازي په هغه صورت کي له ځانه د وسلې لري کولو اجازه شوې چي يا له ورنښت نه په تکليف وئ او يا دومره بيمار وئ چي د وسلې له حمل نه

په جمع د لمانځه دا سپارښتنه عامه ده، ټولو مؤمنانو ته راجع ده، يوازي د نارينه وو لپاره نه ده، د قرآن بل آيت په دې گواهي ورکوي چي ښځي هم په دې سپارښتني کي شاملې دي، ځکه قرآن د مريم عليها السلام په اړه فرمايي:

يَمْرِمُ اقْتَتَى لِرَبِّكِ وَ اسْجُدِي وَ ارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ*
 آل عمران: ۴۳

اې مريمې! خپل رب لره تسليم اوسه، سجده کوه او له رکوع کوونکو سره يو ځای رکوع کوه.

د مريمي عليها السلام يادونه د دې لپاره راغلې چي وښيي يوه مؤمنه مېرمن بايد څنگه وي، مريم عليها السلام ته د عالم پر ټولو ښځو فضيلت ورکړی شوی، قرآن هغه د مؤمنو مېرمنو لپاره د غوره مثال او بېلگي په توگه معرفي کوي او فرمايي:

وَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا امْرَأَتٍ فَرَعُونَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَ نَجِّنِي مِّنْ فَرَعُونَ وَ عَمَلِهِ وَ نَجِّنِي مِّنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ* وَ مَرِيْمَ ابْنَتِ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِّنْ رُّوحِنَا وَ صَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَ كَتَبْنَا فِيهَا مِّنَ الْقَتِّينَ*

التحریم: ۱۱-۱۲

او الله د مؤمنانو لپاره د فرعون د مېرمني مثال بيانوي چي وئې ويل: اې زما زبه! ما ته په خپلي خوا کي په جنت کي يو هستوگنځي جوړ کړه او له فرعون او د ده له عمله مي وژغوره او له دغو ظالمانو مي وژغوره. او د عمران لور مريمي (مثال) چي د خپل فرج ساتنه ئې وکړه، نو موږ له خپلي روح نه څه په کي پو کړل، د خپل رب ويناوي ئې رښتيني وگڼلې او د الله کتابونه ئې هم، او له غاړه اېښودونکو څخه وه.

د مریم علیها السلام روزنه په مدرسه او جومات کي شوې او هغه ستر شخصیت ترې جوړ شوی چي د انساني تاریخ له پیل تر پای پوري هیڅ ښځه د هغې مقام ته نشي رسېدی، دې ته له نورو لمونځ کوونکو سره د لمونځ کولو سپارښتنه نه ځانگړې او خصوصي سپارښتنه ده او نه منسوخ شوی سپارښتنه. البته ښځو ته دا لارښوونه د نارینه وو له اړوند سپارښتني نه یوازي دومره توپیر لري چي نارینه جومات ته پر تلو مکلف شوی او ښځو ته دا رخصت ورکړی شوی چي کولی شي جومات ته ولاړي نشي او په خپل کور کي لمونځ وکړي، خو که ئې وغوښتل جومات ته ولاړه شي هیڅوک ئې د مخنیوي حق نه لري. دا د رسول الله ﷺ داسي مکرره سپارښتنه ده چي د حجة الوداع په تاریخي او مهمي خطبې کي ئې هم د نورو سترو سترو او مهمو امورو تر څنگ یو ځل بیا تکرار کړه.

راشئ هغه روایات هم له نظره تېر کړو چي په دې اړه راغلي.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ. قَالَتِ النِّسَاءُ لِلنَّبِيِّ ﷺ غَلَبْنَا عَلَيْكَ الرَّجَالَ، فَاجْعَلْ لَنَا يَوْمًا مِنْ نَفْسِكَ. فَوَعَدَهُنَّ يَوْمًا لَقِيَهُنَّ فِيهِ، فَوَعَّظَهُنَّ وَأَمَرَهُنَّ، فَكَانَ فِيمَا قَالَ لَهُنَّ " مَا مِنْكُمْ امْرَأَةٌ تَقْدِمُ ثَلَاثَةَ مِنْ وَلَدِهَا إِلَّا كَانَ لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ ". فَقَالَتِ امْرَأَةٌ وَأَثْنِينَ فَقَالَ " وَأَثْنِينَ ". (بخاري: ۱۰۲)

له ابو سعید خدری رضي الله عنه نه روایت دی چي وايي: ښځو؛ رسول الله ﷺ ته وويل: ستا په اړه نارینه پر مور برلاسي شوي (ستا د ويناوو په اورېدو کي دوی پر مور وړاندي دي)، نو له خپل لوري مور ته یوه ورځ ځانگړې کړه، نو د دوی لپاره ئې د ملاقات یوه ورځ وټاکله، (په هغه ورځ ئې) دوی ته وعظ وکړ او په خاصو امورو ئې وگمارلې، د هغو خبرو په ضمن کي چي دوی ته ئې وکړې دا هم وه چي: (له تاسي نه چي د هري ښځي درې اولادونه ترې ومري، دا به له اور نه ورته پرده شي).

جومات ته د ښځو تگ	۶۲	متضاد روایات مذهبي اختلافات
-------------------	----	-----------------------------

يوې بسخي وويل: که د چا دوه اولادونه ترې ومري؟ وئې فرمايل: که دوه ئې ومري هم.

دا روايت په بخاري کي دوه حلي نور هم په دغو شمېرو راغلي: ۱۲۴۹، ۷۳۱۰ له دغو توپيرونو سره: په يوه کي غَلَبْنَا عَلَيْكَ الرَّجَالُ او په بل کي ذَهَبَ الرَّجَالُ بِحَدِيثِكَ، په يوه کي فَاجْعَلْ لَنَا يَوْمًا مِنْ نَفْسِكَ، په بل کي فَاجْعَلْ لَنَا مِنْ نَفْسِكَ، يَوْمًا نَأْتِيكَ فِيهِ تَعَلَّمْنَا مِمَّا عَلَّمَكَ اللَّهُ، په يوه کي فَوَعَدَهُنَّ يَوْمًا لَقِيَهُنَّ فِيهِ او په بل کي فَاجْتَمَعْنَ، په يوه کي فَوَعَّظَهُنَّ وَأَمَرَهُنَّ او په بل کي فَعَلَّمَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَهُ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ، په يوه کي تَقَدَّمَ ثَلَاثَةً مِنْ وَلَدِهَا او په بل کي تَقَدَّمَ بَيْنَ يَدَيْهَا مِنْ وَلَدِهَا ثَلَاثَةً او، په يوه کي دا الفاظ هم شته فَأَعَادَتَهَا مَرَّتَيْنِ ثُمَّ قَالَ " وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ " خو، په بل کي نشته. په دغو کي ۷۳۱۰ روايت تر نورو جامع دئ.

د ابوهريره رضي الله عنه په يوه روايت کي راغلي چي: (هغه مړه شوي اولادونه ئې لابلغ شوي نه وي).

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُنَّ يَخْرُجْنَ بِاللَّيْلِ إِذَا تَبَرَّزْنَ إِلَى الْمَنَاصِعِ - وَهُوَ صَعِيدٌ أَفِيحٌ - فَكَانَ عُمَرُ يَقُولُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْبَبَ نِسَاءَكَ. فَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ، فَخَرَجَتْ سُودَةُ بِنْتُ زَمْعَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي عِشَاءً، وَكَانَتْ امْرَأَةً طَوِيلَةً، فَنَادَاهَا عُمَرُ أَلَا قَدْ عَرَفْنَاكَ يَا سُودَةَ. حَرِصًا عَلَيَّ أَنْ يَنْزِلَ الْحِجَابُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ الْحِجَابِ. (بخاري: ۱۴۶)

له عائشې رضي الله عنها نه روايت دئ چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم مېرمني رضي الله عنهن به د شپې له مخي د ضرورت رفع كولو لپاره بيداوو ته چي پراخ او ارت ميدان وو وتلې، عمر رضي الله عنه به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ويل: مېرمني دي په حجاب وگماره، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم داسي نه كول، يوه شپه ماخستن د رسول الله صلى الله عليه وسلم مېرمن سودة

بنت زمعه رضي الله عنها چي يوه دنگه او لوړه مېرمن وه بهر ووتله، عمر رضي الله عنه پرې غږ کړ چي اې سوده! ومي پېژندلې، دا د هغي تلوسې له امله چي د حجاب د حکم نازلېدو په اړه ئې درلودو، نو الله تعالی د حجاب آیت نازل کړ.

دا روایت هم په بخاري کي په تکرار سره په دغو شمېرو ۱۴۷، ۴۷۹۵، ۵۲۳۷، ۶۲۴۰ او له دغو توپيرونو سره راغلي: په يوه کي **فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ الْحِجَابِ** او په بل کي **بَعْدَ مَا ضُرِبَ الْحِجَابُ**، په يوه کي **كُنَّ يَخْرُجْنَ بِاللَّيْلِ** او په بل کي **قَدْ أُذِنَ أَنْ تَخْرُجْنَ فِي حَاجَتِكُنَّ**، او په بل کي **قَدْ أُذِنَ لَكُنَّ أَنْ تَخْرُجْنَ لِحَوَائِجِكُنَّ** "راغلي".

لکه چي گورئ په دې روایاتو کي شدید تعارض دئ: یو وايي چي دا پېښه د حجاب د حکم له نازلېدو مخکي رامنځته شوې او د همدې لپاره د حجاب آیت نازل شو او بل ئې وايي چي د حجاب آیت لا د مخه نازل شوی وو او سوده رضي الله عنها په حجاب کي د وتلو په سبب پېژندل شوې وه، یو وايي چي د حجاب آیت دغه مهال نازل شو او بل وايي چي دغه مهال رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وحی وشوه او مېرمنو ته ئې د حاجت لپاره بهر ته د وتلو اجازه ورکړی شوه!!

امام بخاري رحمه الله له دغو متعارضو او متناقضو روایاتو نه د یوه د انتخاب په اړه هیڅ نه دي ويلي، خو که د قرآن په رڼا کي ئې وڅېړو نو په بشپړ يقين سره ويلي شو چي د حجاب اړوند آیت قطعاً په دې ارتباط نه دئ نازل شوی، قرآن په ډېر صراحت سره وايي چي د جلباب (پروني) حکم په دې خاطر نازل شو چي منافقینو، مرجفینو او مفسدینو به هغه مېرمني خورولې چي د لمانځه یا بل دې ته ورته ضروري کار لپاره به بهر ته وتلې، دوی ته ویل شوي چي پرونی پر ځان واچوي تر څو وپېژندل شي چي دا پاک لمني او پرهیزگاري مېرمني دي او لوچکان ئې ونه خوروي.

حجاب د شپې لپاره نه دئ، بلکي د ورځي لپاره دئ، د شپې له لوري او هغه هم ماخستن مهال نه څوک بې حجابه پېژندل کېږي او نه له حجاب سره، يوازي د قد او وني د لوړوالي له مخي د يو چا په اړه گمان کېدی شي، د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له شأن نه ډېره لري ده چي د شپې له لوري او هغه هم په دغه حالت کي د پيغمبر عليه السلام پر مېرمني غږ وکړي.

دې ته مو هم بايد پام وي چي په کليوال ژوند کي او هغه مهال چي د کورونو منځ کي بيت الخلاوي نه وې نو د سړو لپاره به بېل لوري او د نسحو لپاره بېل لوري غوره کېدو، نه به نارينه د نسحو لوري ته وتل او نه به نسحي د نارينه وو لوري ته، او معمولاً به نسحي په گډه سره وتلې.

څه چي ويل ئې ممکن دي يوازي دا دي چي بنايي عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غوښتل چي د پيغمبر عليه السلام مېرمني هيڅکله له کوره بهر ونه وځي، خو الله تعالی هغوی ته له جلباب سره د وتلو اجازه ورکړه، ځکه نو په روايت کي ويل شوي چي الله تعالی دوی ته د ضرورت لپاره د وتلو اجازه ورکړه، په قرآن کي هم يوازي دغه د وتلو د اجازې آيت مومو، د نه وتلو حکم او آيت نشته، نه صراحتاً او نه اشارتاً، هغه آيت چي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مېرمنو ته وايي: (و قرن في بيوتكن و لا تبرجن تبرج الجاهلية الاولى): او په خپلو کورونو کي تم شئ او د مخکني جاهليت په څېر ځان له سينگار سره مه څرگندوئ). د دې آيت معنى هيڅکله دا نه ده چي له کوره هيڅ مه وځي، که داسي وي نو امهات المؤمنين به جومات ته نه تللې، جهاد ته به نه وتلې، حج ته به نه تللې، د پيغمبر عليه السلام د موعظو اورېدو ته به نه ورتلې.

په دغو متعارضو رواياتو کي دا روايت غوره او ارجح برېښي:

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللهُ عَنْهَا - قَالَتْ خَرَجْتُ سَوْدَةَ بَعْدَ مَا ضُرِبَ الْحِجَابُ لِحَاجَتِهَا، وَكَانَتْ

امْرَأَةً جَسِيمَةً لَا تَخْفِي عَلَيَّ مِنْ يَعْرِفُهَا، فَرَأَاهَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ يَا سُودَةَ أَمَا وَاللَّهِ مَا تَخْفَيْنَ عَلَيْنَا، فَاَنْظُرِي كَيْفَ تَخْرُجِينَ، قَالَتْ فَاَنْكَفَأْتُ رَاجِعَةً، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِي، وَإِنَّهُ لَيَتَعَشَّى. وَفِي يَدِهِ عِرْقٌ فَدَخَلْتُ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي خَرَجْتُ لِبَعْضِ حَاجَتِي فَقَالَ لِي عُمَرُ كَذَا وَكَذَا. قَالَتْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ ثُمَّ رَفَعَ عَنْهُ وَإِنَّ الْعِرْقَ فِي يَدِهِ مَا وَضَعَهُ فَقَالَ " إِنَّهُ قَدْ أَذِنَ لَكِنَّ أَنْ تَخْرُجْنَ لِحَاجَتِكُنَّ ". بخاري: ٤٧٩٥

له عائشې ﷺ روايت دئې چې د حجاب له لازمېدو وروسته، سوده ﷺ (په حجاب كې) د كوم ضرورت لپاره بهر ووتله، هغه دنگه مېرمن وه، چا چې پېژندله نو پرې پټه نه پاته كېده، عمر ﷺ وليده او ورته وئې ويل: اې سوده! والله چې پر موز پټه نه پاته كېږي، وگوره څنگه وځي! وايي: هغه بېرته راستنه شوه، په داسې حال كې چې رسول الله ﷺ زما په كور كې وو او ما بنامني ئې خوړلو او په لاس كې ئې غوښين هډوكي وو، هغه راغله او وئې ويل: يا رسول الله! زه د ځينو اړتياوو لپاره بهر ووتلم او (عمر ﷺ) دا دا راته وويل، (عائشه ﷺ) وايي: الله تعالى هغه ته وحي وكړه، بيا په داسې حال كې ترې لوړه شوه چې هغه غوښين هډوكي ئې لا په لاس كې وو او وئې فرمايل: يقيناً چې تاسو ته د خپلو حاجتونو او اړتياوو لپاره د وتلو اجازه دركړې شوې.

د دې روايت له مخې دوه خبرې كولي شو: لومړې دا چې مخكنې روايت ناقص دئ، د پېښې په اړه ئې وينا دقيقه نه ده او دوهم دا چې د توجيه وړ نه برېښي چې عمر ﷺ به د رسول الله ﷺ د دې وينا له اورېدو وروسته هم په خپلې رأيي ټينگار كړې وي!! او ښځې به ئې جومات ته له تلو منعه كړې وي.

حَدَّثَنَا سَلِيمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بَرْزَةَ قَالَ سَمِعْتُ عَطَاءً قَالَ سَمِعْتُ

ابن عباس قال أشهد على النبي ﷺ - أو قال عطاء أشهد على ابن عباس - أن رسول الله ﷺ خرج ومعه بلال، فظن أنه لم يسمع النساء فوعظهن، وأمرهن بالصدق، فجعلت المرأة تلقى القرط والخاتم، وبلال يأخذ في طرف ثوبه. (بخاري: ٩٨)

له ابن عباس رضي الله عنهما نه روایت دی چي: یو ځل رسول الله ﷺ په داسي حال کي (د نارینه وو له لیکو یا منځ نه) ووت چي بلال رضي الله عنه هم ورسره وو (بنځو ته ورغی) گمان ئې وکړ چي بنځو د ده وعظ او نصیحت نه دی اورېدلی، نو هغوی ته ئې وعظ وکړ، د صدقې ورکولو امر ئې ورته وکړ، نو بنځو خپلي لښتي او گوتې د صدقې په توگه اچولې او بلال رضي الله عنه په خپلي لمن کي راټولولې.

دا روایت په تکرار سره په دغو شمېرو ٩٦٢، ٩٦٤، ٩٧٥، ٩٧٧، ٩٧٩، ٩٨٩، ١٤٣١، ١٤٤٩، ٤٨٩٥، ٥٢٤٩، ٥٨٨٠، ٥٨٨١، ٥٨٨٣، ٧٣٢٥ او له دغو توپيرونو سره راغلی: په پورتنی کي دا نه دي ويل شوي چي بنځو ته له وعظ نه مخکي لمونځ شوی، بیا خطبه ورکړی شوې، خو په ځینو نورو کي دا مطلب ويل شوی، په دې کي دا هم نه دي ويل شوي چي د بلال په څادر يا لمن کي به ئې خپلي گانې غورځولې خو په نورو کي دا مطلب هم راغلی، په یوه کي یوازي دومره ويل شوي چي د عید لمونځ مي له رسول الله ﷺ، ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم سره کړی ټولو به له خطبې مخکي لمونځ کاوو.، په یوه کي دا هم ويل شوي چي رسول الله ﷺ د الممتحنه د سورې دا آیت ولوستو: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايِعُكَ) الآيَةَ كُلَّهُ چي ترې فارغ شو نو وئې فرمايل: آیا تاسو همدا بيعت کوئ؟ یوې ځواب ورکړ چي هو،، په یوه کي ويل شوي چي د کمکي اختر لمونځ ئې وکړ او په بل کي راوي شک کوي چي د کمکي اختر که د لوی اختر لمونځ.

د دې روایت په اړه څو خبري توجه غواړي: د دې روایت په اصلي مطلب هلته

سم پوهېدی شو چې نور روایات هم وگورو، د نورو روایاتو په رڼا کې راته جوته کېږي چې دا د اختر لمونځ وو، پیغمبر علیه السلام لومړی لمونځ کړی، بیا ئې خطبه ویلې، بیا د خلکو له منځه تېر شوی او د ښځو د لمانځه ځای ته ورغلی، هغوی ته ئې بیا وعظ کړی، د صدقې ورکولو ته ئې هڅولې او هغوی خپلي گانې صدقه کړې.

دا او دې ته ورته گڼ شمېر روایات ښيي چې د پیغمبر علیه السلام په دوران کې ښځو د جماعت په لمونځونو کې شرکت کولو، د ودرېدو ځای ئې بېل او د نارینه وو تر شا وو، پیغمبر علیه السلام د هغوی روزني ته خاصه توجه کوله، د اختر په لمانځه کې له عامې خطبې وروسته د ښځو خوا ته ورغلی او هغوی ته ئې بیا وعظ کړی. خو متأسفانه اوس حالت داسې دى چې ښځې مېلو، ودونو، زیارتونو ته تلې شي، نه خاوندان او خپلوان پرې اعتراض کوي او نه واعظان، خو جومات ته ئې تگ ممنوع دى!! څوک چې وایي اوس د فساد او فتنو دور دى نو ځکه جومات ته د ښځو تگ ښه نه دى!! هغوی ته وایو:

- له فساد او فتنو نه د ښځو د مخنیوي لار خو دا ده چې هغه جومات ته راشي او وعظ واورې.

- څوک وایي چې د پیغمبر علیه السلام په وخت کې تر نن نه فتنې لږې وې؟! دا خبره یوازې هغه څوک کولی شي چې له حقایقو بې خبر وي، په مدینه کې ښځې هغه مهال جومات ته تللې چې محدود شمېر کسانو ایمان راوړی وو، قرآن وایي چې ډېر ځلي به منافقینو، مرجفینو او د بیمارو زړونو خاوندانو هغه ښځې ځورولې چې جومات ته به تلې، د دغو مفسدینو له امله ئې ښځې جومات ته له تلو منع نه کړې بلکې امر ئې ورته وکړ چې له جلاباب سره جومات ته ولاړي شي.

- آیا څوک دا حق لري چې ووايي: اوس د فتنې دور دى نو ښځې دي حج نه

کوي، يا د حج په دوران کي دي مخ او لاسونه هم پټوي؟ که دا حق نه لرو نو له جومات نه ئې څنگه منعه کوو؟ رسول الله ﷺ خو د خپل مبارک ژوند په وروستيو شېبو او په خپلو وروستنيو خطبو کي فرمايلي: که ستاسو بنځي غواړي چي په جومات کي لمونځ وکړي نو مخنيوی ئې مه کوئ!!!

• څوک چي وايي د عمر رضی الله عنه په وخت کي دا پرېکړه وشوه چي بنځي دي جومات ته نه ځي! هغوی ته وايو: دا نه د يوه حکم د تغيير په معنی اخیستی شو او نه د تعطيل په معنی، يوازي دومره ويلي شو چي که دا ادعاء صحيح وي نو دا پرېکړه هغه مهال د خاصو ظروفو او شرايطو په وجه شوې، داسي نه ده چي د دې پرېکړي مخالفت حرام او ناجائز وي او نن چي د اسلام او مسلمانانو مصلحت دا تقاضا او غوښتنه کوي چي د بنځو ديني او اخلاقي روزني ته لازياته توجه وشي او له نورو خواوو ئې مخ جومات ته واړوو نو دا کار حرام او ناروا وگڼو!! حرام هغه دي چي الله تعالی او د هغه رسول حرام کړي.

ځيني وايي: کاش اوس داسي جوماتونه او داسي واعظان وی چي د بنځو روزنه وکړی شي،... د کومي فتنې له مخي چي د بنځو لمونځ په کور کي غوره گڼل شوی کېدی شي هغه په جومات کي د ننه احتمالي فتنه وي نه د لاري په اوږدو کي. د دوی په ځواب کي بايد ووايو: که رسول الله ﷺ بنځو ته ويلي وی چي ستاسو لمونځ تر جومات نه په کور کي غوره دئ نو يوه بنځه به هم جومات ته نه وه تللې، د بنځو له عمل او د رسول الله ﷺ له ويناوو معلومېږي چي د پيغمبر عليه السلام تر رحلت پوري بنځي جومات ته راتلې، او رسول الله ﷺ په خپلي وروستۍ خطبې کي دا سپارښتنه کړې ده چي که بنځو غوښتل جومات ته ولاړي شي مخنيوی ئې مه کوئ، رسول الله ﷺ حتی د عمر رضی الله عنه دا مطالبه ونه منله چي ويل ئې: يا رسول الله! خپلي

مېرمني دي بهر ته له وتلو منعه كړه، رسول الله ﷺ له څه ځنډ نه وروسته وفرمايل: ما ته وحى شوې چې دوى منعه نه كړم. مور يوازي د دومره څه ويلو حق لرو چې ووايو: جوماتونه بايد داسي جوړ شي چې هم د نسحو د لمانځه ځاى بېل وي او هم ئې د تگ راتگ لاره بېله وي، خو هغه حلال كار نشو حرامولى چې رسول الله ﷺ نه دئ تحریم كړى. د عمر رضی اللہ عنہ په اړه په رواياتو كې راځي چې هغه له كوره د نسحو له وتلو او د جومات ته تلو سره موافق نه وو، خو عملاً ئې حالت داسي وو چې دى به مخكې جومات ته روان وو او مېرمن به ئې ورسپې وه خو هغه ئې منعه كولى نشوى.

عن أم عطية أنها سمعت النبي ﷺ يقول " يخرج العواتق وذوات الخدور، أو العواتق ذوات الخدور والحیض، وليشهدن الخير ودعوة المؤمنين، ويعتزل الحيض المصلی ". قالت حفصة فقلت الحيض فقلت أليس تشهد عرفة وكذا وكذا.

(بخاري: ۳۲۴)

له ام عطيه رضی اللہ عنہا نه روايت دئ چې وايي: له رسول الله ﷺ نه مي اورېدلي چې وئې فرمايل: (نوې رسېدلې نسحي، او ستري يا په پرده كې ناستي نسحي، او حائضي نسحي دي وځي او د خير په كارونو (د عيد لمونځ) او د مسلمانانو په دعاء كې دي گډون كوي، خو حائضي نسحي دي له مصلی نه گوبنه ودرېږي، حفصه وايي: ومي ويل: آيا حائضي نسحي هم؟ دې وويل: آيا حائضي نسحي عرفات او... او... ته نه حاضرېږي؟!

دا روايت هم شپږ ځلي نور په دغو شمېرو ۳۵۱، ۹۷۱، ۹۷۴، ۹۸۰، ۹۸۱، ۱۱۶۵۲ او له دغو توپير سره په بخاري كې راغلى: په يوه كې يخرج العواتق وذوات الخدور، أو العواتق ذوات الخدور والحیض، وليشهدن الخير ودعوة المؤمنين، په بل كې أمرنا أن نخرج الحيض يوم العيد وذوات الخدور، فيشهدن جماعة المسلمين

وَدَعَوْتَهُمْ أَوْ بِهٖ بَلَّ كَيْ كُنَّا نُؤْمِرُ أَنْ نُخْرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ، حَتَّى نَخْرُجَ الْبَكْرَ مِنْ خَدْرِهَا، حَتَّى نَخْرُجَ الْحَيْضَ فَيَكُنَّ خَلْفَ النَّاسِ، فَيَكْبُرْنَ بِتَكْبِيرِهِمْ، وَيَدْعُونَ بِدَعَائِهِمْ يَرْجُونَ بَرَكَهٗ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَطَهَّرْتَهُ، بِهٖ يَوْهٖ كَيْ دَا هُم رَاغَلِي قَالَتْ امْرَأَةٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِحْدَانَا لَيْسَ لَهَا جِلْبَابٌ. قَالَ لَتَلْبِسَهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا، لَكِهٖ چي گورئ په دغو روايتونو کي ويل شوي چي مور به به امر کېدو چي د عيد د لمانځه لپاره ووځو، پيغلي، زړې او حتی حائضې به هم وتلې، په خپل ټاکلي ځای کي به ودرېدې، په لمانځه کي به ئې برخه اخيستله، حائضې به له مصلی بهر په يوه گونښه کي وې او دا صحنه به ئې ليدله، يوې مېرمنې له رسول الله ﷺ نه پوښتنه کړې وه چي که څوک جلاباب ونه لري او د همدې لپاره د عيد لمانځه ته ونه وځي څه گناه پرې شته؟ ورته وئې فرمايل: خپلي خورلري دي جلاباب ورواغوندي.

په دې کي ډېر لوی حکمت دئ، له داسي غونډو نه انسان ډېر زيات متاثره کېږي، د همدې لپاره رسول الله ﷺ مېرمنو ته امر کاوو چي په دغو غونډو کي برخه واخلي. ډېره عجيبه ده چي د داسي څرگندو نصوصو په شته والي کي ځيني خلک جومات ته د نسحو تلل ناروا گڼي!! حفصه بنت سيرين وايي زما د خور مېره له رسول الله ﷺ سره په دولسو غزواتو کي برخه اخيستې وه چي په شپږو کي ئې زما خور هم ورسره وه، هغوی به مريضان او زخميان تداوي کول.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْفَجْرَ، فَيَشْهَدُ مَعَهُ نِسَاءٌ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ مُتَلَفَعَاتٍ فِي مَرُوطِهِنَّ ثُمَّ يَرْجِعْنَ إِلَى بَيْوتِهِنَّ مَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ. (بخاري: ۳۷۲)

له عائشې رضيها عنها نه روايت دئ چي وايي: رسول الله ﷺ به چي د سهار لمونځ کاوو يو شمېر مسلماني مېرمنې به هم په داسي حال کي چي ځانونه به ئې پخپلو ټکړيو

کي نغبتی وو لمانحہ ته راتللی، له لمانحہ وروسته به بېرته خپلو کورونو ته تللي او هیچا به نه پیژندلي چي څوک دي.

دا روایت هم درې حلي نور په دغو شمېر ۵۷۸، ۸۶۷، ۸۷۲ او له دغو توپيرونو سره راغلي: په یوه کي متلفعات في مروطن، په بل کي متلفعات بمروطن، په یوه کي ثم يرجعن إلى بیوتهن ما يعرفهن أحد، په بل کي یصلي الصبح بغلس فينصرفن نساء المؤمنین، لا يعرفن من الغلس، او لا يعرف بعضهن بعضا او په بل کي فينصرف النساء متلفعات بمروطن، ما يعرفن من الغلس او په بل کي ما يعرفهن أحد، له دې توپيرونو سره سره د روایاتو مطلب یو دی او هغه دا چي مسلمانې مېرمنې به جومات ته تللي، د سحر په لمانحہ کي به ئې هم برخه اخیسته، رسول الله ﷺ به د سحر لمونځ په داسي وخت کي کاوو چي تر لمانحہ وروسته به هم لا دومره تیاره وه چي مېرمنې به نه پیژندل کېدې.

له دې روایت نه دوه تعبیرونه شوي: یو دا چي مېرمنې به په ټکریو کي داسي پټي وې چي چا به نه پیژندلي او بل دا چي دومره تیاره به وه چي دوی به نه پیژندل کېدې، لومړی تعبیر په دې دلیل کمزوری او ناسم دی چي خبره د سحر د تیاري (غلس) ده؛ نه په جامه کي د پټېدو څرنگوالی، له دې روایت نه یوازي دا مطلب نشي اخیستل کېدی چي د نسحو مخونه به پټ وو بلکي په خلاف د دې نسي چي د دوی مخونه به لوڅ وو خو د تیاري په وجه به نه پیژندل کېدې. لومړی ادعاء به په هغه صورت کي صحیح گڼل کېده چي د (غلس: تیاره) یادونه نه وی شوې یا د سحر له لمانحہ پرته د ټولو لمونځونو یا د ورځي د کوم لمانحہ یادونه شوې وی.

حجاب او شرعي لباس

له هر هغه مسلمان سره چي غواړي د ژوند په ټولو برخو كې د شريعت له حكم او غوښتنو سره سم عمل وكړي دا پوښتنه راولاړېږي چي د نارينه او ښځينه شرعي او ضروري لباس په اړه د اسلام حكم څه دئ؟ د نارينه لباس به څنگه او د ښځو جامه به څنگه وي؟ آيا هغه جامه چي ښځي او سړي ئې د حج په دوران كې پر اغوستو مكلف شوي، نه به څه ترې كموي او نه به څه پرې زياتوي، آيا په نورو حالاتو كې همدومره جامه كافي ده؟ متأسفانه د نارينه او ښځينه شرعي لباس او د حجاب په اړه هم په امت كې د اختلاف شاهد يو، ځيني خاص لباس ته د سنت په سترگه گوري، د نارينه لپاره سر لوڅول او د ښځو لپاره مخ لوڅول هم گناه گڼي، د نارينه او ښځينه فرضي لباس په اړه بېل بېل حدود لري او بېل بېل معيارونه كاروي. راشئ وگورو چي قرآن په دې اړه څه حكم كوي او رسول الله ﷺ مور ته څه لارښوونه كړې. قرآن فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَبَسُوا لَكُمْ سِيْرَتَ الْبَنَاتِ وَلَا يَخْرُجْنَ مِنْ بُحْبُوحَتِكُمْ وَالْمَوْلَىٰ سَبِيْرَتِ الْبَنَاتِ وَلَا يَخْرُجْنَ مِنْ بُحْبُوحَتِكُمْ﴾

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَبَسُوا لَكُمْ سِيْرَتَ الْبَنَاتِ وَلَا يَخْرُجْنَ مِنْ بُحْبُوحَتِكُمْ وَالْمَوْلَىٰ سَبِيْرَتِ الْبَنَاتِ وَلَا يَخْرُجْنَ مِنْ بُحْبُوحَتِكُمْ﴾

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَبَسُوا لَكُمْ سِيْرَتَ الْبَنَاتِ وَلَا يَخْرُجْنَ مِنْ بُحْبُوحَتِكُمْ وَالْمَوْلَىٰ سَبِيْرَتِ الْبَنَاتِ وَلَا يَخْرُجْنَ مِنْ بُحْبُوحَتِكُمْ﴾

ف& AE ħġ9qāċ äšʕ# ف& AE ħġʕʕ# ف& AE ħġʕ9qāċ ʕŋ] Eġŋʕ- ʕŋ iŋ%žġ
 ف& Eġġʕqz & Ōŷ/ ف& AE ħġʕqz) Ōŷ/ ف& Eġġʕqz] ف& AE ħġ9qāċi\$Ōŷ/ ف& AE ħġi\$Ōŷ/ &
 ف& Ä% ʕ#ž B pŷOM' ħeġŌ ʕŋ üġŷF9\$ ف& Eġŷʕ/ & MŌŌB \$B ف& Eġġŷ; Ō
 \$B Nēā EġġŌ Ōŷ ŌŷŌŌ, Wŋ (äšŷ ʕ9\$Nŷqā 4Eġ fŷqāŷ Ō9 ʕŋ iŋ%žġEġŷ9\$
 ÇŷE ʕ qB ħġ9qāċ ʕ qBš-Ōŷŷŷ\$ \$eŠŷŷ k \$' ŋ ħġqāŷ Eġġŷŷ- B Ōŷŷŷ/ &

النور: ۳۰-۳۱

مؤمنانو ته ووايه چي د خپلو سترگو (كارول) راكم كړي او خپل عورت وساتي، دا ورته ډېر غوره دئ، يقيناً چي الله په هغه څه ښه خبر دئ چي دوى ئې كوي. او بايمانه ښځو ته ووايه چي د خپلو سترگو (كارول) راكم كړي، او خپل فروج وساتي او خپله گانه څرگنده نه كړي، مگر هغه ئې چي څرگنده وي او خپل ټكړي دي په خپل گرېوان واچوي او خپله گانه دي له خپلو مېرونو، خپلو پلرونو، د خپلو مېرونو له پلرونو، خپلو زامنو، د خپلو مېرونو له زامنو، خپلو ورونو، ورېرونو، خوريو، خپلو ښځو، خپلو وينځو، هغو ترلاس لاندي سرو چي بې شهوته دي او له هغو ماشومانو پرته چي د ښځو په عورت خبر نه دي بل چا ته نه څرگندوى او خپلي پښې دي داسي (پر زمكه) نه وهي چي هغه گانه ئې معلومه شي چي پټوي ئې او اې مؤمنانو! ټول د الله لوري ته رجوع او توبه وكړئ چي بريالي شئ.

په دغو دواړو آيتونو كې په لږدقت سره دا نتايج ترلاسه كولى شو:

- كه په حجاب كې مخ شامل وي نو په ډېرشم آيت كې دې حكم مورد نه درلود

چي مؤمنانو ته ووايه: خپلي سترگي ټيټي واچوي، دا حکم خو په هغه صورت کي وارد دئ او مجال لري چي د بنحو مخ لوخ وي.

- د سترگو ټيټ اچول غوره کار دئ؛ له گناه نه د مخنيوي وسيله دئ، کتل خو پرېږدئ حتی له زنا مخکي ټول ناروا کارونه په صغیره گناهونو کي راځي.
- د بنحو لپاره د سترگو ټيټ اچول همغه حکم لري چي د نارينه وو لپاره ئې لري، په دې دواړو کي په تفکيک او امتياز باور درلودل د دې آيتونو د روحيې خلاف خبره ده.

- له ($\text{عَلَيْكُمْ فِيهَا مَأْوَىٰ لَهُمْ}$) نه په څرگنده توگه معلومېږي چي له زينت نه مراد گانه ده، ځکه د آيت په دغي فقرې کي ($\text{عَلَيْكُمْ فِيهَا مَأْوَىٰ لَهُمْ}$) په ډېر وضاحت سره همدا مطلب توضيح شوی، په مخکني کي ما ظاهر منها او په دې کي ما يخفين من زينتهن ويل شوي، په زمکه د پنبو په کلکو وهلو سره د گانې غز اورېدل کېږي، د نامحرم توجه جلبوي، که دلته زينت له گانې پرته په بله معنی نه شو اخیستی نو په مخکنيو کي ئې هم په بله معنی اخیستل بې دليله خبره ده. دا داسي ده لکه د يوسف د سورې په ۴۲ آيت کي چي ويل شوي (فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ) او ورپسې په ۴۵ آيت کي ويل شوي (وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ وَرُوسِي) (وادکر) بښي چي (فانساه الشيطان) هم دغه غلام ته راجع دئ نه يوسف عليه السلام ته، دلته هم که له (ما يخفين) څخه مراد گانه وي نو له (ما ظهر منها) څخه هم له گانې پرته بل څه مرادول اشتباه ده. که څه هم زينت له گانې علاوه په نورو معانيو هم راغلی.

موږ په هغه صورت کي ادعاء کولی شوی چي مخ هم په خمار سره پټول

ضروري دي چي تر (جيوبهن) نه مخکي د وجوهن ذکر راغلی وی، که مراد د مخ پټول وی نو دوه خبري ضروري وي: ۱- بايد په صراحت سره د مخ (وجوهن) يادونه شوې وی، ۲- د مخ لپاره بايد د غطاء لفظ راغلی وی نه د يضر بن.

له ما ظاهر منها څخه نه مراد مخ دئ او نه جامه، بلکي هغه گانه ده چي بنسټي ئې په مخ او لاسونو کي کاروي، لکه گوټې يا ټيک. البته د گانې له نه څرگندولو نه په اصل کي مراد د وجود هغه برخه نه څرگندول دي چي د تزئين لپاره ئې گانه کارول کېږي، لکه غاړه، سينه، غوږونه. د آيت له دې برخي نه دا هم معلومېږي چي که بنسټو خپل مخ سينگار کړی وي، سترگي ئې توري او شونډي ئې سرې کړې وي ورته روا نه دي چي لوڅ ئې کړي، ځکه چي د زينت له څرگندولو نه منعه کړی شوې دي. او زينت په اصل کي د دې لپاره وي چي د بل توجه ځان ته جلب کړي، هر هغه کار چي بنسټي ئې د نامحرم د توجه راجلبولو لپاره وکړي ناروا دئ.

د مخ پټول په هغه صورت کي فرض گڼلی شو چي: ۱- د پټولو په اړه ئې د نص الفاظ صراحت ولري، ۲- که دا فرض وی نو د حج په دوران کي به بنسټي د يوه فرض په ترک کولو نه مکلف کېږي. څوک چي حج ته د استثنايي حالت نوم ورکوي اشتباه کوي، په حقيقت کي حج معياري حالت دئ، څه چي په حج کي جايز وي په بل وخت کي په اولی درجه جايز دي.

که څوک ډېره غلو کوي نو دومره دي ووايي چي مخ پټول مستحب دي، نه دا چي فرض او واجب ئې وگڼي، هغه هم محيط ته په پام سره.

د نارينه او بنسټي لپاره د فرض حجاب حد همغه دئ چي په حج کي بايد مراعات شي، تر دې زيات ئې په مستحباتو کي راځي.

دې ته بايد متوجه وو چي د نارينه او بنسټي لپاره د احرام لباس يو داسي معيار

دئ چې ښيي مسلمان نارينه او مسلمانې ښځه په همدومره لباس مكلف دي، تر دې زيات ئې نه فرض دي او نه واجب، بلکې مستحب دي او د دوى خوښي او ظروفو ته پرېښودل شوي، که د حج په څېر ستر عبادت کې، د بيت الله خوا ته، د لكونو خلکو په منځ کې دومره لباس کافي وي؛ نو په نورو وختونو کې خو په اولي درجه کافي دئ، څوک چې وايي نارينه د سر په پټولو او ښځه د مخ او لاس په پټولو مكلف دي په دين کې غلو او بې ځايه سختي کوي او خلک په هغه څه مكلف کوي چې الله تعالى نه دي پرې گمارلي، که د ښځې لپاره مخ او لاسونه پټول ضروري وي نو الله تعالى به د حج په دوران کې پرې مکلفه کړې وه او که د نارينه لپاره سر پټول ضروري وي نو الله تعالى به په حج کې پرې مكلف کړی وو. ښځې به په دې نه گمارل کېدې چې د حج په دوران کې به نه مخ پټوي او نه به دستکشونه په لاس کوي، نارينه به پر دې نه گمارل کېدل چې سر به نه پټوي او داسې بوټونه به نه پښو کوي چې تر پښو ئې زياتي پښې ورپټې کړي، په لوڅ سر، له پکول، خولۍ، پټکي او لونگۍ سره لمونځ کول يو برابر دي، او حتی ويلى شو چې که څوک د الله تعالى په وړاندې د خپل عجز او انکسار ښودلو لپاره لوڅ سر ودرېزي نه يوازي گناه ئې نه ده کړې بلکې د ثواب داسې کار ئې کړی چې د حج په دوران کې ئې کوي. د احنافو د فقهانو رأيه همدا ده، متأسفانه داسې کسان هم شته چې ځان ته اهل حديث وايي خو عملاً د هغو احاديثو هم مخالفت کوي چې بخاري ئې صحيح گڼي، وايي: د حج په دوران کې ښځې بايد نقاب پر مخ راکش کړي خو داسې چې له مخ سره به ئې نه لگېږي!! گواکي په دې سره ئې هم پر حديث عمل کړی او هم ئې پر خپل مذهب!! ځيني ئې وايي چې په لوڅ سر لمونځ کول مکروه دي!! که پوښتنه وکړو چې د کوم نص په استناد؟ قرآن خو دا خبره نه ده کړې، په احاديثو کې خو دا خبره نه ده شوې،

رسول الله صلى الله عليه و سلم خو هم د حج په دوران كې لوڅ سر لمونځ كړى او هم په ځينو نورو وختونو كې، تاسو د څه په استناد دا خبره كوئ؟! داسې څه به ترې واورې چې حيران به شې، وايي: الله تعالى فرمايلي: خذوا زينتكم عند كل مسجد، د دې آيت ترجمه هم داسې كوي: هر جومات ته د تلو په وخت كې خپل زينتي لباس واغونډئ، خو نه د دې آيت ترجمه دغسې ده او نه ئې مطلب دا دئ چې پگړۍ يا خولۍ په سر كړئ، ځكه دلته مسجد د اسم زمان په توگه راغلى نه د اسم مكان، مراد ئې د سجدې او لمانځه وخت دئ نه جومات، او مقصد ئې دا دئ چې د هغو خلكو غلظه عقیده ترديد كړي چې وايي په زړو، ځيږو، خيرونو، پينه شوو، وړينو، كرباسي او ملنگي جامو كې لمونځ كول ډېر ثواب لري!! الله تعالى فرمايي چې تر ټولو ښكلې جامې مو د لمانځه لپاره واغونډئ، الهي شريعت موږ ته وايي چې جومات ته د تلو په وخت كې ښې جامې واغونډئ، عطر ووهئ، كه مو داسې څه خوړلي وو چې له خولې مو بد بوى تلو يا د ډېرو خولو په سبب بد بوى درنه تلو جومات ته له تلو ډډه وكړه، ځان پاكيزه او ستره كړه بيا جومات ته ولاړ شه. د خذوا زينتكم معنى او مراد دا دئ، نه د خولۍ او پگړۍ په سر كول.

د محرم (حج كوونكي) د لباس د څرنگوالي په اړه د بخاري روايت دا دئ:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَعَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ فَقَالَ " لَا يَلْبَسُ الْقَمِيصَ وَلَا الْعِمَامَةَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرْنَسَ وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ الْوَرَسُ أَوْ الزَّعْفَرَانُ، فَإِنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخَفَيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا تَحْتَ الْكَعْبَيْنِ ". (بخارى: ١٣٤)

له ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دئ چې: يوه سړي له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وكړه چې محرم (چا چې احرام تړلى وي) به څه اغوندي؟ وئې فرمايل: نه به كميس

اغوندي، نه پٽکي، نه پرتوگ، نه چپنه، او نه داسي جامه چي عطر او زعفران پرې وهل شوي وي، او که پښې (خپلکي) ونه مومي نو موزې دي واغوندي؛ خو داسي دې پرې کړي چي تر بننگريو (بېډيو) لاندي شي.)

دا روايت په بخاري کي لس حلي نور په دغو شمېرو راغلي: ۱۵۴۲، ۳۶۶، ۱۸۳۸، ۱۸۴۲، ۵۷۹۴، ۵۸۰۳، ۵۸۰۵، ۵۸۰۶، ۵۸۴۷، ۵۸۵۲، په دوی کي دا توپيرونه تر سترگو کېږي: په ځينو کي د مفرد په صيغه راغلي لا يلبس القميص ولا السراويل ولا البرنس ولا ثوبا مسه الزعفران ولا ورس او په ځينو کي د جمع په صيغه لا يلبس القمص ولا العمائم ولا السراويلات ولا البرانس ولا الخفاف، إلا أحد لا يجد نعلين فليلبس خفين په ځينو کي ولا تلبسوا من الثياب شيئا مسه الزعفران أو ورس او په ځينو کي أن يلبس المحرم ثوبا مصبوغا بورس أو بزعفران، په ځينو کي دا هم راغلي لا تتنقب المحرمة ولا تلبس الققازين: نسحي دي نه پر مخ نقاب اچوي او نه دي دستکشي په لاس کوي، په ځينو کي حتی يكونا تحت الكعبين په ځينو کي حتی يكونا أسفل من الكعبين. د مفهوم او معنی له پلوه ټول سره ورته دي، خو ځيني ئې مختصر او ځيني ئې جامع دي. تر ټولو جامع ئې ۱۸۳۸ روايت دى چي په هغه کي د نسحو په اړه هم لارښوونه شوې.

د جنازې په لمانځه کې فاتحه لوستل!!

په مسلمانانو کې یوه بله اختلافي مسئله دا ده چې ځینې د جنازې په لمانځه کې د فاتحې لوستل، هغه هم په لوړ غږ سره، نه یوازې سنت گڼي بلکې د فرض په سترگه ورته گوري. دوی د بخاري پر دې حدیث استناد کوي:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَلْحَةَ قَالَ صَلَّى خَلْفَ ابْنِ عَبَّاسٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ. ح حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ صَلَّى خَلْفَ ابْنِ عَبَّاسٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عَلَى جَنَازَةٍ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ قَالَ لِيَعْلَمُوا أَنَّهَا سُنَّةٌ. (بخاری: ۱۳۳۵)

له طلحه نه روایت دی چې وايي: د ابن عباس رضي الله عنهما په اقتداء کې مي د یوې جنازې لمونځ وکړ چې فاتحه (الحمد لله) ئې پکې ولوستله بیا ئې وویل: لدې امله مي فاتحه ولوستله چې خلک پوه شي دا یو سنت دی.

د دې روایت په اړه باید څو خبرې په پام کې ولرو:

دا روایت د سند له مخې تر مطلق غریب اوسنتی، په څلورو طبقو کې یو یو راوي لري، د متن له مخې له هغو روایاتو سره تعارض لري چې وايي د جنازې په لمانځه کې قرائت نشته.

له صحابه وو څخه عمر بن الخطاب، علي بن أبي طالب، ابن عمر او أبو هريرة

او له تابعينو نه عطاء، طاؤس، سعيد بن المسيب، ابن سيرين، سعيد بن جبیر،
الشعبي او الحكم په جنازې کي قرائت مکروه گڼلو.

د بخاري په دې روايت کي دا نه دي ويل شوي چي قرائت په جهر سره وو که
خفيه، لمونځ د شپې شوی که د ورځي، ځکه څوک چي په قرائت قائل دي هغوی هم
وايي چي که د جنازې لمونځ په ورځ کي وشي بايد قرائت په جهر سره نه وي، داسي
لکه د ماسپښين او مازديگر په لمونځونو کي چي قرائت په جهر سره نه وي.

د بخاري له دغه روايت نه هم معلومېږي چي ابن عباس رضي الله عنهما دا کار هسي د
تعليم لپاره کړی، خلک ترې خبر نه وو، معمول دا وو چي قرائت به نه کېدو، له دې
نه هم د هغي وينا تاييد تر لاسه کېږي چي وايي په جنازه کي قرائت نشته. د جنازې
په لمانځه کي نه قرائت شته، نه سجده شته، نه رکوع او نه ناسته، دا په اصل کي د
مري لپاره دعاء ده، د قرآن لارښوونه دا ده چي دعاء بايد په ټيټ رخ او زاريو سره
وشي.

له دې روايت نه يوازي دا انتباه اخیستی شو چي کېدی شي فاتحه د دعاء په
توگه ولوستل شي نه د تلاوت په توگه.

يادونه: د روسانو په ضد د جهاد په دوران کي د يوه مجاهد د جنازې لمانځه د
امامت لپاره يو افغان ملا چي نوی سلفي شوی وو مخکي شو، په لمانځه کي ئې نه
يوازي په جهر سره د فاتحې لوستل پيل کړل بلکي ډېر نور داسي څه ئې وکړل چي
په افغانانو کي تر هغي ورځي چا نه وو ليدلي، ځينو لمونځ پرېښود، ځينو زړه نا زړه
لمونځ ته دوام ورکړ، په پای کي لويه لانجه رامنځته شوه، چي ډېري ورځي ئې دوام
وکړ!! نه پوهېږم هغه ولي دا کار وکړ، آيا د بخاري دا روايت ئې لوستلی وو او گمان
ئې دا وو چي دا سنت دئ او غوښتل ئې پر يوه سنت عمل وکړي او که غوښتل ئې

عربي مرستندويه ټولنو ته وښيي چي دي يو زړه ور سلفي دي!! خو دې ته ئې پام نه وو چي رسول الله ﷺ په امت كي اختلاف راولاړول نه خوښوي، په ځانگړې توگه په فرعي مسايلو باندي، رسول الله ﷺ خو په فرعي مسايلو د لانجو له راولاړولو نه حتی په داسي امورو كي هم اجتناب وکړ چي د کعبي په څرنگوالي پوري تړلي دي، هغه غوښتل چي کعبه ونړوي او بېرته ئې په ابراهيمي اساس جوړه کړي خو دا کار ئې له دې امله ونه کړ چي خلک لا د دين په حقيقت سم نه دي پوه شوي او حساسيت به وښيي!!

د شهيد جنازه

ځينو له دې نه هم په افغانانو كي د اختلاف راولاړولو وسيله جوړه کړې چي آيا پر شهيدانو د جنازې لمونځ جائز دي که ناجائز، رسول الله ﷺ د احد د شهيدانو لمونځ کړی که نه؟ دوی د بخاري پر دغه روايت استناد کوي او وايي چي رسول الله ﷺ د احد د شهداوو د جنازې لمونځ نه دي کړی:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شَهَابٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنهما قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أَحَدٍ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ ثُمَّ يَقُولُ « أَيُّهُمُ أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ ». فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ وَقَالَ « أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هَؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ». وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ فِي دِمَائِهِمْ، وَلَمْ يُغَسَّلُوا وَلَمْ يُصَلَّ عَلَيْهِمْ. (بخاری: ۱۳۴۳)

له جابر بن عبدالله رضي الله عنه نه روايت دئ چې وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم د احد شهيدان دوه، دوه په يوه جامه (كفن) كې پټول، بيا به ئې فرمايل: د كوم يوه ئې قرآن ډېر زده وو؟ نو له دواړو نه چې هر يوه ته به گوته ونيول شوه هغه به ئې په لحد كې وړاندي اېښودو، او فرمايل به ئې: (زه به د قيامت په ورځ د دوى شاهد يم). او امر ئې وكړ چې له وينو سره دي دفن شي، نه غسل وركړل شو او نه ئې د جنازې لمونځ ورباندي وكړ.

دا روايت په بخاري كې اوه ځلي راغلى په دغو شمېرو: ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۵۳، ۴۰۷۹

ټول د معنى او الفاظو له پلوه سره ورته دي، يوازي دومره توپير سره لري چې په يوه كې *فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى رَجُلٍ قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ قَبْلَ صَاحِبِهِ رَاغِلِي.* په بل كې *فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى رَجُلٍ قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ* او په بل كې *فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى رَجُلٍ قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ قَبْلَ صَاحِبِهِ رَاغِلِي.*

دا روايت د سند له پلوه داسې دئ چې په څلورو طبقو كې يو يو راوي لري او د متن له پلوه داسې دئ چې دوه ستونزي لري: لومړى دا چې له يوې خوا وايي كفن نه دئ وركړى شوى او په خپلو جامو كې دفن شوي خو له بلې خوا وايي چې دوه دوه په يوه جامه كې كفن شوي، له بلې خوا وايي چې په دوو كې به ئې هغه تر بل وړاندي لحد ته كوزولو چې قرآن به ئې تر بل زيات حفظ كړى وو!! په يوه كفن كې د دوو كسانو له منځه يو كس تر بل څنگه لحد ته وړاندي كوزېدى شي؟ ځينو له روايت نه د دفاع په موخه ويلي چې له يوې جامې نه مراد يو قبر دئ، چې دا په هيڅ توگه د منلو وړ توجیه نه ده!! دوهمه ستونزه ئې دا ده چې دا روايت له هغو رواياتو سره تعارض لري چې وايي: د احد د شهيدانو د جنازې لمونځ شوى. روايات دا دي:

عن ابن عباس قال أتى بهم النبي يوم أحد فجعل يصلي على عشرة عشرة وحمزة

وهو كما هو يرفعون وهو كما هو موضوع.

له ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دئ چي وايي: د احد شهيدان د رسول الله صلى الله عليه وسلم مخي ته راوړل شول، د لسو لسو د جنازې لمونځ ئې كولو، د حمزه رضي الله عنه جنازه به همداسي پر خپل حای پرته او نور به ترې پورته كېدل.

بل روايت وايي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم له رحلت نه لږ مخكي يو حل بيا د احد د

شهيدانو جنازه كړې ده، روايت دا دئ:

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم خَرَجَ يَوْمًا فَصَلَّى عَلَى أَهْلِ أُحُدٍ صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْبَرِ فَقَالَ « إِنِّي فَرَطُ لَكُمْ، وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإِنِّي وَاللَّهِ لَأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الْآنَ، وَإِنِّي أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ - أَوْ مَفَاتِيحَ الْأَرْضِ - وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَشْرِكُوا بَعْدِي، وَلَكِنْ أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا ». (بخاري:

۱۳۴۴)

له عقبه بن عامر رضي الله عنه نه روايت دئ چي وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم يوه ورځ ووت او د احد پر شهيدانو ئې د مړي د جنازې لمونځ ته ورته لمونځ وكړ، بيا منبر ته را تاو شو او وئې فرمايل: زه ستاسو لپاره مخكي تلونكى يم، او زه پر تاسو گواه يم، او والله چي زه همدا اوس خپل حوض وينم، او ما ته د زمكي د خزانو كلي گاني يا د زمكي كلي گاني راكړي شوې، او والله چي زه له دې نه پر تاسو نه وېرېم چي له ما نه وروسته به شرك وكړئ، خو له دې نه وېرېم چي په دې كي (د دنيا مال متاع كي) به تنافس او سيالي وكړئ.

دا روايت هم په بخاري كي پنځه حلي نور په دغو شمېرو راغلي: ۳۵۹۶،

۴۰۴۲، ۴۰۸۵، ۶۴۲۶، ۶۵۹۰

لکه چي گورئ بخاري د احد د شهيدانو د جنازې په اړه دوه متعارض روايات راوړي، يو ئې اوه حلي او بل ئې شپږ حلي، يو روايت ئې دا انتباه انسان ته ورکوي چي شهيد به د جنازې له لمانځه پرته دفن کېږي او بل ئې وايي څو کاله وروسته هم پر شهيد د جنازې لمونځ کېدی شي، خو بخاري دا نه دي ويلي چي په دغو متعارضو رواياتو کي کوم يو ئې صحيح او د عمل وړ دئ!!

دې ته مو پام وي چي په پورتنی روايت کي له خزائن الارض نه مراد هغه د حجاز، عراق، شام، روم، فارس او هند خزائن دي چي د مسلمانانو په لاس کي پرېوتې، پيغمبر عليه السلام ته په رؤيا کي ښودل شوي وو چي دا به د مسلمانانو په لاس کي پرېوځي، د همدې لپاره ئې دوی ته وويل: له دې وېره نه لرم چي تاسو به بېرته مخکني شرک ته واوړئ بلکي له دې وېرېم چي دا خزائن ستاسو لاس ته درشي او بيا په خپلو کي تنافس وکړئ، ومو ليدل چي همداسي وشول، عياش او ظالم اموي او عباسي واکمنان د دغو خزانو پر سر داسي په خپلو کي ونښتل چي د زرگونو مؤمنانو او د ډېرو صحابه وو او تابعينو ويني په کي توی شوې. دا خبره ځکه ضروري ده چي يوه خرافي او د شرک په ډنډ کي پرېوتې ډله وايي چي رسول الله ﷺ ته د زمکي د هر څه واک ورکړی شوی، د الله تعالی د ټولو خزانو کلياني ده ته ورکړی شوې، د وېش واک ئې د ده په لاس کي دئ، او دا هغه څه چي د قرآن له گن شمېر آيتونو سره په بشپړه توگه تضاد او تعارض لري، له هغو آيتونو سره چي وايي: پيغمبر عليه السلام نه يوازي نورو ته د گټي او تاوان رسولو واک نه لري بلکي ځان ته د گټي رسولو او ضرر دفع کولو اختيار هم نه دئ ورکړی شوی.

دغو رواياتو ته په پام سره ويلي شو د دې لپاره هيڅ نقلي او عقلي موجه دليل نه مومو چي پر شهيد د جنازې لمونځ کول دي ناجائز وي، دا ډېره کمزورې خبره ده

چي شهيد يا لمانحه او دعاء ته ضرورت نه لري يا هغه ژوندى دئ او پر ژوندي د جنازې لمونځ صحيح نه دئ!! که پر پيغمبر عليه السلام او پر ماشومانو د جنازې لمونځ کېږي نو پر شهيد به ولي نه کېږي!!

آيا الله تعالى د خداى په نامه يادولى شو؟

هجرت که له يوې خوا مور ته ډېرې گټې درلودې له بلي خوا ئې ډېرې ستونزې راته زېږولې دي، له دغو ستونزو نه يوه ئې دا وه چې ځينو خپل مخکنى مذهب پرېښى او د هغه چا مذهب ئې خپل کړى چې له مجاهدينو او مهاجرينو سره د مرستو په نامه راغلي خو خپل مذهب او فرهنگ ئې هم له ځان سره راوړى او د هغه د خورولو هڅه ئې کړې، ځينو د دغو مرستو ترلاسه کولو لپاره او ځينو د ډېرې کمعقلۍ او بې علمۍ په وجه خپل مخکنى مذهب او اخلاق پرېښي او د نورو په رنگ کي رنگ شوي، دغو دين او مذهب خرڅوونکو يوازي په دې کار اکتفاء نه ده کړې چې خپل مذهب ئې د نورو په پښو کي غورځولى بلکي ځينو د خپل پلار پر ربري او د مور پر ټکري باندي خندلي او ځينو د خپل پلار نيکه پر دين او مذهب ملنډي وهلې، ځينو خپلي ژبي ته سپک کتلي او د پرديو په ژبه خبري کول ئې د ترقي او پرمختگ نښه گڼلې، له دغو نه يوه ډله ئې هغه ده چې وايي: الله د خداى په نامه يادول حرام دي!! د خپلي ادعاء لپاره د قرآن په دې آيت استناد کوي چې فرمايي:

کتابت دې

او الله لره غوره نومونه دي نو په دغو نومونو سره ئې دروبلئ او هغه کسان پرېږدئ چي د ده په نومونو کي الحاد کوي (په کږه ځي)، حتماً به د خپلو کړنو له امله سزا ورکړي شي. الاعراف: ۱۸۰

مخکي له دې چي د دې آيت د تفسير په اړه څه ووايو بايد دا واضح کړو چي آيا الله تعالی د خدای په نامه يادول جائز دي؟ آيا له آدم عليه السلام نه تر نن پوري په ټولو الهي کتابونو کي خدای د الله په نامه ياد شوی؟ آيا له آدم عليه السلام نه تر عیسی عليه السلام پوري ټولو پيغمبرانو او د دوی امتونو خدای د الله په نامه ياد کړی؟ آيا د دوی ژبه عربي وه، او پر دوی نازل شوي کتابونه په عربي ژبي نازل او الله تعالی ئې په همغو نومونو ياد کړی چي په قرآن کي ياد شوی؟ دې پوښتنو ته د ځواب لپاره بايد ووايو:

هر پيغمبر چي په کوم قوم کي مبعوث شوی نو پر هغه نازل شوی کتاب او صحيفه هم د ده د قوم په ژبه وو او الله تعالی په هغو نومونو ياد شوی چي دغو خلکو د الله تعالی لپاره د کتاب له نازلېدو مخکي وضع کړي وو او په دغو کتابونو کي الله تعالی په هغو صفاتو ستايل شوی چي دا قوم پرې پوهېدو او په دوی کي معمول ول، نه د الهي کتاب کوم لفظ ورته نامأنوس او پردی وو او نه د الله تعالی کوم نوم او صفت.

آدم عليه السلام او تر ده وروسته له ټولو پيغمبرانو لکه: نوح، ابراهيم، اسحاق، يعقوب، يوسف، موسی، هارون، يونس، داؤد، سليمان او عیسی عليهم

السلام نه هيڅ يوه خدای جل شأنه د الله په نامه نه دئ ياد کړی، او په هغو صفاتي نومونو ئې نه دئ ستايلی چي الله تعالی په قرآن کي پرې ستايل شوی. بلکي هم ئې الله تعالی د خپل خپل قوم د ژبي په نومونو ياد کړی او هم ئې د الله تعالی صفتونه او صفاتي نومونه د خپلي ژبي له قاموس نه غوره کړي.

که الله تعالی په پښتنو کي کوم پيغمبر مبعوث کړی وی او پر هغه ئې کتاب نازل کړی وی نو دا کتاب به پښتو وو او الله تعالی به د خدای په نامه يادېدو او صفتونه به ئې دې ته ورته ول: پالونکی، ساتونکی، څارونکی، بخښونکی، خاوند، څښتن، او ټول هغه نومونه به په پښتو کي وو چي اوس په عربي کي ورته راغلي. که دا کار شوی وی، هم پيغمبر پښتون وی او هم د الله له لوري لېږل شوی کتاب او هم د الله تعالی نومونه، او بيا چا ويلي وی چي خدای به يوازي د پښتو په نومونو يادوو او په پښتو صفتونو به ئې ستايو او خدای د الله په نامه يادول او په هغو صفاتو ئې ستايل چي اوس په عربي کي پرې ستايل کېږي حرام او ناروا کار دئ!! نو ووايئ چي د دې کس وينا به څومره صحيح وه؟! او ديني او علمي ارزښت به ئې څومره وو؟ په دې کي هيڅ شک نشته چي دا ادعاء خوشې، بې بنسټه او له خپله خانه جوړه شوې ده، يوازي کمقله او کمعلمه خلک به دا خبره کوي چي الله تعالی د خدای په نامه يادول حرام دي!! له عربو پرته هيڅ قوم، هيڅ پيغمبر او هيڅ الهي کتاب خدای د الله په نامه نه دئ ياد کړی. الله تعالی د خدای په نامه يادول نه يوازي جائز دي بلکي د الله تعالی ټول نومونه او صفات له عربي نه بلي ژبي ته ژباړل ضروري دي او له دې پرته بله چاره نشته، که دا کار ونه شي نو له عربو پرته به هيڅوک نه خدای پېژندی شي او نه د هغه صفات. څنگه به يوه چينايي، روسي، انگرېز او نورو ته ښيو چي الله يعني څه، د رب، مالک، غفار، قهار، رحمان، رحيم، کریم،... معنی څه ده؟ آيا له

ژباړي پرته بله چاره شته؟!

که څوک ووايي چي خداى د الله په نامه يادول غوره دي، په دې خبري هيڅ اعتراض نه لرو، خو که ووايي چي الله د خداى په نامه يادول حرام دي نو دا د هغه چا خبره گڼو چي ډېر کمعقله او بې علمه وي او له ځانه حلال او حرام جوړوي، که څوک ووايي چي مأثوره دعاگانې غوره دي؛ ورسره موافق يو، خو که ووايي چي په پښتو او له عربي پرته په بله ژبه دعاء کول ناروا دي؛ خبره ئې واهي او چټي ده او هيڅ ارزښت نه لري. څوک چي په عربي نه پوهېږي نو په خپلي ژبي ئې دعاء کول تر دې ډېر غوره دي چي په هغو الفاظو دعاء وکړي چي په معنى ئې نه پوهېږي.

په کوم آيت چي دوى استناد کوي په هغه کي موږ ته لارښوونه شوې چي د دعاء په وخت کي بايد الله تعالى په خپلو غوره نومونو سره ياد کړو او د هغو کسانو په څېر نشو چي د الله تعالى په نومونې کي په کږو لارو درومي. دغه مطلب د الاسراء د سوري په ۱۱۰ آيت کي داسي راغلى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَدُنَا عَلٰى اللَّهِ إِنَّا كُنَّا لِلَّهِ قَدِيرِينَ﴾

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَدُنَا عَلٰى اللَّهِ إِنَّا كُنَّا لِلَّهِ قَدِيرِينَ﴾

ووايه! يا الله دروبولئ يا رحمن ته دعاء وکړئ، "له دغو نه ئې" چي په هر نوم دروبولئ "صحيح ده" ده لره بنايسته او غوره نومونه دي او مه دي دعاء په لوړ آواز کوه او مه ئې پټوه، (بلکي) د دواړو ترمنځ وسط لاره غوره کړه. دغه آيتونه دا مطالب بيانوي:

- الله تعالى نېک او غوره نومونه لري، بايد په همدغو نومونو ئې ذکر وشي او دعاء ورته وشي، په هري دعاء کي ئې هغه نوم ياد شي چي له سوال سره مناسبت

ولري، د مثال په توگه يا رحمن ارحمني: اې مهربانه ربه پر ما رحم وکړې، يا حفيظ احفظني: اې ساتونکې ربه ما وساتې.

• بايد په اسماء الله کي له انحراف او له ځانه د اسموو او صفاتو له اېښودلو نه ډډه وکړو.

• د الله تعالی په وړاندي دعاء کي بايد هغه طريقه غوره کړو چي دين رابښودلې، لکه دا آيت چي امر کوي: نه به په ډېر لوړ غږ دعاء کوو او نه په ډېر ټيټ، بلکي د دواړو ترمنځ به متوسطه لاره غوره کوو.

رسول الله ﷺ فرمايي:

أيها الناس أربعوا على أنفسكم، فإنكم ما تدعون أصم ولا غائباً، إنما تدعون سميعاً بصيراً إن الذي تدعون أقرب إلى أحدكم من عنق راحلته. رواه احمد

اې خلکو! پر خپل ځان نرمي وکړئ "او په لوړ غږ د دعاء لپاره پر ځان زياتی مه کوئ" ځکه تاسي نه کون ته دعاء کوئ او نه غائب ته، بلکي هغه چا ته دعاء کوئ چي اورېدونکی او ليدونکی دئ، تاسي چي کوم ذات ته سوال کوئ هغه ستاسو هر يوه ته د خپلي سورلي تر غاړې نه ډېر درنږدې دئ.

قرآن موب ته هغه نومونه رابښودلي چي بايد خپل رب پرې ياد کړو، د الله تعالی هر نوم د يوه الهي صفت ښوونه کوي، موب د الله تعالی نومونه او صفات د هغه کتاب له لاري پېژندلی شو چي الله تعالی نازل کړی او رسول ﷺ ته ئې د هغه علم ورکړی، له دې نه پرته د الله تعالی د نومونو او صفاتو د پېژندلو بله صحيح لاره نشته. خو تاسو پوهېږئ چي الهي کتابونه د مختلفو قومونو په ژبه نازل شوي او په هر يوه کي الله تعالی په بېلو بېلو نومونو ياد شوی، که څه هم په دغو الهي کتابونو کي د الله تعالی د نومونو الفاظ مختلف دي، خو معنی او مفهوم ئې يو دئ، دا نومونه

په قرآنکریم، تورات، انجیل او زبور کې په یوه ډول الفاظو نډي یاد شوي، لدې نه معلومېږي چې پدغو نومونو کې ترټولو د پام وړ خبره هغه صفات دي چې دا نومونه ئې په گوته کوي.

په قرآنکریم کې له ذکر شوو نومونو نه علاوه، الله تعالی نور نومونه هم لري چې یا ئې په نورو آسماني کتابونو کې ذکر کړي دي او یا ئې له حان سره ساتلي او هیڅ څوک ئې نډی پری خبر کړی، لکه چې رسول الله ﷺ فرمایي: ... أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَّتٌ بِهِ نَفْسُكَ أَوْ عَلِمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ * رواه احمد

الهي! په هر هغه نوم دي سوال درته کوم چې حان دي پرې نومولی، یا دي خپل کوم مخلوق ته وربښودلی او یا دي په خپل کتاب کې نازل کړی او یا دي په خپل علم غیب کې چې له تاسره دئ خائنه ځانگړی او خاص کړی.

لدې مبارک حدیث نه دا څرگندېږي چې د الله تعالی نومونه محدود نډی، یو شمېر ئې پدې کتاب کې ذکر شوي او نور ئې په نورو کتابو کې راغلي دي، ځیني ئې پیغمبرانو عليهم السلام ته وربښودلي او ځیني ئې الله تعالی له خپل حان سره ساتلي او هیچا ته یی نډي ښودلي، دا ټول نېک او پاک نومونه داسي صفات په گوته کوي چې الله تعالی ورباندي متصف دئ. د مثال په توگه السميع، یعنی هغه ذات چې اورېدونکي دئ، البصير: هغه ذات چې لیدونکي دئ، الرحمن: هغه ذات چې ډېر مهربان دئ. خو هغه نومونه چې د ده په علم غیب پوري منحصر بلل شوي دا نومونه د الله تعالی داسي صفات افاده کوي چې انسان پرې نه پوهېږي.

خو دا چې د الله تعالی په نومونو کې له کوروالي نه مراد څه دئ؟ آیا په قرآن او حدیث کې له راغلو عربي نومونو نه پرته په بل نامه د الله تعالی یادول الحاد دئ؟

خيني خلک په دې اړه زياته غلو کوي او الله تعالی له عربي نومونو پرته په بل نامه يادول او بلي ژبي ته د الله تعالی د نومونو ژباړه حرام او ناروا گڼي!! حال دا چي الله تعالی په داسي نومونو يادول حرام دي چي له ده سره نه ښايي، د ده صفت نشي منعکس کولی، غلطه او ناقصه معنی ورکوي، په غلطو مواردو کي کارول کېږي لکه: معشوق، جانان، نگار، صنم، ساقی، پيرمغان او دې ته ورته نومونه، هغه نومونه چي مختلف قومونه ئې د الله تعالی لپاره کاروي لکه خدای او GOD، او له عربي نه نورو ژبو ته د الله تعالی د نومونو ژباړه لکه د مالک په حای څښتن يا خاوند، د رب په حای پالونکی، د حفيظ په حای ساتونکی نه يوازي څه مانع نه لري بلکي د الله تعالی د نومونو او صفاتو په حقيقي معنی د ښه پوهېدو لپاره ضروري او گټور دي، الله تعالی په خپله دا کار کړی، په تورات، زبور او انجيل کي چي کوم نومونه راغلي وو، په قرآن کي ئې هغه مور ته په عربي ژبي کي بيان کړي. که قرآن په پښتو نازل شوی وی نو د الله تعالی ټول نومونه به په پښتو کي وو، بيا به پښتنو اهل ظاهر وويل: له پښتو نه عربي ته د الله تعالی نومونه ژباړل او څښتن تعالی د الله او مالک په نامه يادول منعه دي!!

آيا الله تعالی انسان ته ورته صورت لري؟

د انسان يوه لويه ستونزه دا ده چي پر غيبي شيانو باور کول ورته گران وي، هغه شی ژر مني چي په خپلو حواسو سره ئې احساس کړي، په خپلو سترگو ئې وگوري او په غوږونو ئې واوري، يوازي د عقل په مرسته د يوه حقيقت منل ورته

گران وي، غيبي شيانو ته هم داسي انځورونه په خپل ذهن کي جوړوي چي په سترگو ليدلو شيانو ته ورته وي، بني اسرئيلو موسى عليه السلام ته وويل: ستا بلنه يوازي هغه مهال منلی شو چي خداى په خپلو سترگو وگورو!! له مصر نه د وتلو په مهال له داسي سيمي تېرېدل چي بتان ئې لمانځل، موسى عليه السلام ته ئې وويل: موږ ته هم داسي معبود جوړ کړه چي په سترگو ئې وينو او خوا ته ئې عبادت کوو، په بايبل کي ئې وليکل چي خداى آدم د ځان په څېر پيدا کړ، دواړه سره ورته دي؛ تفاوت ئې يوازي په دې کي دئ چي هغه خداى دئ او دا انسان، د خداى انځور ئې د آدم عليه السلام د انځور په څنگ کي جوړ کړ، دواړه يو رنگ، آدم پر زمکه پروت او خداى د فرشتو پر وزرونو سپور او آدم ته د خپلي گوتي له لاري روح ورکوي، دا انځور تر ننه د دوى په موزيم کي پروت دئ، په کليساوو کي ئې تر سترگو کېږي، ټولو مشرکو قومونو خپل معبودان د انسان په څېره کي جوړ کړي، کله ئې د کوم انسان په اړه ويلې چي همدا خداى وو چي له آسمانه زمکي ته راکوز شوى وو، څه موده زموږ خوا ته پاته شو او بېرته خپل اصلي ځاى آسمانونو ته ولاړ، کله ئې د کوم انسان په اړه ويلې: دى د خداى زوى، نازولى، د خدايي کورنۍ غړى او د خداى ځاى ناستى دئ.

په مسلمانانو کي هم داسي کمعقله، شرک وهلي او جهل ځپلي ډله راپيدا شوه چي د اهل کتابو او مشرکينو تر اغېز لاندې ئې الله تعالى انسان ته ورته وگڼلو، همغه خبره ئې وکړه چي هغوى به کوله، وئې ويل: الله تعالى انسان د ځان په څېر پيدا کړى، الله تعالى په بشپړه توگه داسي دئ لکه انسان، دوه پښې لري، دوه لاسونه، شى او کين، لاسونه او پښې ئې پنځه پنځه گوتي لري، پښې ئې پونډۍ لري، دوه سترگي لري، څادر او پرتوگ لري... هر څه ئې د انسان په څېر؛ تفاوت

ئې يوازي دومره دئ چې هغه خدای دئ او دا انسان!!! د دغه شیطاني او شرکي تصور او انگېرنې لپاره ئې هڅه کړې چې داسې دلايل له قرآن او حديث نه راپيدا کړي چې د دوی د جاهلانې دريځ ملاتړ وکړي!! دې ته څه اهميت نه ورکوي چې قرآن په صريحو او پرېکنده الفاظو ورته وايي: په دې پراخ عالم کې هېڅ څه الله تعالی ته ورته نه دي، نه په ذات کې، نه په صفاتو کې او نه په افعالو کې، پام کوئ چې د الله تعالی لپاره مثالونه بيان نه کړئ، الله تعالی مثال نه لري، د هغه لپاره مثال نشئ موندلی، په دې عالم کې داسې څه نشته چې په کوم صفت کې له الله تعالی سره ورته والی ولري، پيغمبر عليه السلام ورته وايي: د الله تعالی ذات په اړه فکر مه کوئ؛ د نعمتونو په اړه ئې فکر وکړئ، خو دا شرک وهلې ډله د دغو ټولو نصوصو مخالفت ته ملا تړلې او د الله تعالی په اړه داسې څه وايي چې له هغه نه انسان ته ورته خدای جوړوي!! د بحث مهمه موضوع ئې هم دا وي: د خدای لاسونه څنگه او څو دي، پنبې ئې څنگه او څو دي، گوتي ئې څو دي، سترگي ئې څو دي، پر عرش باندي ئې استوی څنگه ده، د اوسېدو ځای ئې چېرې دئ!!! نعوذ بالله من ذالک!!

راشئ هغو دلايلو ته لږ ځير شو چې دا ډله پرې استناد کوي: د دوی يو مستند

دا روايت دئ:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلَيجْتنبِ الوَجهَ وَلَا يَقُلْ قَبَّحَ اللهُ وَجْهَكَ وَوَجْهَهُ مِنْ أَشْبَهَ وَجْهَكَ فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى صُورَتِهِ ». رواه احمد

له ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دئ چې وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي: که چا بل څوک وهلو نو بايد پر مخ ئې ونه وهي او داسې ونه وايي چې الله تعالی دي ستا او تا ته د ورته کس مخ تور کړي، ځکه الله تعالی؛ آدم عليه السلام د ده په بڼه او شکل کې

پیدا کر.

پدې مبارک حديث کي چي مفهوم ئې ډېر روښانه دئ او د صافو زړونو خاوندانو ته په هغه کي د هيڅ اشتباه او سوء تفاهم حای او مجال نشته، خو اهل ظاهر او هغه کسان چي رنځور زړونه لري لدې حديث نه داسي څه راباسي او داسي ترجمه او تفسير ئې کوي چي په ډېرو خطرناکو نتائجو منتج کېږي، هغوی وايي: په (صورته) کي ضمير الله تعالى ته راجع دئ، گواکي الله تعالى آدم عليه السلام خپل حانتته ورته پیدا کر!!! او وايي: دا هم د الله تعالى لپاره يو ثابت صفت دئ؛ خو لدې قيد سره چي د الله تعالى له شأن سره مناسب صورت!!! بې شکه چي دا خلک د خطاء او اشتباه په ډېري ژوري کندي کي پرېوتې، په خطرناکه فتنه کي لوېدلي، زړونه ئې رنځور دي، روښانه حقيقت سرچپه ويني او له څرگندو الفاظو نه داسي تعبير اخلي چي د رنځورو زړونو له خاوندانو پرته بل چا ته د منلو نه دئ، هغوی که هر څه فکر کوي خو واقعيت دا دئ چي پدې ډول تصور سره الله تعالى له مخلوق سره تشبيه کوي.

لږ پورتنې حديث ته ځير شئ، دلته د دوو کسانو ترمنځ شخړي ته اشاره شوې، رسول الله ﷺ دا حکيمانه لارښوونه کوي چي د جگړې په وخت کي يو بل په مخ مه وهئ، داسي مه وایئ چي الله تعالى دي ستا او تا ته ورته کس مخ تور او قبيح کړي، ځکه چي الله تعالى، آدم عليه السلام هغه ته په ورته شکل او صورت کي پیدا کړی. په دې پوهېږو چي د دښمنۍ او جگړې په وخت کي هر انسان د مقابل لوري له مخ او خېرې نه په خپل زړه کي د نفرت، کينې او کرکي احساس کوي، د مقابل طرف د نفرت او کرکي آثار هم د هغه په خېرې او مخ کي راڅرگند شي، په سترگو کي ئې د قهر او غصې نښي رابښکاره شي، نو ځکه د ده غصه او کرکه د مقابل لوري او دښمن

مخ او سترگو ته متوجه کېږي، همدې برخې ته پام اړوي او خپل داخلي قهر داسې اظهاروي: سترگي دي راباسم، پزه دي پرې کوم، مخ دي تور، سترگي دي ړندې شه، دا مردار مخ دي داسې او داسې شه، پدې الفاظو هم اکتفا نه کوي بلکې لاس پورته کوي او غواړي په مخ ئې يوه کلکه خپيره ورکړي، خوله ئې په سوک ورماته کړي. حکيم رسول الله ﷺ په جگړه د اخته وو افرادو روحي حالت ته په پام سره او د دوی د قهر او غضب د سرولو لپاره فرمايي: الله تعالی خپل بنده او ستاسو ټولو پلار آدم عليه السلام پداسې خپره او شکل کي پيدا کړی وو لکه دا ستا مقابل لوری، دا له تاسره په جگړه او شخړه بوخت ستا ورور، خپل پلار ته د احترام په دود بايد هغه پر مخ ونه وهي او د مخ په اړه ئې سپکي خبرې ونه کړې، داسې مه وايه چي ستا مخ دي تور وي او د هغه چا هم چي تا ته ورته مخ لري، په دې سره خو ته خپل پلار آدم عليه السلام ته هم بد وړد وايې!! که د رسول الله ﷺ دا حکيمانه لارښووني مراعات شي او د شخړو او مشاجرو په وخت کي په پام کي ونيول شي، نو د ډېرو فتنو او جگړو مخنيوی به وشي. نه پوهېږم اهل ظاهر ولي دا څرگند حقايق نه شي درک کولی؟ او ولي څرگند مفاهيم غلط تعبيروي؟ او ولي داسې توجيهات پکي کوي چي خبره تشبیه او تمثيل ته رسوي؟

امام ابن حبان د دې روايت په اړه د ابو حاتم وينا رااخلي او ليکي: قال أبو حاتم رضي الله عنه: «يريد به صورة المضروب، لأن الضارب إذا ضرب وجه أخيه المسلم ضرب وجهها خلق الله آدم على صورته»: ابوحاتم وويل: له دې نه د وهل شوي کس صورت مراد دئ، ځکه کله چي وهونکی خپل مسلمان ورور پر مخ وهي نو په حقيقت کي ئې هغه مخ وهلی چي الله تعالی آدم عليه السلام ته دې ته ورته مخ ورکړی وو. د دوی بل دليل دغه روايت دئ:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ طَوْلَهُ سِتُونَ ذِرَاعًا فَلَمَّا خَلَقَهُ قَالَ أَذْهَبُ فَسَلِّمْ عَلَيَّ أَوْلَئِكَ النَّفَرُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ جُلُوسٌ فَاسْتَمَعَ مَا يُحْيُونَكَ فَإِنَّهَا تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ فَزَادُوهُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ فَلَمْ يَزَلْ الْخَلْقُ يَنْقُصُ بَعْدَ حَتَّى الْآنَ. صحيح البخاري: ٥٨٧٣

له ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دئ چي وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله تعالى آدم (عليه السلام) په خپل صورت پيدا كړ، جگ والى ئې شپېته گزه وو، كله چي ئې پيدا كړ ورته وئې ويل: ولاړ شه پر هغو فرشتو سلام واچوه چي هلته ناستي دي او واوړه چي د سلام څه ځواب دركوي، همدا به ستا او ستا د اولاد سلام او ځواب ئې وي، نو وئې ويل: السلام عليكم، هغوى ورته وويل: السلام عليك و رحمة الله، رحمة الله ئې پرې اضافه كړ. هر څوك چي جنت ته ننوځي نو د آدم عليه السلام په څېر به وي، د هغه له پيداينست نه تر نن پوري مخلوقات كمى مومي (لوړوالى ئې راكمېږي).

د دې روايت معنى هم كاملاً واضح ده، او هغه دا چي الله تعالى آدم عليه السلام داسي پيدا كړى وو چي صورت ئې همدا د ده د زامنو صورت وو خو لوړوالى ئې شپېته گزه وو، دا لوړوالى ورو ورو كم شوى او اوسنى حالت ئې غوره كړى، د قيامت په ورځ به د آدم عليه السلام ټول مسلمان اولاد په خپلي اصلي او لومړنى بني جنت ته درومي. ډېر ناپوه او غرضي او مرضي انسان به له دې روايت نه بل مطلب اخلي. يوازي هغه څوك به له دې روايت نه بل تعبير وړاندي كوي چي د كلام تحريفولو ته ئې ملا تړلې وي.

دغه ډله د خپلي غلطې ادعاء د اثبات لپاره دا دليل وړاندي كوي او وايي: دا دئ

په قرآن کې الله تعالی ته سترګې، لاسونه، مخ او ساق منسوب شوي!! نو ځکه مور

وايو چې د الله تعالی صورت انسان ته ورته دی!!!

دوی ته وايو: تاسو دروغ وایئ چې په قرآن کې الله تعالی ته ساق (پونډۍ) منسوب شوې، د قرآن په کوم آیت کې چې د ساق یادونه شوې هغه د کافرانو ساق دی، نه د الله تعالی ساق، او مطلب ئې دا دی چې د قیامت له هېبته به کافران داسې تېبتي چې پېڅې به ئې بدوهلې وي، پونډۍ به ئې لوڅې او تېبتي به، ډېر ناپوه او مرضي انسان به الله تعالی ته ساق منسوبوي، الله تعالی له دې نه منزه دی چې غړي ولري، پونډۍ ولري، پونډۍ ئې په جامو پټي وي، او د قیامت په ورځ به د ده پونډۍ وربرېږي شي.

په قرآن کې خو الله تعالی ته نه خوله منسوب شوې، نه پنبې، نه سر، نه وېښتان، نه سینه، نه غوږونه، نه پزه، او نه نور غړي، که له سترګو او لاسونو نه مراد غړي نیسئ نو بیا خو دا هم ووايئ چې: الله تعالی یو لاس لري که دوه که ډېر، ځکه دا ټول په قرآن کې راغلي، ولي د دوی له منځه دوه انتخابوئ، په قرآن کې عین، عینان او اعین (یوه سترګه، دوې سترګې او ډېرې سترګې) راغلې، ولي یوازې دوې سترګې ورته منسوبوئ؟! په کومو ځایونو کې چې د دغو غړو یادونه شوې هلته مراد دا نه دی چې د الله تعالی د ذات څرنګوالی معرفي شي، بلکې د الله تعالی یوه صفت ته اشاره کوي، د مثال په توګه (بیده الملک)، له دې نه مراد دا نه دی چې الله تعالی یو لاس لري او پاچایي د کوم توپ په څېر داسې کوم شی دی چې الله تعالی په خپل لاس کې نیولی، بلکې مراد ئې دا دی چې الله تعالی مالک الملک دی، واکمني د ده په واک کې ده.

همداراز الله تعالی بصیر (لیدونکی) دی خو الله تعالی د لیدو په صفت کې هیڅ

مخلوق ته ورته نه دئ، په مخلوقاتو کي ځيني يوه سترگه لري، ځيني دوه، ځيني په سلگونو سترگي (لکه د شاتو مچۍ) او ځيني داسي دي چي د خپل بدن په ټول پوستکي سره هر لوري ته ليدل کولی شي (لکه آميب)، قرآن مور ته وايي چي الله تعالی په دې صفت کي هم هيڅ يوه ته ورته نه دئ. په مخلوقاتو کي ځيني په دوو پنبو تگ کوي، ځيني په څلورو، ځيني پر سينه، ځيني پر وزرونو، د برق او نور تگ له دې ټولو توپير لري، په نغلو کي د سويچ له وهلو سره سم د کابل لري سيمي ته همغه شېبه برق ورسېږي، خو الله تعالی په دې صفت کي هيڅ يوه ته ورته نه دئ. همداسي په ټولو نورو صفاتو کي.

دا ډله دې ته هم پام نه کوي چي د قرآن ځيني آيتونه متشابه دي، په هغوی کي غير مرئي شيان له مرئي شيانو سره تشبيه شوي، هغه څه چي انسان نه ليدلي او نه په خپل قاموس کي ورته کوم نوم لري، په داسي الفاظو بيان شوي چي انسان د مرئي شيانو لپاره وضع کړي، په دې آيتونو کي راغلي دا الفاظ په متبادره معنی نشو اخیستی، قرآن مور ته وايي چي په اصلي معنی ئې له الله تعالی پرته هيڅوک نه پوهېږي، عرش، استوی علی العرش، يد، عين، وجه، په هغه معنی نشو اخیستی چي مور ئې د مخلوق لپاره کاروو، که دا غلطي مو وکړه نو الله تعالی مو له مخلوق سره تشبيه کړی، که څه هم له دې وينا وروسته سل ځله ووايو چي بلاتشبيهه او بلاتکيف، دا د خولې بلاتشبيهه مور ته هيڅ گټه نه رسوي او مور له هغي ډلي څخه نه باسي چي مشبهه نومېږي او الله تعالی له مخلوق سره تشبيهه کوي. سبحان الله عما يصفون.

آيا الله تعالى په هر ځای کې له مور سره دی؟

دا هم یوه بله اختلافي موضوع ده چې الله تعالى چېرې دی؟ آیا په هر ځای کې له بندگانو سره دی که له آسمانونو نه بر پر عرش؟ صحابه وو او زموږ سلف صالح په دې اړه له بحث نه ډډه کوله، د قرآن هغه آیتونه چې هم منل او هم لوستل چې وایي الله تعالى په هر ځای کې له خپلو بندگانو سره دی او هغه هم چې وایي الله تعالى پر عرش استوی کړې، خو پرته له دې چې معیت (ملتیا) او استوی (برابردا) تأویل کړي او مزید څه ووایي، خو وروسته په مسلمانانو کې داسې ډله راپیدا شوه چې وایي: الله تعالى له مخلوقاتو نه بېل او لري دی او پر عرش کې استوی کړې. کوم آیتونه چې له بندگانو سره د الله تعالى معیت او قرب ته اشاره کوي، هغه تأویلي، او د ملتیا او نږدېوالي په معنی کې نه اخلي. راشی وگورو چې قرآن په دې اړه څه وایي او د یوه مؤمن او موحد انسان عقیده باید څنگه وي. لاندې آیتونو ته ځیر شئ:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ * المجادلہ: ۷

آیا پام دي نه دی چې الله تعالى په هر هغه څه پوهېږي چې په آسمانونو او په زمکه کې دي، نه داسې نجوی شته چې د دريو ترمنځ وي او دی کې څلورم نه وي

آيا الله په هر ځای کې راسره وي؟ ۱۰۰ متضاد روايات مذهبي اختلافات

او نه د پنځو ترمنځ چې دی ئې شپږم نه وي او نه تر دې کم یا زیات مگر دا چې دی ورسره وي، هرچېري چې وي، بیا به ئې د قیامت په ورځ په خپلو اعمالو خبر کړي، بې شکه چې الله په هرڅه پوه دئ.

لکه چې گورئ په دې آیت کې په ډېر صراحت او وضاحت سره ویل شوي چې که تاسو درې وئ نو څلورم مو خدای دئ او که پنځه وئ شپږم مو خدای دئ، که تر دې لږ یا ډېر وئ خدای درسره دئ په هر ځای کې چې وئ، څوک چې پر قرآن ایمان لري هیڅکه به د دې جسارت ونه کړي چې د الله تعالی د دې صریح کلام په خلاف کومه وینا په خوله راوړي او ووايي چې الله تعالی په هر ځای کې له مور سره نه دئ!!

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ *

الحديد: ٤

الله تعالی هغه ذات دئ چې آسمانونه او زمکه ئې په شپږو ورځو کې پیدا کړل، بیا ئې پر عرش استواء وکړه، په څه چې په زمکه کې لاندي کوزېږي او څه چې ترې راوړي او څه چې له آسمانه راکوزېږي او څه چې ورته پورته کېږي، په ټولو پوهېږي، هرچېري چې وئ هغه له تاسو سره وي، الله تعالی ستاسو د کړو لیدونکي دئ.

په دې مبارک آیت کې هم په ډېر وضاحت سره ویل شوي چې الله تعالی له تاسو سره دئ په هر ځای کې چې وئ. دا په داسې حال کې چې د آیت په لومړۍ برخې کې ویل شوي چې الله تعالی د آسمانونو او زمکې له پیدا کولو وروسته پر عرش استوی وکړه، د دې معنی دا ده چې پر عرش استوی د دې منافي نه ده چې الله

تعالی په هر ځای کې له مور سره هم دئ. په یوه آیت کې د دواړو خبرو یادونه همدا مطلب په گوته کوي، یعنی الله تعالی د مخلوق په څېر نه دئ چې په خاص مکان پورې محدود وي، یو ځای وي او بل ځای نه، دا د مخلوق ځانگړتیا ده چې په یوه وخت کې یوازې یو ځای کې وي.

څوک چه قدیر او عظیم خدای په مخلوق قیاس کړي او د خالق په هکله یی هم په خپل ذهن کې مخلوق ته ورته تصویر جوړ کړی وي، دا کسان مجبورېږي د قرآنکریم الفاظ تأویل کړي او له هر لفظ نه داسې معنی راباسي چې د دوی له ذهن او تصور سره برابره وي، دلته هم د آیت یوه برخه مني او بله برخه ئې تأویلي او داسې معنی ترې راباسي چې ونښي الله تعالی په هر ځای کې له مور سره نه دئ، بلکې یوازې د عرش په محدوده کې محدود دئ.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَ نَعَلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ *

ق: ۱۶

او یقیناً چې انسان مو پیدا کړ او په هغو وسوسو پوهېږو چې د ده نفس ئې ورته کوي، او مور ده ته د غاړې تر رگ ډېر ورنږدې یو.

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحَلُقُومَ * وَأَنْتُمْ حِينَتُمْ تَنْظُرُونَ * وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَ لَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ *

الواقعه: ۸۳ - ۸۵

او کله چې سا ستوني ته راوړسېږي او هغه مهال تاسو ورته گورئ، او مور هغه ته تر تاسو ډېر وړند و خو تاسې نه وینئ. (نو ولي ئې بېرته نشئ ستنولئ).

په دې آیتونو کې هم ویل شوي چې الله تعالی ژوندي انسان ته هم او هغه بنده ته هم ډېر ورنږدې دئ چې سا ئې د ختلو په حال کې وي او تاسو ئې خوا ته راټول وئ.

آیا الله په هر ځای کې راسره وي؟ ۱۰۲ متضاد روایات مذهبي اختلافات

لکه چي گورئ په دغو آيتونو کي د معيت او ملتيا پر حای د اقرب: تر ټولو ډېر

نږدې صيغه راغلې او په پرېکنده توگه وايي چي الله تعالی بنده ته ډېر ورنږدې وي خو تاسو ئې نه گورئ. خو اهل ظاهر دلته هم تأويل کوي او اقرب د اعلم په معنی اخلي، د دې ډلي يو تن ليکي: "ای نحن اعلم منه ما ظهر وما بطن" يعنی مور د هغه په ظاهر او باطن پوره علم لرو!! مور له دې جناب نه پوښتنه کوو:

• د "اقرب" لپاره دي د "اعلم" ترجمه په کوم کتاب او د عربي ژبي په کوم قاموس کي ليدلې ده؟

• آیا الله تعالی نه شوی کولی ووايي: "ونحن اعلم به منکم" مور د هغه په رابطه تر تاسو ډېر علم لرو، ولي ئې د اعلم پر حای د اقرب صيغه راوړې؟

• د آيت په پای کي د "لاتبصرون" جمله د اقرب له لفظ سره سمون خوري؛ او له اعلم سره قطعاً اړخ نه لگوي، که د اعلم لفظ راغلی وی نو بايد په پای کي یی "وانتم لاتعلمون" ويل شوي وی.

• نه پوهېږو څه شي له دې نه منعه کړي یی چي له کوم تحريف او تأويل نه پرته ووايي: الله تعالی له نورو نه زيات خپل بنده ته نږدې دی، د دې نږدېوالي کيفيت الله تعالی ته وسپارئ او عقیده ولری چي دا تقرب نه د مخلوق له تقرب سره شباهت لري او نه د الله تعالی د علو له صفت سره منافات؟!

څوک چي رب العالمين له مخلوق سره تشبيه کړي، هغه داسي انگېري چي الله تعالی خو په خپل عرش استواء کړې ده، نو له بنده سره ئې تقرب محال دی. دا ځکه چي ويني د يوه مخلوق له بل سره د تقرب تقاضا دا ده چي هغه خپل لومړی حای هر ورو پېرېدي، مخکي درومي او هغه بل ته ورنږدې کېږي، دا شخص له مخلوق سره د الله تعالی تقرب هم د مخلوقاتو په تقرب قياسوي او دا ډول قياس بيا

په عرش د استواء منافی بولي، نو بناءً مجبورېږي د قرآنکريم الفاظ تاویل کړي. خو که دا شخص پدې عقیده وي چي په موجوداتو کي هيڅ شی له الله تعالی سره شباهت نه لري، د الله تعالی تقرب د مخلوقاتو له تقرب سره ورته والی نه لري او داسي نه دی چي د حرکت، نقل او ترک مکان غوښتونکی وي، که دا ډول عقیده خپله کړي نو بیا به نه بې حایه تاویل ته اړ وي او نه به له هغه څه نه انکار ته اړ کېږي چي الله تعالی په خپله په قرآن کي بیان کړي.

دی دوستانو ته وایو: که دا لمر، چي د الله تعالی له مخلوقاتو نه یو مخلوق دی، پداسي حال کي چي له مور نه په زرگونو میله فاصله لري، په خپل مسیر کي خوځي، کولی شي له همغږي لري فاصلې نه، په خپلي رڼا او حرارت سره، له مور سره او په هر حالت کي، د توقف یا حرکت په حالت کي زموږ ملگری وي او وینو چي په ځینو ځایونو کي راته رالڼد او تجلي او حرارت ئې زیات او په ځینو نورو سیمو کي رانه لري او اثرات ئې کم وي، د لمر چي دا حال وي نو په کوم دلیل له بندگانو سره د الله تعالی معیت او تقرب، د هغه تعالی له شأن سره برابر او لایق تقرب، محال او ناممکن شمېږي؟ پداسي حال کي چي هغه د ټولو رب دی، هغه عظیم دی، په هرڅه محیط دی، ټول عالم د ده د عظمت په وړاندي داسي دی لکه د خردل یوه دانه.

باید په یاد ولرو چي له الله تعالی سره زموږ رابطه یوازي دا نده چي هغه مور ویني او له لري نه زموږ غږ اوږي او زموږ په هر څه علم لري، بلکي له دې نه علاوه هغه پر مور او زموږ په ټولو حالاتو او افعالو احاطه لري، د هر کار د کولو قدرت هغه راکوي، توفیق د هغه له لوري دی، زموږ اراده د ده د ارادې تابع ده، اراده ئې زموږ پر ارادې او افعالو حاکمه او مسلطه ده، هغه څه کېږي چي هغه ئې وغواړي او د کولو توفیق ئې راکړي او هغه څه نشي کېدی چي دی ئې ونه وغواړي او د کېدو

توفيق ئې رانگري. دغو مفاهيمو ته په پام سره بايد پر عرش د استواء، قرب او معيت تر منځ ځانگړې رابطه ولټوو، نه داسي چي په يوه ايمان ولرو او له بل نه انكار وكړو. د دې مفاهيمو تر منځ تلفيق د هغه چا لپاره گران كار دئ چي الله تعالى له مخلوق سره تشبيه كوي او استواء، تقرب او معيت په هغه معنی اخلي چي د انسانانو تر منځ متداوله ده.

د يوه مثال په ترڅ كې دا مطلب توضيح كوم: كه ستاسو په رغوي كې د بدنو څو ورې دانې وي، او تاسو ته څوك ووايي: تاسو د دې دانو كوم لوري ته يئ؟ لاندي، باندي، بښي او كېن لوري، شا يا مخي ته؟ ستا ځواب به څه وي؟ ستا صحيح ځواب به يوازي دا وي چي زه د بدنو هري خوا ته يم، زه پرې محيط يم، له دې پرته كه بل څه ووايي نو اشتباه دي كړې. همدا راز دا عالم، آسمانونه او زمكه، ستوري او ستور ليكي ټول د الله تعالى په وړاندي داسي دي لكه د بدنو څو دانې د يوه انسان په لاس كې. د همدې لپاره قرآن وايي: **أين ما تولوا فثم وجه الله: هر لوري ته چي مخ واړوئ الله هملته دئ.** څوك چي الله تعالى له مخلوق سره تشبيه كوي گمان ئې دا وي چي الله تعالى به د مخلوقاتو په څېر د مكان او زمان تابع وي، مخلوق داسي دئ چي په يو وخت كې يوازي يو ځای كې وي، يا د بام پر سر يا ترې لاندي، خو د الله تعالى په اړه دا خبره نشو كولى، الله تعالى په داسي حال كې چي پر عرش ئې استوى كړې له مورې هر يوه سره په هر ځای كې هم شته، د همدې لپاره گورو چي پر عرش استوى او له خپلو بندگانو سره په هر ځای كې اوسېدا په يوه آيت كې راغلي. دوى د خپلو غلطو انگېرنو د اثبات لپاره هڅه كوي چي په نصوصو كې داسي الفاظ ولټوي چي د دوى مستمسك شي، كله وايي: **دا دئ په فلان آيت كې د فوق كلمه راغلې، كله وايي: دا دئ په فلان روايت كې راغلي چي گوته د آسمان لوري ته ونيول شوه!!** دې جنابانو

ته وايو: د دواړو په اړه ستاسو انتباه غلطه او ناقصه او له نورو نصوصو سره متعارضه

ده. لاندې آيت ته خیر شی:

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ * الانعام: ۱۸

او هغه پر خپلو بندگانو باندې برلاسی دی او هغه ښه باخبره حکیم دی.

دلته درې مهم مطالب بیان شوي:

- ټول بندگان ئې تر حکم او سلطې لاندې دي، مؤمنان هم او کافران هم، هيڅوک داسې څه نشي کولی چې ده ئې اجازه نه وي ورکړې، د زور او ځواک خاوندان دي دا گمان نه کوي چې د ټولواک رب د پرېکړو مخي ته ودرېدی شي، په هغه مهلت دي نه مغروره کېږي چې الله تعالی ئې د خپل خاص حکمت له مخي باغي بندگانو ته ورکوي.

- الله تعالی د خپلو بندگانو له هر حالته ښه خبر دی، پوهېږي چې څوک د کومي معاملې مستحق دی.

- له بندگانو سره ئې هره معامله په حکمت ولاړه معامله ده.

اهل ظاهر د (فوق) لفظ په داسې توگه تعبیروي چې د دې آيت له اصلي مفهوم سره هيڅ تعلق نه لري، په داسې حال کې چې دلته بحث له قهر (سلطې او برلاسي) څخه دی نه د الله تعالی له فوقیت او موقعیت څخه، خو دوی ئې د الله تعالی د مکاني موقعیت او فوقیت په معنی نيسي، دوی آيت داسې ژباړي: او هغه په خپلو بندگانو (قاهر: برلاسی) او (فوق: اوچت) دی، حال دا چې دا ترجمه صحیح نه ده، ځکه د (او) لپاره په متن کې لفظ نشته، دقیقه ترجمه ئې دا ده: پر خپلو بندگانو (باندې) (برلاسی) دی. دا هم باید په پام کې ولرو چې فوق او تحت نسبي مفاهيم دي، يوازي د مخلوق په اړه صدق کوي، څه ته چې دا اوس زه تحت وایم د امریکا اوسېدونکي

ورته فوق وایي او څه ته چي همدا اوس دوی تحت وایي مور ورته فوق وایو، که زه په افغانستان کي او یو امریکایي په امریکا کي د آسمان په لوري گوته نيسو نو زما او د هغه د گوتو د استقامت تر منځ یو سل اتیا درجې توپیر وي، فوق او تحت د الله تعالی په وړاندي مطرح نه دي، که څوک فوق د مکان په معنی ونیسي، دا تعبیر به ئې د قرآن د گن شمېر هغو آیتونو او احادیثو تکذیب ته اړ کوي چي وایي الله تعالی خپلو بندگانو ته د غاړي تر رگ ورنږې دئ. که څوک له دې انکار وکړي چي الله تعالی په هر ځای کي له مور سره دئ، نو د قرآن له داسي څرگندو آیتونو څخه ئې انکار کړی چي د هیڅ ډول تأویل مجال په کي نشته. دوی په دې نه پوهېږي چي د الله تعالی په وړاندي مکان او زمان، فوق او تحت، ماضي او مستقبل، شاهد او غائب مطرح نه دي، دا ټول نسبي مفاهیم دي چي یوازي د مخلوق په اړه صدق کوي.

دا ډله په دغو آیتونو کي تأویل کوي او معیت او قرب د علمي معیت او قرب په معنی نیسي او وایي چي الله تعالی د خپلو مخلوقاتو له حاله داسي خبر دئ لکه چي له دوی سره وي!! وایي: هو علی العرش مبین عن خلقه!! الله تعالی پر عرش باندي او له خپلو مخلوقاتو بېل او جلا دئ!! حال دا چي دا خبره هیڅ علمي ارزښت نه لري، د یوه کس ذاتي خبره ده، له ځانه ئې جوړه کړې ده، نه ئې الفاظ د قرآن او حدیث دي او نه ئې مفهوم، دقیقه خبره دا ده چي الله تعالی هم پر عرش استوی کړې او هم له خپلو بندگانو سره دئ.

دوی وایي چي په ذاتي معیت او قرب باندي باور درلودل د وحدت الوجود او حلول په عقیدې منتج کېږي، حال دا چي د حلول او وحدت الوجود خرافي عقاید د الله تعالی په اړه د غلطې انګېرنې یوه انتهاء ده او الله تعالی د مخلوقاتو په څېر په مکان او زمان مقید گڼل، او د همدې غلطې عقیدې په حکم له بندگانو سره د الله

تعالی له معیت او قرب نه انکار کول بله انتهاء ده. دوی حَکّه دا خبره کوي چي مخلوق ئې داسي موندلی چي په یو حَای کي وي نو په بل حَای کي نه وي، که د بام پر سر وي نو تر بام لاندي نه وي، اول او آخر لري، د پیدایښت نېټه لري، له دې نېټې مخکي نه وو، د مرگ نېټه لري له هغې وروسته نشته، د زمان تابع دئ، الله تعالی په مخلوق قیاسوي او د همدې لپاره وایي: الله تعالی په آسمانونو کي او د عرش له پاسه دئ، په زمکي کي نشته!! دوی ته وایو: کوم منطق اجازه درکوي چي اقرب د اعلم په معنی ونیسی؟ الله تعالی فرمایي چي زه له خپلو بندگانو سره یم، د غاړي تر رگ ورنږدې یم، ته وایي: نه؛ ورنږدې نه دئ بلکي په حال ئې پوه دئ!!! که د دې آیتونو مراد دا وئ چي الله تعالی د بندگانو له حاله خبر دئ، په هر حال او هر حَای کي پرې پوهېږي، نو د دې لپاره خو به حتماً د خبیر او علیم الفاظ راتلل نه د قرب او معیت، قرآن خو هیڅکله داسي الفاظ نه کاروي چي د شک او ریب باعث شي، یوازي یو متعصب انسان کولی شي اقرب د اعلم په معنی ونیسي.

عرش او پر عرش استوی

عرش څه دئ؟ پر عرش د الله تعالی د استوی معنی څه ده؟ الله تعالی تر عرش مخکي چېرې وو؟ دا هغه پوښتني دي چي په صحابه وو کي نه چا له رسول الله ﷺ څخه داسي پوښتني کړې دي او نه ئې پر داسي قضایاوو د بحث ضرورت احساس کړی، هغوی په سترو سترو عملي چارو بوخت ول، د الله په لار کي او د مظلومانو او بې وزلو د ژغورني لپاره جهاد، د اسلامي نظام قائمول، د شر او فساد له حواکونو

آیا الله په هر حَای کي راسره وي؟ ۱۰۸ متضاد روایات مذهبي اختلافات

سره پر له پسې نښتې، په خپله، په خپلي کورنۍ کې، په خپلي ټولني کې او په ټولي نړۍ کې د شريعت حاکمول او نړۍ والو ته د قرآن پيغام رسول، د لفظي مناقشاتو، له بل او خپل سره په بې گټې جدل کې د ځان مصروفولو لپاره ئې نه وخت درلود او نه ئې غوښتل چې په داسې خبرو خپل وخت ضايع کړي، خو هغه مهال چې مسلمانانو خپلو سترو سترو الهي مسؤليتونو ته شا کړه، جهاد ئې پرېښود، دښمن ئې هېر کړ، نه ئې د هغه څه کولو همت درلود چې صحابه وو کول، نه ئې د الله په لار کې د وخت، سر او مال قرباني کولو جذبه او شوق، نو خپلمنځيو مناقشاتو او جدلونو ته ئې مخه کړه، که پرون به هر مسلمان غوښتل چې د کفر، شرک، ظلم او فساد په ضد د جهاد اتل شي نن ئې غوښتل چې د خپلمنځيو بېهوده او بې فايده جدلونو او مناقشاتو د ميدان اتل شي، دغه مهال پر دغو قضايوو د بحث او مناقشې بازار تود شو، که تاسو د دغو لفظي مناقشاتو تاريخ وڅېړئ نو هرومرو به دې نتيجه ته ورسېږئ چې دا لړۍ هغه مهال پيل شوې چې مسلمانانو په سياسي، فکري او نظامي محاذونو کې د دښمن په وړاندي ماتي خوړلې، تېر برم او عظمت ئې له لاسه ورکړی، په کورنيو شخړو کې ښکېل شوي، د دښمن برلاسي ته تسليم شوي، ظالم، بې رحمه او مفسد واکمنان پرې مسلط شوي او کورني او بهرني دښمن غوښتې چې دوی په دغسې بحثونو او مناقشاتو کې مصروف وساتي.

صحابه وو له عرش او پر عرش له استوی نه يوازي دا تعبير درلود چې الله تعالی د عالم ټولواک دئ، د عالم د ټولو چارو واگي د ده په واک کې دي، دلته د ده حکم نافذ او اراده ئې حاکمه ده او هر څه د ده په حکم او اراده ترسره کېږي. الله تعالی هم د عالم خالق دئ او هم مالک، لکه څنگه چې د يوه چا د پاچا کېدو په اړه ويل کېږي چې د پاچايۍ پر تخت کېښناست؛ همدا راز د استوی علی العرش معنی

- دا هم د ده د ټولواکۍ بله بېلگه ده چې لمر، سپوږمۍ او ستوري ئې امر ته منقاد دي، همغه کار کوي او په همغه لار درومي چې الله تعالی ئې امر ورته کړی.
- په دې پوه شه چې هم خلقت يعني پيدايښت ده لره مختص دئ، په دې کي بل شريک نه لري او هم امر يعني چاري سمبالول چې په دې کي هم هيڅ شريک نلري.
- الله تعالی مبارک او د عالمونو پالونکی او ساتونکی دئ.

د دې مبارک او ډېر مهم آيت په اړه خو خبري په پام کي ولرئ:

- په دې مبارک آيت کي د يوم، استواء او عرش الفاظ گورو چې په اصل کي انسانانو د ښکاره او څرگندو شيانو لپاره وضع کړي، خو په دې آيت کي د دې مطلب د افادې لپاره راغلي چې دا زمکه او آسمان په شپږو مرحلو کښی پيدا شوي، الله تعالی د هر څه مالک او ټولواک دئ او هر څه ئې تر واک او عرش لاندي دي، د استوی علی العرش معنی په خپله په دې آيت کي او له همدې فقرې نه وروسته راغلي او هغه دا چې: **وَمَا يَدَّبَّرُونَ**

وَمَا يَدَّبَّرُونَ، خو لکه څنگه چې دلته (يوم) د هغي ورځې په معنی نه شو اخیستی چې دولس ساعته کېږي، همداراز عرش او استوی هم په متبادره معنی نشو اخیستی، قرآن مور ته لارښوونه کوي چې د الله تعالی په وړاندي کله ورځ له زرو کلونو سره برابره وي او کله له پنځوسو زرو کلونو سره، دا ئې هسي دوه مثالونه دي، هدف دا دئ چې د انسان واړه معیارونه د الله تعالی په اړه صدق نه کوي، دلته شپږ ورځې داسي شپږ مرحلې په گوته کوي چې له الله تعالی سره ښايي.

د قرآن دا وينا په حقيقت کي د بايبل د هغي غلطې ادعاء ترديد کوي چې وايي: الله تعالی په شپږو ورځو کي ټول مخلوقات پيدا کړل، په دې کار سره ستومانه شو او

په اومه ورځ ئې آرام وکړ، د بايبل د پيدايښت د باب دوهم فصل په دې خبري پيل کېږي: (په دې ترتيب آسمانونه، زمکه او څه چې په دوی کې دي تکميل شول، د اومي ورځې په رارسېدو سره خدای د پيدايښت کار تمام کړ او له کاره ئې لاس واخيست، خدای اومي ورځې ته برکت ورپه برخه کړ او هغه ئې مقدسه وبلله، دا ځکه چې دا هغه ورځ وه چې خدای د پيدايښت د کار له بشپړولو وروسته آرام وکړ. په دې توگه آسمانونه او زمکه پيدا شول)!!

بايبل په دې وينا سره له خدايه داسې څوک جوړ کړی چې په خپل ټول عمر کې ئې شپږ ورځې کار کړی، په همدغو شپږو ورځو کې ئې د پيدايښت کار بشپړ کړی او د اومي ورځې په رارسېدو سره له خپله کاره فارغ شوی، د زمکې او آسمانونو ټول کارونه ئې خپلي مخي ته پرېښي! او ده د خپلي ستريا رفع کولو لپاره آرام کړی، بايبل دا هم نه وايي چې دا آرام يوازي د همدغې ورځې دولس ساعته وو که تر ننه دوام لري، د بيان له الفاظو خو داسې معلومېږي چې د خدای کار په شپږو ورځو کې بشپړ شوی، له کاره ئې لاس اخيستی، داسې کوم کار نه دی پاته چې د بايبل خدای ئې د کولو لپاره راپورته شي او خپله رخصتي پای ته ورسوي!!

دوی خدای په انسان قياس کړی، لکه څنگه چې انسان د خپلي ستريا رفع کولو لپاره په اونۍ کې يوې ورځې رخصتي ته ضرورت لري؛ همداراز د بايبل خدای هم بايد انسان ته ورته وي، شپږ ورځې ئې کار کړی او اومه ورځ آرام!! آیا کوم عقلمن انسان به هغه څوک د خدای په توگه ومني چې ستري کېږي او آرام ته ضرورت لري!؟

موږ خو عملاً گورو چې د پيدايښت لړۍ په مسلسل او پر له پسې توگه روانه ده، يوه شېبه په کې توقف نه راځي، د دې عالم هرې خوا ته چې مخ اړوو، گورو چې

هر څه له هيڅ پيل شي، ورو ورو ستر شي، د کمال په لوري وده ورکړی شي، د خپلي ارتقاء او کمال آخري پورې ته ورسول شي، يو ضروري او لازم کار ورباندي ترسره شي، يو ضرورت ورباندي رفع کړی شي، يوه تشه او خلا پرې ډکه کړی شي، بيا ئې زوال پيل شي، په زړښت او مرگ محکوم شي او ځای ئې بل ته تش کړی شي، زور او کمزوری ختم شي او ځوان او ځواکمن ته خپل ځای پرېږدي، دا کار هره شېبه، هرې خوا ته تکرارېږي، د دې مظاهرو تر شا خو موږ ته د خالق او پيدا کوونکي ذات د مسلسل تصرف، ربوبيت او پالني نښي او آثار په نظر راځي، د بايبل پلويان دي موږ ته ووايي چي دا کارونه څوک کوي؟ په خپله ترسره کېږي، که ئې الله تعالی ترسره کوي؟

تاسو د بايبل دا کچه وينا د قرآن له دې وينا سره مقايسه کړئ چي د الله تعالی په اړه فرمايي:

الرحمن: ۲۹ * **۵۰۰** ' **iqe Bqj @ä4Cj ۵ NqMj 9% i B 1/2kPj**

د آسمانونو او زمکي هر څه ده ته خپلي غوښتنې وړاندي کوي (له ده نه د خپلو غوښتنو ترسره کېدل غواړي)، دی هره ورځ په يوه کار کي لگيا دئ (يعني هغه هره شېبه په چارو کي د تصرف په حال کي دئ)

يعني الله تعالی د زمکي او آسمانونو د ټولو مخلوقاتو اړتياوو ته په خپله ځواب وايي، دی ئې ضرورتونه رفع کوي او اړتياوي ئې پوره کوي. د دې عالم هر کار، هره شېبه، په خپله مالک الملک خدای ترسره کوي، الله تعالی داسي نه دئ چي د دنيا کارونه ئې خپلي مخي ته پرېښي وي او دی هيڅ تصرف په کي نه کوي، بلکي هر کار، که ستر وي او که ووږ، د ده په اراده، إذن، حکم، قدرت او مخامخ تصرف سره ترسره کېږي، هغه يوه شېبه هم د عالم د چارو له ادارې، پالني او ساتني څخه نه

همدا راز د البقرې سورې په ۲۵۵ آيت کي فرمايي:

* **وَمَا يَدَّبُرُونَ إِلَّا إِلَىٰ عِندِ رَبِّكَ الْوَّاهِبِ** (U.C. # 174; Sur. Al-Baq. Ar

د قدرت او واکمنۍ) کرسی ئې پر آسمانونو او زمکي حاوي ده او د دوی دواړو (زمکي او آسمان) ساتنه ئې نه ستومانه کوي او هغه ستر لوړ ذات دئ
بایبل په بل حای کي لیکي: د سبت ورځ په یاد لره او سپېڅلې ئې گڼه... په دې ورځ به هیڅ کار نه کوئ... دا حکه چي خدای په شپږو ورځو کي آسمان، زمکه او... راپیدا کړل او په اومه ورځ ئې له کاره لاس واخیست... نو ده دا ورځ د استراحت ورځ ونوموله...

خو قرآن د بایبل د دې غلطې خبري په ځواب کي فرمايي چي الله تعالی د آسمانونو او زمکي له پیدا کولو وروسته د چارو واگي په خپل لاس کي ونيولې، د ټول کائنات د سلطنت پر عرش ئې استوی وکړه، هغه هم خالق دئ او هم ټولواک، لکه څنگه چي د مخلوقاتو پیداینست د ده ځانگړتیا ده، همداراز واکمني او د عالم د چارو سمبالول د ده کار دئ، شپه او ورځ د ده په امر ځي راځي، لمر، سپوږمۍ او ستورې دی اداره کوي، الله تعالی هم خالق دئ او هم پالونکی او ساتونکی.

گورئ چي قرآن دا عالم داسي معرفي کوي چي د الله تعالی ملک دئ، دی ئې واکمن دئ، هر څه د ده په امر او حکم ترسره کېږي، که لمر راڅپږي او لوپږي، که ورېځي په آسمان کي خوځي، باران او واوره ترې ورېږي، که ونه او بوټی له زمکي راټوکېږي او دانه او مېوه ورکوي، که ژوي پیدا کېږي، ستر کېږي او مري، هر څه او هرکار الله تعالی کوي، د ده په امر او توفیق ترسره کېږي. د بایبل دا خبره له بنسټه ردوي چي الله تعالی د عالم له پیداینسته وروسته د نوي پیداینست لړۍ متوقف

کړه، ستومانه شو او آرام ئې وکړ!! گورئ چې د الله تعالی په اړه د بایبل وینا څومره ناقصه او د واقع خلاف ده او د قرآن وینا څومره جامع او د حقیقت مطابق، آیا یو عقلمن انسان به هغه خدای ومني چې ستومانه کېږي او آرام کولو ته اړ کېږي او د خپل ملک چاري او واگي خپلي مخي ته پرېږدي؟!!

الله تعالی په اونۍ کې یوه ورځ د دې لپاره د تعطیل او رخصتۍ ورځ نه ده گرځولې چې ده په خپله عالم په شپږو ورځو کې پیدا کړ او اومه ورځ ترې وزگار شو او آرام ئې وکړ!! الله تعالی عالم پیدا کړی او له پیدا کولو وروسته ئې د دې عالم چاري په خپل واک کې نیولې، د عالم تر پیدا کولو د دې عالم ساتل او پالل که گران کار نه وي نو آسان خو په هیڅ توگه نه دی، قرآن فرمایي چې الله تعالی هم د دې عالم خالق دی او هم ئې ټولواک، مالک او حاکم، په دې سره د بایبل د دغې غلطې وینا تردید شوی چې الله تعالی په انسان قیاسوي، ستومانه کېږي او استراحت ته ضرورت لري!! د انسان لپاره په اونۍ کې یوه ورځ د عبادت لپاره مختص شوې، د یهودانو لپاره هفته، د مسیحیانو لپاره یکشنبه او د مسلمانانو لپاره جمعه، پر مسلمانانو د جمعې لمونځ فرض شوی، په دې ورځ به ټول په جومات کې راغونډېږي، په جماعت سره به لمونځ کوي او د جمعې د ورځې هغه خطبه به اوري چې د امام او د هغه د نائب له لوري ورکول کېږي او په هغې کې د تېري اونۍ ټولې مهمې او اساسي مسئلې خپرل کېږي. په دې ورځ به یوازي د لمانځه لپاره خپل کارونه متوقف کوي، له لمانځه وروسته خپل کارونه د نورو ورځو په څېر کولی شي!! راشئ دا هم وگورئ چې بایبل د خدای، عرش او د عرش د حمله وو په اړه څه وايي؟ بایبل د حزقیال په کتاب کې او د حزقیال د رؤیا په ضمن کې لیکي: (... بیا د لوڅرو له منځه څلور عجیب موجودات چې انسان ته ورته ول راڅرگند شول، خو

هر يوه څلور مخونه او دوه جوړې وزرونه درلودل، پښې ئې هم د انسان پښو ته ورته وې، خو گوتي ئې د سخوندر نوک ته ورته وې او د ځلانده فلز په څېر ځلېدلې، د هر وزر لاندي مې انسان ته ورته لاسونه ليدل، د وزرونو پای ئې سره وصل وو، مخامخ به ئې تگ کاوو پرته له دې چې راوگرځي!! هر يوه څلور مخونه درلودل: مخکنی ئې د انسان د مخ په څېر، نسی ئې د زمري په څېر، کين ئې د غوايي په څېر او شاتنی ئې د عقاب په څېر!! هر يوه دوه جوړې وزرونه درلودل، چې يوه جوړه ئې پرانستلې وه او د بل موجود د وزرونو څوکو ته به رسېدل او بلي جوړې د دوی بدن پوښلی وو، کوم حای ته چې به د دوی روح تله په همغه لوري به تلل، له دې پرته چې بل لوري ته کاره شي!! د دغو موجوداتو په منځ کي د بلو سکروتو په څېر شيان خوځېدل، چې له منځه ئې برېښنا راوته، دا ژوندي موجودات هم د برق په څېر تېز تېز مخکي شا ته خوځېدل،... څلور څرخونه مي وليدل، تر هر يوه لاندي يو څرخ، د زبرجدو په څېر ځلېدل او يو بل ته ورته ول، د هر څرخ منځ کي بل څرخ وو، د همدې لپاره په دې توانېدل چې په هر لوري وخوځېږي، پرته له دې چې راوڅرخي، څرخونو داسي پرې درلودې چې له سترگو ډکي وې،... کله چې به دغه موجودات خوځېدل نو څرخونه به هم ورسره خوځېدل، چې له زمکي به پورته کېدل نو څرخونه به ورسره پورته کېدل او چې ودرېدل به نو څرخونه به هم ودرېدل، دا ځکه چې د دغو څلورو موجوداتو روح په څرخونو کي هم وه، نو دا موجودات او څرخونه د خپلي روح تر حکم لاندي ول،... د هر يوه د سر له پاسه صفحې ته ورته څه خور وو چې د شيشې په څېر به ځلېدو او انسان به ئې وپړاوه، د دغي صفحې لاندي د دوی وزرونه داسي پرانيستي وو چې د يوه وزر به د بل وزر ته رسېدو،... کله چې به الوتل نو غږ به ئې داسي وو لکه د ساحل د څپو غږ، يا د خدای

غز يا د يوه لوی لښکر چيغي، کله چي به ودرېدل نو وزرونه به ئې راتيټ کړل، له هر ودرېدو سره به د صفحې له سر نه يو غز اورېدل کېدو، د صفحې په سر د يوه ښکلي پاچايي تخت په څېر يو شی تر سترگو کېدو، داسي لکه چي له شنو ياقوتو جوړ شوی وي او د دې تخت له پاسه داسي ذات ناست وو چي انسان ته ورته وو، له ملا پورته داسي برېښېدو لکه په اور کي سور شوی فلز او له ملا لاندي لکه د اور ځلاندي لمبې، شاوخوا ئې نور راتاو وو او په دې نور کي د بوډۍ د ټال (قوس قزح) ټول رنگونه تر سترگو کېدل، د خدای پرتمين حضور داسي ما ته راڅرگند شو، کله چي ما دا صحنه وليده، په سجده پرېوتم، (

دلته بايبل د تل په څېر خدای له انسان سره تشبيه کړی، له انسان سره ئې توپير يوازي په دې کي دی چي (له ملا پورته داسي برېښېدو لکه په اور کي سور شوی فلز او له ملا لاندي لکه د اور ځلاندي لمبې، شاوخوا ئې نور راتاو وو...)، عرش ئې د پاچايانو ښکلي تخت ته ورته، د عرش حمله ئې داسي څلور فرشتې چي هر يو ئې څلور سرونه او څلور وزرونه لري، يو سر ئې انسان ته، بل ئې زمري ته، بل ئې غوايي ته او بل ئې عقاب ته ورته دی!!! يو پيغمبر خو پرېزده هيڅ مؤمن انسان به د الله تعالى په هکله نه داسي خوب وگوري او نه به په خپل ذهن کي داسي غلط او ناقص انځور جوړ کړي!!

ما ته د بايبل دا وينا داسي برېښي لکه چي د انسان د سر په يوه وېښته باندي ناست يو ويروس بل ته ووايي: خدای زموږ په څېر دی، همداسي گرد مرد، نه سر لري نه پښې، ځان ته ئې کتلي او موږ ئې د خپل ځان په څېر جوړ کړي يو، تر موږ ښاپسته او ښکلی مخلوق به چېرې وي چي خدای به هغه د ځان په څېر جوړ کړی وي؟! آيا خدای به د دغه لوی او بې عقله ځناور (انسان) په څېر وي چي موږ ئې د

وېنسته په سر ناست يو، يوې خوا بلي خوا ته حُغلو او هغه پرې خبرېږي هم نه؟! سترگي ئې دومره کمزورې دي چې موږ نه وينې، غوږونه ئې دومره درانه دې چې زموږ غږ نه اوري!! دا به د ډايناسور په خېر له منځه ځي!! بې شکه چې خدای به زموږ په خېر وي او تخت به ئې هم زموږ د پاچا تخت ته ورته، چې وزر لرونکي بکتريا به ئې له يوه ځايه بل ځای ته په خپلو اوږو وړي!!! له موږ نه د خدای توپير يوازي په دې کي دی چې هغه خدای دئ او موږ وپروس، د هغه بدن ځلېږي او زموږ نه ځلېږي!!!

د کوم احمق انسان عقل به په دې قانع شي چې ستر خدای، د دې ستر عالم خالق، ټولواک، ساتونکی او پالونکی رب، د وړوکي انسان په خېر دئ، د پاچايانو په خېر تخت باندي ناست دئ، دا تخت ئې څلور، څلور سري فرشتې په اوږو وړي!!! د بايبل ليکونکي اورېدلي چې خدای اورېدونکی او ليدونکی دئ، هر څه وينې او هر څه گوري، خپلو پيغمبرانو ته ئې وحي لېږلې، دوی ته ئې لارښوونې کړې، خپل احکام ئې ورته بيان کړي،... د تورات او انجيل له دغو اظهاراتو ئې دا انتباه اخیستې چې خدای حتماً د انسان په خېر دئ، همداسي دوه سترگي، دوه غوږونه، دوه لاسونه او دوه پښې لري، نو ځکه ئې مخکي هم ويلې چې خدای انسان د ځان په خېر پيدا کړ او دلته د حزقيال په رؤيا کي هم خدای انسان ته ورته گڼي!! ده اورېدلي چې خدای د عرش خاوند دئ، نو ځکه ئې دلته د خدای عرش د زمکي د پاچايانو له تخت سره تشبیه کړی!! هغه په دې نه پوهېږي چې په اصلي تورات او انجيل کي د الله تعالی د عرش يادونه د دې مطلب د افادې او بيانولو لپاره شوې چې الله تعالی د عالم ټولواک دئ او هر څه د ده په حکم تر سره کېږي!! ده د تورات او انجيل دا خبره اورېدلې چې الله تعالی فرمايي: که تاسو ايمان او تقوی ولرئ زه به مو

یوازي نه پرېژدم، له تاسوه سره به وم او ستاسو مرسته او ملاتړ به کوم، هغه له دې وینا دا نظریه را ایستلې چې خدای له اسرائیلیانو سره دئ، په دوی کې اوسېږي، چې چېرې دوی ځې خدای ورسره ځې، نو کله چې دوی په بېدیا کې په خېمو کې اوسېدل خدای ته ئې هم د ځان په څېر خو ډېره ښکلې او قیمتي خېمه او په خېمې کې خاص ځای د قدس الاقداس په نامه جوړ کړ او کله چې په فلسطین کې ځای په ځای شول نو مجلل کور ئې، د پرېمانه سرو او سپینو زرو په کارولو سره ورته جوړ کړ، له دې وروسته خدای له آسمان نه راکوز شو او پرېکړه ئې وکړه چې د تل لپاره به په دغه کور کې د اسرائیلیانو خوا ته اوسېږي!!! په مجازي توگه کارول شوي الفاظ ئې په اصلي معنی ونيول او د الهي کتابونو آیتونه ئې غلط تعبیر او تفسیر کړل!! دا همغه کار وو چې زموږ کمعلو هم د دوی تر اغېز لاندې وکړ، عرش ئې د پاچایانو له تخت سره او پر عرش د الله تعالی استوی ئې پر کوم تخت د انسان له کښېناستا سره تشبیه کړ.

د تورات او انجیل په شمول په ټولو الهي کتابونو کې د الله تعالی د صفاتو او د عرش په څېر د داسې شیانو په اړه هم بحث شوی چې د انسان له نظره پټ دي او انسان په خپل قاموس کې د هغه لپاره نوم نه لري، دا ځکه چې انسان په خپل قاموس کې یوازي د هغو شیانو لپاره نوم لري چې دی ئې پېژني او په خپلو سترگو ئې گوري او د غیبی شیانو لپاره نومونه نه لري، که څوک وغواړي د انسان په ژبه دا غیبی شیان معرفي کړي نو له دې پرته بله لار نه لري چې د تشبیه له فن نه کار واخلي او د انسان د قاموس موجود الفاظ وکاروي، په الهي کتابونو کې دغه تشبیه او مجاز کارول شوی او په دې سره انسان ته د عالم غیب په اړه نسبي پوهه ورکړی شوې، کمعلو او غرضي خلکو دغه تشبیه او په هغه کې کارول شوي الفاظ په اصلي معنی اخیستي!!

داسي لکه چي د بايبل ليکونکي د الله تعالی له عرش نه د پاچا بسکلی تخت جوړ کړی، خپل خدای ئې د يوه پاچا په څېر ورباندي کښېنولی او له فرشتو ئې څلور سرې موجودات جوړ کړي، چي دا تخت پر اوږو وړي او خدای له يوه ځای بل ځای ته لېږدوي!! د بايبل ليکونکي هڅه کړې چي په دې بيان سره د مسيحيانو او يهودانو دې پوښتنې ته ځواب ووايي چي خدای څنگه له يوه ځايه بل ځای ته ځان رسوي!! دا دئ هغه پياوړې فرشتې ئې له يوه ځايه بل ځای ته رسوي چي هم د انسان هوبنيارتيا لري، هم د عقاب وزرونه، هم د غوايي زور، هم د زمري مضبوطي پښې او هم خدایي روح!!

له انسان سره د الله تعالی په اړه يوه پوښتنه دا ده چي خدای چېرې دئ؟ څه کوي؟ له دې عالم سره ئې تعلق څنگه دئ؟ که څوک وغواړي چي دغه پوښتنه ځواب کړي او په دې ئې پوه کړي چي الله تعالی دا عالم اداره کوي، ساتنه او حفاظت ئې کوي، دلته هر څه د ده په حکم تر سره کېږي... د دغه مطلب د افادې تر ټولو غوره او يوازنیه طريقه دا ده چي هغه ته وويل شي: خدای د دې عالم ټولواک، پاچا او حاکم دئ، لکه څنگه چي د يوه چا د پاچا کېدو په اړه وايي: د پاچايۍ پر تخت کېښناستو، يعني د دې ملک او هېواد ټولواک او پاچا شو او له دې وروسته به ټول کارونه د ده په امر ترسره کېږي، په الهي کتابونو کي دغه استعاره (پر عرش استوی) د دغه مطلب د افادې لپاره کارول شوې، چي الله تعالی د دې عالم ټولواک دئ، امور ئې د ده په واک کي دي او د دې عالم د پاچايي پر عرش ئې استوی کړې!! عرش او پر عرش استوی هغه الفاظ دي چي انسان ئې د يوه پاچا د واکمنۍ او قدرت ته د رسېدو لپاره کاروي، په کومو آيتونو کي چي د الله تعالی لپاره داسي الفاظ راځي، دا متشابه آيتونه دي چي په هغه کي د تشبيه فن کارول شوی، د الله تعالی

عرش چي د انسان له درک او فهمه اوچت، فوق مشهود او غائب مفهوم دئ او انسان په خپل قاموس کي بل ځانگړی او خاص لفظ او نوم ورته نه لري، په داسي لفظ معرفي شوی چي په اصل کي د انسان له لوري د يوه مشهود او ملموس شي لپاره وضع شوی، د تشبیه له لاري د انسان ذهن او فهم ته نږدې کړی شوی، په دا ډول آیتونو کي راغلي الفاظ په متبادره او متداوله معنی نه شو اخیستی، داسي نه چي د الله تعالی له عرش نه هغه تصور او انگېرنه ولرو چي د زمکي پر سر د کوم تخت او عرش په هکله ئې لرو!! الله تعالی د مخلوق په څېر مکان ته اړ او محتاج نه دئ، د عالم هیڅ څه په ذات او افعالو کي الله تعالی ته ورته نه دي، نه ئې عرش د زمکي د کوم عرش او تخت په څېر دئ او نه پر عرش استوی ئې داسي لکه په کوم تخت د کوم مخلوق ناسته!! کله چي د عرش او په عرش باندي د الله تعالی د استوی خبره کوو باید دا مطلب مو په پام کي وي چي نه د عالم کوم څه الله تعالی ته ورته دئ او نه الله تعالی په کوم څه کي له مخلوق سره شباهت لري. پام کوه چي د فرشتو په ذریعه د الله تعالی د عرش حمل کېدا داسي ونه گڼئ لکه چي په دنیا کي څوک کوم تخت پر اوږو وړي، که داسي تصور دي په ذهن کي راولاړ شو، اشتباه دي کړې او الله تعالی دي له خپل مخلوق سره تشبیه کړی. دا هغه غلطی ده چي د بایبل لیکونکي او منونکو وکړه!!

پیغمبر علیه الصلاة و السلام دا مطلب د یوه حدیث په ترڅ کي څومره بڼایسته

او دقیق انځور کړی هلته چي فرمایي:

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: إن الله أذن لي أن أُحدِّثكم عن ملكٍ قد مرقت رجلاه الأرض السابعة السفلى و العرش على منكبه و هو يقول سبحانك انت أين

كنت و أين تكون. مسند ابو يعلى

له ابوهريره رضي الله عنه روايت دئ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: يقينا چي الله اجازه راکره له داسي يوې فرشتې مو خبر کړم چي پنبې ئې له اومي بسکتني زمکي تېري شوې او عرش ئې پر اوږو دئ او هغه وايي: پاکي تا لره ده اې ربه! چي چېري وې او چېري يې!!

گورئ چي هغه باعظمه فرشته چي قامت ئې له اوو آسمانونو او زمکي تېر شوی او د عرش حامل ده د الله تعالی د ذات له درکه عاجزه او په عرش ئې د استوی له څرنګوالي بې خبره ده!! او په دې هکله خپل کامل عجز په دې الفاظو بيانوي: پاکي تا لره ده چي هر ځای وې او يې!!

که د عرش په هکله د پيغمبر عليه الصلاة والسلام دا وينا د بايبل له وينا سره مقايسه کړو همدا کافي ده چي ووايو: د الله تعالی او د هغه د عرش په اړه د بايبل وينا د هغه چا وينا ده چي خدای نه پېژني او د هغه له عظمته خبر نه دئ او د زمکي پر سر له يوه پاچا سره ئې ورته گڼلي!!

متأسفانه په مسلمانانو کي هم يوه داسي کمعقله ډله راپيدا شوه چي د الله تعالی، عرش، د عرش حمله او پر عرش د الله تعالی د استوی په هکله بايبل ته ورته انگېرته لري، هغوی هم وايي چي خدای انسان د ځان په څېر پيدا کړ، دوه سترگي، دوه غوږونه، دوه لاسونه، هر لاس ئې پنځه گوتي، دوه پنبې، پنډی، ردا او پرتوگ لري!!! خو وايي: خدای دوه سترگي لري بلاتشبيهه، دوه (نسی او کين) لاسونه لري بلا تشبيهه، هر لاس ئې پنځه گوتي لري بلا تشبيهه، دوه پنبې او پنډی لري بلا تشبيهه، پر عرش ناست دئ بلاتشبيهه، د قيامت په ورځ به خپلي پنډی لوڅي کړي بلاتشبيهه.... يعني مَتَشَبِهًا وَ غَيْرَ مَتَشَبِهٍ!! هم سره ورته او هم نه ورته!! دوی هم له الله تعالی نه کټ مټ يو انسان جوړوي، د الله تعالی عرش همغسي گڼي لکه د کوم

پاچا تخت او پر عرش د الله تعالى استوی همغسي لکه پر تخت د يوه پاچا ناسته، له دې څرگندي او قبيح تشبیه وروسته د بلا تشبیه او بلا تکيف لفظ راوړل هيڅ گټه او معنی نه لري،

همدا راز چېرې چې په قرآن کې د استوی علی العرش ذکر راغلی، ورپسې متصل ويل شوي چې د چارو واگي د الله تعالى په واک کې دي، يدبر الامر، يغشي الليل النهار، له الخلق و الامر او دې ته ورته مطالب راغلي او دا نبيي چې په استوی علی العرش سره قرآن مور ته دا لارښوونه کوي چې الله تعالى د دې عالم ټولواک دئ، ډېر بې عقله انسان به له دې نه هغه انتباه اخلي چې د بايبل ليکونکي اخیستې او خپل خدای ئې د يوه داسې تخت په سر کېښنولی چې څلورسري فرشتې ئې حمل کوي!! د قرآن له نظره څوک چې له عرش نه د پاچايانو د تخت په څېر تخت جوړوي او له استوی نه په تخت کېښناستل، د ده په زړه کې کوروالی دئ، مؤمن انسان به وايي: استوی علی العرش يوه استعاره ده چې انسانان ئې د چا د پاچايۍ لپاره کاروي، الله تعالى مور ته په دغو الفاظو سره نبيي چې دی د عالم ټولواک دئ او ټولي واگي ئې د ده په واک کې دي، نه ئې عرش کوم تخت ته ورته شی دئ او نه ئې استوی د انسان استوی ته ورته کوم فعل!! د عرش او استوی په تأویل له الله تعالى پرته هيڅوک نه پوهېږي.

بايبل دا هم ليکي چې خدای وفرمايل: زه د انسان په لاس جوړ شوي کور کې نه اوسېږم، آسمان مي تخت او ځمکه مي ترپښو لاندي کرسی ده!! تاسو به څنگه ما ته کور جوړ کړی شی؟ او څنگه به زه په دې کور کې اوسېږم؟ آیا دا آسمان او زمکه ما نه دي پيدا کړي؟ عجيبه ده چې څوک د دې وينا ترڅنگ هغه بله وينا هم کوي، د چا چې ټول آسمان تخت وي، څنگه به بل وړوکی تخت هم لري؟!

ښه به وي چي د دې رأيي لږ نور وضاحت وکړم، په داسي الفاظو سره چي ښايي د هر چا سر ژر پرې خلاص شي: که له ما څوک پوښتنه وکړي چي الله تعالیٰ عرش لري؟ ورته وایم: هو؛ يقيناً چي الله تعالیٰ عرش لري، که راته ووايي: الله تعالیٰ پر عرش استوی کړې؟ ورته وایم: هو؛ يقيناً چي الله تعالیٰ پر عرش استوی کړې، که راته ووايي: لږ مخکي ولاړ شه او مزيد وضاحت راته وکړه، ورته وایم: پر عرش د استوی مراد دا دئ چي الله تعالیٰ د عالم ټولو اک دئ، امور ئې د ده په واک کي دي، دا عالم د ده ملک او دی ئې ټولو اک دئ، که مزيد وضاحت رانه وغواړي ورته وایم: که څه هم د عرش متبادره معنی تخت او د استوی برابرېدا ده خو دا الفاظ د مخلوق لپاره په حقيقي معنی راځي او د الله تعالیٰ په اړه په مجازي معنی، د الله تعالیٰ په اړه ئې په متبادره معنی نشو نيولی، د عرش او استوی په څرنگوالي له الله تعالیٰ پرته هيڅوک نه پوهېږي، له دې آخوا زما او زما په څېر انسانان د څه ويلو توان نه لري، نه په دې پوهېدی شي چي عرش څه دئ او نه په دې چي پر عرش استوی څنگه ده؟ او دا همغه وينا ده چي قرآن ئې کوي: لا يعلم تأويله الا الله، مزيد ورته وایم: څوک چي عرش داسي گڼي لکه کوم تخت او استوی داسي گڼي لکه څوک چي پر کرسی کښېني، هغه غلطې کړې، بې حايه جسارت ئې کړی، د تأويل او تشبیه مرتکب شوی، د ټولو صحابه وو او سلف صالح مخالفت ئې کړی او په دې سره ئې په مسلمانانو کي فتنه راولاړه کړي، قرآن د دغو خلکو په اړه ويلي: فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَبَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ: نو هغه کسان چي په زړونو کي ئې کوروالی دئ په متشابه پسي ئې درومي، د فتنې په لټه کي او د تأويل په لټه کي، په داسي حال کي چي په تأويل ئې له الله پرته هيڅوک نه پوهېږي.

د عرش په اړه د قرآن بل آیت دا دی:

وَمَا يَدَّبَّرُ خَلْقَهُمْ إِلَّا تَبَدُّلٌ ۚ لِيَوْمَ يَأْتِي السَّمَاءُ دُخانًا مُّسَوِّمًا ۚ وَسَاءَ لِلَّذِينَ تُبَدِّلُونَ إِلَهُائِهِمْ حَسِيبًا ﴿١٢٥﴾

هود: ۷

وَمَا يَدَّبَّرُ خَلْقَهُمْ إِلَّا تَبَدُّلٌ ۚ لِيَوْمَ يَأْتِي السَّمَاءُ دُخانًا مُّسَوِّمًا ۚ وَسَاءَ لِلَّذِينَ تُبَدِّلُونَ إِلَهُائِهِمْ حَسِيبًا ﴿١٢٥﴾

او دی هغه ذات دئ چې آسمانونه او زمکه ئې په شپږو ورځو کې پیدا کړل، او عرش ئې پر اوبو وو، تر څو تاسو و آزمویې چې کوم یو مو د عمل له مخې تر ټولو غوره دئ، او که ته ووايې چې تاسو به له خپلې مړینې وروسته هر ورو مرو راپاڅئ نو هغه چې کفر ئې کړی حتماً به ووايي: دا له څرگند جادو پرته بل څه نه دی!!

په دې مبارک آیت کې ویل شوي چې الله تعالی آسمانونه او زمکه په شپږو ورځو کې پیدا کړل په داسې حال کې چې عرش ئې پر اوبو وو. د دې آیت په تفسیر کې د درنو مفسرینو تر منځ ژور اختلاف تر سترگو کېږي، هم په دې اړه چې آیا له شپږو ورځو همدا زموږ اوسنی ورځي مراد دي او که شپږ تکویني مرحلې؟ او هم په دې اړه چې د دې فقرې معنی څه ده چې د آسمانونو او زمکې د پیدایښت پر مهال د الله عرش پر اوبو وو؟ آیا عرش او اوبه د زمکې او آسمانونو له پیدایښته مخکې پیدا شوي؟ آیا عرش داسې شی دئ چې د بل څه پر سر ولاړ وي همغسې لکه د زمکې کوم تخت؟ او که معنی ئې دا ده چې هغه مهال یوازې اوبه د الله تعالی تر واکمنۍ لاندې وې او نور څه نه وو؟ آیا له اوبو نه مراد همدا زموږ اوسنی د څښلو اوبه دي که دا چې هغه مهال آسمانونه او زمکه د اوبو په څېر (ویلي او مایع) وو؟

د دې مبارک آیت په اړه څو خبرې په پام کې ولرئ:

دلته د الله تعالی په اړه د (عرش) او (ورځي) یادونه شوې، انسانانو دا دوه

نومونه د خاصو شيانو لپاره وضع كړي، كله چې دې ته ورته نومونه د الله تعالى په اړه راځي نو موږ ئې په هغه معنى نشو اخیستې چې انسانان ئې ورته كاروي، نه عرش داسي شى دى چې د زمكي كوم تخت ته ورته وي او نه دا ورځ هغه موده ده چې زموږ له دولسو ساعتونو سره برابره وي، په كومو آيتونو كې چې داسي الفاظ د غيبي امورو لپاره راشي هغوى ته متشابه آيتونه ويل كېږي، په هغوى كې داسي غيبي شيان چې انسان ورته نوم نه لري په داسي الفاظو ياد شوي چې انسان د ليدل كېدونكو شيانو لپاره وضع كړي، په دې سره موږ ته د غيبي شيانو په اړه نسبي معلومات راكول كېږي، د دې يو مثال همدا د (ورځ) اصطلاح ده چې قرآن ئې يو ځاى د داسي مودې لپاره راوړي چې زموږ له زرو كلونو سره برابره ده، او بل ځاى ئې د پنځوسو زرو كلونو اوږدې مودې لپاره كارولې، نو دا شپږ ورځي هم دا زموږ شپږ ورځي نه دي چې نږدې دو اويا ساعتونه كېږي بلكي شپږ تكويني مراحل دي چې اوږدوالى ئې يوازي الله تعالى ته معلوم دى. د دې تفصيل د قرآن پلوشې په تفسير كې د الاعراف د سوريې د ۵۴ آيت په تفسير كې ولولئ.

د آيت د دې فقرې (وكان عرشه على الماء) په اړه درنو مفسرينو بېل بېل آراء وړاندي كړي، د ځينو له تعبير نه داسي معلومېږي چې ځواكي د الله تعالى عرش د زمكي د سر كوم تخت ته ورته شى وي او پر اوبو باندي ئې اوسېدا همغسې وه لكه د اوبو پر سر د كوم تخت ودرېدا!! په داسي حال كې چې نه د الله تعالى عرش د زمكي كوم تخت ته ورته دى او نه ئې پر اوبو اوسېدا داسي ده لكه پر اوبو د زمكي د كوم تخت ودرېدا، نه عرش ازلي شى دى او نه اوبه، نه د دغو الفاظو مراد او معنى دا ده چې د الله تعالى عرش د اوبو له پاسه وو او نه د الله تعالى عرش داسي شى دى چې د ودرېدو لپاره كومي آوازي سطحي ته ضرورت لري، الله تعالى دا آسمانونه له كومي

ستني پرته ودرولي نو عرش به ئې څنگه داسي څه ته اړ وي؟! دا غلطې انگېرني او ناسم تصورات د هغه چا د تنگ او تياره ذهن زېږنده دي چي الله تعالی او عرش ئې د زمکي د سر له مخلوقاتو سره تشبیه کوي، د آیت معنی دا نه ده چي د آسمانونو او زمکي د پیدایښت پر مهال د الله تعالی عرش د اوبو پر سر داسي ولاړ وو لکه د زمکي کوم تخت چي پر اوبو ولاړ وي!! څوک چي د دې آیت په تعبیر کي دغه غلط اسلوب غوره کوي له داسي پوښتنو سره مخامخ کېږي چي هیڅ ځواب ورته نشي موندلی، لکه دا چي: عرش له اوبو نه مخکي چېرې وو او پر څه ولاړ وو؟ الله تعالی له عرش نه مخکي چېرې وو او پر څه ئې استوی کړې وه؟

د یوه آیت په اصلي مطلب هغه مهال ښه پوهېدی شو چي وگورو په کوم مناسبت راغلی؟ د بحث اصلي موضوع ئې څه ده؟ تر هغه مخکي او وروسته څه ویل شوي؟ که دلته لږ ځیر شو نو راته جوته کېږي چي دا آیت له مخکني آیت سره ژور ارتباط لري، په مخکني کي ویل شوي چي د ټولو ژوو او ساکینو روزي د الله تعالی پر ذمه ده، همغه الله چي د دوی د پیدایښت او مړیني له نېټې خبر دئ، ورپسې ویل شوي چي الله همغه ذات دئ چي آسمانونه او زمکه ئې پیدا کړي، تاسو پوهېږئ چي د رزق او روزي اصلي اسباب آسمان او زمکه دي چي له یوه باران راورېږي او زمکي ته رڼا او تودوخه ورکوي او بله ئې دانه او مېوه راشنه کوي، او بیا په آسمان او زمکي کي د رزق تر ټولو مهم او اساسي توکی اوبه دي چي ورېدا، ذخیره کیدا، د زمکي پر سر روانېدا ئې د الله تعالی په حکم دي، چي خبره داسي ده نو باید پوه شي چي واقعاً الله تعالی د ټولو ژوو د رزق او روزي ذمه وار دئ، او دا همغه مطلب دئ چي په همدې توگه د العنکبوت په سوره کي په دې بڼه راغلی:

۞ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۞

ښځو ته چې په خپله روزي نه وړي، الله هغوی ته روزي ورکوي او

تاسو ته هم، او هغه پوه اورېدونکی دی، او که ئې وپوښتې چې آسمانونه او زمکه چا

پیدا کړي او لمر او سپوږمۍ چا مسخر کړي؟ حتماً به ووايي: الله؛ نو څنگه دوکه

چې دا خو الله دی چې له خپلو بندگانو نه ئې چا ته چې ئې وغواړي روزي ورته

العنكبوت: ۶۰-۶۳

پراخه کړي او یا ئې ورته محدوده او تنگه کړي، یقیناً چې هغه پر هر څه بڼه پوه دی،

او که ئې وپوښتې چې له آسمانه څوک اوبه راکوزوي او په همدې سره زمکه له

خپلي مړیني وروسته رازوندي کوي؟ حتماً به ووايي: الله؛ ووايه: ستاينې ټولي الله

لره دي خو د دوی ډېری نه پوهېږي.

په دې آیتونو کې هم گورئ چې لومړی ژوو ته د رزق او روزي ورکولو خبره

شوې او بیا د آسمانونو او زمکې د پیدایښت، د لمر سپوږمۍ د تسخیر (چې شپه او

ورځ په گوته کوي او دا دواړه د رزق او روزي مهم اسباب دي)، بیا له آسمانه د اوبو

راورېدا او بیا په زمکې کې د ژوندون پیلېدا ته اشاره شوې او په دې توگه موږ ته

ویل شوي چې رزق او وسایل او اسباب ئې د الله له لوري پیدا شوي او ذمه وار ئې الله

تعالی دی، هغه دا پرېکړه کوي چې چا ته څومره رزق او روزي ورکړي. که لږ خیر

شيء نو درته جوتنه به شي چي د دغو دواړو سورتونو په دغو آيتونو کي بشپړ ورته والی او يو د بل شرح او تفسير دی.

دې ته مو هم بايد پام وي چي لکه په (علی الله رزقها) کي (علی) د فوقیت او بروالي په معنی نشو اخیستی او داسي نه شو ویلی چي رزق ئې د الله د پاسه دی بلکي وایو رزق ئې د الله پر (ذمه) دی، همداسي په (کان عرشه علی الماء) کي نه شو ویلي چي عرش ئې د اوبو له پاسه ولاړ وو، بلکي بايد ووايو: اوبه د الله تعالی د واکمنۍ تر عرش لاندې وې. ځکه دلته د بحث اصلي موضوع همدا ده چي د رزق او روزي وسایل د الله تعالی په واک کي دي.

دې ته مو هم بايد پام وي چي که دا آیت په بل حای کي راغلی وی او هلته د بحث موضوع د عرش څرنگوالی وی نو قرآن موږ ته وایي چي د متشابه آيتونو د الفاظو داسي تاویل چي د مجازي معنی په حای ئې په حقيقي معنی د پوهېدا هڅي او لټي ته ورته وي د هغه چا کار دی چي زړونه ئې بیمار وي، د ایمان او علم خاوندان د دغو آيتونو د الفاظو له تاویل نه ډډه کوي او وایي چي په تاویل ئې له الله تعالی پرته هیڅوک نه پوهېږي، هیڅوک نه پوهېږي چي د عرش او پر اوبو ئې د ودرېدا کیفیت څنگه دی، خو دلته په حقیقت کي په دې الفاظو سره موږ ته د هغه حالت کیفیت نه دی انځور شوی بلکي دا مطلب ویل شوی چي د آسمانونو او زمکي له پیدایښته وروسته د الله تعالی په ملک کي او د ده د واکمنۍ تر عرش لاندې لومړی پیدا شوې ماده هغه اوبه دي چي انسانان او نور ژوي ترې پیدا شوي (ځکه قرآن وایي چي هر ژوی مو له اوبو پیدا کړی: و جعلنا من الماء کل شیء حی)، تر دې مخکني آیت هم د ژوو د پیدایښت او مرگ او رزق په اړه بحث کوي او دا آیت هم د ټول عالم پیدایښت ته اشاره کوي، او تاسو پوهېږئ چي اوبه د ژوو د رزق تر ټولو مهمه

برخه ده، دانه، مېوه او وابسه هم په اوبو راټوکېږي، په دې آيت سره موږ ته لارښوونه شوې چې الله تعالی د ژوو له پيدايښته مخکي د دوی روزي پيدا کړې، داسي لکه د ماشوم له پيدا کېدو مخکي چې د مور په تي کي شيدې ورته پيدا کوي. ځينو درنو مفسرينو ويلي چې دا عالم د آسمانونو او زمکي له پيدايښته مخکي د مایع (اوبو) په څېر وو، که څه هم دا تعبير تر يوه حده د پام وړ دی، خو دا تعبير به يوازې په هغه صورت کي د منلو وړ وو چې د بحث اصلي موضوع د عرش د څرنگوالي بيانول وی، نه ژوو ته روزي ورکول.

دا يو له هغو آيتونو څخه دی چې اهل ظاهر او هغه خلک ئې له فهم، تفسير او واضح تعبير نه عاجز دي چې په متشابه نصوصو کي راغلي الفاظ د مجازي معنی پر ځای په حقيقي معنی نيسي، د دوی د مسلک له مخي بايد د دې آيت دا فقره (و کان عرشه علی الماء) داسي تعبير کړي چې گواکي د آسمانونو او زمکي له پيدا کېدو مخکي د الله تعالی عرش (تخت) د اوبو پر سر پروت وو!! که پوښتنه وشي چې آیا عرش او اوبه ازلي دي؟ دا عرش د اوبو تر پيدايښت د مخه چېرې او د څه د پاسه وو؟ آیا دلته له اوبو نه همدغه زموږ د څښلو اوبه دي چې دا خو د آسمانونو او زمکي له پيدايښته ډېر وروسته پيدا شوې او که مراد ترې دا دی چې دا عالم د مایع او اوبو په څېر ويلي وو؟ د دې الفاظو معنی څه ده چې عرش ئې پر اوبو وو؟! دغو پوښتنو ته هيڅ ځواب نشي ويلي.

دا آيت موږ ته دا خبره هم کوي چې د ټول عالم د خلقت او پيدايښت اصلي او تر ټولو ستره موخه د انسان آزمويڼه او د دې آزمېښت له لاري د هغه انسان راڅرگندېدا ده چې د عمل له مخي تر ټولو مخلوقاتو غوره دی. دا نښي چې په الهي معيارونو کي د صالح انسان ارزښت څومره لوړ دی، دا ټول عالم، آسمانونه او زمکه

د همدې انسان د راڅرگندېدو لپاره پيدا شوي.

د آيت په پاى كې ويل شوي چې له دې ستر حقيقت نه منكر انسان داسي دئ چې كله ورته ووايي: له خپلي مړيني وروسته به هرومرو راپاڅئ نو حتماً به ووايي: دا له څرگند جادو پرته بل څه نه دئ!! هغه په دې حقيقت له پوهېدو عاجز دئ او څوك چې دا خبره كوي يا ئې مني نو هغه ته داسي برېښي لكه چې كوډي پرې شوې وي.

آيا صحيح ده چې الله تعالى د زمكي آسمان ته راکوزېږي؟

د مسلمانانو تر منځ د اختلاف يوه بله موضوع د هغه روايت له بېلو بېلو تعبيرونو نه راولاړ شوى چې وايي: الله تعالى د شپې په وروستۍ درېمي كې د دنيا آسمان ته راکوزېږي او وايي: څوك شته چې دعاء راته وكړي او زه ئې دعاء قبوله كړم، څوك شته چې څه رانه وغواړي او زه ئې وركړم، څوك شته چې بخښنه رانه وغواړي او زه ئې وبخښم). روايت دا دئ:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « يَنْزِلُ رَبَّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ يَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ ». (بخارى: ۱۱۴۵)

له ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دئ چې وايي: رسول الله ﷺ فرمايلي: (زموږ رب الله تعالى هره شپه د شپې په وروستۍ درېمي كې د دنيا آسمان ته راکوزېږي او

وايي: څوک شته چې دعاء راته وکړي او زه ئې دعاء قبوله کړم، څوک شته چې څه رانه وغواړي او زه ئې ورکړم، څوک شته چې بخښنه رانه وغواړي او زه ئې وبخښم).

دا روایت په بخاري کي درې ځلي راغلی، د سند له پلوه غریب دئ، په صحابه وو کي یو، په تابعینو کي دوه او په تبع تابعیو کي یو راوي لري، د تابعینو دوه راویان د ابوهریره دوه دوستان دي، چې په ځینو کي د یوه نوم او په ځینو کي د دواړو نوم راغلی، د متن له پلوه داسي دئ چې نه یوازي په قرآن کي کوم شاهد ورته نه مومو، بلکي د قرآن له هغو آیتونو سره تعارض لري چې وایي: الله تعالی بنده ته ډېر نږدې دئ، د غاړي تر رگ هم ورنږدې دئ، په هر ځای کي ورسره دئ، که یوازي وي او که له نورو سره یو ځای، همداراز په قرآن کي د الله تعالی د نزول او راکوزېدو انگېرنه مشرکینو ته منسوب شوې لکه چې فرمایي:

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ*
البقره: ۲۱۰

آیا دوی له دې پرته د بل څه انتظار نه لري چې الله تعالی او فرشتې د ورېځو په سیوري کي ورته راشي او کار پای ته ورسېږي؟ حال دا چې کارونه ټول الله ته محول کېږي.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ....
الانعام: ۱۵۸

آیا له دې پرته بل انتظار نه لري چې فرشتې او ستارې ورته راشي؟
دا او دې ته ورته آیتونه د بایبل هغه وینا ردوي چې وایي: الله تعالی د ورېځو په لږو کي راغی او موسی علیه السلام ته ئې ځان وروښود!!
په نورو روایاتو کي هم دې ته ورته مطلب نه تر سترگو کېږي، که څه هم

آیا الله ج آسمان ته راکوزېږي؟ ۱۳۲ متضاد روایات مذهبي اختلافات

عباده بن صامت رضي الله عنه ته داسي يو روايت منسوب شوی خو په سند کې ئې ضعف دئ. دې ته مو پام وي چې الله تعالی نه په زمان مقيد دئ او نه په مکان محدود، دا د مخلوق ځانگړتيا ده چې د زمان او مکان تابع وي، نه د زمان له قيد نه وتلی شي او نه د مکان له محدوديت نه، په يوه وخت کې يوازي په يوه ځای کې وي، نه په دوو ځایونو کې او نه په هر ځای کې، که په بل ځای کې راڅرگندېږي نو مخکنی ځای باید پرېږدي، خو الله تعالی د مخلوق په څېر نه دئ، نه ئې نزول د مخلوق په څېر دئ چې له لور نه لاندې راکوزېږي، نه په خاص مکان مقيد او محدود دئ چې يو ځای وي او بل ځای نه، نه لري والی او نږدې والي د هغه په اړه مطرح دئ، داسي چې نږدې او لري ليدل او اورېدل ورته توپير ولري.

متأسفانه ځینې خلک دلته هم د دې پر ځای چې د نزول کلمه د نورو مواردو په څېر په مجازي معنی ونیسي هغه په حقيقي معنی نیسي او گمان کوي چې الله تعالی له عرش نه د دنیا آسمان ته راکوزېږي، داسي لکه کوم مخلوق چې له کومي لوري نه لاندې ځای ته راکوزېږي!! دوی ته وايو: ۱- الله تعالی خو په هر ځای کې له بنده سره دئ، د غاړې تر رگ ورنږدې دئ، ټیټ او جگ ربغ ئې يو شان اوري، هره دعاء ئې قبلوي، نو د دنیا آسمان ته راکوزېدل يعنې څه؟ په دې دواړو کې به کومه خبره منو؟ له مور سره يو ځای دئ که له لومړي آسمان نه زموږ ربغ اوري؟ ۲- د شپې درېمه خو تل د زمکې پر سر موجوده وي، دا گړۍ دلته، بله گړۍ په ايران کې، بله گړۍ په سعودي کې... همداسي تر هغه د نړۍ په گوټ گوټ کې پاته وي چې څلرويشت ساعته وروسته بيا پر مور راشي، نو ستاسو د تعبير له مخې خو د دې معنی دا شوه چې الله تعالی څلرويشت گنټې له عرش نه لري په لومړي آسمان کې وي!! نو د نزول مصداق به څه وي؟ ۳- د الله تعالی په اړه متشابه الفاظ په هيڅ مورد

کي په متبادره معنی نشو اخیستی، که دا غلطي مو وکړه نو الله تعالی به مو له مخلوق سره تشبیه کړی وي او له داسي پوښتنو سره به مخامخ کېږو چي ځواب ئې نشو ویلی.

که ومنو چي ښايي رسول الله ﷺ به دا خبره کړې وي نو معنی او مراد ئې دا دی چي الله تعالی د هغه بنده دعاء ژر قبلوي چي د شپې په درېمي برخي کي الله تعالی ته دعاء کوي.

ما له تحقیق نه مخکي پر دې روایت ډېر ځلي استناد کړی، خو اوس او له تحقیق نه وروسته دې نتیجې ته رسېدلی يم چي له دې وروسته به هیڅکله پرې استناد نه کوم، له دې وېرې چي مبدا رسول الله ﷺ ته داسي څه منسوب نه کړم چي هغه نه دي ویلي!!

دې ته مو پام وي چي اسلامي امت یو مهال له دې خطرناکي فتنې سره مخامخ شو چي قرآن شا ته وغورځول شو، د جعلی او موضوعي احادیثو بازار تود شو، کله به یوې ډلې د خپل دریخ په گټه احادیث جوړول او کله به بلې ډلې د دغو موضوعي احادیثو په ځواب کي متضاد احادیث راپیدا کول، له علي رضی الله عنه نه په روایت شوي یوه حدیث کي دې فتنې ته داسي اشاره شوې:

عن الحارث الأعور قال: مررت فی المسجد فإذا الناس یخوضون فی الأحادیث فدخلت علی علي فقلت یا أمیر المؤمنین ألا ترى الناس قد خاضوا فی الأحادیث قال أو قد فعلوها قلت نعم قال أما إني سمعت رسول الله ﷺ یقول ألا إنها ستكون فتنة فقلت ما المخرج منها یا رسول الله قال کتاب الله فيه نبأ ما قبلكم وخبر ما بعدکم وحکم ما بینکم هو الفصل لیس بالهزل من ترکه من جبار قصمه الله ومن ابتغى الهدی فی غیره أضله الله وهو جبل الله المتین وهو الذکر الحکیم وهو الصراط

المستقيم هو الذي لا تزيع به الأهواء ولا تلتبس به الألسنة ولا تشبع منه العلماء ولا يخلق عن كثرة الرد ولا تنقضى عجائبه هو الذي لم تنته الجن إذ سمعته حتى قالوا {إنا سمعنا قرآنا عجبا يهدي إلى الرشد فآمنّا به} من قال به صدق ومن عمل به أجر ومن حكم به عدل ومن دعا إليه هدى إلى صراط مستقيم خذها إليك يا أعور رواه ابن أبي شيبة، والدارمي، والترمذي

له حارث الاعور نه روایت دئی چي وایي: په یوه جومات تېر شوم، خلک می ولیدل چي د احادیثو په اړه لگیا دي، نو علي بن ابي طالب رضي الله عنه ته ورغلم او ورته ومي ويل: اې امير المؤمنينه! آیا نه گورې چي خلک په احادیثو کي په بحثونو لگیا دي؟ وئې ويل: آیا همداسي ئې کړي؟ ومي ويل: هو؛ وئې ويل: خو ما له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اورېدلي چي فرمايل ئې: دا به یوه فتنه وي (په بل روایت کي داسي راغلي: له ما نه وروسته به داسي احادیث راڅرگند شي چي ویونکي به ئې وایي: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل، له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه مي واورېدل، دا ټول به زما په اړه تور او افتراء وي، قسم په هغه ذات چي زه ئې په حقه سره رالېږلی يم زما امت به د خپل اصلي دين او جماعت په اړه په دوه اویا فرقو ووېشل شي، ټول به هم په خپله بې لاري وي او هم به د نورو بې لاري کوونکي وي، چي د دوزخ لوري ته به بلنه ورکوي، که داسي وشول نو پر تاسو لازمه ده چي د الله تعالی پر کتاب منگولي ولگوئ،) علي رضي الله عنه وایي: ما ورته وویل چي له دې فتنې د وتلو لار کومه ده؟ وئې فرمايل: د الله کتاب، چي په هغه کي د مخکنیو قومونو قصې دي او د راتلونکو قومونو په اړه خبر، ستاسو تر منځ (د شخړو او منازعاتو په اړه) حکم او پرېکړه، هغه فیصله کوونکی دئ (د حق او باطل تر منځ پرېکنده حکم)، هسي

بېهوده وينا نه ده، هر جابر چې هغه پرېږدي الله تعالى به ئې مات مات كړي،
خوك چې له ده پرته په بل څه كې هدايت ولټوي الله تعالى به ئې بې لاري كړي،
همدا د الله تعالى مضبوطه رسي ده، همدا له حكمته ډك پند او ذكر دى، همدا
مستقيمه لار ده، همدا هغه څه دى چې نه ئې هوى او هوس كېولى شي او نه ئې
ژبي گډوډولى شي، نه علما پرې مړېدى شي او نه په ډېرو لوستلو سره زوړوالى
مومي، نه ئې عجائب پاى ته رسي، دا همغه كتاب دى چې كله پېريانو واورېدو نو
له دې ئې ډډه ونه كړه چې ووايي: موږ عجيب قرآن واوريد، د كمال لوري ته بلنه
وركوي نو ايمان مو پرې راوړ، خوك چې د قرآن له مخي څه ووايي نو رښتيا ئې
ويلي، چا چې عمل پرې وكړ نو اجر ئې په برخه شو، چا چې حكم پرې وكړ
عدالت ئې وكړ، او چا چې (نورو ته) د ده لوري ته بلنه وركړه په خپله مستقيمي
لاري ته هدايت شو...

كه څه هم ترمذي د دې روايت د سند په اړه څه ملاحظات لري خو د روايت
متن ډېر ښكلى او دقيق دى او په هغه كې چې د قرآن په اړه څه ويل شوي ټول ئې د
قرآن له آيتونو نه اخيستل شوي مطالب دي. حقيقت دا دى چې ډېر خلك په دې
فتني اخته شوي، قرآن ته ئې شا كړې او په ضعيفو او د قرآن خلاف رواياتو باندې
نښتي.

معراج

د معراج د څرنگوالي په اړه هم په امت کي د شديد اختلاف شاهد يو، دا اختلاف هم له متعارضو رواياتو راولاړ شوی، قرآن د معراج په اړه څو مختصر آيتونه لري، غوره دا ده چي د بحث په پيل کي دغه آيتونه په دقت سره له نظره تېر کړو. قرآن فرمايي:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ *
الإسراء: ١٠

پاکي ده هغه ذات ته چي يوه شپه ئې خپل بنده له مسجدالحرام نه تر هغه مسجد الاقصى پوري بوت چي مور ئې شاو خوا ور برکتي کړې، تر څو ځيني خپل آيتونه وروښيو، يقيناً چي هغه ښه ليدونکی اور بدونکی دئ.

وَ إِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَ نَخَوْفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا *
الإسراء: ٦٠

او کله چي مو درته وويل: يقيناً چي ستا رب پر دغو خلکو احاطه کړې، او هغه رؤيا (خوب) چي تا ته مو دروښود؛ هغه مو فقط د خلکو لپاره يوه آزمويڼه گرځولې، او په قرآن کي (ياده شوې) هغه لعنت شوې ونه او وېروو ئې، نو (دغو خبرو) يوازي د دوی ستر طغيان لازيات کړ.

په دغو دواړو آيتونو كې د معراج اړوند دا لارښوونې زموږ مخې ته اېښودل

شوې:

- دا سفر په شپه كې ترسره شوى.
- له مسجدالحرام نه تر مسجد الاقصى پورې بېول شوى.
- د سفر موخه دا وه چې الله تعالى خپل آيتونه وروښيي.
- په دې اړه چې خلكو څه ويلي الله تعالى اورېدلي.
- په دې سفر كې چې پر رسول الله ﷺ څه تېر شوي الله تعالى ليدلي.
- دا هر څه فقط يوه رؤيا وه چې رسول الله ﷺ ته په خوب كې ښودل شوې.
- خلكو ته دا رؤيا يوه آزمويڼه وه، ځينو ته ئې منل گران وو، ځينو هغه له ځانه جوړه شوې قصه وگڼله، ځينو د تبليغاتو لپاره وكاروله او ويل به ئې دا دئ دا پيغمبر اوس ادعاء كوي چې په يوه شپه كې تر مسجد الاقصى پورې تللى، د ټولو پيغمبرانو عليهم السلام امامت ئې كړى، تر اوم آسمان پورې رسېدلى، په هر آسمان كې ئې يو يو پيغمبر ليدلى، جنت او دوزخ ئې په خپلو سترگو ليدلي او... دا رؤيا د دوى لپاره داسې فتنه وه لكه په قرآن كې چې د دوزخيانو په اړه يادونه وشوه چې خوراك به ئې د زقوم هغه تريخ بوتى وي چې د دوزخ په تل كې به راتوكېږي، يا د قرآن هغه وينا چې الله تعالى كافران احاطه كړي، داسې څه نشي كولى چې الله تعالى ئې د كولو توان او توفيق ورنه كړي، او يا د قرآن دا وينا چې الله تعالى به داسې څه وكړي چې ستا دښمنان به پرې ووپروي، لكه چې قریشو د قرآن پر دغو خبرو ملنډي وهلې او هغه ئې د منلو وړ نه گڼلې ستا د دغه رؤيا په اړه هم همدا كار كوي!!

د النجم په سوره كې په دې اړه مزيد وضاحت كوي او فرمايي:

أَفْتَمَرُوهٗ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ * وَ لَقَدْ رَآهٗ نَزْلَةً أُخْرَىٰ * عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ * عِنْدَهَا جَنَّةٌ

المأوى * إذ يغشى السدرة ما يغشى * ما زاغ البصر وما طغى * لقد رأى من آيات
ربه الكبرى *

النجم: ١٢ - ١٨

نو آیا د هغه څه په اړه ورسره شخړه کوی چي دی ئې ويني؟! په داسي حال کي
چي هغه ئې يو حل بل هم ليدلی وو، د سدره المنتهى (وروستی بېري) خوا ته، چي
هغې ته څېرمه جنت المأوى (د جنت هستوگنځی) دی، هغه مهال چي سدره
المنتهى ځانگړي شي پوښلې وه، نه سترگي کاره ليدل کړي او نه تېروتي، يقيناً د
خپل رب ځيني ستر ستر آيتونه ئې وليدل.

دا آيتونه ښيي چي:

- قريشو د دغي رؤيا له امله له رسول الله ﷺ سره سخته شخړه او مجادله پيل کړې. هغه څه ئې نه منل چي رسول الله ﷺ په دې رؤيا کي ليدلي وو.
- رسول الله ﷺ په دې رؤيا کي جبرئيل عليه السلام په خپل اصلي بڼه کي ليدلی او دا د ده دوهم حل ليدل وو.

• دا ليدنه په سدره المنتهى کي شوې، د سدره المنتهى له نامه نه معلومېږي چي
دا د آسمانونو پای او انتها ده، له دې آخوا نه لوړه شته او نه مخلوق شته، دا داسي
وگڼئ لکه چي د يوه جگ غره په ډډه کي د ونو ځنگل وي، دا وني تر هغه ځايه
راتوکېدلې وي چي تر هغه لوړ د هوا د سوږوالي او د آکسيجن د کموالي له امله نه
بوټي راشنه کېږي او نه وني، د دې ځنگله د وروستۍ وني په يادولو سره همدا مطلب
افاده کېږي چي تر دې آخوا نوري وني نشته، سدره المنتهى همداسي ده.

- د قرآن د وينا له مخي جنت المأوى هم دلته دی، نو رسول الله ﷺ هم اوه آسمانونه ليدلي او هم جنت المأوى. رسول الله ﷺ تر دغه ځايه تللی او همدلته ئې دا روحاني سفر پای ته رسېدلی.

- سدرۃ المنتهی داسي څه پوښلې وه چي د انسان په قاموس کي د هغه د تشریح لپاره الفاظ نشته.
 - په دې رؤیا کي ئې د الله تعالی نور ستر ستر آیتونه هم لیدلي.
- د قرآن صریح آیتونه موږ ته لارښوونه کوي چي پیغمبر علیه السلام دوه ځلي جبرئیل علیه السلام په خپلي اصلي څپرې کي لیدلی، یو ځل داسي چي د آسمان افق پرې ډک وو، خو ده ته ډېر (د قاب قوسین په اندازه) ورنږدې شوی او د الله تعالی وحي ئې ور رسولې، او بل ځل په سدرۃ المنتهی کي او د معراج په شپه.
- د مفسرینو تر منځ په دې اړه اختلاف دی چي له جنت المأوی نه مراد همغه جنتونه دي چي په آخرت کي به د مؤمنانو په برخه کېږي که هغه جنت چي اوس او تر آخرت مخکي د شهداوو ارواح په کي اوسي، په سلف کي هم ځيني یوه رایه لري او ځيني بله، قتاده رحمه الله په دوهمي رأیي دی او ابن عباس رضي الله عنهما هم دغه رایه لري او دا پرې اضافه کوي چي د آخرت جنت به په زمکي کي وي نه په آسمان کي، حسن بصري رحمه الله وايي چي جنت المأوی همغه جنت دی چي مؤمنان به په آخرت کي ورننوخې.

راشئ وگورو چي د معراج په اړه په روایاتو کي څه راغلي، د معراج په اړه روایات متعدد او تر ډېره حده متعارض دي، د بخاري ځيني روایات وايي چي دا سفر په خوب کي تر سره شوی او د سفر په پای کي رسول الله صلى الله عليه وسلم له خوبه راوینس شوی، خو له نورو روایاتو ئې داسي معلومېږي چي دا سفر په وینسه کي تر سره شوی!! امام بخاري رحمه الله نه دي ویلي چي کوم روایت ئې تر نورو غوره، دقیق او صحیح دی، هغه له بېلو بېلو روایانو چي څه اورېدلي په امانت سره ئې رانقل کړي، له دې پرته بله چاره نه لرو چي له دغو متعارضو روایاتو به یو غوره کوو.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ أَبُو ذَرٍّ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ " فَرَجَّ عَنْ سَقْفِ بَيْتِي وَأَنَا بِمَكَّةَ، فَزَلَّ جَبْرِيلُ فَفَرَجَّ صَدْرِي، ثُمَّ غَسَلَهُ بِمَاءِ زَمْزَمَ، ثُمَّ جَاءَ بِطُسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مُمْتَلِيٍّ حِكْمَةً وَوَيْمَانًا، فَأَفْرَعَهُ فِي صَدْرِي ثُمَّ أَطْبَقَهُ، ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَعَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَلَمَّا جِئْتُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا قَالَ جَبْرِيلُ لِحَاظِنِ السَّمَاءِ افْتَحْ. قَالَ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا جَبْرِيلُ. قَالَ هَلْ مَعَكَ أَحَدٌ قَالَ نَعَمْ مَعِيَ مُحَمَّدٌ ﷺ. فَقَالَ أَرْسِلْ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. فَلَمَّا فَتَحَ عَلَوْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا، فَإِذَا رَجُلٌ قَاعِدٌ عَلَى يَمِينِهِ أَسْوَدَةٌ وَعَلَى يَسَارِهِ أَسْوَدَةٌ، إِذَا نَظَرَ قَبْلَ يَمِينِهِ ضَحَكَ، وَإِذَا نَظَرَ قَبْلَ يَسَارِهِ بَكَى، فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَبْنِ الصَّالِحِ. قُلْتُ لَجَبْرِيلُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا آدَمُ. وَهَذِهِ الْأَسْوَدَةُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ نَسَمَ بَنِيهِ، فَأَهْلُ الْيَمِينِ مِنْهُمْ أَهْلُ الْجَنَّةِ، وَالْأَسْوَدَةُ الَّتِي عَنْ شِمَالِهِ أَهْلُ النَّارِ، فَإِذَا نَظَرَ عَنْ يَمِينِهِ ضَحَكَ، وَإِذَا نَظَرَ قَبْلَ شِمَالِهِ بَكَى، حَتَّى عَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ فَقَالَ لِحَاظِنِهَا افْتَحْ. فَقَالَ لَهُ حَاظِنُهَا مِثْلُ مَا قَالَ الْأَوَّلُ فَفَتَحَ ". قَالَ أَنَسٌ فَذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ فِي السَّمَوَاتِ آدَمَ وَإِدْرِيسَ وَمُوسَى وَعِيسَى وَإِبْرَاهِيمَ - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ - وَلَمْ يُثَبِّتْ كَيْفَ مَنَازِلِهِمْ، غَيْرَ أَنَّهُ ذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ آدَمَ فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا، وَإِبْرَاهِيمَ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ. قَالَ أَنَسٌ فَلَمَّا مَرَّ جَبْرِيلُ بِالنَّبِيِّ ﷺ بِإِدْرِيسَ قَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ. فَقُلْتُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا إِدْرِيسُ. ثُمَّ مَرَرْتُ بِمُوسَى فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ. قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا مُوسَى. ثُمَّ مَرَرْتُ بِعِيسَى فَقَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا عِيسَى. ثُمَّ مَرَرْتُ بِإِبْرَاهِيمَ فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَبْنِ الصَّالِحِ. قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا إِبْرَاهِيمُ ﷺ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي ابْنُ حَزْمٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا حَبَةَ الْأَنْصَارِيَّ كَانَا يَقُولَانِ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ

" ثُمَّ عَرَجَ بِي حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوَى أَسْمَعُ فِيهِ صَرِيفَ الْأَقْلَامِ ". قَالَ ابْنُ حَزْمٍ وَأَنْسُ
 بَنُ مَالِكٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ " فَفَرَضَ اللَّهُ عَلَى أُمَّتِي خَمْسِينَ صَلَاةً، فَرَجَعْتُ بِذَلِكَ حَتَّى
 مَرَرْتُ عَلَى مُوسَى فَقَالَ مَا فَرَضَ اللَّهُ لَكَ عَلَى أُمَّتِكَ قُلْتُ فَرَضَ خَمْسِينَ صَلَاةً. قَالَ
 فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَطِيقُ ذَلِكَ. فَارْجَعْتُ فَوَضَعَ شَطْرَهَا، فَرَجَعْتُ إِلَى
 مُوسَى قُلْتُ وَضَعَ شَطْرَهَا. فَقَالَ رَاجِعْ رَبِّكَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَطِيقُ، فَارْجَعْتُ فَوَضَعَ
 شَطْرَهَا، فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَطِيقُ ذَلِكَ، فَارْجَعْتَهُ. فَقَالَ
 هِيَ خَمْسٌ وَهِيَ خَمْسُونَ، لَا يَبْدُلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ. فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ رَاجِعْ رَبِّكَ.
 فَقُلْتُ اسْتَحْيَيْتُ مِنْ رَبِّي. ثُمَّ أَنْطَلَقَ بِي حَتَّى أَنْتَهَى بِي إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى، وَغَشِيهَا
 أَلْوَانٌ لَا أَدْرِي مَا هِيَ، ثُمَّ أَدْخَلْتُ الْجَنَّةَ، فَإِذَا فِيهَا حَبَائِلُ اللَّوْلُؤِ، وَإِذَا تَرَابَهَا الْمِسْكُ
 ". (بخاري: ٣٤٩)

له انس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دئ چي وايي: ابوذر رضي الله عنه به ويل چي رسول الله
ﷺ وفرمايل: (په داسي حال کي چي زه په مکه کي وم؛ د کور چت مي پرانيستل
 شو، جبريل (عليه السلام) راکوز شو، زما سينه ئې پرانيسته، او د زمزم په اوبو ئې
 ومينخله، بيا ئې د سرو زرو طشت راوړ چي له حکمت او ايمان نه ډک وو او زما
 په سينه کي ئې تش کړ، بيا ئې سينه راته بنده کړه، بيا ئې له لاسه ونيولم او
 لومړي آسمان ته ئې وخېژولم، کله چي لومړي آسمان ته ورسېدم، جبريل (عليه
 السلام) د آسمان خازن (ساتونکي) ته وويل: دروازه پرانېزه، هغه وويل: څوک
 يې؟ وئې ويل: زه جبريل يم، هغه وويل: آيا بل څوک درسره شته؟ جبريل (عليه
 السلام) وويل: هو، محمد ﷺ راسره دئ. هغه (خازن) وويل: آيا په هغه پسي
 څوک لېږل شوی (بلل شوی)؟ جبريل (عليه السلام) وويل: هو، او کله چي ئې

دروازه پرانیستله نو لومړي آسمان ته پورته شوو، گورو چې یو سړی ناست دی،
 ښي اړخ ته ئې سړي دي او کین اړخ ته ئې هم سړي دي، کله چې ښی خوا ته
 وگوري وخاندي او چې کین اړخ ته وگوري نو وژاړي، ما ته ئې وویل: صالح
 پیغمبر او صالح زوی ته هر کلی وایم، ما جبریل (علیه السلام) ته وویل: دا څوک
 دی؟ هغه وویل: دا آدم (علیه السلام) دی او دا چې ښي او کین اړخ ته ئې گورې دا
 ئې د اولاد ارواح دي، هغه چې ښي اړخ ته ئې دي هغوی جنتیان دي او هغه چې
 کین اړخ ته ئې دي هغوی دوزخیان دي، نو کله چې ښی خوا ته گوري خاندي او
 چې کینې خوا ته گوري ژاړي، بیا ئې دوهم آسمان ته پورته کړم، خازن ته ئې
 وویل: پرانېزه! دې خازن هم د لومړي خازن په څېر خبره وکړه، بیا ئې دروازه
 پرانیستله. انس رضی الله عنه وایي چې ابوذر رضی الله عنه وویل: رسول الله صلی الله علیه و آله په آسمانونو کې
 آدم، ادریس، موسی، عیسی او ابراهیم (علیهم السلام) لیدلي، خو د هغوی
 ځایونه ئې نشوی تثبیتولی، یوازي دومره ئې په یاد وو چې رسول الله صلی الله علیه و آله په
 لومړي آسمان کې آدم (علیه السلام) او په شپږم آسمان کې ابراهیم (علیه السلام)
 ولید. انس رضی الله عنه وایي: کله چې محمد صلی الله علیه و آله له جبریل (علیه السلام) سره ادریس
 (علیه السلام) ته ورسېد، هغه ورته وویل: صالح پیغمبر او صالح ورور ته هر کلی
 وایم. محمد صلی الله علیه و آله وایي: (ما وویل: دا څوک دی؟) جبریل (علیه السلام) وویل: دا
 ادریس (علیه السلام) دی بیا موسی (علیه السلام) ته ورغلم، هغه وویل: صالح
 نبی او صالح ورور ته هر کلی وایم، ما وویل: (دا څوک دی؟) جبریل (علیه السلام)
 وویل: دا موسی (علیه السلام) دی. بیا عیسی (علیه السلام) ته ورسېدم، هغه
 وویل: صالح ورور او صالح نبی ته هر کلی وایم. ما وویل: (دا څوک دی؟) جبریل
 (علیه السلام) وویل: دا عیسی (علیه السلام) دی. بیا ابراهیم (علیه السلام) ته

ورغلم هغه وويل: صالح نبي او صالح زوی ته هرکلی وایم. ما وويل: (دا څوک دئ؟) جبریل (عليه السلام) وويل: دا ابراهيم (عليه السلام) دئ.

ابن شهاب وايي چي ابن حزم راته ويلي: ابن عباس رضي الله عنهما او ابو حبة انصاري رضي الله عنه به ويل: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: (بيا لور بېولی شوم او هغه ځای ته پورته شوم چي د (ملائکو) د قلمونو آواز مي اورېدو). انس بن مالک رضي الله عنه وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: (بيا الله تعالی زما پر امت (هره ورځ) پنځوس لمونځونه فرض کړل، زه له همدې حکم سره راوگرځېدم، ترهغه چي موسی (عليه السلام) ته ورسېدم، هغه راته وويل: الله تعالی ستا پر امت څه فرض کړل؟ ما وويل: پنځوس لمونځونه ئې فرض کړل. موسی (عليه السلام) وويل: بېرته خپل رب ته ورشه، ستا امت د دې توان نلري، زه بېرته وروگرځېدم، نو يوه برخه ئې ترې کم کړل، بېرته چي موسی (عليه السلام) ته ورغلم، ورته ومي ويل: الله تعالی يوه برخه ترې ساقطه کړه، موسی (عليه السلام) وويل: بېرته خپل رب ته ورشه، ستا امت د دې توان نلري، زه بېرته وروگرځېدم، الله تعالی ئې يوه برخه راته ساقطه کړه، بيا موسی (عليه السلام) ته ورغلم، هغه راته وويل: بېرته خپل رب ته رجوع وکړه، ستا امت د دې توان او وس نلري، ما بيا الله تعالی ته مراجعه وکړه، هغه راته وفرمايل: دا پنځه دي خو پنځوس شمېرل کېږي، (په شمېر پنځه او ثواب ئې د پنځوسو)، لا يَبْدُلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ: زما خوا ته وينا بدلېدونکې نه ده، زه بيا موسی (عليه السلام) ته ورغلم هغه راته وويل: بېرته خپل رب ته ورشه، ما وويل: زه له خپل رب نه حياء کوم، بيا جبریل (عليه السلام) روان کړم تر هغه چي (سدرۃ المنتهي) ته ئې بوتلم، او دا ځای داسي رنگونو پوښلی وو چي توصيف ئې نه شم کولی، بيا جنت ته داخل کړی شوم، په جنت کي د ملغرو مزي ول او

خاوره ئې له مشکو نه وه).

دا روایت په بخاري کي په دغو شمېرو اوه خلی نور په تکرار سره راغلي: ۱۶۳۶، ۳۳۴۲، ۳۵۷۰، ۴۹۶۴، ۵۶۱۰، ۶۵۸۱، ۷۵۱۷، چي په هغوی کي دا توپيرونه تر سترگو کېږي: دوه روایتونه وايي چي دا عروج په خوب کي وو، په ۳۵۷۰ روایت کي راغلي حتّی جَاءُوا لَيْلَةَ أُخْرَى، فِيمَا يَرَى قَلْبُهُ، وَالنَّبِيِّ ﷺ نَائِمَةً عَيْنَاهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ وَكَذَلِكَ الْأَنْبِيَاءُ تَنَامُ أَعْيُنُهُمْ وَلَا تَنَامُ قُلُوبُهُمْ، فَتَوَلَّاهُ جِبْرِيلُ ثُمَّ عَرَجَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ او په ۷۵۱۷ روایت کي راغلي وَاسْتَيْقِظَ وَهُوَ فِي مَسْجِدِ الْحَرَامِ په نورو کي ئې دا برخه نه ده راغلي او پر حای ئې د دې خلاف دوه خبري شوې: يوه دا چي د مسجد الحرام پر حای په مکه کي د رسول الله ﷺ د کور يادونه شوې گواکي له خپل کور نه بهول شوی او بل دا چي دا د وينبي بهول وو!!

د احاديثو په نورو کتابونو کي هم په دې اړه گڼ شمېر روايات راغلي، ټول پنځه ويشت روايات دي، خو تر منځ ئې ډېر توپيرونه او ژور تعارض تر سترگو کېږي، د دغو متعارضو رواياتو له ليدو سره به تاسو ته دغه پوښتني راولاړېږي: آیا معراج په وينسه وو که په خوب کي؟ پر براق که بې له براقه؟ د رسول الله ﷺ له کور نه که له مسجدالحرام نه؟ مستقيماً د آسمان په لور که لومړی بيت المقدس ته او بيا له هغه حايه آسمان ته؟ آیا لمونځ تر دې د مخه فرض شوی وو که له دې وروسته؟ په آسمانونو کي د رسول الله ﷺ ليدنه له پيغمبرانو عليه السلام سره په کوم ترتيب ترسره شوې، په لومړي، دوهم، درېيم، څلورم، پنځم، شپږم او اوم آسمان کي ئې څوک څوک ليدلي؟ په لومړي آسمان کي ئې آدم عليه السلام ليدلی که عیسی عليه السلام؟ ابراهيم عليه السلام ئې په شپږم آسمان کي ليدلی که په اوم کي؟ موسی عليه السلام ئې په اوم کي ليدلی که ابراهيم عليه السلام؟ هارون عليه

السلام ئې ليدلى كه نه؟ په دغو متعارضو رواياتو كې كوم يو صحيح دى؟ سدره المنتهى چېرې ده؟ هلته ئې جبريل عليه السلام ليدلى كه الله تعالى؟ الله تعالى ئې په خپلو سترگو ليدلى كه نه؟ په هرې مراجعې كې پنځه پنځه لمونځونه كم شوي كه لس لس او كه ځينې؟ د دې معنى څه ده چې هر ځل د الله تعالى په پرېكړې كې بدلون راغلى خو سره له دې ويل شوي: ما يبدل القول لدى؟ آيا دا آيت په قرآن كې په همدې ارتباط راغلى؟ قرآن د معراج په اړه څه وايي؟ آيا په قرآن كې د دې رواياتو لپاره څه شاهد موندلى شو؟ د معراج په اړه د متعارضو رواياتو له منځ نه به يو څنگه انتخابوو؟ كوم يوه ته به په كوم دليل صحيح وايو او بل به يوې خوا ته ردوو؟ دا هغه پوښتنې دي چې نه امام بخاري رحمه الله ځواب ورته ويلي، نه ئې د بخاري په رواياتو كې ځواب موندلى شو او نه په نورو رواياتو كې. له دې پرته بله چاره نه لرو چې دا روايات به د قرآن په تله تلو او هغه به ئې صحيح گڼو چې له قرآن سره تطابق ولري يا لږ تر لږه له قرآن سره تعارض ونه لري. په دې اړه څو خبرې په پام كې ولرئ:

قرآن د الاسراء په سوره كې وايي چې دا سفر د شپې له لوري ترسره شوى:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا...

او د همدې سوريې په ۶۰ آيت كې وايي چې دا يوه رؤيا او خوب وو:

(وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ...)

يعني دا يو روحاني سفر وو نه جسماني سفر، نو هغه روايت د قرآن له دې آيت سره اړخ نه لگوي چې وايي دا سفر په وينښه ترسره شوى او جسماني سفر وو. څوك چې رؤيا له خوب نه پرته په بله معنى تعبيروي او د وينښي ليدنه ئې گڼي لويه اشتباه حتى د قرآن په اړه جسارت كوي، ځكه قرآن اوه ځله دا كلمه (رؤيا) راوړې چې په

ټولو کي ئې معنی د خوب رؤیا ده، دا به ډېر جسارت او حتی د قرآن آیتونه د یوه ناسم تصور لپاره تحریفول وي چي څوک د دې کلمې اصلي معنی پرېږدي او د وینسي رؤیا ئې وگڼي. دا په داسي حال کي چي له روایاتو نه هم ځیني وایي چي دا یو خوب وو او د دغو روایاتو په پای کي راغلي چي رسول الله ﷺ له خوبه راویښ شو. د بخاري دوه روایتونه همدا خبره کوي. انسان داسي دئ چي په وینسه په تیاره کي او د شپې له لوري څه نشي لیدلی خو په خوب کي ئې لیدی شي، کله کله ئې په خوب کي لیدنه دومره دقیقه، جامع او وسیع وي چي د وینسي لیدا ئې ورسره مقایسه کېدی نشي، په خوب کي په داسي اسرارو پوهېدی شي چي په وینسه ورته ممکنه نه وي، د خوب لیدا ډېره سریع وي، په لنډ وخت کي دومره څه لیدلی شي چي په وینسه ئې په اوږدې مودي کي هم نشي لیدلی، هغه خلک چي د رؤیا لیدني ته په ټیټه سترگه گوري او خاص اهمیت نه ورکوي په دې خبري باور کول ورته گران برېښي چي د رسول الله ﷺ د معراج سفر د رؤیا سفر وگڼي، خو څوک چي رؤیا ته د قرآن له مخي گوري هغه پوهېږي چي داسي سفر یوه انسان ته یوازي په رؤیا کي ممکن دئ نه په وینسه. که دا د وینسي سفر وي نو حتماً به د ورځي له لوري وو، ځکه انسان په وپشه د شپې له لوري او په تیاره کي څه نشي لیدلی، کله چي د انسان روح د کالبد په قید کي وي نو د سترگو لري لید ئې دومره کمزوری وي چي څو کیلو متره لري لوی لوی شيان هم نشي لیدی، د نړۍ پرې له شا څه نشي لیدی، له رڼا پرته څه نشي لیدی، د شپې په تیاره کي څه نه ویني، خو کله چي د کالبد له قید او محدودې نه آزاده شي نو له پرېرو پرېرو حجابونو واوري هم د ماضي له پېښو خبرېږي او هم د مستقبل له اسرارو، نه ئې تیاره مخه نیولی شي او نه حجابونه، هم د زمان له محدودې ووځي او هم د مکان، د شپې په تیاره کي داسي ویني لکه د ورځي په رڼا

کي.

قرآن وايي چي دا روحاني سفر له مسجدالحرام نه تر مسجد الاقصی پوري وو، قرآن په دې سوره کي په دې اړه مزید څه نه دي ويلي چي له مسجد الاقصی نه وروسته څه شوي، خو د النجم په سوره کي د دې سفر نوري برخي هم بيان شوې، د دې معنی دا ده چي هغه روایات د منلو وړ نه دي چي وايي: د معراج سفر د رسول الله ﷺ له کور نه مخامخ د آسمان په لور پيل شوی.

څوک چي وايي د الاسراء په سوره کي له ياده شوې رؤيا نه مراد د حدیبیې د سفر اړوند رؤيا ده سخته اشتباه کوي، دا ځکه چي د الاسراء سوره په مکه کي او د بعثت يولسم کال شاوخوا نازله شوې او د حدیبیې پېښه له دې نه نږدې اته کاله وروسته وه او اړوند خوب ئې د حدیبیې له پېښي لږ د مخه ليدل شوی، او هغه خوب ته د الفتح په سورې کي اشاره شوې. په الاسراء کي ياد شوی خوب د معراج اړوند خوب دی، دا قطعاً غلطه خبره ده چي دا د حدیبیې اړوند خوب گڼي.

قرآن وايي چي په دې روحاني سفر کي رسول الله ﷺ ته ستر ستر آيتونه ښودل شوي، جبريل عليه السلام ئې يو حل بيا په خپلي اصلي بني کي ليدلی، سدرۃ المنتهى ته رسېدلی، د سدرۃ المنتهى له نامه نه معلومېږي چي دا د آسمانونو پای او انتها ده، له دې آخوا نه لوړه شته او نه مخلوق شته، د قرآن د وينا له مخي جنتونه هم دلته دي، نو رسول الله ﷺ هم اوه آسمانونه ليدلي او هم جنت. هغه روایات صحيح نه دي چي وايي: رسول الله ﷺ دلته الله تعالی په خپلو سترگو ليدلی، دا خبره هم له قرآن سره په بشپړه توگه تعارض لري او هم له گڼ شمېر هغو روایاتو سره چي وايي: انسان نشي کولی په دنيا کي او په دغو سترگو الله تعالی وگوري، پيغمبر عليه السلام د يو چا په حواب کي فرمايي چي الله تعالی نور دی نو څنگه به

ليدل کبږي؟! جبريل عليه السلام د رسول الله ﷺ د دې پوښتني چي آيا الله تعالى دي ليدلی؟ په ځواب کي وايي: زما او الله تعالى تر منځ د نور اويا زره حجابونه دي، که لاندني حجاب ته ورنږدې شم ووزرونه مي سوزي!! قرآن دلته وايي چي هغه ئې يو ځل مخکي هم ليدلی وو، له دې نه په صراحت سره معلومېږي چي دا جبريل عليه السلام وو چي تر دې د مخه ئې هم ليدلی وو چي دې ليدني ته د التکوير د سورې په ۲۳ آيت کي داسي اشاره شوې: **وَلَمَّا سَأَلْتَهُ لِمَ لَمَسْتَهُ قَالَ لَمَسَ رُؤُوسَهُ يَوْمَ السَّجْدِ كُلِّ سَائِلٍ لَّهُمْ لَمَسَ رُؤُوسَهُ يَوْمَ السَّجْدِ كُلِّ سَائِلٍ لَّهُمْ لَمَسَ رُؤُوسَهُ يَوْمَ السَّجْدِ** او بې شکه چي هغه ئې په افق کې په څرگنده توگه ليدلی. دې دوهم ځل ليدني ته په احاديثو کي هم اشاره شوې چي په خپل ځای کي به ئې وگورئ. عائشه رضي الله عنها وايي: که چا درته وويل: رسول الله ﷺ خپل رب ليدلي نو پوه شه چي هغه دروغ وايي.

د قرآن کوم آيت چي وايي: ما يبدل القول لدي... دا د (ق) د سورې د ۲۹ آيت يوه فقره ده، چي د قيامت په ورځ د دوزخيانو تر منځ د شخړي په اړه راغلې او مطلب ئې دا دئ چي د الله تعالى پرېکړي پرېکنده او تغيير نه منونکې دي او هغه پر خپلو بندگانو ظلم نه کوي، هر چا ته به عادلانه سزا ورکوي، دا آيت له يوې خوا د معراج له سفر سره هيڅ تړاو نه لري له بلې خوا د روايت له هغې برخي سره په بشپړه توگه تعارض لري چي وايي الله تعالى د لمانځه په اړه خپله پرېکړه څو څو ځلي بدله کړې ده!!

د الاسراء سوره له ډېرو هغو سورتونو نه وروسته نازله شوې چي په هغوی کي هم د لمانځه امر راغلی او هم د لمانځه وختونو ته اشاره شوې، خو له دې رواياتو داسي معلومېږي چي گواکي لمونځونه د معراج په سفر کي فرض شوي!! دا خبره له قرآن سره قطعاً اړخ نه لگوي، په ډېر يقين سره ويلي شو چي د معراج له سفر نه مخکي هم لمونځونه فرض شوي وو او هم ئې اوقات ټاکل شوي وو. د کوثر، المدثر،

المزمل، هود، طه، العنكبوت، الانعام، الحجر، الحج، الروم، په سورتونو كې د لمانځه امر شوی، د هود په سوره كې داسي راغلي:

وَيَوْمَ إِسْرَائِيلَ إِذْ أَنْزَلْنَا إِلَيْهِ الْكُتُبَ وَالْهَدْيَ مَعَ الْوَسِيلَةِ وَأَمَّا إِسْرَائِيلُ إِذْ أَنْزَلْنَا إِلَيْهِ الْتَابَ إِلَىٰ آلِهِ لَمَّا نَبَا فِي الْأَرْضِ فَأَغْوَيْنَا مَنَافِقَهُ فَعُودِيَ خَلْقًا مِمَّنْ تَبَا وَتَبَا عَلَيْهِمْ فَانظُرْ إِلَىٰ نَجْمِ اللَّائِكِ

د شپې ځيني برخي كې لمونځ كوه، يقيناً چي ښېگڼي بدي له منځه وړي، دا د پند اخستونكو لپاره پند دئ.

د آيت له الفاظو داسي معلومېږي چي له (طرفي النهار) څخه مراد د ورځي دواړه خواوي دي، له غرمې مخكي او وروسته برخي ئې، چي په دې سره د گهيځ، ماسپښين او مازديگر لمونځونو ته اشاره شوې او له (زلقا من الليل) نه مراد د شپې هغه لومړنۍ برخه مراد ده چي ورځي ته نږدې وي، چي په دې سره د ماښام او ماخستن لمونځونو ته اشاره شوې.

د الاسراء په سوره كې هم د لمانځه او اوقاتو په اړه ئې لارښوونه شوې او

وايي:

أَقِمِ الصَّلَاةَ لَدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا * وَ مِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا *

الاسراء: ۷۸ - ۷۹

په دغو مباركو آيتونو كې رسول الله ﷺ ته د پنځه وخته فرض لمونځ او د تهجد د لمونځ سپارښتنه شوې، كه د الاسراء له سوري نه مخكي د لمانځه او د هغه د وختونو هيڅ يادونه نه وي شوې نو ويلي مو شوي چي لمونځ د معراج د روايت له مخي فرض شوی، خو خبره د دې عكس ده، تر معراج نه ډېر د مخه هم لمونځ

فرض شوی وو او هم ئې اوقات ټاکل شوي وو.

ام هاني رضي الله عنه وايي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د معراج په شپه زما په کور کي وو، د ماخستن لمونځ ئې وکړ، ويده شو، سحر پاڅېد او له لمانځه وروسته ئې د دې سفر په اړه مور ته وينا وکړه... له دې روايت نه څو خبري معلومېږي:

• لمونځونه د معراج له سفر نه مخکي فرض شوي وو، ځکه په دې روايت کي د ماخستن او سحر د لمانځه يادونه شوې.

• د معراج روحاني سفر په هغه شپه تر سره شوی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د ام هاني رضي الله عنها په کور کي ويده شوی، په همدې شپه ئې دا خوب ليدلی چي له مسجدالحرام نه مسجدالاقصى ته او له هغه ځايه د آسمانونو په لور بېول شوی. په دې توجیه سره هغه تعارض هم له منځه ځي چي آيت وايي د معراج سفر له مسجد الحرام نه د مسجد الاقصي په لوري وو او روايت وايي چي دا د رسول الله صلى الله عليه وسلم له کور څخه پيل شوی.

که د پيغمبرانو عليهم السلام مقام او منزلت ته د قرآن په رڼا کي ځير شو نو ويلي شو چي په دوی کي پنځه پيغمبران عليهم السلام تر ټولو لوړ مقام لري: محمد عليه السلام، ابراهيم عليه السلام، موسى عليه السلام، عيسى عليه السلام او نوح عليه السلام، د يوسف عليه السلام او ادریس عليه السلام مقام او منزلت تر دوی رالاندي دئ، نو ويلي شو چي په آسمانونو کي د پيغمبرانو عليهم السلام د ليدو ترتيب به داسي وو چي په لومړي آسمان کي آدم عليه السلام، بيا ادریس، يوسف، نوح، عيسى، موسى او ابراهيم عليهم السلام، هغه روايت دقيق گڼلی شو چي دا ترتيب په کي مراعات شوی.

شيعه هم د معراج په اړه ځانته روايات لري، د رواياتو څرنگوالی ئې له دې

قياس کولی شیء چي وايي: فاطمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د هغي جنتي مېوې له نطفې څخه پيدا شوې چي رسول الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د معراج په سفر کي جبرئيل عليه السلام ورکړه، هغه څلوېښت ورځي له ځان سره وساتله، په دې مودې کي ئې له خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره نږدېکت ونه کړ، او په څلوېښتمه شپه ئې دا مېوه وخوړه او بيا ئې له هغې سره نږدېکت وکړ او په همدې سره او همغه شپه د فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نطفه خلق شوه!! دا په داسي حال کي چي د معراج واقعه له هجرت نه يو کال مخکي او هغه مهال شوې چي خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا لا څو کاله د مخه وفات شوې وه او فاطمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا پېغلتوب ته رسېدلې وه!! دغسي مسخره رواياتو په امت کي د خرافي افکارو او غلطو مذاهبو راولاړېدو ته لار آواره کړې او امت ئې ټوټې ټوټې کړې.

د قبر عذاب

د مسلمانانو د مختلفو مذهبي فرقو تر منځ په دې اړه هم اختلاف دئ چي د قبر عذاب څنگه دئ؟ آيا مړي د برزخ د ژوند راحت او عذاب په قبر کي گوري که په عليين او سجين کي؟ آيا له بدن نه د روح له وتلو وروسته د انسان بدن احساس لري او راحت او عذاب احساسوي؟ آيا روح له بدن نه بهر عذاب او راحت احساسولي شي؟ راشئ دا موضوع د قرآن او حديث په رڼا کي وڅېړو.

په قرآن کي يوازي يو آيت داسي دئ چي د برزخ د ژوند عذاب ته په کي اشاره شوې ده، آيت دا دئ:

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَ يَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ

هغه اور چي سبا او ماڻه به پرې وړاندي ڪهڙي او د قيامت په ورځ به وويل شي: فرعونيان تر ٽولو سخت عذاب ته نښائي.

دا آيت ښيي چي تر قيامت نه مخڪي به فرعونيان په پر له پسې توگه له عذاب سره مخامخ ڪهڙي.

که څه هم بخاري دوه نور آيتونه هم په دې اړه گڼي خو له هغوی نه د قبر عذاب نه ثابتېږي، آيتونه دا دي:

... وَ لَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرَجُوا أَنفُسَكُمْ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَ كُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ*
الانعام: ٩٣

دا د روح قبضېدو حالت ته اشاره لري نه د قبر عذاب ته، له هيڅ برخي ئې د قبر عذاب نه ثابتېږي.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَىٰ النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يَرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ*
التوبه: ١٠١

دا په دنيا کي د منافقينو مکرر عذاب او په آخرت کي د دوی ستر عذاب ته اشاره کوي نه د قبر عذاب ته.

دا مطلب په لاندي روايت کي داسي راغلي:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْعِدَاةِ وَالْعَشِيِّ، إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَيُقَالُ هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّىٰ يَبْعَثَكَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (بخاري: ١٣٧٩)

له عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه روايت دئ چي وايي: رسول الله ﷺ فرمايلي: (له تاسو

نه چي څوک مړ شي هستوگنځی ئې سهار او ماښام ورنښودل کېږي، که جنتي وي د جنتيانو ځای او که دوزخي وي د دوزخيانو ځای او ورته ويل کېږي: دا ستا ځای دئ، تر هغه چي الله تعالی دي د قيامت په ورځ راژوندي کوي.

دا روايت په بشپړ وضاحت سره ښيي چي د برزخ راحت او عذاب يو حقيقت دئ. خو په دې اړه د محققينو تر منځ اختلاف شته چي له سبا او ماښام نه مراد زمورې د شپې ورځې سبا او ماښام دئ، که بل څه، مړو ته خپل هستوگنځی يو ځل ورنښودل کېږي که مکرر، د مړي جسد ئې گوري او که د ده روح؟، دلته څو خبري بايد په پام کي ولرو:

د قبر عذاب حق دئ، هم د قرآن له وينا معلومېږي او هم گڼ شمېر روايات دا خبره کوي.

دا خبره يقيني ده چي احساس د روح کار دئ نه د جسد، که په جسد کي روح نه وي د درد او عذاب احساس نشي کولی، حتی هغه مهال هم درد نه احساسوي چي د بدن د دردمني برخي رابطه له دماغ سره قطع شي، نه يوازې په دې حالت کي هيڅ څه نشي درک کولی بلکي گورئ چي د عصبي مزو په بې حسه کېدو سره درد نه احساسوي، پښه ترې اړه کېږي خو دی پرې نه پوهېږي، نس ئې څيري کېږي د درد احساس هم نه کوي، د عملياتو په دوران کي نه پوهېږي چي جراح له ده سره څه کوي!!

کله چي روح له کالبوته ووځي نو يا عليين ته وړل کېږي يا سجين ته، نو پوښتنه دا ده چي مړی د قبر راحت او عذاب څنگه احساسوي؟ آیا دا معامله د ده له روح سره کېږي که د ده له بدن سره که له دواړو سره؟ له دواړو سره خو يوازې په هغه صورت کي ممکنه ده چي د روح رابطه له بدن سره پاته وي، که د عصب د يوه

مزي په قطعه کېدو يا بې حسه کېدو سره زموږ روح د اړوند غړي درد او عذاب نشي احساسولی نو له ټول بدنه د روح د وتلو په صورت کي به عذاب څنگه درک کوي؟ اما روح له بدنه پرته هم درد او خوشحالي احساسوي، د انسان خوب ئې يوه بېلگه ده، په خوب کي د انسان روح لري لري سفرونه کوي، له ښکلو منظرو نه خوند اخلي او له بدو خوربږي، هيبتناکي او وپرونکې منظرې ئې دومره وارخطا کړي چي زړه ئې په چاودېدو شي، او خوشحالوونکي منظرې ئې دومره ښاد کړي چي په جامو کي نه ځائبږي او زړه ئې غواړي والوزي، خو بدن ئې په خپلي خوا کي او د برستني څنگ ته ډېر جريانات نه احساسوي. د دې معنی دا ده چي روح له بدن نه لري او بېل هم احساس لري خو بدن له روح پرته له احساس نه محروم شي.

د انسان بدن د روح لپاره فقط يو کالبوت دئ، له مرگ نه وروسته بدن وروست شي، په خاورو کي تجزيه شي، د بدن برخي ئې د نورو ژوو، حيواناتو او نباتاتو خوراک شي، خو روح ئې سالمه او روغه پاته وي، رسول الله ﷺ فرمايي چي د شهيد روح ته د شنو مرغانو په خير کالبوت ورکړی شي، جنت ته درومي او مېوې ئې خوري، له دې نه معلومېږي چي د مؤمنانو او کافرانو روح ته هم داسي مناسب کالبوت ورکول کېږي چي د قبر راحت او عذاب احساس کړي.

قرآن په دغو آيتونو کي موږ ته دا حقيقت داسي انځور کړی:

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْبَةٍ وَ هِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا
فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ
مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَ شَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَ انظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَ لَنَجْعَلَكَ آيَةً
لِّلنَّاسِ وَ انظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

البقره: ۲۵۹

او يا لکه هغه چي په يوه داسي کلي تېر شو چي په خپلو بامونو راپرېوتی وو، وئې ويل: الله به دا له خپلي داسي مړيني نه وروسته څنگه بياراژوندي کوي، نو الله هغه په سل کلن مرگ مړ کړ، بيا ئې بېرته راژوندی کړ، ورته وئې ويل: څومره وځنډېدې، وئې ويل: يوه ورځ وځنډېدلی يم او يا خو د يوې ورځې يوه برخه، وئې فرمايل: داسي نه ده، بلکي سل کاله وځنډېدلی يې، نو خوراک او څښاک ته دي وگوره چي نه دي گنده شوي او خره ته دي وگوره او دا د دې لپاره چي تا د خلکو لپاره يوه نښه وگرځوو او هډوکو ته ځير شه چي څنگه ئې خوځوو او بيا ئې په غوښي پټوو، نو کله چي ورته څرگنده شوه، وئې ويل: (اوس) ښه پوهېږم چي الله په هر څه ښه قادر دئ.

دا د الله يو مؤمن بنده وو، (که څه هم په يوه روايت کي عزيز گڼل شوی، هغه چي يهودانو د الله زوی گڼلو) په سفر روان وو، د خوراک او څښاک لپاره څه توبښه ورسره، په يوه وران او نسکور شوي زاړه کلي تېرېدو، هرې خوا ته ئې د کليوالو وراسته هډوکي تر سترگو شول، ناڅاپه ئې دا خبره په زړه کي ورتېره شوه چي الله تعالی به دا وراسته هډوکي څنگه بيا راژوندي کوي، الله تعالی غوښتل هم د ده دا پوښتنه ځواب کړي او هم د ده په واسطه هغه خلک قانع کړي چي بياژوندون ئې نه منلو، د همدې لپاره ئې هغه په سل کلن مرگ محکوم کړ، سل کاله وروسته ئې بيا راژوندی کړ، پوښتنه ئې ترې وکړه، دلته څومره وځنډېدې؟ ځواب ئې ورکړ: نه پوهېږم، ښايي يوه ورځ يا خو د يوې ورځې يوه برخه، الله تعالی ورته وفرمايل: نه دلته سل کاله وځنډېدلی يې، د سورلۍ ورستو هډوکو ته وگوره، خو خوراک او څښاک ته دي سترگي واړوه چي روغ رمټ پاته دي، وگوره چي څنگه دا وراسته هډوکي خوځوم، غوښه ورباندي راټوکوم او بيا ئې راژوندی کوم، دغه مؤمن بنده د

دې صحنې په ليدو سره د خپلي پوښتنې ځواب ترلاسه کړ او وئې ويل: اوس ښه پوه شوم چې الله په هر څه قادر دئ.

په دې قصې کې د بياژوندون او برزخ په اړه څو بنيادي او اساسي خبرو ته ځواب ويل شوی دئ:

يوه له هغو خبرو نه چې د بيا ژوندون په اړه د انسان ذهن تر خپل سيوري لاندي نيسي او باور کول ورته گرانوي، د اوږدې زمانې تېرېدل دي، که په يوه مړي يوه دوه ورځې تېري شوې وي بياژوندی کېدل ئې ورته دومره گران نه برېښي لکه د هغه چې اوږده موده ورباندي تېره شوې وي، د دغې قصې په ترڅ کې ويل شوي چې زمانه نسبي امر دئ، له يوه نه تر بل او له يوه حالت نه تر بل ئې وضع بدلېږي، وينښ او ویده، مړ او ژوندی، لټ او تېز ته يو شان نه وي، هغه زمانه چې يوه ته په يوه حالت کې بې انتهاء برېښي بل ته د څو ثانيو او دقيقو وي، کومه فاصله چې مېرې ته بې انتهاء برېښي د يوې مرغۍ لپاره د څو ثانيو وي، که په يوه اطاق کې له يوه ویده او وينښ نه چې ټوله شپه ئې په خوب او وينښه تېره کړې، پوښتنه وکړئ، وينښ به درته وايي: ډېره اوږده شپه وه، لټ په لټ اوښتم، سخته راباندي تېره شوه او ویده به درته وايي زه نه يم پوهېدلی چې شپه څنگه تېره شوه او څومره خوب مي کړی، دې مؤمن بنده ته عملاً وښودى شو چې سل کاله ورته يوه ورځ او حتی تر هغه هم کم، د يوې ورځې څو گنتې معلوم شول، قرآن همدغه حقيقت ته په څو نورو مواردو کې هم اشاره کړې او فرمايي: د الله لپاره يوه ورځ هومره ده لکه ستاسو پنځوس زره کاله، دا تاسو يئ چې کلونه او پېړۍ درته اوږده زمانه برېښي او په واړه ذهن مو د دې سيوری پروت دئ چې په مړو باندي د اوږدې مودې له تېرېدو وروسته به څنگه بيا راژوندي کېږي. د نسبیت په هکله د قرآن دغه خبره دولس

پېړۍ وروسته، د المان یوه ساینس پوه انشتین، د ساینس په ژبه وکړه او په دې سره ئې د فزیک د پلار نوم وگاټو.

دوهم څه چې په دې اړه د انسان ذهن ته راځي هغه دا دی چې په مرگ سره د انسان ټول بدن په خاورو بدل شي، د اوږدې زمانې په تېرېدو سره ئې له غوښې او هډوکو نه هیڅ اثر پاته نشي، دا به څنگه بېرته راژوندی کېږي؟ په دې قصې کې هغه مؤمن بنده ته وښودی شو چې د انسان وجود دوه برخې لري، جسد او روح، په مرگ سره ئې یوه برخه له منځه ځي خو بله برخه ئې روغه رمته پاته کېږي، دا داسې وگڼه لکه (ستا سورلی) او (خوراک څښاک) یو ختم شوی وو خو بل روغ رمت پاته وو، ستا جسد د روح لپاره داسې دی لکه ستا دغه سورلی او ستا روح داسې لکه دا خوراک څښاک او ستا د قوت او ځواک منبع، په مرگ سره ستا هر څه له منځه نه ځي، یوه برخه روغه رمته پاته کېږي، روح له منځه نه ځي، یوازې د روح سورلی خپل حالت بدل کړي، غوښه او هډوکي ئې په خاوره کې تجزیه شي، دا بیاژوندون داسې وگڼي لکه چې په مني کې ټول نباتات ومري، وراسته او په خاوره بدل شي، په خاوره کې مونږ ته د دوی هیڅ اثر په نظر نه راځي، ټول ژمی ورباندې تېر شي، خو په پسرلي کې په یوه باران سره له زمکې سر رااوچت کړي.

د قبرونو زیارت

د قبرونو د زیارت په اړه هم په مسلمانانو کې د اختلاف شاهد یو، ځینې وایي رسول الله ﷺ په لومړي سر کې د قبرونو له زیارت نه ممانعت کړی وو خو وروسته ئې اجازه ورکړه، ګواکې لومړی حکم په دوهم حکم سره منسوخ شوی!! ځینې وایي نارینه وو ته اجازه شته او ښځو ته نه، ځینې د قبرونو زیارت شرک ګڼي خو د قسرونو عبادت او طواف ته نه د شرک خطاب کوي او نه ئې په اړه د څه ویلو جسارت کوي، مړه بتان غندي خو د ژونديو بتانو په ضد هیڅ نه وایي!! دا په داسې حال کې چې په ټول قرآن کې د قبرونو د زیارت او نه زیارت په اړه هیڅ نه دي ویل شوي خو طاغوت ته د تحاکم لپاره تګ او ظالمو حکامو ته خپلې شخړې او منازعات راجع کول د ایمان منافي عمل ګڼل شوی او د داسې کس په اړه وایي چې نه یوازې ایمان ئې هیڅ اعتبار او وزن نه لري بلکې شیطان سخت بې لاري کړی. ځینې داسې هم شته چې وایي: ښځې د دې لپاره هدېرو ته له تلو منع شوې دي چې د مړو سترګې ډېرې تیزې وي او د جامو تر شا د انسان بدن هم ګوري!! حال دا چې قرآن پیغمبر علیه السلام ته فرمایي چې ته مړو ته هیڅ څه اورولی نشې، دا ځکه چې مړي څه نه اوري!! راشئ وګورو چې په دې اړه صحیح عقیده کومه یوه ده؟ بخاري په دې روایت استناد کوي او وایي قبر ته تګ نه د ښځو لپاره څه مانع لري او نه د نارینه وو لپاره:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَمْرَةِ تَبَكَّى عِنْدَ قَبْرِ فَقَالَ « أَتَقِي اللَّهَ وَأَصْبِرِي ». قَالَتْ إِيَّاكَ عَنِّي، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبِّ بِمُصِيبَتِي، وَلَمْ تُعْرِفْهُ. فَقِيلَ لَهَا إِنَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَائِينَ فَقَالَتْ لَمْ أَعْرِفْكَ. فَقَالَ « إِنْ مَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى ». (بخاری: ۱۲۸۳)

له انس بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دی چي وایي: رسول الله ﷺ یوه ښځه وليده چي په یوه قبر باندي ژاري نو وئې فرمايل: له الله تعالى نه ووېرېږه او صبر کوه، هغي ښځي چي رسول الله ﷺ ئې نه پېژاندو وويل: له ما درتم شه (پرې مي رده)، ته زما په مصيبت نه يې اخته شوی، ورته وويل شول چي دا خو نبي ﷺ وو، نو د رسول الله ﷺ دروازې ته راغله او هلته ئې پيره داران او ساتونکي ونه ليدل، وئې ويل: ما ونه پېژندې، وئې فرمايل: صبر هغه دی چي د مصيبت په لومړي سر کي وي.

دا روایت په بخاري کي درې حلي نور هم په دغو شمېرو راغلي: ۱۲۵۲،

۷۱۵۴، ۱۳۰۲

مطلب ئې دا دی چي رسول الله ﷺ یوې ښځي ته چي د قبر خوا ته ئې ژړل وفرمايل: له الله تعالى نه ووېرېږه او صبر کوه، هغي نه پېژندو او ورته وئې ويل: ته له هغه مصيبتته فارغ يې چي زما په برخه شوی، پیغمبر عليه السلام ترې ولاړ او چا دې ښځي ته وويل چي دا خو رسول الله ﷺ وو، نو دا ئې کور ته ورغله او وئې ليدل چي د کور په دروازه کي ئې ساتونکي نشته، رسول الله ﷺ ته ئې وويل چي ما ونه پېژندې، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: صبر هغه دی چي د مصيبت په لومړي سر کي وي. وروسته خو غم په خپله ورو ورو هېر شي، د صبر ثواب هغه مهال د انسان په برخه کېږي چي د مصيبت په پيل کي له بي صبرۍ ځان وساتي.

د قبرونو زیارت	۱۶۰	متضاد روایات مذهبي اختلافات
----------------	-----	-----------------------------

د دې روایت په اړه خو خبرو ته پام کوئ:

بخاري دا روایت د دې لپاره راوړی چې ونیسي د قبر لیدو ته د ښځو ورتگ جائز دئ، حکه رسول الله ﷺ د دغې ښځې په دې کار اعتراض ونکړ. رسول الله ﷺ د دعوت په لومړیو کې د قبرونو له زیارت نه مسلمانان منع کړي وو، د رسالت په وروستیو کلونو کې ئې اجازه ورکړه، ځینې وروستی حکم د لومړي حکم ناسخ گڼي، چې دا یوه اشتباه ده، حقیقت دا دئ چې لومړی حکم په یوې مرحلې پورې تړلی دئ او دوهم حکم په بلې مرحلې پورې، هغه مهال چې پر قبرونو گنبدې ولاړې وې، مجاورین ئې درلودل، خلک به د خپلو حاجتونو لپاره قبرونو ته تلل، شرک او خرافاتو پر ټولني تور ووزر خور کړی وو نو رسول الله ﷺ قبرونو ته له تلو نهې او ممانعت وکړ، خو هغه مهال چې دا حالت ختم شو، نه نور پر قبرونو گنبدې وې، نه زیارتونه، نه ئې خوا ته مجاورین، د شرک او خرافاتو ټغر ټول شوی وو، اسلامي نظام حاکم وو، خلک د توحید په مدرسه کې ښه روزل شوي وو، نو قبرونو ته په دې موخه د ورتلو اجازه ورکړی شوه چې مرگ ورپه یاد کړي، پند ترې واخلي او مړو ته د مغفرت او بخښني دعاء وکړي. د اسلامي امت اوسنی حالت داسې دئ لکه د رسالت د لومړیو کلونو حالت، اوس باید هر مفتي او عالم خلکو ته همغه څه ووايي چې رسول الله ﷺ د رسالت په لومړیو کلونو کې ویلي وو، زیارت ته له تلو نه هم نارینه منع کړي او هم ښځې، یوازي هغه مهال اجازه ورکړي چې ډاډه وي د قبر خوا ته د گناه او شرک ارتکاب نه کوي. عجیبه ده چې ځینې جومات ته د ښځو تگ حرام گڼي خو زیارتونو، مېلو، ودونو او بازارونو ته ئې پر تگ اعتراض نه لري او پر داسې روایاتو استناد کوي او وایي چې د نه تگ مخکنی حکم منسوخ شوی!!!

د کافرانو ماشومان به دوزخ ته څي که جنت ته؟!

په مسلمانانو کي يوه بله اختلافي مسئله دا ده چي د مؤمنانو او کافرانو ماشومان به جنت ته درومي که دوزخ ته، دوی خو نه ښه عمل کړی او نه بد، او نه پر ایمان مکلف شوي، له بلوغ نه مخکي د مړيني په حالت کي به ولي دوی مکافات یا مجازات کېږي؟! د مؤمنانانو د ماشومانو په اړه خو زیات اختلاف نشته، خو په دې اړه اختلاف زیات دی چي د کافرانو ماشومان به دوزخ ته درومي، که به جنت ته او که د جنت او دوزخ تر منځ درېیم ځای ته؟! راشئ په دې اړه روایاتو ته ځیر شو او وگورو چي سمه او د قرآن او حدیث مطابق عقیده کومه یوه ده. د بخاري دې روایت ته ځیر شئ:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ «اللَّهُ إِذْ خَلَقَهُمْ أَعْلَمَ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ». (بخاری: ۱۳۸۳)

له ابن عباس رضي الله عنهما نه روایت دی چي وايي: له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د مشرکينو د اولادونو په اړه پوښتنه وشوه، نو وئې فرمايل: (کله چي الله تعالی هغوی پیدا کول په هغه څه ښه پوه وو چي دوی به ئې کوونکي وي).

دا روایت چي په بخاري کي له ځينو توپيرونو سره دوه ځلي راغلي، د سند له مخي داسي دی چي په دريو طبقو کي يو يو راوي لري، د متن له پلوه له هغو روایاتو سره توپير لري چي په همدې اړه راغلي، له ابوهريره رضي الله عنه نه هم دې ته ورته روایت

راغلی، ځیني روایات وايي چي د مشرکینو اولاد به له دوی سره په دوزخ کي وي، ځیني وايي چي الله تعالى ښه پوهېږي چي دوی به د ژوندي پاته کېدو په صورت کي څه کول. ځیني روایات داسي دي چي وايي دوی به په جنت کي وي، هغه محققين چي دغو روایاتو ته ترجیح ورکوي، د پورتنی روایت په اړه وايي چي له (اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ) څخه دا نه معلومېږي چي دوی به دوزخ ته ځي. د مقابل لوري په ځواب کي څو دلائل وړاندي کوي:

د دې مطلب لپاره چي د مشرکینو اولاد به دوزخ ته ځي نه يوازي په قرآن کي کوم شاهد نشو موندلی بلکي د قرآن له ډېرو صريحو لارښوونو سره تعارض لري. په هيڅ آيت کي نه دي راغلي چي د مشرکانو کمعمره اولاد به دوزخ ته ځي. قرآن وايي چي هر چا ته به د هغه د عمل له مخي بدله ورکول کېږي، ماشوم که ئې والدين مؤمن وي يا کافر داسي عمل ئې نه وي کړی چي د عذاب مستحق وگڼل شي، نو ولي به دوزخ ته ځي؟!

قرآن فرمايي چي د هر بني آدم (که کافر وي که مسلمان) اولاد له داسي فطري جوړښت سره پيدا کېږي چي پر الله تعالى ايمان ئې په خټه کي اېښودل شوی وي، له دې پلوه د مؤمن او کافر اولاد سره ورته دي، ولي به د مؤمن اولاد جنت ته درومي او د مشرک اولاد دوزخ ته؟!

رسول الله ﷺ فرمايلي چي هر ماشوم له روغ فطرت سره دنيا ته راځي، وروسته ئې والدين بې لاري کړي، د روغ فطرت خاوند به ولي دوزخ ته ځي؟!
همداراز په بل روایت کي راغلي:

عن خنساء بنت معاوية بن صريم عن عمته قالت قلت يا رسول الله من في الجنة قال النبي في الجنة والشهيد في الجنة والمولود في الجنة والوئيد في الجنة رواه احمد

خنساء بنت معاوية له خپلي ترور نه روايت کوي چي وايي: رسول الله ﷺ ته مي وويل: يا رسول الله! څوک به په جنت کي وي؟ وئې فرمايل: نبي به په جنت کي وي، شهيد به په جنت کي وي، ماشوم به په جنت کي وي، ژوندۍ ښځه شوې ماشومه به په جنت کي وي.

بل روايت وايي:

عن أنس مرفوعا سألت ربي اللاهين من ذرية البشر أن لا يعذبهم فأعطانيهم. رواه أبو يعلى إسناده حسن.

له انس رضی الله عنه نه مرفوع حديث دئ چي وايي: رسول الله ﷺ فرمايلي: له خپل رب نه مي وغوښتل چي د بشر ماشومان تعذيب نه کړي نو دا ئې راپه برخه کړل (زما دا دعاء ئې قبوله کړه).

د يوه بل روايت په ترڅ کي داسي راغلي:

فنهى رسول الله ﷺ، عن قتل الأطفال، ثم قال: « الله أعلم بما كانوا عاملين. معجم الاوسط للطبراني

نو رسول الله ﷺ د ماشومانو له وژلو نه ممانعت وکړ او وئې فرمايل: الله تعالى په هغه څه ښه پوهېږي چي دوى به ئې کوي.

د دې معنى دا ده چي د مشرکينو ماشومان له دې امله مه وژنئ چي گواکي دوى به د خپلو پلرونو په څېر مشرک ستر شي، الله تعالى ښه پوهېږي چي دوى به څه کوي، له دې نه معلومېږي چي د دې وينا موخه د دوى نه وژل دي نه دا چي په دوزخ کي د دوى د پرېوتو وجه او توجيه وي.

په بل روايت کي ويل شوي چي رسول الله ﷺ په خپل خوب کي ابراهيم عليه

د کافرانو ماشومان به دوزخ ته ځي؟ ۱۶۴ متضاد روايات مذهبي اختلافات

السلام له بې شمېره ماشومانو سره په جنت کي ليدلی، بيا ئې وفرمايل چي دا د مؤمنانو او کافرانو ماشومان ول.

دغو خبرو ته په پام سره په قاطع توگه ويلي شو چي ټول ماشومان به جنت ته

ځي.

آيا پېريان ليدل کېږي؟

په اسلامي امت کي په دې اړه هم جدي اختلاف تر سترگو کېږي چي آيا انسان کولی شي پېريان په خپلو سترگو وگوري؟ آيا پېريان کولی شي خپل شکل او بڼه بدله کړي او د بل مخلوق په بڼه کي څرگند شي؟ راشئ وگورو چي قرآن په دې اړه څه وايي او په دې اړه کومه عقیده صحيح گڼي.

د الاعراف په سوره کي لولو:

يَبْنِي ءَادَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَ تَهُمَا إِنَّهُ يَرَآكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِّنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطَانَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ * الاعراف: ٢٧

اې د آدم اولاده! پام چي شيطان تاسو ونه غولوي، همغسې لکه چي ستاسو مور پلار ئې له جنته وايستل، جامه ئې ترې ايستله چي بدن ئې وروښيي (بدن ئې ورته ښکاره او لوڅ کړي)، دی او قبيله ئې تاسو په داسي توگه ويني چي تاسو ئې نشئ ليدلی، مور شيطانان د هغو دوستان گرځولي چي ايمان نه راوړي.

په دې مبارک آیت کې خو اساسي خبرې تر سترگو کېږي:

- انسانانو ته ویل شوي چې د شیطان وسوسو ته تسلیم نشي.
- شیطان د دې باعث شو چې د انسانانو لومړني پلار مور له جنته ووځي.
- دوی لومړی له جنته ایستل شوي بیا جامه ترې ایستل شوې.
- دا جامه یو ځلي نه ده ترې ایستل شوې بلکې ورو ورو ترې ایستل شوې، د یبزغ صیغه همدا مطلب افاده کوي.

• د شیطان هدف دا وو چې انسان لوڅ او برېښد کړي، دی پوهېدو چې د دې کار پایلي انسان ته څومره خطرناکي دي، له ده سره د خپلو شیطاني منصوبو په عملي کولو کې څومره مرسته کوي، څومره فتنې ورباندې راولاړولی شي، د انسان د بې لاري کولو لپاره له دې څومره استفادې کولی شي!!

• هغه مو داسې خطرناک دښمن دی چې په هر گام کې ئې تاسو ته کمین نیولی، تاسو ئې نه گورئ او هغه مو ویني.

• هغه کسان له شیطان سره دوستي کوي او د وسوسو تر اغېز لاندې ئې ځي چې ایمان نه راوړي، مؤمنان له شیطان سره دوستي نه پالي او نه غواړي د وسوسو تر اغېز لاندې ئې راشي.

د دې آیت له دغې فقرې (إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ) نه د محققو علماوو انتباه دا ده چې انسانان نشي کولی شیطان او د ده قبيله په خپلو سترگو وگوري، دوی هغه آراء او روایات ضعیف او بې اعتباره گڼي چې د شیطان په لیدل کېدو ترکیز کوي. د دې آیت الفاظ هومره صریح او واضح دي چې نه شک ته کوم مجال پرېږدي او نه بلي توجیه ته. په قاطع او پرېکنده توگه وایي چې تاسو شیطان او د ده قبيله نشي لیدی.

وَأَنذَرْنَاكَ وَأُخْرَىٰ كَذِبًا لَّئِيْلَآئِن يَأْتِيكَ بِهِ إِذَا أَبَدْنَا عِثْرَةَ الْأَعْرَابِ لَأَسْرِعْنَآ إِلَيْكَ فِي السَّعَاتِ لَأَتَّخِذَنَّآ عَذَابَكَ أَثْمًا وَنَحْنُ بِذُنُوبِكُمْ آسِئِرُونَ

الجن: ۱-۲

وَأَنذَرْنَاكَ وَأُخْرَىٰ كَذِبًا لَّئِيْلَآئِن يَأْتِيكَ بِهِ إِذَا أَبَدْنَا عِثْرَةَ الْأَعْرَابِ لَأَسْرِعْنَآ إِلَيْكَ فِي السَّعَاتِ لَأَتَّخِذَنَّآ عَذَابَكَ أَثْمًا وَنَحْنُ بِذُنُوبِكُمْ آسِئِرُونَ

ووايه: راته وحې شوې چې د پېريانو يوه ډله ورته غوږ شول او وئې ويل: بې شكه چې مونږ عجيب قرآن واورېدو. ۲- د رشد او كمال په لوري لارښوونه كوي، ايمان مو پرې راوړو، او هيڅكله به څوك له خپل رب سره شريك نه كړو.

په دې آيتونو كي څو ظريف ټكي زمونږ توجه جلبوي:

الف: د وحې له لاري پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چې د پېريانو يوې ډلې د قرآن تلاوت ته غوږ ايښی او دومره ئې تر اغېز لاندي راغلي چې نورو ته ئې ويلي: عجيب قرآن مو واوريدو، د كمال لوري ته لارښود، ايمان مو پرې راوړ او دا پريكړه مو وكړه چې له دې وروسته به هيڅكله د شرك مرتكب نه شو او د الله تعالى په څنگ كي به د بل چا او بل څه عبادت ونكړو، پيغمبر عليه السلام دا ډله نه ده ليدلې او د دې سورې تر نازلېدو له دې خبر نه وو چې دوی قرآن اورېدلی او غبرگون ئې دا وو او خپل قوم ته ئې دا وينا كړې. له ټول جريان نه د دې سورې په رڼا كي پوه شو. دا آيتونه هم په دغي خبري شهادت وركوي او د احقاف د سورې دا آيت هم چې

فرمايي:

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِينَ *

الاحقاف: ۲۹

او هغه وخت چې د پېريانو يوه ډله مو ستا لوري ته راوگرځوله چې قرآن ته غوږ شي چې كله ورته حاضر شول وئې ويل: خاموش شئ، نو كله چې پای ته ورسېدو،

خپل قوم ته بهرته وگرځېدل، خبرداری ورکونکي.

دا دواړه آیتونه په ډېر صراحت سره وايي چې رسول الله ﷺ په تلاوت لگيا وو چې دا ډله راغلي، قرآن ئې اورېدلی، پرته له دې چې پیغمبر علیه السلام پرې پوه شي.

د قرآن دغه درې څرگند او محکم آیتونه په ډېر وضاحت سره وايي چې نه مور پیریان لیدلی شو او نه رسول الله صلی الله علیه و سلم هغوی لیدلي. څوک چې پر قرآن ایمان لري نو هغه ته په کار ده چې که د نړۍ ټول خلک راغونډ شي او د قرآن د دغو صریحو آیتونو خلاف خبره وکړي نو هغه به نه د قرآن د وینا په اړه شک کوي او نه به د خلکو خبرو ته څه اهمیت ورکوي.

• خو په دې هکله څو روایتونه زمونږ مخي ته راځي: یو ئې عبدالله بن عباس رضی الله عنه ته منسوب دئ او دوه ئې عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ته، د دغو دواړو جلیل القدره صحابه وو د روایاتو تر منځ تعارض دئ، یو ئې د نه لیدو او بل ئې د لیدو خبره کوي، او عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته منسوب روایتونه هم په خپلو کي تعارض لري، په یوه کي داسي راغلي چې مونږ یوه شپه پیغمبر علیه السلام ونه موند، ډېر پرېشانه شوو، دا وېره راسره پیدا شوه چې څه نه وي پرې شوي، سهار هغه رامعلوم شو او پوښتنه مو ترې وکړه چې چېرې تللی وې، هغه وفرمایل چې د پېریانو یوې ډلې ته مې قرآن اوراوه، په بل کي راغلي چې عبد الله بن مسعود رضی الله عنه وايي: زه ئې په یوه ځای کي ودرولم او راته وئې ویل چې له دې ځایه مه خوځېږه او هغه لاړ او د پېریانو یوې ډلې ته ئې قرآن واوراوه. که څه هم ځینو د دې تعارض په اړه څه توجیحات کړي، خو په ډېر تکلف سره، د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه دوه روایات او د عبدالله بن عباس رضی الله عنه روایت ټول د یوې پېښې په اړه دي، خو دا دئ گورئ چې تر منځ ئې څومره ژور

تعارض او تضاد تر سترگو کېږي!! څوک چې وايي د عبدالله بن مسعود روايات د دوو بېلو بېلو پېښو په اړه دي هغوی د تعارض رفعه کولو لپاره دا خبره کوي. عجيبه ده چې څوک عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته منسوب دوه متعارض روايات په داسي حال کي صحيح گڼي چې له قرآن سره هم جدي او ژور تعارض لري او په خپلو کي هم، خو بل لوري ته د عبد الله بن عباس رضي الله عنه دا قول ضعيف بولي چې وايي: عن ابن عباس قال: ما قرأ رسول الله صلى الله عليه وسلم على الجن وما رأهم. رواه مسلم و الترمذي له عبدالله بن عباس رضي الله عنه روايت دئ چې وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پيريانو ته د قرآن قرائت کړی او نه ئې دوی ليدلي.

حال دا چې دا وينا د قرآن له صريح آيت سره مطابقت لري!! په ټول قرآن کي صريحاً يا تلويحاً داسي څه نه گورو چې ونښي پيغمبر عليه السلام پيريان په خپلو سترگو ليدلي، يا ئې بل څوک ليدی شي، اما دا چې سليمان عليه السلام ته پيريان مسخر وو، دا د سليمان عليه السلام ځانگړې معجزه وه، خو قرآن د دغي معجزې د بيان په لړ کي هم دا نه وايي چې هغه يا نورو پيريان په خپلو سترگو ليدل.

څوک چې وايي پيريان کولی شي خپله بڼه او شکل بدل کړي ادعاء ئې بې بنسټه او بې دليله ده، هيڅ مخلوق نشي کولی خپل شکل او خلقت بدل کړي، الله تعالی دا توان هيڅ مخلوق ته نه دئ ورکړی. د قرآن دا آيت په قاطع او پرېکنده توگه فرمايي چې د مخلوق فطرت او خلقت نشي بدلېدی:

فَأَقْمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ *

الروم: ۳۰

نو خپل مخ دي په بشپړه توگه د دين لوري ته سم مخامخ کړه، همغه الهي فطرت ته چې خلک ئې پرې پيدا کړي، د الله په خلقت کي تبديلي نشي راتلی، همدا قيم

دين دئ خو ډېرى خلك نه پوهېږي.

• که انسان نشي کولى له ځانه پېرى او فرشته جوړ کړي، په داسي حال کي چي هغه اشرف المخلوقات دئ نو پېريان به څنگه دا کار وکړي شي، پېريان له اوره پيدا شوي، په داسي مخلوق نشي بدلېدى چي هغه له خاوري پيدا شوى. هغه فرشتې چي د انسان په بڼه کي ځينو پيغمبرانو عليهم السلام ته لېږل شوې، يا مريمي عليها السلام ته د انسان په بڼه کي ممتثل شوې، دا د دوى ذاتي کار نه وو، هره فرشته دا کار نشي کولى، همدغه خاصي فرشتې د الله تعالى په حکم او د دې لپاره د انسان په بڼه کي لېږل شوې چي انسان يوازي د انسان په وينا او خبري پوهېدى شي.

• څوک چي وايي آدم عليه السلام ته شيطان په داسي بني کي ورغلى چي ليدل کېدو؛ ادعاء ئې بې بنسټه او غلطه ده، آدم عليه السلام ته شيطان په داسي کيفيت کي ورغلى چي نن ئې اولاد ته ورځي، که هغه شيطان په خپلو سترگو ليدلى وي نو نن به مور هم ليدلو، هغه زموږ جد دئ، هر څه ئې داسي وو لکه زموږ، شيطان چي څنگه د ده اولاد غولوي، گناه ته ئې هڅوي، گناه ورته بنايسته کوي، له ده سره ئې دې ته ورته معامله کړې، نه ئې د شيطان څېره ليدلې او نه ئې د هغه غږ اورېدلى، هغه ئې وسوسه کړى: فوسوس لهم الشيطان، همغسي ئې وسوسه کړى چي نن د ده اولاد وسوسه کوي!!

• دا هم ډېره عجيبه ده چي څوک د قرآن صريح وينا او د هغه مؤيد صحيح روايات نه مني او په اوهامو او افسانو پسي درومو او وايي: ډېرو خلکو پېريان په خپلو سترگو ليدلي، که ورته واويي له دغو کسانو نه يو زموږ مخي ته ودرره چي پوښتنه ترې وکړو: پېرى دي کله او چېري وليدو؟ په کومي بني کي؟ څوک درسره وو؟ داسي څوک نشي راوستى، که احياناً څوک په خپله په دې اړه څه وايي نو وبه

گورئ چي هر يوه ئې يوازي يوازي او د بل له ملگرتيا پرته، په شپه كي، په يوه تياره خای كي، هلته چي سترگي سم ليدل نشي كولى، د ونو تر سيوري لاندي، په يوې كندوالې كي او د ډېران خوا ته، يا د توري پشى په بڼه كي يا د تور سپي په شكل كي پېريان ليدلي!!! نه كوم شاهد لري او نه كوم عاقل او بالغ انسان ته قناعت وركولى شي!! هيڅ يوه ئې دې پوښتني ته خُواب نه دئ ويلي چي: خنځه پوه شوې چي دا تور سپى، توره پشى او جگ سيورى پېرى وو نه ستا واهمه؟ حِيني بيا وايي: دا د عقل خبري نه دي، دلته به د عقل نيلى نه خُغلوو، د خلكو رواياتو ته به اعتبار وركوو!! هغوى ته وايو: كه موږ د پېريانو په اړه د خپل عقل له مخي قضاوت كولى نو هغه قصې به مو هرو مرو منلې وې چي په هر كور كي د ووږ او زوږ په خوله تكرر بېري، انا خپل لمسيان پرې وېروي او د شپې له لوري، په تياره كي له كوره بهر وتلو ته ئې نه پرېږدي او ورته وايي چي پام كوه په اير و پل كښېنېږدې چي پېريان به دي ونيسي!! هر ناآشنا درب د پېريانو د پښو ترپا گڼي!! خو موږ د قرآن او سنت تابع يو او همغه خبره كوو چي د صريح نص له مخي ثابته وي.

راشئ وگورو چي روايات په دې اړه څه وايي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ وَكَلَّنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ، فَأَتَانِي آتٌ فَجَعَلَ يَحْثُو مِنْ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتَهُ، وَقُلْتُ وَاللَّهِ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ إِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَى عِيَالٍ، وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ. قَالَ فَخَلَّيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ ». قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا فَرَحِمْتَهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ « أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسِعُودٌ ». فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سِعُودٌ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِنَّهُ سِعُودٌ. فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتَهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَى عِيَالٍ لَا أَعُودُ، فَرَحِمْتَهُ،

فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، مَا فَعَلَ أُسَيْرُكَ ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَأَ حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ وَعِيَالًا، فَرَحِمْتَهُ فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ « أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ ». فَرَصَدْتَهُ الثَّلَاثَةَ فَبَجَاءَ يَحْتَوِي مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتَهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَهَذَا آخِرُ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ أَنْكَ تَزْعُمُ لَا تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ. قَالَ دَعْنِي أَعَلِمَكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا. قُلْتُ مَا هُوَ قَالَ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) حَتَّى تَخْتِمَ الْآيَةَ، فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبَنَّكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ. فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَا فَعَلَ أُسَيْرُكَ الْبَارِحَةَ ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ أَنَّهُ يَعْلَمُنِي كَلِمَاتٍ، يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا، فَخَلَيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ « مَا هِيَ ». قُلْتُ قَالَ لِي إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوْلَاهَا حَتَّى تَخْتِمَ (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) وَقَالَ لِي لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبَنَّكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ، وَكَانُوا أَحْرَصَ شَيْءٍ عَلَى الْخَيْرِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَمَا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ، تَعَلَّمَ مِنْ تَخَاطُبِ مَنْذُ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ». قَالَ لَا. قَالَ « ذَلِكَ شَيْطَانٌ » بخاري: ٢١٨٧

ابوهريره رضي الله عنه وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم د روژې د صدقاتو په ساتني وگمارلم، يو راتلونكى راته راغى او هغه خوراكي توکي ئې سپرل، نو ومي نيوى او ورته ومي ويل: قسم دئ چي حتماً دي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وړاندي کوم، وئې ويل: زه محتاج يم او بچيان راپه غاړه دي، او سخت اړ شوى يم، (ابوهريره رضي الله عنه) وايي: نو هغه مي پرېښود، سبا رسول الله صلى الله عليه وسلم راته وويل: اي ابوهريره! تېره شپه ستا اسير څه وکړل؟ وايي ورته ومي ويل: يا رسول الله! د شديد حاجت او بچيانو شکايت ئې راته وکړ، زړه مي پرې وسوزېدو او هغه مي پرېښود، وئې فرمايل: يقيناً چي هغه

درواغ درته ویلي او حتماً به بیا راشي، نو د رسول الله ﷺ وینا ته په پام سره پوه شوم چي هغه به حتماً بیا راشي، نو څارنه مې کوله، نو راغی او او هغه خوراکي توکي ئې سپړل، نو ومي نیوی او ورته ومي ویل: قسم دئ چي حتماً دي رسول الله ﷺ ته وړاندي کوم، وئې ویل: ما پرېږده، زه محتاج یم او بچیان راپه غاړه دي بیا نه راحم، نو زړه مې پرې وسوزېدو او هغه مې پرېښود، سبا رسول الله ﷺ راته وویل: ای ابوهریره! تېره شپه ستا اسیر څه وکړل؟ وایي ورته ومي ویل: یا رسول الله! د شدید حاجت او بچیانو شکایت ئې راته وکړ، زړه مې پرې وسوزېدو او هغه مې پرېښود، وئې فرمایل: یقیناً چي هغه درواغ درته ویلي او حتماً به بیا راشي، نو درېم ځل ورته په څار کي شوم، نو راغی او هغه خوراکي توکي ئې سپړل، نو ومي نیوی او ورته ومي ویل: قسم دئ چي حتماً دي رسول الله ﷺ ته وړاندي کوم، او دا درېم ځل دئ چي ته د بیا نه راتلو ژمنه کوې خو بیا راحې، وئې ویل: ما پرېږده، داسي کلمات به دروښیم چي الله تعالی گټه پرې درورسوي، ورته ومي ویل: هغه څه دي؟ وئې ویل: کله چي ځملي نو آية الكرسي (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ...) د آیت تر پایه لوله، چي په دې سره به تر سحره پر تا د الله تعالی له لوري یو ساتونکی گمارل شوی وي او شیطان به نشي درنږدې کېدی، نو هغه مې پرېښود، سبا رسول الله ﷺ راته وویل: ای ابوهریره! تېره شپه ستا اسیر څه وکړل؟ ومي ویل: یا رسول الله! ژمنه ئې وکړه چي داسي کلمات به دروښیم چي الله تعالی گټه پرې درورسوي، نو پرې مې ښود، وئې فرمایل: دا څه دي؟ ومي ویل: راته وئې ویل: کله چي ځملي نو آية الكرسي (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ...) د آیت تر پایه لوله، چي په دې سره به تر سحره پر تا د الله تعالی له لوري یو ساتونکی گمارل شوی وي او شیطان به نشي درنږدې کېدی، او دوی د

خير په چارو کي ډېر حريص ول، نو رسول الله ﷺ وفرمايل: خو هغه يقينا رښتيا درته ويلې په داسي حال کي چي ډېر دروغجن دئ. اې ابوهريره! آيا پوهېږې په دغو دريو شپو کي له چا سره مخاطب وې؟ وئې ويل نه؛ وئې فرمايل: دا شيطان وو.

دا روايت په بخاري کي دوه ځلي نور هم په دغو شمېرو راغلي: ۳۲۷۵، ۵۰۱۰، په لنډه توگه او له دې توپير سره چي په دې کي وَاللّٰهِ لَأَرْفَعَنَّكَ رَاغَلِي او په هغوی کي يوازي لَأَرْفَعَنَّكَ.

دا روايت د سند له مخي داسي دئ چي په څلورو طبقو کي يو يو راوي لري او د متن له پلوه داسي دئ چي په څو برخو کي له قرآن سره تعارض لري:

- قرآن وايي چي پېريان نه ليدل کېږي او دا روايت وايي چي ابوهريره درې شپې سر په سر شيطان وليد او ټينگ ئې ونيولو!

- قرآن وايي چي رسول الله ﷺ په غيب نه پوهېدو او دا روايت وايي چي رسول الله ﷺ درې شپې سر په سر په غياب کي ليدل چي د ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او شيطان تر منح څه تېرېدل!

- قرآن وايي چي شيطان انسان ته د فحشاء او منکر سپارښتنه کوي او غلطو کارونو ته ئې هڅوي خو دا روايت وايي چي شيطان ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د آية الكرسي فضائل وروښودل! دا په داسي حال کي چي قرآن په ټول تأكيد او د حصر په صيغه وايي چي شيطان ستاسو دښمن دئ او يوازي په دغو دريو کارونو تاسو گماري: سوء، فحشاء او د الله په اړه هغه څه ويل چي نه پرې پوهېږئ.

إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ * البقره: ۱۶۹

يقيني خبره دا ده بله نه ده چي هغه تاسو په کرکجنو او قبيح کارونو گماري او په

دې چې د الله په اړه هغه څه ووايي چې نه ورباندې پوهېږئ.

• قرآن وايي چې د پيريانو خوراک اوبه دي، (وَ أَلَوْ اسْتَقَمُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا * الجن: ۱۶) خو دا روايت وايي چې شيطان د کجورو د غلا لپاره راغلی وو!!

• د دې روايت لپاره په قرآن کې هيڅ شاهد نه مومو.

• عقل وايي چې غل د غلا په وخت کې ځان پټوي او دا روايت وايي چې شيطان د غلا په وخت کې خپل اصلي شکل بدل کړی وو او د انسان په بڼه کې په څرگنده توگه د ابوهريره خوا ته ورغلی وو او هغه هم د غلا لپاره!

• عقل وايي چې هيڅ مخلوق نشي کولی خپل اصلي شکل بدل کړي او د بل مخلوق بڼه غوره کړي خو دا روايت وايي چې شيطان ابو هريره ته د انسان په بڼه کې څرگند شوی وو!

• دا روايت وايي چې ابوهريره رضي الله عنه درې ځلي په ډېر تاکيد سره لوړه کړې وه چې شيطان به ترلاس نيولی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ورولي خو هر ځل ئې خپله لوړه ماته کړې!!

• په دې روايت کې چې کومي خبرې راغلې دي دا له ځينو جدي توپيرونو سره په نورو کتابونو کې بريده او ابو أيوب الأنصاري ته منسوب شوې دي. خو هلته ويل شوي چې دوی به ناڅاپي توگه متوجه شوي چې له خوراكي توکو څخه څه کم شوي، رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ئې دا خبره کړې او گواکي هغه ورته فرمايلي چې دا کار شيطان کوي او بيا د شيطان راتلو ته مترصد پاته شوي...

• د نسائي سنن الکبری کې د ابوهريره دغه روايت په بل سند سره داسي راغلی چې له دې سره ژور توپيرونه او تعارضونه لري، هغه وايي چې ابوهريره په خپله د

تېري شپې جريان رسول الله ﷺ ته بيان كړی، نه دا چې رسول الله ﷺ هغه ته ويلي

چي تېره شپه دي اسير څه وكړل!!

دغو خبرو ته په پام سره په بشپړ ډاډ او يقين سره ويلي شو چې نه انسان كولى

شي پېريان وگوري او نه پېريان كولى شي خپل شكل بدل كړي

د پېريانو په اړه دغه ليكنه په شهادت كي خپره شوه، يوه محترم ورور په خپل

ليك كي د دغي ليكني په اړه څو ملاحظات او پوښتني رالېږلي وې چې دوى ته په

ځواب كي لاندي مطلب وليكل شو:

• ما د قرآن په دريو څرگندو او محكمو آيتونو استناد كړى چې وايي نه مور پېريان ليدلى شو او نه رسول الله صلى الله عليه و سلم هغوى ليدلي. پر قرآن د ايمان تقاضاء دا ده چې كه د نړۍ ټول خلك راغونډ شي او د قرآن د دغو صريحو آيتونو خلاف خبره وكړي نو د يوه مؤمن په توگه به د قرآن د وينا په اړه شك نه كوو او د خلكو خبرو ته به اهميت نه وركوو.

• ما د قرآن د صريح آيت په استناد ليكلي وو چې هيڅ مخلوق نشي كولى په بل مخلوق ځان بدل كړي، الهي فطرت او د خلقت په اړه د الله تعالى سنن تغيير نه منونكي دي. دا د قرآن قاطع وينا ده، كه انسان نشي كولى له ځانه پېرى او فرشته جوړ كړي، په داسي حال كي چې هغه اشرف المخلوقات دى؛ نو پېريان به څنگه دا كار وكړى شي، پېريان له اوره پيدا شوي، په داسي مخلوق نشي بدلېدى چې هغه له خاورې پيدا شوى. هغه فرشته چې د انسان په بڼه كي ځينو پيغمبرانو عليهم السلام ته لېږل شوې، دا د دوى ذاتي كار نه وو، هره فرشته دا كار نشي كولى، همدغه خاصي فرشته د الله تعالى په حكم او د دې لپاره د انسان په بڼه كي لېږل شوې چې انسان يوازي د انسان په وينا او خبري پوهېدى شي.

• په دې اړه روایات متعارض دي، تر منحّ ئې شدید تعارض او حتی تضاد تر سترگو کېږي، د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دوه روایات او د عبدالله بن عباس رضي الله عنه روایت ټول د یوې پېښې په اړه دي، خو تر منحّ ئې شدید تعارض دی، څوک چې وایي د عبدالله بن مسعود روایات د دوو بېلو بېلو پېښو په اړه دي هغوی د تعارض رفعه کولو لپاره دا خبره کوي.

• د ابو هریره رضي الله عنه بل روایت د همدې پېښې په اړه داسې دی چې سحر ده په خپله رسول الله صلی الله علیه و سلم ته پېښه بیان کړې او هغه ورته ویلي چې دا شیطان وو!! هغه روایت دا خبره نه کوي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم ورته ویلي: اسیر دي تېره شپه څه وکړل؟! دوه نور روایات چې نورو ته منسوب شوي داسې دي چې وایي له غلې څه کمېدل، پرته له دې چې کمونکی ئې لیدلی وي، پېښه رسول الله صلی الله علیه و سلم ته ویل شوې او ګواکي رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي چې دا کار شیطان کوي!! دا ټول روایات د سند له مخې غریب دي او په څو طبقو کې یو یو راوي لري. په داسې مهمې اعتقادي موضوع کې داسې غریب روایات منل او هغه هم په داسې حال کې چې له قرآن سره تعارض لري، ډېره عجیبه ده!!

دې ته مو پام وي چې جن هغه څه ته ویل کېږي چې د انسان له سترگو پټ وي او نه لیدل کېږي، طبري لیکي: وکل ما تواری عن أبصار الناس، فإن العرب تقول فيه: "قد جَنَّ"، و"الجن" من ذلك لأنهم استجَنُوا عن أعين بني آدم فلا يرون. هر هغه څه چې د خلکو له سترگو پټ وي نو عرب د هغه په اړه وایي: "قد جَنَّ"، او جن (پېری) له همدې څخه دی د دې لپاره چې د انسانانو له سترگو پټ شوي او نه لیدل کېږي.

خضر عليه السلام

يوه له جدي اختلافي مسائلو څخه له خضر عليه السلام سره د موسى عليه السلام د ملگرتيا قصه ده چي متصوفينو خپل ټول عقايد د همدغي قصې له ځينو برخو اخیستي دي، دين په شريعت او طريقت وېشل، علم په اکتسابي او لدني، ظاهري او باطني وېشل، اولياء الله ته علم غيب ثابتول، او ځيني نور عقايد ئې له همدغي قصې مستنبط کړي!!

راشئ وگورو چي د دې قصې حقيقت څنگه دئ او الله تعالی د دې قصې په ترڅ کي موږ ته څه لارښووني کړي دي.

په قرآن کي د موسى عليه السلام او خضر عليه السلام په اړه دا آيتونه پر له

پسې راغلي چي لومړۍ برخه ئې دا ده:

وَ إِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا * فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا * فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا * قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتَ الْحُوتَ وَمَا أَنسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَ اتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا * قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا * فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَّدُنَّا عِلْمًا *

او کله چي موسی خپل زلمکي ته وويل: تر هغه به له تلو تم نشم چي مجمع البحرين (د دوو سيندونو يو حای کېدو سيمي) ته ورسېږم يا به تر اوږدې مودې (کالونه کالونه) درومم. نو کله چي د دواړو يو حای کېدو سيمي ته ورسېدل نو دواړو خپل کب هېر کړ، چي په عجيبه توگه ئې په سيند کي خپله لار ونيوله او ولاړ. نو کله چي تېر شول خپل زلمکي ته ئې وويل: غرمی (خوراک) مو راته راوړه؛ په رښتيا چي له دې سفره مو ستړيا په برخه شوه (دې سفر ډېر ستومانه کړو)، وئې ويل: په ياد دي کله چي هغي لويي ډبري ته مو پنا يووړه؛ نو ما کب هېر کړ، هسي شيطان رانه هېر کړ چي يادونه ئې (درته) وکړم، او په عجيبه توگه ئې په سيند کي خپله لار ونيوله. وئې ويل: همدا هغه څه دئ چي مور ئې غواړو، پر خپلو پلونو گام په گام په شا وگرځېدل، نو زما له بندگانو ئې داسي يو بنده وموند چي له خپل لوري مو پېرزوينه ورپه برخه کړې وه او له خپل لوري مو ځانگړی علم ورزده کړی وو.

له دې آيتونو څو خبري معلومېږي:

- موسی عليه السلام ته د يوه پوه او عالم شخصيت يادونه شوې، د اوسېدو حای ئې مجمع البحرين ښودل شوی، ده اراده کړې چي دا کس حتماً وگوري، څه وخت ورسره پاته شي او څه ترې زده کړي. په همدې موخه خوځېدلی، يو کس ئې د خادم او ساتونکي په توگه له ځان سره کړی.
- دا سفر اوږد او ستونزمن وو، د ده دا وينا چي يا به مجمع البحرين ته رسم او يا خو به همداسي تر اوږدې مودې درومم، همدا مطلب افاده کوي. د هغو خلکو انتباه صحيح نه ده چي وايي: موسی عليه السلام سحر خوځېدلی، د غرمې شاوخوا مهال داسي حای ته رسېدلی چي ستړی او وږی شوی، هملته ئې ماهي ترې ورک شوی او

خضر عليه السلام ئې ھملته موندلی!! دا انگېرته د قرآن له وینا سره په بشپړه توگه تعارض لري.

• دا سفر د دوبي په گرمیو کې ترسره شوی، د تودوخي له امله ئې د غرمې مهال د یوې لویې ډبرې سیوري ته پنا ورې وه.

• د موسی علیه السلام د سفر ملگری د (فتا: غلام او خادم) په نامه یاد شوی او له دې معلومېږي چې دا د هغه وخت قصه ده؛ او دا سفر هغه مهال ترسره شوی چې موسی علیه السلام د فرعون په کور کې او د شاهي کورنۍ د یوه غړي په توگه اوسېدو او ساتونکي او غلامان ئې په خدمت کې ول، دا حکه چې قرآن د یوسف علیه السلام ساتونکي او خدمتگاران هم په دغه نامه یادکړي.

• موسی علیه السلام ته کب د نښې په توگه ټاکل شوی، د قرآن له وینا معلومېږي چې په سیند کې روان کب د ده لپاره د داسې نښې په توگه ټاکل شوی وو چې هر ځای ترې ورک شي او خپله لاره بدله کړي نو ھملته به مجمع البحرین وي او ھملته به هغه نېک سړی مومي.

• موسی علیه السلام خپل ملگری په دې گمارلی وو چې په سیند کې روان کب به ترنظر لاندې نیسي، که ترې ورک شو نو ده ته به اطلاع ورکوي، خو کله چې دې کب خپل مسیر بدل کړی او په بل لوري تللی نو له ملگري ئې دا خبره هېره شوې او هغه مهال ئې موسی علیه السلام ته کړې چې هغه د خوراک غوښتنه ترې کړې.

که د مصر حالت ته ځیر شو نو په ټول مصر کې مجمع البحرین نشو موندلی، نیل له دوو سترو سیندونو (نیل الایض او نیل الازرق) څخه جوړ شوی، دا دواړه د سودان په مرکز خرطوم کې سره یو ځای شوي، له مصر نه تر خرطوم پوري بل مجمع البحرین نه ترسترگو کېږي، او دا تر دوو میاشتو زیات پلي مزل غواړي، د

موسی علیه السلام له وینا هم معلومېږي چي دی په اوږده سفر وتلی وو، د ده له دې وینا نه چي یا به د دوو سیندونو د یوځای کېدو ځای ته رسېږم او یا خو به تر اوږدې مودې همداسي درومم، په څرگنده توگه معلومېږي چي موسی علیه السلام په اوږده سفر وتلی وو، په لنډ سفر کي هیڅوک دا خبره نه کوي چي یا به آخري منزل ته رسېږم او یا خو به همداسي تر اوږدې مودې روان یم. د هغو مفسرینو رایه دقیقه ده چي له مجمع البحرین څخه د نیل د دوو څانگو د یوځای کېدا محل اخلي، دلته له بحرین نه مراد دوه روان سیندونه اخلي نه دوه ولاړي اوبه، هغه رایه کمزورې ده چي وایي له بحرونو نه مراد خلیج عقبه او خلیج سویس یا بحر الروم او بحر القلزم دي، دا ځکه چي د ولاړو اوبو لپاره د (مجمع بینهما) الفاظ کارول مناسب نه برېښي. همداراز که له دې نه دغه بحرونه او د دوی یو ځای کیدو سیمه مراد وی نو دا ځایونه نه کومي نښي ته ضرورت لري او نه ئې له موسی علیه السلام نه دومره اوږد سفر غوښتو چي ووايي: یا به مجمع البحرین ته رسېږم یا به کلونه کلونه (حقبا) منزل کوم. د خضر علیه السلام له وینا معلومېږي دا سیمه د فرعون له واکمنۍ بهر وه او بېل پاچا ئې درلود، ځکه هغه وایي: وړاندي ئې داسي پاچا دئ چي هره کښتۍ غصبوي، همداراز د قرآن له نورو آیتونو معلومېږي چي موسی علیه السلام له بعثت نه وروسته یوازي څلوېښت ورځې له بني اسرائیلو بېل شوی چي په همدې لنډي مودې کي سامري وغلول او د الله تعالی په ځای ئې د سخوندر عبادت ته تیار کړل.

په خپله مخه د کب تلل ښيي چي مجمع البحرین همدلته وو، کب خپله لاره بدله کړې او په هغه لوري تللی چي له بل اړخ نه بل سیند له نیل سره یو ځای شوی، نو ځکه موسی علیه السلام خپل ملگري ته وویل: مور د همدغه ځای (مجمع البحرین) په لټه کي وو. دې ته مو هم باید پام وي چي هغه پلي نابلد مسافر ته چي د

لوی سیند په ژی بري خوا ته روان وي، دا ډېره گرانه وي چي د دوو سیندونو د یو
خای کېدو خای په دقیقه توگه تشخیص کړي، دا حکه چي ډېر حلي لوی سیندونه په
یوه خای کي ووېشل شي او په بل خای کي ئې وېشل شوې خانگي بېرته سره یو خای
شي، دې ته مو هم باید پام وي چي الله تعالی کبان داسي پیدا کړي چي په ژمي کي
تودو سیمو ته کوزېزي او په دوبي کي بېرته خپلو اصلي سړو سیمو ته درومي، کله
کله د دوی دا ژمنی او دوبنی سفر سلگونه کیلومتره اوږد وي، د نیل کبان د دوبي
(اوږي) په موسم کي له مصر نه د سودان او بیا په یوگندا او ایتوپیا کي د نیل د
سرچینو په لوري درومي.

د قصې دوهمه برخه د موسی علیه السلام او خضر علیه السلام تر منځ د
ملاقات څرنگوالی زموږ مخي ته ږدي او فرمایي:

قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا * قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ
مَعِيَ صَبْرًا * وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا * قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ
صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا * قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَن شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ
مِنْهُ ذِكْرًا *

موسی ورته وویل: آیا کېدی شي د دي لپاره ستا متابعت او ملگرتيا وکړم چي د
هغه رشد او پوهي څه رازده کړې چي تا ته ئې علم درکړی شوی؟ هغه ورته
وويل: ته زما په ملگرتيا کي صبر نشې کولی، څنگه به په هغه څه صبر وکړې چي
پرې خبر نه یې؟ وئې ويل: إن شاء الله ما به صابر ومومې او په هيڅ کار کي به له
تا سرغړاوی ونه کړم. وئې ويل: نو که زما متابعت کوې نو د هيڅ څه په اړه تر
هغه ما مه پوښته چي په خپله ئې یادونه درته وکړم.

له دې آیتونو څو خبري په ډېر وضاحت سره معلومېږي:

موسی علیه السلام د دې لپاره د خضر علیه السلام خوا ته ورغلی وو چې څه ترې زده کړي، او دا نښي چې دا ملاقات هغه مهال ترسره شوی چې لا موسی علیه السلام په پیغمبرۍ نه وو مبعوث شوی، ځکه له بعثت نه وروسته دی په خپله د نورو معلم او مرشد شو، دا ضرورت ئې نه وو چې له خضر علیه السلام یا له بل چا څه زده کړي. له دې وروسته نه په ټولي نړۍ کې تر ده ستر عالم وو او نه ستر مرشد، هیڅ عقلمن انسان دا خبره نشي منلی چې د موسی علیه السلام په څېر ستر او اولوالعزم پیغمبر به له بعثت نه وروسته له داسې چا د څه زده کولو لپاره دومره اوږد سفر کړی وي چې نه ئې تر ده مقام لوړ وو، نه دا معلومه ده چې هغه پیغمبر وو او حتی قرآن د ده نوم هم نه دی یاد کړی!! دې خبرې ته په پام سره په بشپړ یقین او اطمینان سره ویلی شو چې دا سفر د موسی علیه السلام په ځوانۍ کې او له بعثت نه ډېر مخکې شوی!

کله چې موسی علیه السلام له خضر علیه السلام سره مخامخ شوی له هغه ئې غوښتي چې څه موده ئې له ځان سره د ملگري په توگه ومني او هغه څه وروښيي چې الله تعالی ده ته وړښودلي. هغه په ځواب کې دوه خبرې ورته کړې: ۱- ته زما په ملگرتیا کې صبر نشې کولی، ښایي د ده حالت ته په پام سره ئې دا خبره ورته کړې، هغه ئې په سوکالی او رفاه کې ستر شوی زلمی موندلی او د ځان د ستونزمنو او خطرناکو سفرونو د ملگرتیا جوگه ئې نه دی گڼلی؛ نو ځکه ئې دا خبره ورته کړې. او بیا ئې ورته ویلي: څنگه به په هغه څه صبر وکړې چې پرې خبر نه یې؟ ۲- او که سره له دې زما متابعت کوې نو د هیڅ څه په اړه تر هغه ما مه پوښته چې په خپله ئې یادونه درته وکړم. له دې نه معلومېږي چې خضر علیه السلام ډېر محتاط شخصیت وو، خپل نږدې د سفر ملگري ئې هم له خپلو اسرارو نه خبراوو، پر موسی علیه

السلام ئې دا شرط ومنلو چي د اسرارو پوښتنه به نه ترې کوي، مگر هغه مهال چي دې ئې په خپله يادونه وکړي. له دې نه دا هم معلومېږي چي خضر عليه السلام په سري مبارزې بوخت وو، د دې خبري حقيقت هغه مهال موږ ته لاسه جوت کېږي چي د دوی دواړو د ملگرتيا درې پېښي په دقت سره له نظره تېري کړو. د موسی عليه السلام مخکنی د سفر ملگري له حان سره نه بېول هم دغه مطلب په گوته کوي. موسی عليه السلام شرط مني او د صبر او اطاعت ژمنه کوي.

د قصې درېيمه برخه داسي ده:

فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكَبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَ خَرَقْتَهَا لِتُغْرَقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا * قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا * قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتَ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا * فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَمًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَ قَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا * قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا * قَالَ إِنْ سَأَلْتِكِ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَحِّبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا * فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا * قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ بِنَاوِيلٍ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا * أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدَتْ أَنْ أَعْيِبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا * وَ أَمَّا الْغُلَمُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنِينَ فَخَشِينَا أَنْ يَرُهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَ كُفْرًا * فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَ أَقْرَبَ رُحْمًا * وَ أَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَ كَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَ كَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَ يَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِّنْ رَبِّكَ وَ مَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا * الكهف: ٦٠-٨٢

نو دواړه وخوزېدل، حتی چې په هغې کښتۍ کې سپاره شول چې سورۍ ئې کره،
وئې ويل: آیا د دې لپاره دي سورۍ کره چې سپرلۍ ئې غرق کړې، یقیناً چې په
ستر (نادر) کار دي لاس پورې کړ، وئې ويل: آیا نه مي وو ويلي چې ته زما په
ملگرتيا کې صبر نشې کولی؟ وئې ويل: ما پر خپلي هېرېدا مه نيسه، او زما په کار
کې سختي مه راسره کوه، نو وخوزېدل، تر هغه چې له يوه ځوانکي سره مخامخ
شول، نو هغه ئې ووژلو، وئې ويل: آیا يو بې گناه کس دي ووژلو، پرته له دې چې
د کوم کس په بدل کې وژل شوی وي، یقیناً چې ډېر ناآشنا کار دي وکړ، وئې
ويل: آیا نه مي وو درته ويلي چې ته زما په ملگرتيا کې صبر نشې کولی؟ وئې ويل:
که مي له دې وروسته د کوم څه پوښتنه درنه وکړه نو بيا مي په ملگرتيا او
مصاحبت کې مه درسره نيسه، یقیناً چې (په دې صورت کې به) زما له لوري د
معذورتيا پراو ته رسېدلی يې، نو وخوزېدل، تر هغه چې د يوه کلي اوسېدونکو
ته ورغلل، له کليوالو ئې د خوراک غوښتنه وکړه، هغوی له دې ډډه وکړه چې
مېلمانه ئې کړي، بيا دواړو هلته يو داسې دېوال وموند چې غوښتل ئې نسکور
شي، نو هغه ئې ټينگ ودراروو، وئې ويل: که دي غوښتي وي نو پر دې کار به دي
اجوره تر لاسه کړې وه، وئې ويل: همدا زما او ستا تر منځ د بېلتون سبب دی، ژر
به د هغو کارونو په حقيقت تا پوه کړم چې صبر دي پرې ونه کړی شو. اما هغه
کښتۍ چې وه نو هغه د ځينو مسکينانو وه چې په سيند کې به ئې کار کولو، نو ما
وغوښتل چې چې عيجه نه ئې کړم، او (دا ځکه چې) ترې وړاندي داسې پاچا وو چې
هره کښتۍ ئې غصبوله، او هغه ځوانکي داسې وو چې پلار مور ئې مؤمنان ول، نو
مور (خضر او د هلک پلار او مور) ووېرېدو چې داسې نه چې په خپل کفر او
طغيان سره دوی دواړه تنگ کړي، نو اراده مو وکړه چې د دوی دواړو رب تر ده

د پاکوالي له پلوه غوره او د پېرزويني له پلوه نږدې په عوض کي ورکړي. او هغه دېوال چي وو نو هغه په ښار کي د دوو يتيمو هلکانو وو او ترې لاندي د دوی خزانه وه، پلار ئې صالح انسان وو، ستا رب وغوښتل چي دواړه ستر شي او خپله خزانه راوباسي، دا ستا د رب له لوري يوه پېرزوينه وه، ما دا کار د ځان له پلوه نه دئ کړی، دا د هغه څه حقيقت وو چي تا پرې صبر ونشو کړی.

د قصې دا برخه مور ته څو مهمي لارښوونې کوي:

که د قصې دې برخي ته لږ ځير شو نو ډېر ژر په دې حقيقت پوهېدی شو چي الله تعالی خضر عليه السلام ته کوم علم ورکړی وو او ده موسی عليه السلام ته د ملگرتيا په دوران کي څه ورزده کړل، قرآن فرمايي چي هغه موسی عليه السلام ته درې لارښوونې وکړې:

- د يوه ظالم پاچا له منگولو د مسکينو او بې وزلو جاله والو ژغورل؛ هغه هم په داسي بني کي چي جاله وال ترې خبر نشول، د لږ ضرر په مقابل کي ئې دوی له ستر تاوانه وژغورل.
- د يوه مفسد، کافر او بې رحمه زلمي وژل او مؤمن مور پلار ئې له شړه ژغورل،
- تر نږدونکي دېوال لاندي د دوو يتيمانو لپاره ښځه شوې خزانه له غارت کېدو خوندي کول،

موسی عليه السلام له خپل عالم او مجاهد استاد نه همدا لارښوونې زده کړې وې، د همدې لارښوونو په رڼا کي هغه دغو دريو کارونو ته ورته کارونه وکړل: ۱- له يوه مظلوم بني اسرائيلي نه د دفاع په موخه ئې يوه ظالم قبطني ته داسي گوزار ورکړ چي پرې مړ شو، ۲- د مدين د کوهي غاړي کي ئې په داسي حال کي د دوو بې وزلو نجونو رمه خړوبه کړه چي د اوږده سفر له امله ډېر ستړی او ستومانه وو، ۳- د

بني اسرائيلو د نجات لپاره له مدين نه مصر ته لاړ او د فرعون مقابلې ته ئې ملا وتړله.

که د القصص سورې د دغه ۱۴ آيت نه وروسته آيت ته خیر شو گورو چي په هغه کي د يوه قبطي او بني اسرائيلي تر منخ نښتي او له مظلوم بني اسرائيلي نه د موسی عليه السلام دفاع ته اشاره شوې او ورپسې د موسی عليه السلام هغه تاريخي او انقلابي پرېکړه په گوته شوې چي د ظالمانو له ملگرتيا او ملاتړ نه ئې خپل قطعي او دائمي براءت اعلان کړ:

القصاص: ۱۷

وئې ويل: اې زما ربه! د هغي پرزويني په وجه چي پر ما دي وکړه هيڅکله به (له دې وروسته) د مجرمينو ملاتړی نشم.

دا په حقيقت کي له فرعوني نظام سره د موسی عليه السلام د بشپړي مقاطعي اعلان وو. د علم او حکمت له ورکړي وروسته د دغو پېښو يادونه ښيي چي همدا د ده د علم او حکمت آثار او نتايج وو، يو داسي کس چي د فرعون په کور کي په ناز او نعمت کي ستر شوی وي، د فرعون مېرمني د خپل نازولي او گران زوی په توگه روزلی وي؛ ډېره بعیده ده چي هغه دي يوازي او له ساتونکو پرته ښار ته ننوځي او بيا دي د دوو عادي سرو تر منخ نښتي کي مداخله وکړي او هغه هم داسي مداخله چي په ترخ کي ئې تېری کوونکی ووژل شي، خو الله تعالی د ده د روزني بېل انتظام کړی وو، له خضر عليه السلام سره ملگرتيا هغه ته ښودلي وو چي د مظلوم ملگرتيا به کوې. خضر عليه السلام د ملگرتيا په دوران کي د دريو پېښو په ترخ کي هغه ده ته دا درس ورکړی وو چي تل به د مظلوم ملگرتيا کوي او د ظالم له منگولو نه د هغه د ژغورني لپاره به ملاتړي.

دا خبري په ډېر وضاحت سره بښي چې:

خضر عليه السلام نه کوم لاهوتي او ناسوتي علم موسی عليه السلام ته وربښودلي، نه کوم لدني علم، نه کوم باطني علم او نه د طريقت مسلک، درې جهادي لارښوني ئې ورته کړې او په عملي توگه ئې وربښودلې. د ظالمانو په ضد د مظلومانو ملگرتيا، د بې رحمه مفسد وژل او د يتيمانو مرسته.

له هغه پوه او عالم سړي سره د موسی عليه السلام د ملگرتيا په قصه کي څو په زړه پوري او د زياتي توجه وړ ټکي زمونږ مخي ته اېښودل شوي:

موسی عليه السلام له خپل پوه او عالم ملگري نه داسي څه ويني چې د ده لپاره د توجه او منلو وړ ندي، په ظاهر کي داسي بد او قبيح ورته ښکاري چې په وړاندي ئې چوپ نشي پاته کېدی، فوراً اعتراض کوي. که څه هم ژمنه ئې کړې وه چې ترڅو پوري ده نه وي پرې خبر کړی او قضيه ئې نه وي ورته بيان کړې، تر هغې پوري به د هيڅ کار په اړه پوښتنه نه کوي، خو گورو چې موسی عليه السلام هرځل خپل تعهد هېروي، سکوت ماتوي او له خپل ملگري سوال کوي، اعتراض ورباندي کوي او ورته وايي: دا څه عجيب کار!! دا څومره ناوړه عمل!! او ملگري ئې هرځل ورته وايي: تا ته مي ويلي وو چې زما ملگرتيا نه شي کولی، زما پر کارونو صبر نه شي کولی، ځکه چې په راز ئې نه پوهېږې، د کارونو له اسرارو بې خبري د دې سبب کېږي چې بې صبره شي. دا کار درې ځلي تکرارېږي، بالآخره موسی عليه السلام اعتراف کوي چې لدې شخص سره د ملگرتيا توان نه لري او د هغه د عجيبو کارونو په وړاندي صبر نه شي کولی. که موسی عليه السلام علم غيب لرلی نو داسي به نه کېدل، نه به ئې په خپل ملگري اعتراض کاوو او نه به ئې له ملگرتيا پاته شوی وو، که موسی عليه السلام چې له اولوالعزم رسولانو څخه دی، علم غيب نه لري نو بل به څوک وي چې

د علم غیب خاوند وي؟!

موسی علیه السلام پدې اعتراض وکړ چې د مسکینانو کښتۍ ولي تخریب شي او ولي له سفره پاتې شي، خو له دې خبر نه وو چې څو قدمه وړاندي دې کښتۍ او مالکانو ته ئې خطر متوجه دئ، هلته د یوه ظالم پاچا پلویانو کمین نیولی، هره کښتۍ چې مومي غصبوي ئې! د موسی علیه السلام ملگری پدې خبر وو، د دې لپاره چې دا کښتۍ او غریب مالکان ئې له خطر سره مخ نه شي یو تدبیر ئې وسنجاوو، کښتۍ ئې سورۍ کړه، ترڅو له سفره پاتې شي، دا کار چې د موسی علیه السلام لپاره د توجیه وړ نه وو په حقیقت کې د کښتۍ د مالکانو لپاره لوی خدمت وو او په همدې کې د موسی علیه السلام لپاره یو لوی درس پروت وو او هغه دا چې یوه چا ته د ډېرې گټې لپاره لږ ضرر رسول د ستاینې وړ دئ نه د اعتراض وړ.

په دوهم ځل ئې هم د خپل پوه او عالم ملگری په کړو صبر ونشو کړی، بیا ئې اعتراض وکړ چې دا ځوان دي ولي بې موجه ووژلو؟! له دې خبر نه وو چې دا ځوان یو شریر، سخت زړی، فاسد او کافر انسان دئ، مور او پلار ئې مسلمانان دي او د ده خطر دومره لوی شوی چې کورنۍ ئې تهدیدوي، دا په اصطلاح یو فاسد غړی دئ، جراحي ته ضرورت لري، د دې فاسد او خطرناک غړي قطع کول په واقع کې لدې مؤمنې کورنۍ سره مرسته ده. د موسی پوه او عالم ملگری دې مؤمنې کورنۍ ته لوی خدمت وکړ، د یوه شریر انسان له شره ئې وژغورله او موسی علیه السلام ته ئې دا درس وروښود چې: په سالم بدن کې د فاسد غړي جراحي ممانعت نه لري، له سالم بدن نه د هغه غړي قطع کول ضروري دي چې د اصلاح او جوړیدو امکان ئې نه وي. که اسلامي ټولني ته د یوه شریر او فاسد انسان له خوا گواښ او تهدید متوجه شي او تر خطر لاندي راشي چې له تصفیې او منځه وړلو پرته بله چاره ونلري، نو د دا ډول

غري له منځه وړل د اعتراض نه بلکه د توجيه او ستاينې وړ عمل دى.

دې ته مو پام وي چې د قرآن له وينا په ډېر وضاحت سره معلومېږي چې خضر عليه السلام دا کار د دې ځوانکي د پلار او مور په خوښه او موافقه تر سره کړى دا ځکه چې اړوند آيتونه داسي وايي:

﴿سورة النحل آية ١١٠﴾ **وَمَا يَتَّبِعُ الْإِنسَانُ أَمْرًا إِلَّا لِيَسْأَلَ بِهِ أَجْرًا**

الكهف: ٨٠-٨١

﴿سورة النحل آية ١١٠﴾ **وَمَا يَتَّبِعُ الْإِنسَانُ أَمْرًا إِلَّا لِيَسْأَلَ بِهِ أَجْرًا**

او هغه ځوانکى داسي وو چې پلار مور ئې مؤمنان ول، نو مور (خضر، او د ځوانکي مور او پلار) ووېرېدو چې داسي نه چې په خپل کفر او طغيان سره دوى دواړه تنگ کړي، نو مور (درې وارو) اراده وکړه چې د دوى دواړو رب تر ده د پاکوالي له پلوه غوره او د پېرزويني له پلوه نږدې په عوض کي ورکړي.

که په دې آيتونو کي لږ غور وکړو نو په وضاحت سره راته جوته کېږي چې د هغه هلک مور پلار خضر عليه السلام ته شکايت کړى، درې سره په دې صلاح شوي چې هغه ووژل شي، لکه چې گورئ دلته د (فخشينا) او ورپسې د (اردنا) صيغې راغلې، په دواړو کي د (نا) ضمير د هلک مور، پلار او خضر عليه السلام ته راجع دى، دوى د هلک په اړه وېرېدلي او د هغه د وژلو پرېکړه ئې کړې، په دې کي اصلاً د الله نوم نشو شاملولى. هم له دې امله چې الله تعالى ته د وېرېدو نسبت کول صحيح نه دي، په قرآن کي د دې شاهد نه مومو، او هم له دې امله چې په (خشينا) کي ضمير يوازي خضر عليه السلام او د ماشوم مور او پلار ته راجع کېدى شي نه بل چا ته، دا ځکه چې تر دې د مخه د الله تعالى نوم نه دى ياد شوى. اصولاً بايد ضمير نږدې اسم ته راجع شي، دلته د (نا) لپاره نږدې نومونه دوى درې دي، په خشينا او اردنا کي نه له

ادبي پلوه او نه له اعتقادي پلوه؛ ضمير الله تعالى ته راجع کولی شو، همداراز که په (اردنا) کي ضمير الله تعالى او خضر عليه السلام ته راجع شي د دې معنی داسي راوځي چي دوی دواړو په گډه د هغه هلک د وژلو پرېکړه وکړه، حال دا چي الله تعالى د پرېکړو په صادرولو کي له هېچا سره مشوره نه کوي او څوک له ځان سره نه شريکوي!! څوک چي په اردنا کي (الله او خضر) مرادوي دې ته ئې پام نه دئ کړی چي په دې صورت کي بايد په (خشينا) کي هم دوی دواړه مراد کړي!! چي دا کاملاً غلطه خبره ده، الله تعالى په ټول قرآن کي هيڅ ځای د خشي صيغه ځان ته نه ده منسوب کړې، وېره الله تعالى ته منسوبول صحيح نه ده، دلته هم د (خشينا) يعني ووپرېدو صيغه د هلک مور پلار او خضر عليه السلام ته راجع ده او هم د اردنا يعني اراده مو وکړه صيغه، له دې پرته بل تعبير ته هيڅ مجال نه پاته کېږي؟

له دې آيتونو نه دا هم جوته کېږي چي دا خبره صحيح نه ده چي ووايو خضر عليه السلام يو معصوم ماشوم وژلی، د هغه ځوانکي په اړه د موسى عليه السلام وينا په دې معنی نه ده چي هغه وژل شوی ځوان يو معصوم ماشوم وو، موسى عليه السلام هغه نه پېژاندو، د اعتراض مقصد ئې دا وو چي هغه داسي جرم نه دئ کړی چي د وژلو مستحق وي، د دې ځوانکي په اړه د خضر عليه السلام وينا معيار ده، د ده له وينا معلومېږي چي هغه په داسي کفر، طغيان، فساد او بې رحمۍ کي غرق وو چي نږدې وه خپله کورنۍ تباه کړي.

موسى عليه السلام درېيم ځل پدې اعتراض وکړ چي ولي له هغه بخيل قوم سره د کاره دېوال په جوړولو او له غورځيدا مخنيوی کي مرسته کوي، له داسي قوم سره ولي مرسته کوي چي دومره بخيل او بې احساسه دئ چي اړ او مجبور انسان ته يوه مړۍ ډوډۍ هم نه ورکوي او ولي ئې دې خلکو ته مفت او مجاني کار وکړ؟

موسی علیه السلام د خپل ملگري پدې عمل انتقاد وکړ، ځکه هغه پدې نه وو خبر چې تردې دېوال لاندې د هغو دوو یتیمانو خزانه ده چې له مؤمنو والدينو په ميراث ورته پاتې ده، د موسی علیه السلام ملگري په خپل دې مفت او بې اجورې کار سره هغو یتیمانو ته غټ خدمت وکړ او په عين وخت کې ئې موسی علیه السلام ته دا لارښوونه وکړه چې انسان ته نه بنایي تل بالمثله معامله وکړي، مناسبه نده چې د ټولني د اکثریت بدکړه او ناسمه معامله تا له کمزوري اقلیت سره له نېکي کولو منع کړي. که لږ غور وکړو نو دا خبره راته جوته کېږي چې د هغو یتیمانو پلار خضر علیه السلام یو امین او صالح کس گڼلی، ورته ویلي ئې وو چې د زامنو لپاره مي تر دېوال لاندې سکې ښخوم، کله چې ستر شي نو ترې خبر ئې کړه، ده ورسره ژمنه کړې، د همدې ژمني په وجه دې کلي ته راغلی چې د دېوال حالت وگوري، هغه ئې د ړنگېدو په حال کې موندلی نو ځکه ئې رغولی. هیڅ عقلمن انسان دا خبره نشي منلی چې د یتیمانو پلار دي په داسې حال کې د دوی لپاره تر دېوال لاندې سکې ښخي کړې وي چې هیڅوک ئې نه وو پرې خبر کړی، له داسې نامعقول کار نه به د ده زامنو ته څه گټه رسېده؟ زامن به ئې څنگه خبرېدل چې پلار ئې دلته د دوی لپاره سکې ښخي کړې دي؟ طبیعي او معقوله خبره دا ده چې د دوی پلار خضر علیه السلام ته دا خبره کړې وه.

پدې قصې کې هیڅ داسې دلیل نشته چې د موسی علیه السلام ملگري ته علم غیب ترې ثابت شي، قرآن ندي ویلي چې دی په غیب پوهېدو، نه پوهېږو څوک چې هڅه کوي د دې قصې له کومې برخې خضر علیه السلام ته علم غیب ثابت څنگه دا جسارت کوي؟! د قصې له کومې برخې او د اړوند آیتونو له کوم لفظ نه ئې دا انتباه اخیستي ده؟! د ظالم او غاصب پاچا په اړه د ده علم، د هغه ځوان له نېک عمله مور

او پلار او د ده له كفر او طغيان نه د ده خبرتيا او تر نريدونكي دېوال لاندي د هغو يتيمانو خزانه چي صالح مور پلار ئې له لاسه وركړي وو، دا معلومات ولي په علم غيب حمل شي؟ دا ولي د هغه د پراخو معلوماتو او د سيمي له حالت نه د ده د خبرتيا نښه ونه گڼو؟

صحيح نه ده چي د ظالم واكمن په اړه علم، د صالح پلار د طاغي او عاصي زوی په اړه علم او تر دېوال لاندي د يتيمانو د خزانې په اړه علم داسي توجيه او تعبير كړو چي له قرآن سره تعارض ولري او په غيب د انسان د پوهېدا غلطه خبره ترې راووخې، دا آيتونه بايد د قرآن د نورو آيتونو په رڼا كي تفسير كړو، خضر عليه السلام په دې خبرو پوهېدو؛ دا ځكه چي دى په همدې سيمي كي اوسېدو، موسى عليه السلام ترې خبر نه وو ځكه چي هغه له بلي سيمي هلته تللى وو.

په دې قصې كي دوه شخصيتونه انځور شوي: يو ئې اولوالعزمه پيغمبر موسى عليه السلام او بل ئې د خداى يو نېك بنده، موسى عليه السلام د هغه ليدو ته ورغلى، د ده د سيمي له حالته معلومات نه لري، هغه په خپلي سيمي كي بلد دئ، ښه او بد پېژني، موسى عليه السلام د ملگرتيا او سفر په دوران كي له خپل ملگري درې داسي كارونه گوري چي د علم غيب نه درلودو په وجه نه پوهېږي چي ولي ئې دا كارونه وكړل، له هغه وروسته پرې پوه شو چي ملگري ئې تفصيلات ورته بيان كړل، دا قصه په ډېر وضاحت سره دا حقيقت زموږ مخي ته ږدي چي پيغمبران عليهم السلام په غيب نه پوهېږي، عجيبه دا ده چي د كږو زړونو خاوندان له دغي قصې معكوسه نتيجه اخلي او د موسى عليه السلام ملگري ته علم غيب ثابتوي!!

د كږو او خيرنو زړونو خاوندانو او په خرافاتو كي تر ستوني غرق ډلو د دغي قصې له څو برخو خپل عقايد په دې توگه اخیستي دي او وايي:

• موسی علیه السلام پیغمبر وو او خضر یو ولي، پیغمبر ته شریعت ورکړی شوی او ولي ته طریقت، د شریعت علم پر ظواهر و ولاړ دی او د طریقت علم پر باطن، ولي ته د باطن علم ورکړی شوی او پیغمبر ته د ظاهر علم!!

• خضر په غیب پوهېدو، د غاصب پاچا، وژل شوي ماشوم او دېوال لاندې خزانې په اړه د ده علم د علم غیب بېلگي دي!!

• د طریقت لاروي د شریعت په احکامو ملزم نه وي، کولی شي د شریعت خلاف عمل وکړي!! د ماشوم وژل د شریعت له مخې حرام دی خو خضر همدا کار وکړ. پر اولیاء الله به دا اعتراض نه کوي چې ولي ئې د شریعت خلاف عمل وکړ.

راشئ وگورو چې دا خبرې خومره وزن لري او خومره د حقیقت مطابق یا خلاف دي؟ آیا له دې قصې دا مطالب رايستل او د خپلو عقایدو بنسټ ئې گرځول صحیح دي که نه؟

که څوک له شفاف ذهن سره، پرته له دې چې کوم خاص مخکنی فکر ورسره وي، د موسی علیه السلام او خضر علیه السلام د قصې اړوند آیتونو باندې غور وکړي نو په بشپړ یقین او ډاډ سره ویلی شي چې په دغو آیتونو کې هیڅ داسې څه صراحتاً او اشارتاً نه تر سترگو کېږي چې د دغې بې لارې ډلې د انګېرنو او غلطو تصوراتو لپاره کوم مستمسک ترې جوړ شي. یوازې هغه به دا غلطه انتباه ترې اخلي چې په غرض او مرض مبتلا وي او د دې پروا نه لري چې د الله تعالی په کلام کې تحریف وکړي. که تاسو د دغې ډلې افکارو او دلایلو ته خیر شی نو به گورئ چې د قرآن په کوم آیت یا د کوم آیت په کوم لفظ د استناد پر حای پر داسې کمزورو روایاتو استناد کوي چې هم له قرآن سره په څرګنده توګه تعارض او هم په خپلو منځونو کې!! راشئ هغه روایات هم وڅېړو چې د دې قصې په اړه ئې د روایاتو په کتابونو کې

مومو. يو روايت دا دئ:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ تَمَارَى هُوَ وَالْحَرُّ بْنُ قَيْسِ بْنِ حِصْنِ الْفَزَارِيِّ فِي صَاحِبِ مُوسَى قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ هُوَ خَضِرٌ. فَمَرَّ بِهِمَا أَبِي بْنُ كَعْبٍ، فَدَعَاهُ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ إِنِّي تَمَارَيْتُ أَنَا وَصَاحِبِي هَذَا فِي صَاحِبِ مُوسَى الَّذِي سَأَلَ مُوسَى السَّبِيلَ إِلَى لُقْيِهِ، هَلْ سَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَذْكُرُ شَأْنَهُ قَالَ نَعَمْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ " بَيْنَمَا مُوسَى فِي مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ هَلْ تَعْلَمُ أَحَدًا أَعْلَمَ مِنْكَ قَالَ مُوسَى لَا. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى بَلَى، عَبْدُنَا خَضِرٌ، فَسَأَلَ مُوسَى السَّبِيلَ إِلَيْهِ، فَجَعَلَ اللَّهُ لَهُ الْحُوتَ آيَةً، وَقِيلَ لَهُ إِذَا فَقَدْتَ الْحُوتَ فَارْجِعْ، فَإِنَّكَ سَتَلْقَاهُ، وَكَانَ يَتَّبِعُ أَثَرَ الْحُوتِ فِي الْبَحْرِ، فَقَالَ لِمُوسَى فَتَاهُ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ، وَمَا أُنْسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أذْكَرَهُ. قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي، فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا، فَوَجَدَا خَضِرًا. فَكَانَ مِنْ شَأْنِهِمَا الَّذِي قَصَّ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - فِي كِتَابِهِ " . بخاري: ٧٤

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه روايت دئ چي وايي: د ده او حر بن قيس تر منخ د موسى عليه السلام د ملگري په اړه مناقشه رامنځته شوه، ابن عباس وويل چي دا خضر وو، ابي بن كعب د دوى دواړو خوا ته تېر شو، نو ابن عباس ورغبر كړ او وئې ويل: زما او دغه ملگري تر منخ د موسى عليه السلام د هغه ملگري په اړه مناقشه راغله چي موسى له هغه سره د ملاقات د لاري موندو پوښتنه كړې وه، آيا له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دي د ده په اړه څه اورېدلي؟ وئې ويل: هو؛ له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه مي واورېدل چي ويل ئې: كله چي موسى عليه السلام د بني اسرائيلو په يوې غونډي كي وو يو سړى ورته راغى او وئې ويل: آيا داسي څوك پېژنې چي تر تا زيات پوه وي؟ موسى عليه السلام وويل: نه، نو الله تعالى موسى عليه السلام ته

وحي وکړه چي ولي نه، زمور بنده خضر (عليه السلام)، نو موسى له هغه سره د ملاقات د لاري په اړه پوښتنه وکړه، نو الله تعالی کب ورته د نښي په توگه وټاکو او ورته وويل شو: کله چي دي کب ورک کړ نو راوگرځه او هملته به ئې وگورې، او هغه به په نهر کي د روان کب تر شا (په استقامت) تلو، نو موسى ته خپل ځوانکي وويل: آيا پام دي وو چي کله مو هغه لوی کمر ته پنا يووړه نو ما کب هېر کړ، فقط شيطان رانه هېر کړ چي يادونه ئې وکړم، موسى عليه السلام وويل: دا همغه څه دئ چي لتولو مو، نو پر خپلو پلونو بېرته راستانه شول، نو خضر ئې وموند، او بيا د دوی دواړو خبره همغسي ده چي الله تعالی ئې قصه په خپل کتاب کي راوړې.

دا روايت څو خبري زمور مخي ته رډي: دا عالم او پوه شخص خضر عليه السلام وو. موسى عليه السلام ته ويل شوي وو چي په ژوندي ماهي پسي روان شي، په هر ځای کي چي ترې ورک شو هملته به خضر ومومي. موسى عليه السلام د سفر ملگری په دې گمارلی وو چي په سيند کي روان کب به تر نظر لاندي نيسي، کله چي ترې ورک شي نو ده ته به خبر ورکوي، دوی د سفر په دوران کي د تودوخي په وجه د کوم کمر سيوري ته پنا وړې، په همدې وخت کي کب خپله لار بدله کړې او د هغه ځوانکي له سترگو غايب شوی، کله چي بيا خوځېدلي، له څه مزل وروسته موسى عليه السلام له هغه نه غرمنی خوراک غوښتی، په همدې وخت کي هغه ته د کب د غايبېدو خبره ورپه ياد شوې او موسى عليه السلام ته ئې يادونه کړې، موسى عليه السلام ورته ويلي چي مور د همدې ځای په لته کي وو، بېرته راستانه شوي او خضر عليه السلام ئې هملته موندلی.

دا روايت په بخاري کي دولس ځلي نور په دغو شمېرو راغلي: ۷۸، ۱۲۲،

٧٤٧٨، ٦٦٧٢، ٤٧٢٧، ٤٧٢٦، ٤٧٢٥، ٣٤٠١، ٣٤٠٠، ٣٢٧٨، ٢٧٢٨، ٢٢٦٧
 له دې نه درې ځلي نور د پورتنې روايت په څېر دئ، له عادي توپيرونو سره او په
 دې شمېرو: ٧٨، ٣٤٠٠، ٧٤٧٨، او پنځه ځلي په دغو شمېرو ١٢٢، ٣٤٠١،
 ٤٧٢٥، ٤٧٢٦، ٤٧٢٧ کي داسي راغلي چي له پورتنې سره ژور تعارض لري، او په
 کي راغلي چي موسی عليه السلام ته ويل شوي وو چي وريت شوی کب په ټوکړی
 کي ورسره واخلي، په دغو پنځو کي هم ژور توپيرونه تر سترگو کېږي، دا په داسي
 حال کي چي د ټولو ديارلسو روايتونو راوي يو دئ! امام بخاري رحمه الله نه دي ويلي
 چي کوم روايت ټي تر نورو غوره، دقيق او صحيح دئ، هغه له بېلو بېلو راويانو چي
 څه اورېدلي په امانت سره ټي رانقل کړي، له دغو متعارضو رواياتو به يو غوره کوو،
 يا هغه چي وايي موسی عليه السلام ته په سيند کي روان کب د نښي په توگه ټاکل
 شوی وو يا هغه چي وريت شوی کب نښه گڼي، د اسنادو له مخي دا پرېکړه نشي
 کېدی، ځکه که دا کار ممکن وي نو امام بخاري رحمه الله به هرومرو ويلي وو چي
 کوم ټي ضعيف دئ او کوم ټي صحيح. مجبور يو د قرآن په رڼا کي او د درايت له
 مخي ارجح روايت تشخيص کړو، راشئ د وريت شوي کب اړوند روايت ته ځير شو،
 روايت داسي دئ:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ قَالَ قُلْتُ لَابْنِ عَبَّاسٍ إِنَّ نَوْفًا الْبُكَالِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى لَيْسَ بِمُوسَى
 بَنِي إِسْرَائِيلَ، إِنَّمَا هُوَ مُوسَى آخَرٌ. فَقَالَ كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبِي بَنُ كَعْبٍ عَنْ
 النَّبِيِّ ﷺ قَالَ " قَامَ مُوسَى النَّبِيُّ خَطِيْبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَسُئِلَ أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ فَقَالَ
 أَنَا أَعْلَمُ. فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ، إِذْ لَمْ يَرِدْ الْعِلْمَ إِلَيْهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي
 بِمَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ. قَالَ يَا رَبِّ وَكَيْفَ بِهِ فَقِيلَ لَهُ احْمِلْ حُوتًا فِي مِثْلٍ
 فَإِذَا فَقَدْتَهُ فَهُوَ ثَمٌّ، فَانْطَلِقْ وَانْطَلِقْ بِفَتَاهِ يَوْشَعَ بْنِ نُونٍ، وَحَمَلًا حُوتًا فِي مِثْلٍ، حَتَّى

كَانَا عِنْدَ الصَّخْرَةِ وَضَعَا رُءُوسَهُمَا وَنَامَا فَاَنْسَلَ الْحُوتُ مِنَ الْمَكْتَلِ فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي
 الْبَحْرِ سَرَبًا، وَكَانَ لِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجَبًا، فَاَنْطَلَقَا بَقِيَّةَ لَيْلَتِهِمَا وَيَوْمَهُمَا فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ
 مُوسَى لِفَتَاهُ أَتَنَا غَدَاءَنَا، لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا، وَلَمْ يَجِدْ مُوسَى مَسًّا مِنْ
 النَّصَبِ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَهُ بِهِ. فَقَالَ لَهُ فَتَاهُ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي
 نَسِيتُ الْحُوتَ، قَالَ مُوسَى ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي، فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا، فَلَمَّا أَتَيْهَا
 إِلَى الصَّخْرَةِ إِذَا رَجُلٌ مُسَجِّى بَثُوبٍ - أَوْ قَالَ تَسَجَّى بَثُوبِهِ - فَسَلَّمَ مُوسَى. فَقَالَ
 الْخَضِرُّ وَأَنْتَى بَارُضُكَ السَّلَامُ فَقَالَ أَنَا مُوسَى. فَقَالَ مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ قَالَ نَعَمْ. قَالَ
 هَلْ أَتَيْتَكَ عَلَى أَنْ تَعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رَشْدًا قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا، يَا
 مُوسَى إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلَّمْنِيهِ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ، وَأَنْتَ عَلَى عِلْمٍ عَلَّمَكُهُ لَا
 أَعْلَمُهُ. قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا، وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا، فَاَنْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَى
 سَاحِلِ الْبَحْرِ لَيْسَ لَهُمَا سَفِينَةٌ، فَمَرَّتْ بِهِمَا سَفِينَةٌ، فَكَلَّمُوهُمْ أَنْ يَحْمِلُوهُمَا، فَعَرَفَ
 الْخَضِرُّ، فَحَمَلُوهُمَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَجَاءَ عُصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ، فَنَقَرَهُ أَوْ
 نَقَرْتَيْنِ فِي الْبَحْرِ. فَقَالَ الْخَضِرُّ يَا مُوسَى، مَا نَقَصَ عِلْمِي وَعَلَّمَكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا
 كَنْقَرَةَ هَذَا الْعُصْفُورِ فِي الْبَحْرِ. فَعَمَدَ الْخَضِرُّ إِلَى لَوْحٍ مِنَ الْأَوْحِ السَّفِينَةِ فَنَزَعَهُ. فَقَالَ
 مُوسَى قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَحَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ
 إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا قَالَ لَا تَوَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ. فَكَانَتِ الْأُولَى مِنْ مُوسَى
 نَسِيَانًا. فَاَنْطَلَقَا إِذَا غَلَامٌ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُّ بِرَأْسِهِ مِنْ أَعْلَاهُ فَاقْتَلَعَ
 رَأْسَهُ بِيَدِهِ. فَقَالَ مُوسَى أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ
 مَعِيَ صَبْرًا - قَالَ ابْنُ عَبَّيْنَةَ وَهَذَا أَوْ كَدَ - فَاَنْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعَمَا أَهْلَهَا،
 فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهُمَا، فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَأَقَامَهُ. قَالَ الْخَضِرُّ بِيَدِهِ فَأَقَامَهُ.

فَقَالَ لَهُ مُوسَى لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ". قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى، لَوَدِدْنَا لَوْ صَبَرَ حَتَّى يَقْصَّ عَلَيْنَا مِنْ أَمْرِهِمَا". بخاري:

۱۲۲

د دې روایت په اړه ډېرې داسې پوښتنې راوړلېږي چې ځواب ئې نشي ويل کېدی، پوښتنې دا دي:

• د روایت په سر کې راغلي چې عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وويل: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ: د خدای دې دښمن دروغ ويلي! د عبدالله بن عباس غوندي له شخصیت نه لري خبره ده چې د يوه کس د ادعاء له مخي د بل چا په اړه داسي وينا وکړي. شريعت داسي قضاوت جائز نه گڼي چې د يوې لانجې د دواړو خواوو د ويناوو له اورېدو مخکي وي.

• دا روایت وايي چې موسی عليه السلام د بعثت نه وروسته دا سفر کړی، حال دا چې له بعثت نه وروسته هغه د ټول عالم لپاره لارښود وو، تر ده بل پوه او عالم کس په نړۍ کې نه وو، ولي به الله تعالی د دې خبري په کولو تر عتاب لاندې نيولو چې د يو چا په ځواب کې ئې ويلي وو: تر ما بل پوه کس نشته؟! پيغمبر عليه السلام په وار وار صحابه وو ته ويلي چې تر تاسو ټولو ښه پوه يم، او صحابه وو هم ويلي چې الله او د هغه رسول تر ټولو زيات پوه دي.

• قرآن وايي چې موسی عليه السلام د بعثت نه وروسته يوازي څلوېښت ورځې له خپل قوم نه لري شوی چې د ده په غياب کې سامري وغولول، که دا سفر له بعثت نه وروسته وی نو حتماً به ئې قرآن وضاحت کړی وو.

• د قرآن له وينا معلومېږي چې دا سفر هغه مهال شوی چې موسی عليه السلام لا مدين ته هجرت نه وو کړی او د فرعون په کور کې اوسېدو، ځکه قرآن وايي چې په همدغي مودې کې الله تعالی هغه ته علم او حکمت ورپه برخه کړ، د علم تر لاسه

کولو یوه مرجع ئې همدا له خضر علیه السلام سره خو ورځنی سفر وو، په همدې سفر کي هغه له خضر علیه السلام نه څو خبري زده کړې، د یوه ظالم پاچا له شر نه د بې وزلو جاله والو ژغورل، د یوه کافر، مفسد او بې رحمه زلمي وژل او با ایمانه مور پلار ئې د ده له شر نه ژغورل، له هغو یتیمانو سره مرسته چي پلار ئې تر دېوال لاندي خزانه ورته بنځه کړې وه، او موسی علیه السلام دغو دريو کارونو ته ورته کارونه وکړل: د یوه ظالم قبطي په وړاندي د یوه مظلوم بني اسرائيلي داسي مرسته چي ظالم قبطي ته ئې کلکه څپېره ورکړه او په همدې سره هغه ومړ، د مدین د کوهي په غاړه ئې د دوو مېرمنو مرسته وکړه او په داسي حال کي ئې په یوازي تن له کوهي اوبه راوايستې او د دوی رمه ئې څړوبه کړه چي د اوږده سفر له امله سخت ستړی او ستومانه وو، د بني اسرائیلو د ژغورني لپاره مصر ته ولاړ او د فرعون مقابله ئې پیل کړه، د خضر علیه السلام له هغو دريو کارونو سره د موسی علیه السلام د دغو دريو کارونو شباهت په ډېر وضاحت سره ښيي چي دا سفر له بعثت نه مخکي ترسره شوی. له بعثت نه وروسته هغه د سینا په صحرا کي وو، هلته نه سیندونه وو او نه مجمع البحرين، که احياناً څوک دا دوه بحرونه گڼي او وايي چي له مجمع البحرين نه مراد د خلیج عقبه او خلیج سویس یا د بحر الروم او بحر القلزم یوځای کېدا ده نو دا ځایونه هیڅ ښيي ته ضرورت نه لري او له موسی علیه السلام نه ئې دومره اوږد سفر هم نه غوښتو چي ووايي: یا به مجمع البحرين ته رسېږم یا به کلونه کلونه (حقبا) مزل کوم. په دې کي هیڅ شک نشته چي معقوله او ارجح رأیه دا ده چي له مجمع البحرين نه د نیل د دوو څانگو؛ نیل الابيض او نیل الازرق د یوځای کېدا محل مراد دی.

- که وریټ شوی او پوخ ماهي د دوی لپاره ښه وو نو موسی علیه السلام به

څنگه خپل خادم ته ويل چې هغه د خوراک لپاره راوړه!! په دې صورت کې خو به

ئې تل له ځان سره ساتو او له خوړلو به ئې ډډه کوله.

• نه قرآن ويلي چې د موسى عليه السلام د سفر ملگري يُوْشَعَ بِنِ نُونٍ وو او نه نورو رواياتو دا خبره کړې او نه دا ضروري ده چې نوم ئې په گوته شي، که ضروري وي قرآن به حتماً د ده نوم اخيستی وو! يوشع بن نون د سينا په سفر کې د موسى عليه السلام ملگري شوی نه په مصر کې د هغه بل سفر په دوران کې.

• دا روايت وايي چې وريت شوی کب ژوندي شو او سيند ته ئې ټوپ کړل او دا موسى عليه السلام او ملگري ته ئې د حيرانتيا سبب شو، حال دا چې قرآن وايي چې په سيند کې د کب ورکېدا يوازي د موسى عليه السلام ملگري ليدلي او موسى عليه السلام دا صحنه نه وه ليدلې نو ځکه ئې له خپل ملگري نه د دغې خبرې په اورېدو سره وويل: مور د همدې ځای په لټه کې وو چې کب به په خپله مخه درومي او له مور نه به غايب کېږي. د روايت الفاظ دا دي: فَانْسَلَ الْحَوْتَ مِنَ الْمِكْتَلِ فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا، وَكَانَ لِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجَبًا او دا د قرآن له وينا سره په بشپړه توگه تعارض لري، ځکه قرآن د موسى عليه السلام د ملگري له خولې وايي: ... وَ مَا اَنْسَانِيَهُ اِلا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهُ وَ اتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا.

• همداراز دا روايت وايي چې موسى عليه السلام او ملگري ئې د کمر خوا ته سرونه کېښودل او ویده شول، که داسې وو نو د کب ژوندي کېدا او سيند ته لوېدا ئې څنگه وليده؟! دا پوښتنه ډېره پر ځای پوښتنه ده، ځکه قرآن د ډبري خوا ته د ویده کېدو خبره نه کوي بلکې د پناه وړلو خبره کوي او ښيي چې د تودوخې له امله ئې د کمر سيوري ته پناه وړې او څو شېبې ئې هلته دمه کړې ده، خو دا روايت وايي چې هلته دواړه ویده شوي!!

• دا روایت وايي چي خضر عليه السلام د موسى د سلام په اورېدو سره حيران شو او وئې پوښتل چي ستا په سيمي کي سلام له کومه شو، هغه ورته وويل: زه موسى يم، پوښتنه ئې ترې وکړه چي د بني اسرائيلو موسى؟ وئې ويل: هو؛ د دې معنی دا ده چي هغه په غيب نه پوهېدو او موسى ئې ونه پېژندو، خو د دې روایت له ځينو الفاظو داسي معلومېږي چي گواکي هغه په غيب پوهېدو، حال دا چي قرآن وايي له الله تعالی پرته هيڅوک په غيب نه پوهېږي. پوښتنه دا ده چي خضر عليه السلام څنگه د موسى عليه السلام په څېر يوه پيغمبر ته وايي: ما ته داسي علم راکړی شوی چي تا ته نه دی درکړی شوی يا په بل روایت له تا سره نه ښايي، او تا ته داسي علم درکړی شوی چي ما ته نه دی راکړی شوی او په بل روایت کي له ما سره نه ښايي؟! کوم علم ده ته ورکړی شوی وو؟ علم غيب خو نشي کېدی!! ځکه چي هغه د ملاقات پر مهال موسى عليه السلام ونه پېژندو، پوښتنه ئې ترې وکړه چي څوک يې؟ چي ورته وئې ويل موسى، نو پوښتنه ئې وکړه چي د بني اسرائيلو موسى؟! له دې نه خو معلومېږي چي هغه په غيب نه پوهېدو، نو ده کوم علم درلودو چي موسى عليه السلام له بعثت نه وروسته نه درلودو؟ څوک چي دا روایت صحيح گڼي څنگه خضر عليه السلام ته علم غيب هم منسوبوي؟! له دې روايته خو معلومېږي چي په هغو دريو مواردو کي هم د ده علم؛ خاص علم او په غيب پوهېدا نشو گڼلی. دې ته مو بايد پام وي چي د قرآن له وينا په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي خضر عليه السلام هغه مفسد ځوانکی د ده د مور او پلار په مشوره وژلی،

• همداراز د قرآن له وينا معلومېږي چي خضر عليه السلام د هغه يتيمانو دېوال د هغي ژمني له مخه رغولی چي د دوی له پلار سره ئې کړې وه، دا ځکه چي هيڅوک د اولاد لپاره په داسي حال کي خزانه نه ښخوي چي هيڅوک پرې خبر نه

کړي، له داسي کار نه به د ده اولاد ته څه گټه ورسېږي!! کېدی شي دېوال ړنگ شي او خزانه د بل چا په لاس کې پرېوزي.

• په دې روایت کې د خضر علیه السلام په لاس د کافر او مفسد ځوانکي د وژل کېدو په اړه دا الفاظ راغلي چې منل ئې گران دي: **فَأَخَذَ الْخَضِرُ بِرَأْسِهِ مِنْ أَعْلَاهُ فَاقْتَلَعَ رَأْسَهُ بِيَدِهِ**: نو خضر د سر له لورې نه ونيو او په خپل لاس سره ئې سر ترې وایست!!

ځیني خلک د خضر علیه السلام دا وینا چې وئې ویل: (و ما فعلته عن امري: ما (د خپل زړه) په حکم دا کار نه دی کړی) داسي تعبیروي چې گواکي ده ته د الله تعالی له لورې په مشخصه توگه د دغه ځوانکي د وژلو امر شوی وو، خو په آیتونو کې په لږ دقت سره پوهېدی شو چې دا غلط تعبیر دی، د دې وینا معنی دا ده: ما دا کار د خپل نفسي غوښتنو په حکم نه دی کړی، کوم ذاتي غرض می په کې نه وو، د الله دین د داسي څه کولو اجازه راکړې، په الهي دین کې د هغه چا وژل مانع نه لري چې صالح ټولنه په کفر او طغیان گواښي، یوازي دغسي تعبیر موسی علیه السلام ته یو مهم درس گڼل کېدی شي، نه دا چې گواکي د الله تعالی له لورې خضر علیه السلام ته په مشخصه توگه د دغه ځوانکي د وژلو حکم شوی وو!!

دغو خبرو ته په پام سره په یقیني توگه ویلی شو چې دا روایت ډېر اشکالات لري او قطعاً د منلو وړ نه دی، هغه بل له هره پلوه ارجح او غوره دی او د قرآن له وینا سره اړخ لگوي.

د دې قصې په اړه مزید تفصیلات د القصص او الکهف د سورو په تفسیر (د قرآن پلوشې) کې ولولئ.

څوک چې د الکهف د سورې د ۶۵ آیت له دې فقرې **© B n k t e r** د

لدني علم اصطلاح راباسي او هغه د داسي علم په توگه معرفي كوي چې له تعليم او تدريس پرته ترلاسه كېږي او مرشد ئې په يوه نظر مرید ته القاء كوي، هغه ته وايو:

لومړی باید د دغه آیت په معنی ځان پوه كړو، او وگورو چې الله تعالی هغه عالم بنده ته كوم علم ورکړی وو، هغه علم چې ته ئې ادعاء كوي كه بل علم؟! قرآن په خپله د دې پوښتني ځواب مور ته راکوي او د هغو دريو پېښو په ترڅ كې ئې مور ته رابښي چې له موسی علیه السلام سره د سفر په دوران كې رامنځته شوې. قرآن مور ته وایي چې موسی علیه السلام له خپل استاد نه جهادي درسونه زده كړي نه (لدني علم).

د قرآن له آیتونو نه خو دا حقیقت جوتېږي چې خضر علیه السلام یو مجاهد وو، د بې وزلو او مظلومانو ملگرتیا ئې كوله، موسی علیه السلام ته ئې د جهاد درس ورکړ، اوس ته مور ته ووايه چې تا د دغو څرگندو او واضحو آیتونو له کومي برخي او له كوم لفظ نه د (لدني علم) اصطلاح رايستلې؟! او غواړي له قرآن نه بې خبرو مريدانو ته ووايي چې كه ستاسو پير او مرشد نه قرآن لوستلی شي، نه د پيغمبر علیه السلام له احاديثو خبر دئ، نه په ليک پوهېږي او نه لوست کولی شي، د هغه په اړه شک مه كوه او لمن ئې کلکه ونيسه، دا خبري بايد ستا اخلاص کم نکړي، هغه ته د مخکني مرشد له لوري (لدني علم) ورکړی شوی او د دين په ټولو رموزو او پټو اسرارو د مرشد د يوې دعا له امله پوه شوی!! هغه په يوې مراقبې سره کولی شي د اسرارو دروازې پرانېزي او په پټو حقايقو پوه شي!!

ډېره عجيبه ده، د قرآن له داسي قصې او مضمون نه چې هر مخاطب ته د سري مبارزي درس ورکوي، غرضي او مرضي خلکو داسي افسانه جوړه کړې چې د

مخاطب ذهن تخديروي او له سره تر پايه غلط افكار القاء كوي، چېرې د خضر عليه السلام هغه درې جهادي كارونه او چېرې دې ته د لدني علم نوم وركول او دا ادعاء كول چي هغه په غيب پوهېدو او كارونه ئې غير عادي ول.

دوى دې ته هم متوجه نه دي چي د همدغي (و آئينه من لدنا علما) فقرې ته ورته الفاظ د قرآن په گڼ شمېر آيتونو كي راغلي، او په ترڅ كي ئې قرآن موږ ته لارښوونه كوي چي د انسان هر څه د الله تعالى پېرزوينه ده، ژوند ئې، استعدادونه ئې، رزق ئې، علم او معرفت ئې، قرآن دا ټول الله تعالى ته منسوبوي او د الله تعالى پېرزوينه ئې گڼي، په ټولو هغو آيتونو كي چي دا حقيقت په كي بيان شوى همدا د (لدن) لفظ راغلي؛ لكه دا آيتونه:

النمل: ٦

قوله تعالى: ﴿لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ سِرُّكُمْ وَلَا عَجْوَابُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

قوله تعالى: ﴿لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ سِرُّكُمْ وَلَا عَجْوَابُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

القصص: ٥٧

قوله تعالى: ﴿لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ سِرُّكُمْ وَلَا عَجْوَابُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

آل عمران: ٣٨

قوله تعالى: ﴿لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ سِرُّكُمْ وَلَا عَجْوَابُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

قوله تعالى: ﴿لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ سِرُّكُمْ وَلَا عَجْوَابُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾

النساء: ٧٥

چې د دغو آیتونو الفاظو ته لږ څیر شئ، او له هغه آیت سره ئې مقایسه کړئ چې

مریم: ۵

تاسو او ستاسو ملگرو د (لدني علم) اصطلاح ترې رايستلې، تاسو د خپل اسلوب مطابق باید له دغو آیتونو نه هم (لدني رزق)، (لدني ولي و نصير)، (لدني اولاد) (لدني قرآن) راوباسئ، خو هر عاقل انسان پوهېږي چې دا بې بنسټه او غلط اسلوب او کرکجن استنباط دئ.

موږ ته ووايه چې له (لدني علم) نه ستاسو مراد څه دئ؟ مراد مو (ذاتي علم) دئ، که د (الله تعالی له لوري ورکړی شوی علم)؟ که آنا او له تعلیم او لیک لوست نه پرته ترلاسه شوی علم؟ ذاتي علم خو له الله تعالی پرته هیڅوک نه لري، د انسان علم خو اکتسابي دئ، انسان د وحی، تعلیم، تدریس، لیک او لوست له لاري علم ترلاسه کوي، قرآن د پیغمبر علیه السلام په اړه فرمایي چې له بعثت نه مخکي لار ترې ورکه وه، سمه لار ئې نه پېژندله:

چې د دغو آیتونو الفاظو ته لږ څیر شئ، او له هغه آیت سره ئې مقایسه کړئ چې

مگر نه ئې وموندلې یو یتیم او د ټېکي ځای ئې درکړ؟ مگر نه ئې وموندلې یو لارورکی او لار ئې وښودله؟ او نیازمند ئې وموندلې، خو غنائې کړه په برخه. همدا راز فرمایي چې له بعثت نه مخکي نه په کتاب پوهېدو او نه د ایمان په حقیقت او معنی:

چې د دغو آیتونو الفاظو ته لږ څیر شئ، او له هغه آیت سره ئې مقایسه کړئ چې

چې د دغو آیتونو الفاظو ته لږ څیر شئ، او له هغه آیت سره ئې مقایسه کړئ چې

همداسي مو تا ته له خپل لوري د يوه خاص امر وحي وكړه، ته نه پوهېدې چې كتاب څه دى او نه د ايمان (په معنى او حقيقت) پوهېدې، خو موږ داسي نور وگرځاوو چې له خپلو بندگانو نه هغه څوك پرې هدايتوو چې غواړو ئې، او بې شكه چې ته د مستقيمي لاري خوا ته لارښوونه كوي.

قرآن موږ ته لارښوونه كوي چې د هر انسان علم په حقيقت كې د الله تعالى له لوري وركړى شوى علم دى، د پوهې او معرفت وسايل او استعدادونه هم الله تعالى وركړي او په يوه څه د پوهېدو مجال او شرايط هم الله تعالى ورته برابروي. قرآن په دې اړه فرمايي:

﴿لَقَدْ عَلَّمْنَاهُ الْاِسْمَ الْكَبِيْرَ (بِاِحْتِساْبِ اِلٰهِيٍّ عَظِيْمٍ)﴾ (Al-Jin: 32)

البقرة: ۲۵۵

په داسې حال كې چې دى په هر هغه څه پوهېږي چې د دوى مخې ته دي يا ئې شاته دي او دوى د ده له علم څخه يوازې په دومره څه احاطه كولى شي چې دى ئې وغواړي،

يعني دا الله تعالى دى چې هر چا ته علم او پوهه وركوي، سترگي، زړه، غوږونه، دماغ او اعصاب ئې د ده په اراده ورته كار كوي، لار ورته ښيي او د ښه او بد، مفيد او مضر په پېژندلو كې ئې مرسته كوي، په هر څه چې انسان علماً احاطه كوي او په كوم څه د پوهېدو توفيق ترلاسه كوي نو دا ټول د الله په خوښه او اذن او په همغه حد كې وي چې الله ئې وغواړي. د انسان پر مخ چې د معرفت هره دروازه پرانيستل كېږي او په هرې نوې خبرې چې د پوهېدو توفيق ترلاسه كوي، د ده هر

(کشف) او په هر سر او راز پوهېدل ئې په حقيقت کې د الله تعالی یوه پېرزوینه ده، دا دروازه د ده له لورې ورته پرانستل کېږي، په دغو حقایقو د پوهېدو توفیق دی ورکوي او د دغو اسرارو د کشف توان دی ورکوي، چې حقيقت همداسې دی نو ته ما ته ووايه چې ولي د خضر عليه السلام علم استثنايي علم گڼې او د (لدي علم) نوم ورکوي؟!!!

او د درېيم تعبير په صورت کې بايد پوه شې چې له عیسی او یحیی علیهما السلام نه پرته نه الله تعالی چا ته په وړوکتوب کې فوق العاده علم ورکړی او نه ئې په پیغمبري مبعوث کړی، عیسی عليه السلام ته په ماشومتوب کې یوازې څو خبري ښودل شوې، جامع علم ئې هغه مهال په برخه شو چې انجيل پرې نازل شو.

پیغمبرانو عليهم السلام ته چې د وحی له لاري کوم علم ورکړی شوی دا هم په تدريجي توگه او د کتاب او صحیفې په بڼه کې ورکړی شوی، نه دا چې په یو حل او په بشپړه توگه ټول علوم د هغوی زړه او دماغ ته القاء شوي، قرآن پر پیغمبر عليه السلام په تدريجي توگه نازل شوی، دا د ټولو فقاوو او علماوو متفقه قول او د قرآن د صریحو آیتونو مطابق نظر دی، یوازې غلات شيعه ورسره مخالفت لري، پیغمبر عليه السلام د هرې قضیې او پېښې په اړه د وحی نزول ته انتظار کړی، د وحی له راتلو مخکې نه پوهېدو چې څه حکم وکړي.

اوس موږ ته ووايئ چې تاسو د کوم منطق له مخې د (لدي) له لفظ نه (لدي علم) اخلي او ادعاء کوئ چې دا علم له تعلیم او تدریس، لیک او لوست نه پرته ترلاسه کېږي؟ آیا له دې حقیقته خبر نه یې چې دا د محرف بايبل غلطه او بې بنسټه ادعاء ده چې قرآن ئې په کلکه ردوي او د قرآن لومړی نازل شوی آیت د بايبل د دغې ادعاء خلاف وايي چې د انسان علم اکتسابي دی، د قرائت او لیک لوست له

لاري ترلاسه کېدی شي او الله تعالی د قلم له لاري انسان ته هغه څه ښيي چې نه پرې پوهېږي: قرآن فرمايي:

﴿لَا يُلْقِيهَا الرُّسُلُ مِنْ دُونِ إِذْنِ اللَّهِ لَا يَنْصَرِفُ عَلَيْهَا لَيْلٌ وَلَا نَوْمٌ وَمَنْ يَعْصِ أَمْرًا مِنْهَا يَكُ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾

العلق: ۱-۵

﴿لَا يُلْقِيهَا الرُّسُلُ مِنْ دُونِ إِذْنِ اللَّهِ لَا يَنْصَرِفُ عَلَيْهَا لَيْلٌ وَلَا نَوْمٌ وَمَنْ يَعْصِ أَمْرًا مِنْهَا يَكُ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾

ولوله په نوم د خپل رب، هغه چې پیدا ئې کړ. انسان ئې له ځورندو پیدا کړ. ولوله چې رب دې ډېر کریم دی. آ چې په قلم ئې پوهه ورکړه. انسان ته ئې ورزده کړل څه چې نه پرې پوهېدو.

په دې مبارکو آیتونو کې څو مطالب خاصه توجه غواړي:

- د الله تعالی له لوري وحی د اقرأ (ولوله) په امر پیل شوې او دا ښيي چې د اسلام له نظره د (لوست) مقام او منزلت څومره لوړ دی او څومره اهمیت لري، دا د الله تعالی لومړی امر دی، په دغه امر سره ئې د وحی لېږل پیل کړي.
- دا د الله تعالی د کرم او پېرزویني څرگنده نښه ښودل شوې چې انسان د یوه (ځورند توکي) له حالته هغه ځای ته رسوي چې (کامل انسان) ترې جوړ شي، لیک او لوست وربښيي، انسان یوازینی مخلوق دی چې کولی شي د (لوستلو) له لاري د بل په خبره پوه شي او د (لیکلو) له لاري خپل معلومات خوندي کړي او خپل پیغام نورو ته ورسوي او په دې سره د خپل سلف له قیمتي تجارو گټه واخلي، د معلوماتو د ضایع کېدو مخه ونیسي او راتلونکي نسل ته ئې انتقال کړي، له انسانه پرته دا وړتیا او امتیاز په هیڅ ذیروح کې نه گورو، الله تعالی په انسان کې دا استعداد او وړتیا ایښې ده چې له (قلم) نه د تعلیم او تعلم وسیله جوړه کړي، له دې اړخه ئې انسان ته پر ټولو نورو مخلوقاتو فضیلت ورکړی.

- په (قرائت)، (علم) او (قلم) سره هم انسان ته پر نورو مخلوقاتو فضیلت ورکړی شوی او هم په خپله د انسانانو تر منځ یوه ته پر بل فضیلت.
- (قلم) د زده کړې او پوهې ډېره اغېزمنه وسیله ده، په دې سره انسان د دې مجال تر لاسه کوي چې په ډېرو هغو حقایقو پوه شي چې له بلي لاري پرې پوهېدل ورته ممکن نه وو.
- په اصل کې انسان (بې علمه) دى، په تدریج سره زده کړه کوي او علم تر لاسه کوي. د انسان د پوهې او علم تفاوت د نورو ژوو له شعور او پوهې سره په دې کې دى چې نور ژوي ثابت او محدود علم لري، له مخکې د دوى په خټه او دماغ کې اینښودل شوى، په فطري او الهامي توگه ورته تفهیم شوې چې څنگه ژوند وکړي، کوم کوم کارونه وکړي، څه وخورې او د څه له خوراکه ډډه وکړي، څنگه مفید او مضر سره بېل کړي، خو انسان کولى شي چې تر هغه څه زیات هم زده کړي چې په فطري او الهامي توگه وربښودل شوي او په ضمیر کې ئې اینښودل شوي. دى کولى شي زده کړه وکړي، د خپلي پوهې سطحه لوړه کړي، اسرار کشف کړي او پټ حقایق ځان ته معلوم کړي، په (لوستلو)، (لیکلو) او له (قلم) نه په استفادې سره د خپلي حافظې ظرفیت لوړ او پراخ کړي او په هغه څه هم پوه شي چې نور پرې پوهېدلي او دى ترې غافل وو او له پېژندو ئې عاجز. که انسان ته له (قلم) نه د استفادې استعداد نه وى ورکړى شوى او په لیک او لوست نه پوهېدى نو د هر چا علم او پوهه به له ده سره پاتې کېده، نه به په دې توانېدو چې د نورو له پوهې او تجربو گټه واخلي او نه به ئې خپل تجارب او علم نورو ته انتقالولى شو.
- انسان یوازینی مخلوق دى چې کولى شي د (لوستلو) له لارې د بل په خبره پوه شي او د (لیکلو) له لارې خپل معلومات خوندي کړي او خپل پیغام نورو ته ورسوي

او په دې سره د خپل سلف له قيمتي تجارو گټه واخلي، د معلوماتو د ضايع كېدو مخه ونيسي او راتلونكي نسل ته ئې انتقال كړي، له انسانه پرته دا وړتيا او امتياز په هيڅ ذيروح كې نه گورو، الله تعالى په انسان كې دا استعداد او وړتيا ايښې ده چې له (قلم) نه د تعليم او تعلم وسيله جوړه كړي، له دې اړخه ئې انسان ته پر ټولو نورو مخلوقاتو فضيلت ور كړې.

سره له دې چې قرآن (قلم)، (ليک) او (لوست) ته دومره اهميت ور كړې او سره له دې چې پيغمبر عليه السلام ته د وحې په پيل كې لومړۍ لارښوونه د قرائت او قلم په هكله ده او ورته ويل شوي چې قلم د تعليم او تعلم ستره وسيله ده، خو متأسفانه دا منحرفه ډله دا ستر او څرگند حقيقت له پامه غورځوي او ادعاء كوي چې له قرائت، تعليم، تدريس، ليک او لوست پرته هم (علم) ترلاسه كېدې شي، نو د علم د زده كړې لپاره مدرسې ته مه ځه، د عالم مخي ته مه كښېنه، كتاب او قلم پرېږده، خانقاه ته ولاړ شه، د مرشد لمن ونيسه، د كوم قبر خوا ته دېره شه، (لډني علم) به دي په برخه شي، سترگي به دي پرانستل شي او په غيبي حقايقو به پوه شې!! دا همغه خبره ده چې محرف بايبل ئې كوي؛

تاسو د قرآن دا علمي، دقيقه او په حقيقت او واقعيت ولاړه وينا د بايبل او د بايبل تر اغېز لاندې د تلو متصوفينو له دغي بې بنسټې ادعا سره مقايسه كړئ چې وايي: انسان د معرفت د ونې مېوه وخوړه، سترگي ئې پرانستل شوې، د ځان او خپل ماحول په حال پوه شو.

د بايبل په درېيم فصل كې، د انسان سقوط تر عنوان لاندې په لومړيو ۱۹ جملو كې دا مطالب لولو:

(مار تر ټولو هغو حيواناتو ډېر زيرك وو چې خدای پيدا كړي وو، يوه ورځ مار د

ښځې خوا ته راغی او هغې ته ئې وویل: آیا رښتیا ده چې خدای تاسو د باغ د ټولو ونو د مېوو له خوړلو منع کړي یې؟ ښځې په ځواب کې ورته وویل: موږ ته اجازه راکړی شوې چې د ټولو ونو مېوه وخورو پرته د یوې ونې چې د باغ په منځ کې ده، خدای امر کړی چې د دې ونې مېوه ونه خوړو او حتی لاس ورنه وړو که نه نو مرو. مار ورته وویل: "مطمئن اوسه چې نه مری، بلکې خدای ښه پوهېږي چې کله تاسو دا مېوه وخورئ سترگې مو پرانستل کېږي، د خدای په څېر کېږئ او ښه له بده بېلولی شئ"، هغه ونه ښځې ته ښایسته وېرېښېده او له ځان سره ئې فکر وکړ چې "کېدی شي د دې ښایسته ونې مېوه خوندوره وي او پوهه مې په برخه کړي، نو د دې ونې مېوې ئې راوشکولې، وئې خوړلې او خپل خاوند ته ئې هم ورکړې او هغه هم خوړلې" په همدې سره د دوی دواړو سترگې پرانستلې شوې، په خپلې برېښتیا پوه شول، نو د انځر له پانو ئې د ځان پټولو جامه جوړه کړه، د همدې ورځې په مازدیگر کې، آدم علیه السلام او ښځې ئې د خدای غږ واورېدو چې په باغ کې گرځېدو، نو په ونو کې پټ شول، خدای آدم ته غږ کړ: ای آدمه! چیرې یې، ولې پټېږې؟ آدم ځواب ورکړ: ستا غږ مې په باغ کې واورېدو، وورېدم، دا ځکه چې لوڅ وم، نو ځکه پټ شوم، خدای وفرمایل: چا درته وویل چې لوڅ یې؟ آیا د هغې ونې مېوه دې خوړلې ده چې ترې منع کړی مې وې؟ آدم ځواب ورکړ: دغې ښځې چې زما ملگرې دې گرځولې، ما ته ئې دا مېوه راکړه او ما هم وخوره، دلته نو خدای له ښځې وپوښتل: دا څه کار وو چې تا وکړ؟ ښځې وویل: مار وغولولم!! نو خدای مار ته وویل: د دغه کار د کولو په سبب به د زمکې تر ټولو وحشي او اهلي حیواناتو زیات ملعون وې، تر څو چې ژوندی وې په خپلې سینې به خوځې، خاوري به خوړې، ستا او د ښځې او ستا د نسل او د ښځې د نسل تر منځ به تلپاتې دښمني اچوم، د ښځې نسل به ستا سر ځپي

او ته به د ده پندۍ چيچي، دغه وخت خدای بښي ته وفرمايل: ستا د زېږولو د وخت درد به درته زيات كړم، ته به په درد او كړاوو سره خپل اولاد زېږوي، د خپل مېړه مشتاقه به وي او هغه به پرتا برلاسي وي، بيا خدای آدم ته وفرمايل: له دې كبله چي د خپلي بښي خبره دې ومنله او د هغي وني مېوه دې وخوړله چي درته ويلي مي وو مېوه ئې مه خوره، زمكه به تر لعنت لاندې راشي او ته به په خپل ټول عمر كي په زحمت او كړاو سره خپل معاش ترې ترلاسه كوې، له زمكي به اغزي او خاشاك درته راټوكېږي او د بېديا بوټي به خوړي، د عمر تر پايه به د تندي په خولو سره ډوډۍ خوړي او په پای كي به همغې خاوري ته بېرته وگرځي چي ترې واخيستی شوې، دا حكه چي ته له خاورو جوړ شوی يې او خاورو ته به بېرته وگرځي، آدم خپله بښه حوی (يعني ژوندون) ونوموله، حكه چي دا بايد د ټولو ژونديو مور شي!!! په دې برخي كي دومره بېهوده او د خدا وړ خبري دي چي انسان ورته حيران شي، نه پوهېږو يهودان او مسيحيان څنگه دا خبري د الله تعالى له لوري او د يوه مقدس آسماني كتاب خبري گڼي!! لاندې خو خبرو ته ئې متوجه شئ:

• وايي مار تر ټولو حيواناتو زيات زيرك دئ، حال دا چي د مار زيركتيا تر ډېرو ډېرو حيواناتو لږ ده.

• وايي مار د بښي د غولولو لپاره باغ ته ورغی!! نه پوهېږو د مار ئې د بښي له غولولو سره څه؟ كوم عاقل انسان به دا خبره ومنې چي مار كولی شي بښه وغلوي!!

• وايي: مار بښي ته وويل: خدای تاسو ته حقيقت نه دئ ويلى، دا سمه نه ده چي د دې مېوې په خوړلو سره تاسو مړئ، حقيقت دا دئ چي د دې مېوې په خوړلو سره تاسو په بڼه او بد پوهېږئ، خدای په دې خاطر نه غواړي چي تاسو دا مېوه وخوړئ

چي په دې سره تاسو د خدای په څېر معرفت ترلاسه کوئ او په ښه او بد پوهېږئ او د ده رقيب درنه جوړېږي، هغه نه غواړي چي رقيب ولري!! د همدې لپاره ئې تاسو د دغي مېوې له خوړلو منع کړي يئ!! بايبل وايي چي د مار خبره سمه وخته او د خدای خبره ناسمه او د حقيقت خلاف، دوی دواړو دا مېوه وخوړه، مړه نه شول، برعکس په ښه او بد پوه شول!!

قرآن دا موضوع د يوې ډېرې ژورې علمي موضوع په توگه څېړلې او يوه ستر علمي حقيقت ته ئې اشاره کړې او هغه دا چي د عالم په ټولو ژوو کي يوازي انسان داسي پيدا شوی چي مجبور دی د مفيد او مضر خوراک په هکله له بله معلومات ترلاسه کړي، نور ژوي داسي پيدا شوي چي د پيدايښت له لومړيو شېبو په دې پوهېږي چي کوم څه و خوړي او کوم څه نه، په دماغ کي ئې د مضر او گټور بوټي او دانې د تشخيص استعداد اينسودل شوی، د دغه استعداد په مرسته د پيدايښت له لومړي ورځې سم او ناسم خوراک معلومولی شي، د آهو بچي، وری، سپرلی، وزگوری، سخوندر، جونگی او ټول نور ژوي او بچيان ئې هغه بوټي نه په خوله کوي چي ورته مضر وي، خو د انسان بچي ډېره، خاوره، سکروټه او هر څه په خوله کوي، تر اوږدې مودې ئې بايد مور سمبال کړي او د تاواني شيانو له خوړلو ئې وساتي، قرآن په جنت کي د آدم عليه السلام د ځای په ځای کېدو او د ممنوعه شجرې په يادولو سره دغي اساسي او مهمي خبري ته اشاره کړې، خو د بايبل ليکوال له دې نه يوه خندونکې بې بنسټه قصه جوړه کړې!!

دا ډېره ډېره مسخره خبره ده چي د دغي مېوې له خوړلو مخکي دوی خپل برېښتوب نه احساساوو او له خوړلو وروسته پوه شول چي برېښ دي!! او دا ځکه چي مخکي بې معرفته ول او د معرفت د مېوې له خوړلو وروسته ئې سترگي پرانستلې

شوې او خپل لوڅوالی ئې احساس کړ!! حقیقت د دې خبرې کاملاً عکس او دا دئ چې: الله تعالی د زمکې په سر هر ژوي ته داسې لباس ورکړی چې هم ښایسته دئ، هم ئې په ځان برابر دئ، نه گنډل غواړي او نه اوبدل، نه زړېږي او نه شېږېږي، هم ئې په ژمي کې له یخنی ساتي او هم په دوبي کې له تودوخې. د ځینو لباس خو دومره ښایسته دی چې که د نړۍ ټول انسانان راغونډ شي نو نه په دې ظرافت، لطافت، ښایست او رنگ کې داسې لباس اوبدلې شي او نه ئې گنډلی. په ټولو ژوو کې یوازي انسان هغه مخلوق دی چې برېنډ دئ، د نورو په څېر جامه نه لري، دې ته اړ دی چې ځان ته به جامه جوړوي، د ژمي لپاره بېله او د دوبي لپاره بېله، د قرآن له وینا معلومېږي چې انسان په سر کې داسې نه وو، وروسته برېنډ شوی، له لوڅېدو مخکې ئې داسې جامه وه چې هیڅکله به نه برېنډ کېدو، تل ئې دی پټ ساتو، نه د جامو اوبدلو ته اړ وو او نه گنډلو ته، له دې جامو نه د یوې اشتباه په نتیجه کې محروم شو، د ممنوعه شجرې مېوه ئې وخوړه او په دې سره هغه جامه ترې وایستی شوه او برېنډ شو، لومړی ئې د ونو له پانو ځان ته جامه جوړه کړه او وروسته ئې نورې جامې، ځینې ئې یوازي د ځان پټولو لپاره، ځینې ئې د ښایست او سینگار لپاره او ځینې ئې د تقوی لباس، سنگین، باوقاره له گناه نه مانع لباس. د بایبل لیکونکي د آدم علیه السلام برېنډېدا هغسي توجیه کړې، له سره لوڅ ول، خو نه پرې پوهېدل، د معرفت د مېوې په خوړلو سره پرې پوه شول!! په مسلمانانو کې د بایبل تر اغېز لاندې راغلي خلک د آدم علیه السلام له لومړني لباس نه داسې تعبیر لري چې گواکي دا به له وړیو، ورېښمو، سنډو او یا مالوچو نه اوبدل شوې کومه جامه وه، چې د ده په قد قامت برابره گنډل شوې وه، حال دا چې اوبدلې او گنډل شوې جامه بني آدم جوړه کړې، الله چې کومه جامه ورکوي هغه اوبدل او گنډل نه غواړي. دوی نه د

قرآن الفاظو ته پام کړی او نه هغه څه ته چې هره شبهه ئې په خپلو سترگو گوري، يوې خوا ته په مليونهاوو هغه ژوي گوري چې په بنايسته الهي جامو پټ دي او بلي خوا ته يوازي بني آدم چې له دې جامې محروم او دې ته اړ شوی چې له وړيو، وربنسومو، سنډو، نيلون او يا مالوچو نه ځان ته جامه جوړه کړي، قرآن په دې سره يو ستر علمي حقيقت بيان کړی خو د اسرئيلي رواياتو په دام کي پرېوتو کسانو له دې نه افسانه جوړه کړې.

له کومي ورځې چې انسان له لومړنۍ الهي جامې محروم شوی او په خپل لاس د جامو جوړولو ته اړ شوی، نو همدا جامه د انسانانو ترمنځ د تفریق، تبعيض او يو په بل د لويي او تېري وسيله گرځېدلې، نه گورئ چې په دغه جامه کي څومره ظلمونه کېږي، په عسکري او پوليسي جامو کي هره ورځ څومره بې گناه انسانان ځورول کېږي، څومره شريف انسانان د څړو جامو په سبب تحقير کېږي، څومره ذليل انسانان په فاخره جامو کي تر نورو ځان لوړ گڼي، نه گورئ چې يوه له خپلي جامې د گيدرې پوستکي جوړ کړی خلک پرې غولوي، بل له جامو نه د پسه په څېر بې آزاره برېښي خو په سينه کي ئې د لېوه زړه او هغه بل به په خپلو جامو سره ځان داسي ښيي چې زمري دی خو تر گيدر به زيات بې زړه او جبون وي. الله تعالی انسان ته د جامو جوړول وربښودلي، د دې لپاره چې ځان له تودوخې او يخنۍ پرې وژغوري او د هغه لباس ئې په درېو ډولونو وېشلی: د ځان پټولو لباس، د بنايست لباس او د تقوی لباس، خو انسان له خپلي جامې نه يا د غولولو وسيله جوړه کړې، يا د ظلم او تېري وسيله، يا يو په بل د لويي او تکبر ذريعه!!

د بايبل دا خبره تر ټولو حيرانوونکې ده چې وايي: د همدې ورځې په مازديگر کي، آدم عليه السلام او ښځې ئې د خدای غږ واورېدو چې په باغ کي گرځېدو، نو په

ونو کي پټ شول، خدای آدم ته غږ کړ: اې آدمه! چیري یې، ولي پټیږې؟ آدم خُواب ورکړ: ستا غږ مي په باغ کي واورېدو، ووېرېدم، دا حُککه چي لوخ وم، نو حُککه پټ شوم، خدای وفرمایل: چا درته وویل چي لوخ یې؟ آیا د هغې ونې مېوه دې خوړلې ده چي ترې منع کړی مي وې؟ آدم خُواب ورکړ: دغي بښخي چي زما ملگرې دې گرځولې، ما ته ئې دا مېوه راکړه او ما هم وخوړه، دلته نو خدای له بښخي وپوښتل: دا څه کار وو چي تا وکړ؟ بښخي وویل: مار وغولولم!!

دلته څو خبري د پام وړ دي:

بایبل الله تعالی داسي معرفي کوي: په یوه وړوکي باغ کي گرځي، د گامونو غږ ئې آدم علیه السلام واورېدو، ترې پټ شو، خدای نه پوهېدو چي آدم چېرې دئ، غږ ئې ورته وکړ: اې آدمه چېرې یې؟ له دې هم خبر نه وو چي دوی دواړو هغه ممنوعه مېوه خوړلې ده!!! له آدم علیه السلام نه پوښتنه کوي: څنگه پوه شوې چي لوخ یې؟ آیا هغه مېوه مو خوړلې چي ترې منع کړي مي وئ؟! له دې هم نه وو خبر چي بښخي دا کار کړی!! او له دې هم چي مار غولولې وه!!

په دې سزا هم لږ غور وکړئ چي مار ته د دغه غولولو په وجه ورکړی شوه: تل دې په سینه خوځېږې، خاوري دي خوراک شه!! پوښتنه کوو: آیا مار له دې د مخه په سینه نه په پښو خوځېدو؟ دا نور ډېر حیوانات او خزندې چي په سینه خوځېږي هغوی ته د کومي گناه سزا ورکړی شوې؟! دا څومره نامعقوله او غلطه خبره ده چي د مار خوراک خاوره ده!! هیڅ مار خاوره نه خوري، د مار خوراک خاوره نه بلکي د مرغانو، موبکانو او چنگښو په څېر حیوانات دي!!

بښخي ته چي کومه سزا ورکړی شوې په دې هم لږ غور وکړئ: د زېږولو د وخت درد دې زیات شه!! د خاوند د اشتیاق په اور وسوزې، هغه دې پر تا برلاسی

وي!! پوښتنه کوو: دغو بې شمېره حیواناتو ته چې د اولاد زېږولو په وخت کې همداسې د درد احساس کوي، د کومې گناه سزا ورکول کېږي؟! د مېړه اشتیاق خپلې مېرمنې ته زیات دی که د مېرمنې خپل مېړه ته؟ مگر دا اشتیاق سزا ده؟ په ټولو ژوو کې دا اشتیاق شته، دوی ته د کومې گناه په وجه دا د اشتیاق سزا ورکړی شوې؟ دا اشتیاق خو سزا نه بلکې د الله تعالی یوه لویه پېرزوینه ده، د انسان او حیوان د نسل د دوام یوه ستره وسیله ده، تاسو ولي دې اشتیاق ته د سزا په سترگه گورئ؟ قرآن خو د ښځې او مېړه ترمنځ دا الفت، مینه او اشتیاق د الهي رحمت او پېرزوینې یوه ستره بېلگه گڼي!! آیا دا سمه ده چې د نارینه سلطه او برلاسی پر خپلې مېرمنې ښځې ته سزا وگڼو؟! دا برلاسی یوه طبیعي مسئله ده، په اکثره حیواناتو کې هم د دې شاهد یو، داسې چې نارینه د ښځې ساتنه او څارنه کوي، ترې دفاع کوي، بل ئې خوا ته نه پرېږدي، اداره کوي ئې،... دا برلاسی نه یوازې ښځې ته سزا نه شو گڼلی بلکې د ښځې لپاره یوه ستره الهي پېرزوینه ده، چرگ له خپلو چرگو دومره دفاع کوي چې پرې زخمي زخمي شي، همداسې بې شمېره نور مرغان او حیوانات، هیڅ عاقل انسان به د بایبل دا وینا د منلو وړ ونه گڼي.

د بایبل لیکوال خدای داسې معرفي کوي چې نه غواړي د ده په مخلوقاتو کې داسې څوک وي چې په ښه او بد پوهېږي، غوښتل ئې چې آدم علیه السلام د معرفت د ونې مېوه ونه خوري، خو د ده د ارادې خلاف آدم علیه السلام د هغې مېوې په خوړلو موفق شو!! اوس نو دا تدابیر سنجوي چې څنگه د دې مخه ونیسي چې آدم علیه السلام د حیات د ونې مېوه هم ونه خوري او د ده لپاره یو تلپاتې حریف او رقیب نه شي!! نو ځکه ئې له یوې خوا آدم علیه السلام د عدن له باغه وایست او له بلې خوا ئې دغې ونې ته د رسېدو په لار کې داسې فرشتې وگمارلې چې په تورو

سمبال وي او دا توري هم د اور توري چي هري خوا ته خرخي او نه پرېږدي څوك ترې تېر شي!! پوښتنه كوو: كه دا باغ آسمان كي وي طبيعي ده چي له آسمانه د آدم له راکوزېدو وروسته هغه باغ ته د ده ننوتل ممكن نه وو، نو په سرو تورو سمبال فرشتې د څه لپاره گمارل كېدې؟ او كه دا په زمكي كي وو نو موږ ته ووايئ چي چېرې دى اوس خو له داسي پهره دارانو تېرېدل آسانه شوي، كه آدم عليه السلام نه شو تېرېدى اولاد ئې اوس كولى شي د حيات وني ته د رسېدو لپاره په هليكوپترو سره هلته ځان ورسوي. كه عادي خلك دا كار نه شي كولى پاپ ته خو ډېره آسانه ده!!

له دغو بېهوده او چټي خبرو نه هر څوك په دې پوهېدى شي چي د بايبل ليكوال څوك او د څنگه شخصيت خاوند دى او د الله تعالى په اړه د ده انگېرنې څومره بې بنسټه دي!!

قرآن د بايبل د دغو غلطو خبرو د ترديد او تصحيح لپاره فرمايي چي الله تعالى آدم عليه السلام د داسي مخلوق په څېر پيدا كړ چي معرفت ئې تر فرشتو ډېر لوړ وو، په هر څه د پوهېدو توان او استعداد ئې وركړ، په هغه څه ئې د پوهېدو توفيق وركړ چي فرشتې پرې نه پوهېدې او د همدې معرفت او پوهي په سبب ئې د زمكي خلافت ده ته وسپارو، د معرفت په وجه ئې دى رټلى نه دئ، د ځان رقيب او حريف ئې نه دئ گنلى بلكي د زمكي خلافت ئې ورسپارلى او فرشتو ته ئې امر كړى چي ده ته سجده وكړي، بايبل وايي چي فرشتې په سرو تورو د آدم مقابله كوي او قرآن وايي چي فرشتو آدم عليه السلام ته سجده وكړه او الله تعالى د زمكي او آسمان هر څه آدم عليه السلام ته مسخر كړل.

دا په داسي حال كي چي د حيات ونه، د معرفت ونه، د حيات اوبه او دې ته

ورته نوري خبري بې بنسټه او د خيال په عالم کي جوړي شوې خبري دي، انسان داسي پيدا شوی چي خامخا به مري، الله تعالی داسي اوبه او مېوه نه ده پيدا کړې چي د هغې په خوړو سره انسان دايمي او ابدي ژوند ترلاسه کړي، د انسان معرفت اکتسابي دئ، ورو ورو زياتېږي، د تعليم، تعلم، زده کړې او تجربې په نتيجه کي ئې د معرفت او د ښه او بد د پېژندا سطحه لوړېږي، الله تعالی داسي مېوه نه ده پيدا کړې چي د هغې په خوراک سره انسان ته د ښه او بد د پېژندو معرفت ورپه برخه شي!! قرآن د بايبل دغه وينا رد کړې او په هغو آيتونو کي چي تر ټولو د مخه پر پيغمبر عليه السلام نازل شوي او په همدې آيتونو سره د قرآن د نزول لړۍ پيل شوې فرمايي چي د انسان علم اکتسابي دئ او په ليک لوست سره ترلاسه کېږي.

د بايبل له منونکو پوښتنه کوو: آدم عليه السلام ته د کومي مېوې د نه خوړلو توصيه شوې وه او گواښل شوی وو چي که دا مېوه وخورې حتماً مړې؟ د حيات د وني که د معرفت د وني؟ طبيعي ده چي دا د حيات د وني مېوه نه شي کېدی دا حکه چي هغه خو په مرگ نه بلکي په دائمي ژوند منتج کېږي!! او د دوهمي خبري معنی خو دا ده چي که ته د معرفت ترلاسه کولو هڅه وکړې او (د ښه او بد پېژندو د وني) مېوه وخورې نو هرو مرو مړې، يعني په پټو سترگو ژوند کوه، د معرفت د وني مېوه مه خوره، دا مېوه ستا د مرگ باعث کېږي!! په دې هکله خو پوښتني لرو:

• آدم عليه السلام خو دا مېوه وخوره، ولي مړ نه شو؟ ولي د بايبل د خدای خبره غلطه وخته؟ هغه خو ورته ويلي وو چي که دا مېوه وخورې مطمئن اوسه چي حتماً مړې!!

• د انسان د مرگ يو ستر عامل خو د بايبل د خبري برعکس د ده عدم معرفت دئ، هغه که له بيمارۍ مري وجه ئې دا ده چي د دې بيمارۍ د علاج دوا نه پېژني،

هغه که د کوم دښمن په لاس مغلوبېږي او په قتل رسېږي سبب ئې دا دى چې معرفت ئې ناقص دى، د دښمن د پرخولو او د ده له شره د ځان ژغورلو په چل او چم نه پوهېږي، معرفت خو د ده د ژوند د اوږدوالي باعث دى نه د مرگ باعث، الله تعالى به څنگه ده ته وايي چې د معرفت د ونې مېوه ستا د مرگ باعث کېږي!!؟

او د موسى او خضر عليهما السلام د قصې په ارتباط بايد ووايو: آيا دې ته مو پام كړى چې دا قصه اصلاً د دې لپاره راغلې چې وښيي موسى عليه السلام په غيب نه پوهېدو؟! له يوه ملگري سره روان دى خو د هغه د څو کارونو په وجه او موخه نه پوهېدو!! هيڅوک دا ادعاء نشي کولى چې د دې کس مقام تر موسى عليه السلام لوړ وو؟ قرآن خو موسى عليه السلام د هغو پنځو پيغمبرانو له ډلې گڼي چې هيڅ انسان او هيڅ پيغمبر د هغوى مقام ته نشي رسېدى. تا د قرآن له کوم لفظ نه دا معنى اخيستې ده چې دا کس په غيب پوهېدو؟ قرآن خو وايي چې له الله تعالى پرته هيڅوک په زمکه او آسمان کي په غيب نه پوهېږي. قرآن خو د ابراهيم، موسى، زکريا، لوط، نوح، يعقوب، محمد،... عليهم السلام قصې زموږ مخي ته ږدي چې ښيي دوى په غيب نه پوهېدل، فرشتې ئې په خوا کي ولاړي وې خو دوى د زلمو او مېلمنو گمان پرې کاوو، د اولاد زېږى ورکړى شوي، پوښتنه ئې کوله چې دا زوى به څنگه او څه وخت ورکول کېږي، څو متره آخوا ئې زوى په څا کي لوېدلى خو له حاله ئې خبر نه دى او له غمه ئې سترگي ړندې شوې، د خپل ملگري د کارونو په کنه او حقيقت خبر نه وو... خضر عليه السلام خو معلومه نه دى پيغمبر دى که نه، ځکه په قرآن کي ئې نوم د پيغمبر په توگه نه دى راغلى، په يوه روايت کي د موسى عليه السلام دا ملگري د خضر په نامه ياد شوى، تاسو څنگه هغه تر موسى عليه السلام لوړ گڼئ او علم غيب ورته ثابتوئ!!؟

عجيبه ده؛ هغه كسان چي زړونه ئې بيمار دي، لدې بسوونكې او له پندونو نه ډكي قصې نه سرچپه او غلطه انتباه اخلي او د داسي يوه تصور د اثبات لپاره پرې استدلال كوي چي په حقيقت كې دا قصه د هغه د ترديد او نفې لپاره راغلې. دوی هڅه كوي لدې قصې نه د پيغمبرانو عليهم السلام لپاره د علم غيب د اثبات لپاره د دليل په توگه كار واخلي، پداسي حال كې چي دا قصه په واقع كې له موسى عليه السلام نه د علم غيب نفې كوي.

د نبوي احاديثو په اړه صحيح عقیده

د شهادت په درنې ورځپانې كې مي د يوه ليكونكي هغه ليكنه ولوسته چي د تنوير په درنې مجلې كې د يوې خپرې شوې ليكنې په اړه ئې ليكلې او ځيني ملاحظات ئې پرې وړاندي كړي. ما غوښتل چي دغسي ملاحظات او د هغوی ځوابونه د هغو خلكو په وړاندي كېښودی شي چي د حق په لټه كې دي، غواړي د دين په حقيقت، د قرآن په صحيح تفسير او د نبوي احاديثو په سم او حقيقي معنى او تعبير پوه شي او هغه خلك وپېژني چي د نبوي احاديثو په اړه په كره لار درومي او رسول الله ﷺ ته نامناسبې او د عقل او دين خلاف ويناوي او كړني منسوبوي. ښه شو چي دې ښاغلي دا بحث د شهادت ورځپانې ته راوايست، د ده په ځواب كې څو عرايض لرم:

د ده لومړۍ ملاحظه پر دې خبرې ده چي ويل شوي: حديث به هغه وخت قبلېږي چي كله د قرآن كريم سره ټكر نه وي!! ورپسې خپل تعليق په دې توگه

وړاندي کوي: دا خبره په عام ډول هغه خلک کوي څوک چې له احاديثو منکر دي... ورپسې ليکي: دوی استدلال په دې روايت کوي: إذا روي لكم الحديث فاعرضوه على كتاب الله فان وافقه فاقبلوه و إن خالفه فردوه. ورپسې ئې د دې روايت ناقصه او ناسمه ژباړه وړاندي کړې او بيا ئې د دې روايت په رد کي د داسي خلکو اقوال رااخيستي چې ويلي ئې دي: دا روايت زنادقه وو له ځانه جوړ کړی!! په داسي حال کي چې گمان نه کوو هيڅ په دين پوه او له خدايه وېرېدونکی انسان به د داسي گنده او غلطي فتوی ورکولو جسارت وکړي، په دې روايت کي هيڅ داسي خبره نشته چې ويونکی ئې زنديق وگنل شي!! هر مؤمن انسان به دا خبره کوي چې قرآن وروستی ملاک او معيار دئ، هغه وينا به مني چې له قرآن سره موافق وي او هغه وينا به ردوي چې له قرآن سره مخالف وي، ليکونکی په خپله څو سطره وروسته همدغه خبره کوي چې په دې روايت کي راغلي، او دلته ئې د هغه راوي ته د زنديق خطاب کړی!! زنديق هغه دئ چې د قرآن خلاف خبره مني او رسول الله ﷺ ته د قرآن خلاف خبري منسوبوي. دا د تکفيري ډلو کار دئ چې د خپل غلط مسلک هر مخالف په ضد د تکفير فتواگانې صادروي، دوی هم په خپلو فتواگانو سره خلک تکفيروي او هم له دين، قرآن او حديث نه په خپلو غلطو تعبيرونو او تفسيرونو سره خلک له اسلام نه متنفر کوي. دوی ته په ځواب کي وايو:

تا د ليکني مطلب په امانت سره نه دئ نقل کړی، د سالم او صحيح نقد تقاضاء دا وي چې تر نقد لاندي مطلب په احتياط او امانت سره نقل شي، دا روايت تا له خپله ځانه راوړی، په ليکني کي په دې روايت استناد نه دئ شوی. په ليکني کي راغلي چې د متن له پلوه هغه حديث صحيح گنل کېدی شي چې:

• په قرآن کي د هغه لپاره کوم شاهد وي، د قرآن له کوم آيت سره په واضح

توگه توافق ولري، يا لږ تر لږه د كوم آيت له الفاظو اشارتا داسي معلومه شي چي د روايت متن ورسره اړخ لگوي.

- له قرآن سره تعارض ونه لري. دا د كبار صحابه او د ابوحنيفه رحمه الله په شمول د ټولو فقهانو مسلك دئ چي حديث قرآن ته راجع كوي او په هغه صورت كي ئې د استناد وړ گڼي چي په قرآن كي د هغه لپاره شاهد ومومي او يا لږ تر لږه له قرآن سره تعارض ونه لري.

- له بل صحيح حديث سره تعارض ونه لري.

- د متواتره سنت مخالف نه وي.

- په داسي قضيه او واقعي بحث نه كوي چي په ډېرو پوري تړلې وي خو يوازي يوه كس پرې څه وي او بل داسي څوك ونه موندل شي چي د همدې قضيه په اړه ئې همدا خبره كړې وي.

- په حديث كي داسي څه نه وي ويل شوي چي صحابه وو عملاً د هغي وينا مخالفت كړي وي.

- داسي څه په كي نه وي ويل شوي چي يا د عام الهي سنت خلاف وي او يا د عقل خلاف وي. الهي سنن ثابت او تغيير نه منونكي دي، عقل په حقيقت د پوهېدو وسيله ده، قرآن د كافرانو په اړه فرمايي چي هغوی له دې امله په حقايقو نه پوهېږي او ايمان پرې نه راوړي چي تعقل نه كوي، د دې معنی دا ده چي نه قرآن د عقل خلاف دئ او نه عقل د قرآن خلاف، نه نقل (نصوص) د عقل له پرېكړو سره تصادم كوي او نه عقل د نقل له پرېكړو سره، هيڅ نقلي دليل د عقلي دليل خلاف نه وي او هيڅ عقلي دليل د نقلي دليل خلاف نه وي، نه په صحيح نصوصو كي داسي څه شته چي عقل ئې نه مني، او نه عقل داسي خبره كولی شي چي نصوص ئې نه مني، موږ هم د

قرآن حقيقت په خپل عقل سره درک کوو او هم د احاديثو صحت او ضعف، څوک چي عقل نه لري نه د قرآن په تفسير پوهېدی شي او نه د حديث په صحت او ضعف. دا د جليل القدر امام ابوحنيفه په شمول د ټولو فقهاوو رأيه ده چي روايت يوازي هغه مهال د اعتبار وړ گڼلی شو چي له قرآن سره تعارض ونه لري، له دې خبري سره يوازي هغه غرضي او مرضي خلک مخالفت کوي چي له قرآن نه منکر وي، د الله تعالی کلام وروستی معيار او ملاک نه گڼي، رسول الله ﷺ ته داسي څه منسوبوي چي د قرآن خلاف وي، غواړي هره غلطه خبره او وچ او لاندې د حديث په نامه پر خلکو ومني!! دې ته نه گوري چي محدثينو د امام بخاري په شمول روايات د قرآن په رڼا کي چنلي او په زرگونو هغه روايات ئې لري غورځولي چي له قرآن سره ئې تعارض درلود. امام بخاري له شپږو لکو رواياتو نه دوه زره دوه سوه غوره کړل او نږدې پنځه لکه اته نوي زره ئې ونه منل او په خپل کتاب کي ئې د هغوی له راوړلو ډډه وکړه. آیا دا له حديث نه د انکار په معنی ده؟ که رسول الله ﷺ ته د غلطي وينا له انتساب نه ځان لري ساتل؟! آیا ته امام بخاري هم د حديثو منکر گڼي؟

د امام ابوحنيفه د مسند په شرحي کي ملا علي القاري د امام ابو حنيفه په اړه ليکي: ومن أصوله: عرض أخبار الآحاد على عمومات الكتاب وظواهره فإذا خالف الخبر عاما أو ظاهرا في الكتاب أخذ بالكتاب وترك الخبر، عملا بأقوى الدليلين، لأن الكتاب قطعي الثبوت وظواهره وعموماته قطعية الدلالة عنده: د امام ابوحنيفه له اصولو څخه يو دا وو چي أخبار الآحاد (هغه روايات چي يو راوي لري) د الله تعالی د کتاب عامي او څرگندي وينا ته راجع کوي که دا روايت د قرآن له عمومي او څرگندي لارښووني سره مخالفت ولري نو پر کتاب استناد کوي او دا روايت پرېږدي، په دې توگه هغه پر قوي دليل استناد کوي، دا ځکه چي د قرآن حقانيت

ثابت دئ او عموميات او ظواهر ئې د ده له نظره پرېکنده دليل دئ.

سند له هغه وروسته د اعتناء او اعتبار وړ گنلې شو چي د روايت متن له قرآن سره تعارض ونه لري. که ئې له قرآن سره تعارض نه درلود، له نورو صحيح رواياتو سره متعارض نه وو، د عقل او عدل خلاف خبره په کي نه وه، نو که ئې په سند کي څه ضعف هم وي رواړل ئې هيڅ اشکال نه لري، مگر محدثينو په خپلو کتابونو کي گن شمېر ضعيف احاديث نه دي راوړي!! دغه روايت چي تا د ځينو په وينا ضعيف گنلې د متن له پلوه نه يوازي صحيح دئ بلکي بايد هر مسلمان ئې د لارښود په توگه ومني، هغه به کوم مسلمان وي او څنگه به مسلمان وي چي د قرآن خلاف خبره مني او رسول الله ﷺ ته ئې منسوبوي!!

دا ډېره کمزورې خبره ده چي که حديث له قرآن سره د موافقت په شرط منلې شو نو بيا خو حديث ته څه ضرورت دئ!! دا خبره هيڅ هونسيار انسان نه کوي، حديث د قرآن شرح او تفصيل دئ، د قرآن شرحي او تفصيل ته همدومره ضرورت لرو لکه د قرآن راتلو او د پيغمبر بعثت ته، رسول الله ﷺ ته هم قرآن ورکړې شوی او هم د قرآن فهم، رسول الله ﷺ هم قرآن مورې ته رارسولی، هم ئې په خپل عملي ژوند کي مورې ته عملاً انځور کړی، هم ئې شرحه او تفصيل مورې ته راښودلی. د ايمان تقاضاء دا ده چي له قرآن سره موافقه خبره ومني، مخالفه رد کړو، که مخالفه نه وي، سند او متن ته ئې له پام نه وروسته د هغې د منلو او نه منلو پرېکړه وکړو. جناب ليکوال ليکي چي: دا صورت مورې هم منو چي حديث هله دليل دی چي د قرآن کریم مخالف به نه وي!! پوښتنه کوم: که دا خبره منې نو بيا ستا اعتراض په څه دئ؟ ولي دي د هغه روايت راوي ته د زنديق خطاب وکړ؟ هغه خو همدا خبره کوي، ته ولي دا روايت زنادقه وو ته منسوبوي؟ مورې خو همدغه خبره

کړې او تل به ئې کوو چې روایت په هغه صورت کې د منلو دئ چې له قرآن سره
تعارض ونه لري!! ائمه وو همدا خبره کړې، نه پوهېږو تا ته هسي اختلاف خوند
درکوي که څنگه؟ ته له دې خبرې سره توافق کوې خو دا پرې زیاتوې چې: خو دا
مخالفت معلومول د هر چا کار نه دئ!! علماء کرامو ته چې د آیت او حدیث تر منځ
تعارض په نظر ورغلی دوی د دې تعارض لپاره د تطبیق یا نسخي لار اختیاروي،
داسي نه وایي چې دا حدیث نه منو... بیا لیکي: په احادیثو کې د تضاد او تعارض په
هکله ادعاء یوه بې بنسټه او بې دلیل ادعاء ده!!! عجیبه ده!! څو سطره وړاندي لیکي
علماء کرامو ته چې د آیت او حدیث تر منځ تعارض په نظر ورغلی دوی د دې
تعارض د تطبیق یا نسخي لار اختیاروي!! خو دلته د تعارض له شته والي په بشپړه
توگه انکار کوي او دا بې بنسټه ادعاء گڼي!! دا خبره یوازې هغه څوک کولی شي چې
نه ئې د احادیثو کتابونه لوستلي وي او نه ئې د احادیثو د شرحي کتابونه، په دې خبر
نه وي چې د احادیثو د شرحي کتابونه د دې لپاره لیکل شوي چې دغو تعارضونو ته
توجیه پیدا کړي او هغو پوښتنو ته ځواب ووايي چې په دې اړه راولاړېږي، ځینو ته
ئې توجیه وړاندي کړې، د ځینو په پای کې ئې خپل عجز څرگند کړی او ویلي ئې دي
والله اعلم او په ځینو مواردو کې ئې اعتراف کړی چې توجیه مې ونه موندله. زه
حاضر یم د بخاري دومره متعارض روایات ستا مخي ته کېږم چې یو کتاب ترې
جوړېږي، داسي متعارض روایات چې هیڅ شارح ئې په توجیه او تلفیق نه دئ
توانېدلی، د عمدة القاري معروف او منلي مؤلف علامه عیني د بخاري په لسگونو
هغه روایات په گوته کړي چې په خپلو کې تعارض لري. راشه چې دلته ئې څو
بېلگي ستا مخي ته کېږم، په دې طمعه چې د حقیقت په موندلو کې ستا مرسته
وکړي، د پېښور له نمک منډیې نه د ریاض تر مسجد کبیر پوري ولاړ شه او د دغو

متعارضو او متضادو روایاتو توجیه او تلیفیک راوړه، هغه کتاب په گوته کړه چې د

دغو متعارضو او متضادو روایاتو په توجیه او تلیفیک توانېدلی!!

بخاري د ابو طالب او ابن ابی په اړه دوه متعارض روایات راوړي، دواړه ئې هم له قرآن سره تعارض لري او هم د بخاري له نورو روایاتو سره، نه ئې له قرآن سره تلیفیک ممکن دئ او نه په خپلو منځونو کې، یو ئې وایي چې رسول الله ﷺ د ابوطالب د مړینې او ساختو په وخت کې د هغه لیدو ته ورغی او د شهادت د کلمې لوستو بلنه ئې ورکړه، هغه ونه منله، ده ورسره وعده وکړه چې تر هغه به د مغفرت غوښتنه درته کوم چې الله تعالی مي ترې منعه کړي، او په همدې اړه دا آیت نازل شو: **إِنك لا تهدي من احببت... بل ئې وائي دا آیت نازل شو: ما كان للنبي... ته به ښايي پوهېږې چې یو ئې د القصص د سورې ۵۶ آیت دئ او بل ئې د التوبه د سورې ۱۱۳، ته ما ته ووايه چې کوم روایت صحیح دئ؟ کوم آیت نازل شوی؟ بخاري دواړه صحیح گڼي!! خو ته ښايي په دې پوهېږې چې له دوو متعارضو او متضادو خبرو نه یوازې یوه ئې احتمالاً صحیح ختی شي نه دواړه ئې، له دغو دواړو متعارضو روایاتو نه یوازې یو به ئې احتمالاً صحیح وي نه دواړه!! که قرآن ته رجوع وکړو نو له شکه پرته راته جوته کېږي چې د القصص د سورې آیت د ابوطالب له مرگه ډېر مخکې نازل شوی او د التوبې د سورې آیت د هغه له مرگه نږدې دولس کاله وروسته او د تېوک له جگړې وروسته او له تېوک نه د راستنېدو پر مهال نازل شوی. که څوک ادعاء وکړي چې ښايي دا آیتونه به دوه ځلي نازل شوي وي دا ادعاء د منلو وړ نه ده، ځکه داسې روایت نشته چې وښيي دا آیتونه دي دوه ځلي نازل شوي وي. هیڅ عقلمن انسان به دا خبره ونه کړي چې جبریل علیه السلام به د ابی ابن سلول او ابوطالب لپاره دوه ځلي له اومه آسمانه زمکې ته راغلی وي او د دوی په اړه به ئې یو یو آیت له**

ځان سره راوړی وي!! زه به ستا ځواب ته انتظار کوم چي ووايي: په دغو دواړو روایاتو کي کوم یو صحیح دی؟ همداراز د ابن ابی په اړه درې سخت متعارض او متضاد روایات زموږ مخي ته راځي، دوه ئې په بخاري کي راغلي او درېم ئې واقدی راوړی، یو ئې وایي: د ابن ابی زوی د خپل پلار د مړیني په ورځ رسول الله ﷺ ته راغی او ورته وئې ویل: خپل کمیس دي راکړه چي خپل پلار ته کفن ترې جوړ کړم، رسول الله ﷺ خپل کمیس ورکړ او بیا ئې د هغه جنازه هم وکړه... بل ئې وایي: رسول الله ﷺ ابن ابی له قبره راوايست او خپل کمیس ئې ورواغوست، بل ئې وایي: رسول الله ﷺ خپل کمیس د ابن ابی له مړیني مخکي په خپله ابن ابی ته ورکړی وو!! ما ته ووايه: په دغو روایاتو کي کوم یو صحیح دی؟ څوک توانېدی شي چي دا متعارض روایات تلفیق او توجیه کړي؟! په دغو روایاتو کي یو ئې وایي: عمر رضی الله عنه هغه مهال چي رسول الله ﷺ غوښتل د ابن ابی د جنازې لمونځ پیل کړي وویل: آیا د یوه منافق د جنازې لمونځ کوې، حال دا چي الله تعالی ترې منعه کړې یې؟! يعني دا چي د منافقینو د جنازې له لمونځه نه د اجتناب آیت تر دې د مخه نازل شوی وو!! خو بل ئې وایي چي د ابن ابی د جنازې له لمونځه وروسته دا آیت نازل شو!! ما ته ووايه: په دې دواړو کي کومه خبره صحیح ده؟ دا آیت هم د التوبې د سورې په هغي برخي کي راغلی چي د تبوک له جگړي وروسته نازل شوې، ما ته ووايه: ابن ابی د تبوک له جگړي مخکي مړ شوی که وروسته؟ که یوه خبره وکړي یو روایت دي رد کړی او که بله وکړې بل روایت دي رد کړی! که د شهادت ورځپاڼه ئې د نشرولو حوصله لري نو زه تیار یم په لسگونو لسگونو هغه روایات ورولبړم چي یا له قرآن سره تعارض لري او یا په خپلو منځونو کي، داسي تعارض چي هیڅوک ئې په توجیه او تلفیق نشي توانېدی.

جناب ليکوال له دې وينا سره توافق نه کوي چي: د رواياتو د يوې خاصي لړۍ په اړه روند تعصب د دې باعث شو چي شيعه له ټول امت نه بېله لار غوره او په امت کي د اختلاف باعث شي!! نه پوهېږم چي دوی په دې خبري غور نه دئ کړی که هسي ئې د اختلاف کولو شوق کړی؟! آیا روند تعصب جائز گني؟ د شيعه وو روايات ورته صحيح برېښي؟ له دې خبري سره موافق نه دئ چي شيعه په امت کي د اختلاف باعث شول او دا اختلاف ئې له هغو رواياتو راولاړ شوی چي دوی ئې صحيح گني؟! مور خو روند تعصب حرام گنو، حتی که دا د امام بخاري رحمه الله او د ده د کتاب په اړه وي!! د ليکوال صاحب دا خبره هم صحيح نه ده چي له امت سره د شيعه وو د اختلاف سبب د دوی روايات نه دي!! ده ته وايو: د اسلامي امت اختلاف يا سياسي عوامل لري، يا قومي او ژبني او يا له مختلفو رواياتو راولاړ شوي، د شيعه وو اختلاف خو پرېږده د اهل سنت و جماعت تر منځ د اختلاف لويه وجه مختلف روايات دي، له دې حقيقته يوازي ناپوه او بې خبره کسان انکار کولی شي. ما ته ووايه: امام بخاري رحمه الله ولي د امام ابوحنيفه رحمه الله په څېر ستر امام سره اختلاف کړی؟ ولي ئې د بېل مذهب بنسټ کېښود؟ ولي د ده سلفي پلويان د نورو مذاهبو پلويانو ته د مشرک او بدعتي په سترگه گوري او تقليد حرام گني؟ آیا له رواياتو پرته بله وجه ورته موندلی شو؟ امام بخاري د رفع اليدين، آمين بالجهر، قرائت خلف امام، او ډېرو نورو مسائلو کي په داسي رواياتو استناد کړی چي د احنافو له نظره کمزوري او مرجوح دي او په مقابل کي ئې دوی په داسي رواياتو عمل کوي چي تر دغو رواياتو ارجح او غوره دي، خو بخاري دغه روايات نه دي راوړي.

عجيبه ده چي جناب ليکوال زموږ له دې وينا سره هم اختلاف کړی چي: احاديث د قرآن له شرحي او تفصيل پرته بل څه نه دي!! نه پوهېږو آیا له دې خبري

سره د اختلاف کولو څه دلیل او مجال شته؟! د رسول الله ﷺ هر څه د قرآن مطابق وو، هم ئې عمل، هم ئې وینا، هم ئې امر، هم ئې نهی، د قرآن ځینې لارښوونې داسې دي چې هر څوک پرې پوهېږي، ځینې ئې داسې دي چې د علم او پوهې خاوندان پرې پوهېږي، ځینې ئې داسې دي چې یوازي رسول الله ﷺ پرې پوه شوی او هغه خپل امت ته بیان کړي، د دې خبرې یو مثال دا دی: هر څوک د قرآن په دې حکم پوهېږي چې لمونځ به کوي، د لمانځه د اوقاتو په اړه په قرآن کې داسې اشارې شته چې د لمانځه وختونه ترې معلومېږي، د پوهې او علم خاوندان دا اشارې درک کولی شي، خو د لمانځه د رکعتونو د شمېر او څرنګوالي په اړه داسې اشارې راغلې چې یوازي رسول الله ﷺ پرې پوه شوی او خپل امت ته ئې ښودلي.

لیکوال د قرآن او حدیث تر منځ د تعلق په اړه څو خبرې کړې دي چې اوږد او غیر ضروري بحث ایجابوي او دا ئې حای او وخت نه دی، په دې اړه د ده تعبیرونه نامناسب او ناشایسته دي، د رسول الله ﷺ د احادیثو په اړه دا وینا مناسبه نه ده چې د قرآن د احکامو تأیید ئې کړی، مناسبه وینا دا ده چې حدیث د قرآن شرح او تفصیل دی. خو ده ځینې احادیث په هغو قضیو پورې مربوط ګڼلي چې قرآن ترې ساکت دی او په مثال کې ئې د واده کړې زنا کار د رجم او د ترور او ورپرې په یوه نکاح کې د جمع کولو ناروا کېدل راوړي!! نه پوهېږم چې هغه اشتباهاً دا مثال راوړی او که عمداً!! د ورپرې، خورزې، خاله او عمه په اړه خو د قرآن حکم دومره څرګند دی چې هر عادي مسلمان هم ترې خبر دی، د النساء د سورې ۲۳ آیت هغه ښځې معرفي کړې دي چې نکاح ورسره حرامه ده، اوه ئې له نسبي پلوه او اوه ئې له صهري پلوه، د ترور او ورپرې د نکاح په اړه خو قرآن نه یوازي سکوت نه دی کړی بلکې په ډېر وضاحت او قاطع الفاظو سره ئې له دوی سره نکاح حرامه ګڼلې، دواړه

په يوې نکاح کي خو لري پرېزده بېله بېله ئې نکاح حرامه ده!! آيا دا آيت دي نه دئ لوستلی، په معنی ئې نه ئې پوه شوی، که غوښتل دي بل څه ووايي او اشتباهاً دا خبره درنه شوې؟! هو؛ ته غواړې ووايي چي يوه سړي ته د دوو هغو ښځو يو ځای نکاح ناجایزه ده چي په خپلو منځونو کي ورېره او ترور وي، خو د مطلب په سمې افادې نه يې موفق شوی، قرآن په دې اړه يو څرگند اصل زموږ مخي ته ايښی او فرمايلي ئې دي چي يوه سړي ته دوې خویندي په يو ځای نکاح کول حرام دي، ښځه او د هغې مور يا لور ورسره يو ځای نکاح کول حرام دي، رسول الله ﷺ دغه اصل ته په پام سره د هغو دوو ښځو د يو ځای نکاح کول هم ناجایز گڼلي چي په خپلو کي ترور او ورېره وي، دا ځکه چي قرآن د دوو خویندو يو ځای نکاح، له ورېرې سره نکاح، له ښځې او د هغې له مور سره نکاح او له بل مېړه نه د هغې له لور سره نکاح حرام کړې. يعني د دوو داسي ښځو د يو ځای نکاح په اړه صريح او واضح حکم د ده مخي ته پروت وو چي په خپلو منځونو کي ئې خاص تعلق وو، رسول الله ﷺ دغه حکم ته په پام سره د ورېرې او ترور په اړه دا لارښوونه کړې ده. دا حکم ئې له خپله ځانه نه دئ صادر کړی، د قرآن له صريح حکم نه ئې اقتباس کړی. قرآن خو دا هم نه دي ويلي چي د لمسی او انا حکم څه دئ، که دا خپله وي يا د مېرمني او يا د خور او ورور، خو هر عقلمن انسان د دوی په اړه حکم له نورو احکامو نه قیاس کولی شي، له دغو څوارلسو مواردو نه علاوه نور محرمات د همدغو آیتونو له مخي ټاکل شوي دي، نه دا چي د دوی په اړه رسول الله ﷺ ته بېله بېله وحی نازل شوې!! ستا دا بل مثال هم ستا دغې خبري ته ورته دئ، قرآن د ناواده زناکار سزا په څرگندو الفاظو ټاکلې او ويلي ئې دي چي دواړه سل سل درې ووهی، يو هوښيار انسان پوهېږي چي د ناواده زناکار سزا دا وي نو د واده شوي زناکار سزا به څه وي، طبعاً چي دا سزا به

حتماً تر هغه زياته وي، رسول الله ﷺ د داسي زناکار سزا په خپله خوښه نه ده ټاکلې، د قرآن د دغه حکم په رڼا کي او دې ته په پام سره چي په مخکني الهي شريعت کي د دوی سزا رجم وو، فرمايلي چي داسي زناکار به رجم کېږي. مور وایو چي د رسول الله ﷺ د دغو لارښوونو منشأ همدغه آیتونه دي، ته وايي دا بېله بېله وحي ده!! پوښتنه کوو: ستا دليل څه دی؟ دا خبره خو ته له ځانه کوې، رسول الله ﷺ نه دي ويلي چي په دې اړه ما ته بېله وحي شوې.

جناب ليکوال ليکلي چي حديث حجت دی، هغه ته وايو: مور درسره موافق يو، خو دومره وضاحت ضروري گڼو چي صحيح حديث حجت دی، نه هر حديث او صحيح حديث هغه دی چي له قرآن سره تعارض ونه لري، کوم روايت چي له قرآن سره تعارض ولري که ټوله دنيا ئې صحيح وگڼي مور ئې نه د اعتبار وړ گڼو او نه پرې استناد کوو.

مور له تا سره په دې کي هم موافق نه يو چي حديث هم د قرآن په څېر د الله تعالی له لوري دي، عقیده مو دا ده چي قرآن د الله تعالی له لوري پر پيغمبر عليه السلام نازل شوی او حديث هغه فهم او پوهه ده چي الله تعالی د قرآن په اړه د رسول الله ﷺ په برخه کړې. دا مطلب هغه روايت ښه توضیح کوي چي وايي:

له ابو جحيفه نه روايت دی چي وايي: علي رضي الله عنه ته مي وويل: آیا کوم خاص کتاب درسره شته؟ وئې ويل: نه؛ مگر د الله کتاب، او هغه پوهه چي يوه مسلمان سړي ته په برخه کېږي او هغه څه چي په دې پاني کي دي، وايي: ورته ومي ويل: نو په دې پاني کي څه دي؟ وئې ويل: د ديت حکم، د اسير آزادول او دا چي مسلمان د کافر په بدل کي نه وژل کېږي.

ځيني خلک داسي دي چي قرآن مني خو حديث نه مني او ځيني داسي دي چي

حديث مني خو قرآن نه مني، حيني داسي دي چي د يوه كتاب احاديث مني او د بل نه، او د دې كتاب هر روايت ته كه څه هم غريب وي او له قرآن سره په بشپړه توگه متعارض، د داسي حجت په سترگه ورته گوري چي د قرآن څرگند آيت د هغه لپاره شا ته غورځوي!! مور له دغو ډلو نه كركه لرو او الله تعالى ته پناه وړو چي د دوی له ډلي څخه شو.

د قرآن او حديث تر منځ د توپيرونو په اړه چي ليكوال څه ليكلي اكثر ئې بې بنسټه او له ځانه جوړي شوې خبري دي، سمه او دقيقه وينا فقط دا ده چي قرآن د الله تعالى كلام دئ چي د الله تعالى له لوري رسول الله ﷺ ته وحي شوی او حديث د قرآن قولي شرح او تفصيل، عملي مصداق او عيني تجسم دئ.

ليكوال په پای كي قولي روايت تر ليكلې روايت د زيات اعتبار وړ گڼي، يا بنيابي غواړي ووايي چي له صحابه وو نه په ليكلې بني كي د رواياتو نه راتگ د هغوی اعتبار ته زيان نه روسوي!! نه پوهېږو چي مقصد ئې كوم يو دئ او دا خبره ئې په څه مناسبت كړې!! خو مور ته دا يوه مغالطه معلومېږي، كه ليكل ضروري او مهم نه وي او تر وينا ئې اعتبار زيات نه وي نو رسول الله ﷺ به د قرآن د ليكلو امر نه كاوو، صحابه وو به په يوه مصحف كي د قرآن د ليكلو په اړه اجماع نه كوله، محدثينو به د حديثو كتابونه نه ليكل، د قرآن په لومړي نازل شوي آيت كي به د قرائت او قلم يادونه نه كېده، د قرض او پور په اړه به ئې دا حكم نه كاوو چي هغه وليكئ. كه مسلمانانو او په خاصه توگه زموږ درنو محدثينو د رسول الله ﷺ ټول احاديث په يوه كتاب كي راغونډ كړي وي او ټولو پرې اجماع كړې وي نو نن به مور د متعارضو رواياتو له ستونزي سره مخامخ نه وو، بېلي بېلي داسي مذهبي ډلي به نه وې چي هره يوه ئې ځان ته د رواياتو خاصه لړۍ لري او د هغوی په اړه روند تعصب.

متعارض روایات او مذهبي اختلافات

ځيني كعمله خلك له دې خبر نه دي چي متضادو رواياتو په امت كي څومره ستونزي راولاړي كړې او هغه متحد امت ئې څنگه ټوټې ټوټې او په بېلو بېلو فرقو ووېشو چي د وحدت مزى ئې قرآن وو!! دوى گمان كوي چي مذهبو امت ووېشو او په احاديثو عمل كولو سره دا اختلاف له منځه وړى شو، دوى ادعاء كوي چي په احاديثو كي تضاد او تعارض نشته، او روايات د اختلاف او وېش سبب نه بلكي د اتحاد او اتفاق سبب دي!! دا دواړه خبري داسي دي چي هيڅ عقلمن انسان ورسره توافق نشي كولى، چا چي د احاديثو له كتابونو نه حتى يو هم لوستلى وي د داسي خبري كولو جسارت نشي كولى، څوك چي په امت كي د اختلاف له عواملو خبر وي د داسي خبري له كولو حتماً ډډه كوي او هغه ورته د حقيقت خلاف برېښي.

د امت په وروستيو پېړيو كي اختلافات خو يوې خوا ته پرېږده چي لويه منشا ئې متعارض روايات دي، حتى په صحابه وو كي اختلافات له همدې متعارضو رواياتو راولاړ شوي، د دې ډېري بېلگي د احاديثو په كتابونو كي زموږ مخي ته راځي. دغو متعارضو رواياتو ته په پام سره د امت فقهاء او محدثين راولاړ شول چي روايات وچني، د راويانو په اړه ژور تحقيقونه وكړي، صحيح روايات تشخيص كړي، د اعتماد وړ راويان له كمزورو بېل كړي، يوازي هغه روايات د اعتماد او اعتبار وړ وگڼي چي راويان ئې ثقه وي او متن ئې له قرآن سره تعارض ونه لري. الله تعالى دي

دوی ته ډېر ډېر اجر و نه ورکړي، خو د دې معنی دا نه ده چې د احادیثو په کتابونو کې راغلي ټول روایات سل په سلو کې هم د سند له پلوه صحیح دي او هم د متن له پلوه، په دې کتابونو کې هم صحیح روایات شته، هم ضعیف، هم له قرآن سره موافق روایات شته او هم متعارض، د دې کتابونو ځینې روایات یو له بل سره موافق دي او ځینې ئې متعارض، الله تعالی پر مورې ستره پېرزوینه کړې او داسې روڼ او لارښود محک او معیار ئې زموږ په اختیار کې راکړی چې د روایاتو په شمول د ژوند په ټولو اختلافي مسائلو کې د هغه په رڼا کې قضاوت کولی شو او سمه خبره له کمزورې او غلطې نه بېلولی شو.

قرآن مورې ته لارښوونه کوي چې په ځینو مواردو کې د یوه کس ادعاء د بل په اړه هغه مهال ومنو چې دوه شاهدان وړاندي کړي او په ځینو مواردو کې هغه مهال چې څلور شاهدان ولري، که د قرض او شخصي معاملاتو په اړه د قرآن حکم دا وي نو د رسول الله ﷺ په اړه چې څوک ادعاء کوي چې داسې ئې وکړل یا داسې ئې وویل څنګه ئې ادعاء له هېڅ شاهد پرته ومنو؟! عمر رضی الله عنه خو داسې وو چې چا به د ده په وړاندي وویل چې له رسول الله ﷺ څخه مي اورېدلي، نو فوراً به ئې ورته وویل: یا شاهد وړاندي کړه یا دي ملا درې ته تیاره کړه!! په کار خو دا وه چې زموږ درنو محدثینو د احادیثو په اړه تر څلورو هم زیات شاهدان غوښتي، د داسې روایاتو له راوړلو ئې ډډه کولی چې یو راوي لري؛ نه په صحابه وو کې د راوي ترڅنګ شاهد شته، نه په تابعینو کې او نه په تبع تابعینو کې، لږ تر لږه دومره خو ئې باید کړي وی چې د داسې روایاتو تر څنګ ئې لیکلی: پام کوئ چې د دې راوي یوازي یو کس دئ او هېڅ شاهد نه لري!! که نن د یوه داسې روایت په اړه چې غریب وي، یو راوي لري، په قرآن کې هم کوم شاهد ورته نه مومي، یو څوک ووايي: زه دا روایت نه

منم، استناد پرې نه كوم، وېرېم چې رسول الله ﷺ او صحابه وو ته داسې خبره منسوب نه كړم چې هغوی نه وي كړې، نو دې سړي نه يوازي له حديث نه انكار نه دئ كړی، گنهگار او مجرم ئې نشو گڼلی، بلکې د عمر رضي الله عنه په سنت ئې عمل كړی او له دې نه ئې ځان ساتلی چې رسول الله ﷺ ته غلطه خبره منسوب كړي او د دوزخ د اور مستحق شي. كه عمر رضي الله عنه د صحابه وو غريب روايت نه منلو او د شاهد وړاندي كولو مطالبه ئې ترې كوله، نو موږ به ولي داسې روايات منو چې په څلورو او پنځو طبقو كې يوازي يو يو راوي لري، مخصوصاً هغه روايات چې نه په قرآن كې كوم شاهد ورته مومو، نه په احاديثو كې او نه له عقل او درايت سره اړخ لگوي؟! د داسې خبرې څو مثالونه له بخاري نه وړاندي كوم:

د تبع تابعينو له دور نه وروسته يو كس د ذر په نامه وايي چې ما له سعيد بن عبدالرحمن نه او هغه له خپل پلار نه اورېدلي چې عمار رضي الله عنه عمر رضي الله عنه ته وويل: آيا په ياد دي دي چې زه او ته په يوه سفر كې سره ملگري وو، او تا لمونځ ونه كړ خو زه (په خاورو كې) ورغږېدم او لمونځ مي وكړ، دغه قصه مي رسول الله ﷺ ته وكړه، رسول الله ﷺ راته وويل: (دا درته كافي وو چې داسې وكړې: بيا رسول الله ﷺ خپل دواړه لاسونه پر زمكه ووهل او وړپو ئې كړل، بيا ئې خپل مخ او دواړه لاسونه ورباندي مسح كړل.

دا روايت په بخاري كې اوه ځلي راغلی، د سند له مخي دومره كمزوری دئ چې په پنځو نسلونو كې يوازي يوه يوه كس روايت كړی، هيڅ راوي ئې شاهد نه لري، يعني تر زيات غريب هم اوبښتی، او د متن له مخي قطعاً د منلو او راوړلو وړ نه دئ؛ ځكه نه خو دا د منلو وړ ده چې عمر رضي الله عنه د تيمم له حكم خبر نه وو او لمونځ ئې پرېښود، نه دا چې عبدالله بن عباس چا ته د تيمم اجازه نه وركوله، او نه دا چې عمار

دومره بې خبره وو چې د تیمم لپاره په خاورو کې رغېدو!! آیا د عمر رضی الله عنه په ضد داسې ادعاء له شاهده پرته منلی شو؟! هغه خو د علم او تقوی له پلوه دومره لوړ مقام درلود چې له ابوبکر رضی الله عنه وروسته هیڅ صحابي د هغه مقام ته نه رسېدو، هغه حتی د خندق په جنگ کې هم خپل لمونځ نه دئ پرېښی، د تیمم په اړه خو د قرآن آیت دومره صریح او واضح دئ چې د قرآن هر لوستونکی پرې پوهېږي. او اړوند آیت ئې داسې مهال نازل شوی چې له رسول الله صلی الله علیه و آله سره لویه ډله په سفر کې ملگرې وه، ټولو همغه مهال تیمم زده کړی. عبدالله بن عباس رضی الله عنهما به څنگه له داسې کار نه خلک منعه کول چې الله تعالی ئې د کولو اجازه ورکړې!! د روایت دغو خبرو ته په پام سره دا هم ویلی شو چې دا برخه ئې هم د منلو وړ نه ده چې رسول الله صلی الله علیه و آله په خپلو لاسونو کې پو کړي، دا ځکه چې په تیمم کې پاک لاس پر مخ موبنل مراد نه دي بلکې په خاورو لړلی لاس مراد دئ. لاسونه ځنډل یا یو له بل سره وهل چې شگي او لوټي ترې توی شي مانع نه لري خو خاوري ترې پو کول له قرآن سره اړخ نه لگوي.

اوس که څوک ووايي: زه دا روایت نه منم، گمان کوم چې دا روایت به په پنځم نسل کې کوم شيعه جوړ کړی وي، چې عمر رضی الله عنه ته ئې په تیمم نه پوهېدا او د لمونځ پرېښودا منسوب کړې، عمار رضی الله عنه ته د تیمم لپاره په خاورو کې رغېدو!! او عبدالله بن عباس رضی الله عنهما ته ئې دا حق ورکړی چې د قرآن یو صریح حکم نسخ کړي!! نو دې سړي هیڅ گناه نه ده کړې، بلکې حق لري ووايي: زه د دغو درنو صحابه وو په اړه دا تورونه نه منم، که دا خبره ونه کړي نو هم به ئې له دغو صحابه وو سره جفا کړې وي او هم له خپل عقل سره.

آیا هغه څوک به د دريو جلیل القدره صحابه وو په خلاف په ناروا توروونو کې

شريک نه گڼل کيږي چي دا روايت عمداً او له تحقيق نه پرته مني او ترې لاندې (صحيح) ليکي؟! د الله تعالى په وړاندې به ئې حُواب څه وي چي له شاهده پرته ئې د لويو لويو شخصيتونو په اړه داسي ادعاگاني منلې او صحيح ئې گڼلې دي؟! بل مثال ئې هغه روايت دئ چي وايي: رسول الله ﷺ به د شپې او يا د ورځې په يوې برخي کي له خپلو ټولو مېرمنو سره يو حای کېدو، او د مېرمنو شمېره ئې يولس او په بل روايت نه (۹) وه، انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل شول: آيا رسول الله ﷺ دومره طاقت درلود؟ ده وويل: مور به سره ويل چي رسول الله ﷺ ته د دېرشو کسانو قوت او طاقت ورکړی شوی.

دا روايت د سند له مخي تر ټولو زيات غريب روايت دئ، حکه په صحابه وو، تابعينو او تبع تابعينو کي يوازي يو يو راوي لري، او د متن له مخي داسي دئ چي هيڅ وزن او اعتبار نه لري، حکه راوي ته داسي خبره منسوب شوې چي په هيڅ توگه نشي ترې خبرېدی، انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څه پوهېدو چي د رسول الله ﷺ او د هغه د مېرمنو تر منځ څه تېرېدل؟! چا دا خبره ورته کړې؟ څنگه ترې خبر شوی؟! په کار خو دا وه چي دغه روايت ته په پام سره معاذ بن هشام د ضعيفو او غير ثقه راويانو په جمعي کي نيول شوی وی او هر هغه روايت يوې خوا ته پرېښودل کيدی چي د ده له لوري روايت شوی.

دا روايت په همدې اړه د بخاري له نورو رواياتو سره تعارض لري، بخاري نه دا ويلې چي کوم روايت صحيح دئ او نه ئې هغو جدي پوښتنو ته حُواب ويلی چي په دې اړه راولاړېږي.

دا روايت دوه برخي لري، يوه ئې دا چي رسول الله ﷺ به د ورځې يا د شپې په کومي برخي کي په خپلو ټولو مېرمنو راگرځېدو، دا برخه په ځينو نورو رواياتو کي

هم راغلي او مطلب ئې دا دئ چي د ټولو پوښتنه به ئې کوله، په دې کي دقيقه خبره دا ده چي کله به ئې مازديگر دا کار کاوو او کله تر ماښام وروسته. بله برخه ئې انس رضي الله عنه ته منسوب دا دوه ويناوي دي: ۱- رسول الله صلى الله عليه وسلم يا نه (۹) يا يولس (۱۱) مېرمني درلودې او گواکي په همدې وخت کي به ئې له ټولو سره نږدېکت کاوو! ۲- دا حکه چي مور به ويل: رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د دېرشو کسانو طاقت (جنسي طاقت) ورکړی شوی دئ. د دې دواړو خبرو په اړه بايد ووايو چي دا په بشپړه توگه بې بنسټه او د حقيقت خلاف خبري دي، په خو دلایلو:

راوي له دې خبر نه دئ چي په يوه وخت کي د پيغمبر عليه السلام په حرم کي خو مېرمني وې، په خپله وايي چي نه يا يولس! خوک چي له دې خبر نه وي نو له دې نه به څنگه خبرېدو چي له خپلو مېرمنو سره د ليدو پر مهال څه تېر شوي، پيغمبر عليه السلام خو خاوند او مېرمن له دې منعه کړي چي د خپل خلوت خبري د بل چا په وړاندي وکړي، د خلوت له خبرو له خاوند او مېرمني پرته بل هيڅوک نه خبرېږي، د راوي د دې ادعاء مرجع کومه ده؟ چا دا خبره ورته کړې؟

نه قرآن دا خبره کړې چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د دېرشو کسانو جنسي قوت درلود او نه پيغمبر عليه السلام په خپله دا خبره کړې ده، نو راوي د کوم دليل له مخي دا ادعاء کړې ده؟

قرآن خو وايي چي پيغمبر عليه السلام به کله د شپې له دريو نه دوه برخي، کله نيمايي شپه او کله يوه برخه په لمانځه او د قرآن په تلاوت تېروله (إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ) او د ورځي له پلوه به هم د دعوت په سخت کار کي مصروف وو (ان لک في النهار سبحاً طويلاً)، گن شمېر روايات هم وايي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ډېر حلي له خپلو مېرمنو اجازه غوښتې ده چي د دوی د وار

شپه په عبادت تېره کړي، دا روایت خو په بشپړه توګه د قرآن او دغو روایاتو له وینا سره تعارض لري او وایي چې رسول الله ﷺ به نږدې یولس ساعتونه په جنسي تعلقاتو تېرول!!

د احادیثو په کتابونو کې خو باید یا د رسول الله ﷺ وینا، یا فعل، یا هغه وینا او فعل چې رسول الله ﷺ اورېدلې او لیدلې خو تردید ئې نه دی کړی، راورل شي، د هر چا وینا د حدیث په نامه راورل خو د دې روایت په څېر ډېرې ستونزې راولاړوي.

د دې روایت په دوهمې برخې کې انس رضی الله عنه ته منسوب ویناوي داسې دي چې هیڅ مسلمان باید د هغوی د ویلو جسارت ونه کړي، دا هم د عقل خلاف دي، هم د فطرت او هم د حقیقت، دا د رسول الله ﷺ په شأن کې جسارت او هتک حرمت دی، هغه نه پوهېږي چې که دښمنانو ته داسې خبرې په لاس ورغلي نو د اسلام په ضد به څومره استفاده ترې کوي!! څوک چې دا خبره په خوله راورې باید د رسول الله ﷺ هغه حدیث ئې مخې ته ودرېږي چې وایي: چا چې ما ته داسې څه منسوب کړل چې ما نه وي ویلي د جهنم اور ته دي چمتو شي. داسې خبرې هغه څوک کولی شي چې د رسول الله ﷺ د تعدد زوجاتو له حکمت او فلسفې بې خبره وي او گمان کوي چې د دې وجه جنسي قوت وو؛ نه هغه ستر مصلحت چې په دې کار کې نغښتی وو.

ټولو ته جوته ده چې رسول الله ﷺ په پنځه ویشتن کلنۍ کې واده وکړ، "خدیجه رضی الله عنها د ده لومړۍ بی بی څلوېښت کلنه کونډه وه، د هغې تر وفات پورې ئې بله ښځه نده کړې، تر پنځوس کلنۍ پورې ئې یوازې یوه ښځه درلوده، د خدیجې رضی الله عنها له وفات نه وروسته ئې سوده رضی الله عنها چې کونډه وه، په نکاح کړه، سوده له لومړیو

مسلمانانو څخه وه، له خپل مخکني مېړه سره ئې يو ځای حبشې ته هجرت وکړ او د هجرت سختي شېبې او کړاوونه ئې وگالل، نه ئې مال درلود او نه جمال او پيغلتوب، امتياز ئې قوي ايمان او د ايمان په لار کې قرباني وو، پيغمبر عليه السلام صرف يوه ښځه په پيغلتوب کې کړې. نوري بيبياني ئې کونډي وې، هره يوه ئې د يوه لوی اجتماعي مصلحت لپاره په نکاح کړې. کله چې انس رضي الله عنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره يو ځای شوی هغه مهال د رسول الله صلى الله عليه وسلم عمر نږدې اته پنځوس کاله وو، انس رضي الله عنه يوازي څه کم زيات څلور کاله له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره تېر کړي، د جنسي قوت غليان خو تر څلوېښت کلنۍ يا زيات نه زيات تر پنځوس کلنۍ پورې وي، تر دې وخته خو رسول الله صلى الله عليه وسلم يوازي يوه مېرمن درلوده!! د نړۍ تر ټولو ښايسته پېغلي ورته ميسري وې، ولي ئې کونډي کړې او هغه هم د ژوند په وروستيو کلونو کې او داسې کونډي هم چې ډېر اولادونه ئې درلودل؟! دا ټول حقايق او دلايل د دې خبري شهادت ورکوي چې دا روايت جعلي، موضوعي او بې بنسټه دئ، نه د منلو دئ او نه د استناد وړ، څوک چې دا روايت مني نو هم به ئې له خپل گران او متقي پيغمبر عليه السلام سره جفا کړې وي او هم له خپل عقل سره. لکه چې د عيسی عليه السلام تر ټولو ستر دښمنان هغه دي چې عيسی عليه السلام ئې په داسې صفاتو وستايو چې الله تعالی نه وو پرې ستايلی او داسې څه ئې ورته منسوب کړل چې الله تعالی نه وو ورته منسوب کړي، همدا راز زموږ د خوږ پيغمبر عليه السلام تر ټولو ستر دښمنان هغه دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په داسې صفاتو ستايي چې الله تعالی نه دئ پرې ستايلی!!

دوی ته وايو: په امت کې د اختلاف عوامل يا سياسي دي او مفسدو واکمنانو راولاړ کړي، يا اقتصادي دي او حريص شتمن او ټگمار علماء سوء ئې تر شا دي او يا له متعارضو رواياتو راولاړ شوي، دغو متعارضو رواياتو حتی ښکېل او صالح خلک

هم سره بېل کړي او کله کله ئې د دوی تر منځ دومره شدید اختلافات راولاړ کړي چې يوه ئې بل تکفير کړی او د هغه په ضد ئې د وسلې کارول جائز گڼلي!! د شيعه او سني تر منځ اختلاف خو پرېږده چې سياسي وجوهات لري، د ائمه وو تر منځ اختلافات هم له متضادو او متعارضو رواياتو راولاړ شوي، په امت کي دوه اویا فرقې، له مرجیه نه نيولې تر شيعه پوري، له خوارجو نيولې تر سلفيانو پوري، له بريلويانو تر تبليغيانو، ټولي له متعارضو او متضادو رواياتو راولاړي شوې، څوک چې د قبر خوا ته ناست دئ او له مړي مرسته غواړي، د قبر خاوند خدای ته شفيع کوي، گمان کوي چې د ده دعاء اوري او خدای ته ئې رسوي او پر الله تعالى ئې مني نو هغه په ځينو رواياتو استناد کوي!! بريلوي چې وايي رسول الله ﷺ په غيب پوهېدو، د الله تعالى د فيض وېش ده ته سپارل شوی او د الهي فيض د خزانو کيلي د ده په واک کي دي، نو هغه هم په رواياتو استناد کوي!! که سلفيان د خپل مذهب په گټه پر بخاري تکیه کوي نو بريلويان هم د خپلو ټولو عقايدو لپاره د بخاري په رواياتو استناد کوي!! دا په داسي حال کي چې يو بل ته د مشرک او له حديث نه د منکر په سترگه گوري!! دا ټول د قرآن د هغه آيت مصداق دي چې وايي: وَ قَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصْرَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَ قَالَتِ النَّصْرَىٰ لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَ هُم يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ * البقره: ۱۱۳

او يهودانو وويل: نصرانيان په هيڅ (سم دين او مذهب) نه دي، او نصرانيانو وويل: يهودان په هيڅ (سم دين او مذهب) نه دي، په داسي حال کي چې دوی کتاب لولي، همداراز هغو کسانو هم چې نه پوهېږي دوی ته ورته وينا وکړه، نو الله به د قيامت په ورځ د دوی ترمنځ په هغه څه کي قضاوت کوي چې دوی په کي اختلاف کاوو.

د دې آيت معنى دا ده چي له حقيالو سره د شيطاني ډلو مخالفت، له مسلمانانو

سره د يهودو او نصاراوو اختلاف نوې خبره نه ده، دوى په خپلو كي هم يو له بل سره تل په اختلاف كي پاته شوي، په شديد او نه پخلا كيدونكي اختلاف كي، هومره چي يهودانو به ويل: نصارا خو اصلاً كوم د پام وړ دين او مذهب نه لري او نصاراوو به دغه خبره د يهودانو په اړه كوله حال دا چي دواړو به په الهي كتاب د ايمان دعوى كوله!! د الله كتاب خو يو دى، تورات او انجيل يو د بل مؤيد او د الله دا كتابونه خو د اختلافاتو د حل لپاره راغلي، څنگه دوى د الله كتاب شا ته غورځولى، په غلطو رواياتو پسي تللي او د الله دين ئې د اختلاف وسيله گرځولى؟! ناپوهو مشركانو به هم د دوى دواړو په اړه دغه خبره كوله چي د دوى مذهب خو اصلاً څه مذهب نه دى، د دوى د اختلافاتو په اړه پرېكړه الله تعالى ته پرېږده، هغه به د قيامت په ورځ دا فيصله كوي. هر قوم چي د الله كتاب شا ته وغورځوي له همدې برخليک سره به مخامخ كيږي او په ډلو ډلو به وپشل كيږي، دا يوازي د الله كتاب دى چي د انسانانو د وحدت او يووالي ضامن او باعث دى.

دوى ته وايو: څوك چي رفع اليدين كوي او په دې كي له احنافو سره اختلاف

لري نو هغه يو روايت مني او بل نه، هغه روايت مني چي د ده مذهب ئې صحيح گڼي او هغه روايات نه مني چي تر دې روايت ډېر ډېر معتبر او ارجح دي او احناف پرې استناد كوي، څوك چي په قرائت خلف امام باور لري، په جهري لمونځونو كي د فاتحې لوستل هم پر امام فرض گڼي او هم پر مقتدي او له دې پرته لمونځ ناقص گڼي، په امام پسي په لوړ غږ آمين ويل داسي گڼي لكه چي ويل ئې فرض وي او تر فرض هم اوښتى، نو هغه په داسي رواياتو استناد كوي چي نور ئې كمزوري او مرجوح بولي او ورته وايي: ستا دغه روايات له هغو معتبرو او صحيح رواياتو سره

تعارض لري چي نه د فاتحې لوستل فرض بولي، نه په امام پسي قرائت كول او نه په لور غز آمين ويل. څوك چي وايي: رسول الله ﷺ په خپلو سترگو الله تعالى ليدلى هغه هم د بخاري په روايت استناد كوي!! او څوك چي وايي هغه كس دروغجن دى چي وايي: رسول الله ﷺ الله تعالى په خپلو سترگو ليدلى؛ هغه هم د بخاري په رواياتو استناد كوي، څوك چي وايي د رسول الله ﷺ د معراج سفر يوه رؤيا وه او په مقابل كې ئې بل وايي چي دا د وينسي سفر وو، دواړه د بخاري پر رواياتو استناد كوي!! څوك چي وايي: چا چي د شهادت كلمه وويله د دوزخ اور پرې حرام دى، كه ئې عمل هر ډول وي حتماً به جنت ته درومي، د بخاري پر رواياتو استناد كوي، او څوك چي وايي: هر كس به د خپلو عملونو سزا گوري، يوازي د شهادت د كلمې په ويلو سره له عذاب او محاسبې څخه نه ژغورل كېږي، دا هم د بخاري پر رواياتو استناد كوي!! څوك چي وايي مري د ژونديو خبري نه اوري او څوك چي د ده په خلاف وايي: مري حتى د ژونديو د پښو ترپا هم اوري دواړه د بخاري پر رواياتو استناد كوي!! دا په داسي حال كې چي له دغو خبرو نه ځيني ئې له قرآن سره مطابقت لري او ځيني ئې سل په سلو كې د قرآن خلاف!! دې ته ورته په سلگونو نور موارد. نن كه كوم بريلوي ته ووايي: د قرآن گڼ شمېر آيتونه وايي چي نه رسول الله ﷺ په غيب پوهېدو، نه نور پيغمبران او نه په زمكې او آسمان كې له الله تعالى پرته بل څوك، هغه به گڼ شمېر روايات ستا مخي ته كېږدي او درته وبه وايي: دا روايات نښي چي رسول الله ﷺ په غيب پوهېدو!! كه نن كوم شيعه ته ووايي: په ټول قرآن كې يو آيت هم داسي نشته چي د علي رضي الله عنه يا امام زمان په اړه ئې صراحتاً يا اشارتاً څه ويلي وي نو هغه به درته ووايي: زموږ روايات وايي چي د قرآن درې سوه آيتونه د علي عليه السلام په اړه دي!!

دوی وایي: په احادیثو کې د تضاد او تعارض په هکله ادعاء یوه بې بنسټه او بې دلیله ادعاء ده!! که په سرسري مطالعې سره چا څو مثالونه پیدا کړي وي، نو داسې مثالونه خو د قرآن نه منونکو هم جمع کړي، نو تاسو هغه هم منئ چې (نعوذ بالله) په قرآن کریم کې تعارض شته؟! دوی ته وایو: دا خبره په بشپړه توګه غلطه ده چې څوک توانېدلی په قرآن کې تعارض په ګوته کړي!! نه تر نن پورې څوک توانېدلی چې په قرآن کې تعارض په ګوته کړي او نه به تر قیامته پورې څوک دا کار وکړي شي. الله تعالی په پرېکنده او قاطع توګه فرمایلي چې په قرآن کې تعارض او اختلاف نشته، لو کان من عند غیر الله لوجدوا فيه اختلافاً کثیراً: که قرآن له الله تعالی پرته د بل چا له لوري وی نو په هغه کې به ئې ډېر اختلاف او تعارض موندلی وو. دوی ته وایو تاسو هم له هغو کسانو سره یو ځای شئ چې وایي: په قرآن کې تعارض شته؛ ټول په ګډه، په ټول قرآن کې، یو معمولي تعارض مور ته راوښئ!! آیا ډېره عجیبه نه ده چې څوک له متعارضو روایاتو نه د دفاع په موخه د قرآن په خلاف داسې تورونه لګوي!!

دا په داسې حال کې چې د روایاتو کتابونه داسې دي چې شارحین ئې د تعارضاتو په توجیه او تلیفیک سترې شوي. مور خو دغو متعارضو روایاتو او هغو ستونزو ته په پام سره چې دغو متعارضو روایاتو په امت کې راولاړي کړې دي وایو: ای کاش په اسلامي امت کې داسې مدبر او د بصیرت خاوند زعیم راپیدا شوی وی چې د روایاتو په اړه ئې همغه کار کړی وی چې عثمان رضي الله عنه د قرآن په اړه وکړ، کاش مور د روایاتو داسې متفق علیه کتاب او مجموعه درلودی چې ټول امت پرې متفق وی او په هغه کې داسې روایت نه وی چې له قرآن سره تعارض لري او یا یو ئې له بل سره، که مور د احادیثو او روایاتو یوه معتبره او ټول امت ته د منلو وړ مجموعه

درلودی او د احادیثو موجود کتابونه د قرآن په رڼا کې له تنقیح نه وروسته په یوې مجموعې کې راغونډ شوي وی نو له سترو سترو فتنو او اختلافاتو به ژغورل شوي وو. موږ همدا وړاندیز کوو چې د امت صالح، د مسلمانانو په درد دردمن او په قرآن او حدیث پوه او مجاهد علماء دي په یوې معتبرې مجمع کې راغونډ شي، د روایاتو کتابونه دي د قرآن په رڼا کې وچني او د صحیح روایاتو یوه معتبره مجموعه دي امت ته وړاندې کړي. خو یقیناً چې دا کار تر هغه ممکن نه دی چې د نړۍ په کوم ګوټ کې یو واقعي اسلامي حکومت جوړ شي. که داسې حکومت جوړ شو نو زما لومړی وړاندیز به هغه ته دا وي چې دغه ستر او تاریخي کار ته ملا وتړي. زه د عثمان رضی الله عنه د آخرت لپاره یوازې دا کار کافي گڼم چې د قرآن بېلې بېلې نسخې ئې توحید کړې او د صحابه وو په اجماع سره ئې د مصحف داسې نسخه امت ته په میراث پرېښوده چې نن او د قرآن له نزول نه څورلس پېړۍ وروسته هم د نړۍ ټول مسلمانان پرې متفق دي. موږ د روایاتو دغسې یوې نسخې ته ضرورت لرو.

دوی وايي: حدیث هم د قرآن په څېر د الله تعالی له لوري دي!! که له دې خبرې نه د دوی غرض دا وي چې الله تعالی رسول الله ﷺ ته پر قرآن سربېره احادیث هم د قرآن په څېر د وحی له لارې لېږلي!! نو دوی ته وایو: که داسې وی نو رسول الله ﷺ به هیڅکله د احادیثو د لیکلو ممانعت نه وو کړی، دا امر به ئې نه کولو: چا چې له ما څخه له قرآن نه پرته بل څه لیکلي وي هغه دي له منځه یوسي!! دا ځکه چې رسول الله ﷺ په دې مأمور وو چې هره الهي وحی او پیغام به خلکو ته رسوي، د ده مأمویت او رسالت همدا وو، الله تعالی د همدې لپاره غوره کړی وو، څنگه به هغه د وحی له لیکلو او د هغې د سوزولو او له منځه وړلو امر کولو!! پوښتنه کوم: د مکې دور د روایاتو شمېر څومره دی؟! آیا د دیارلسو کلونو ټول

احاديث، د حديث په ټولو کتابونو کې، دومره دي چې په هر کال کې لسو شلو ته ورسېږي؟ ولي د حديث په کتابونو کې د مکي دور ډېر لږ احاديث او هغه هم اکثراً مطلق غريب احاديث تر سترگو کيږي؟! ولي صحابه وو په مدينه کې هم د حديث له ليکلو نه په داسې حال کې ډډه کوله چې قرآن به ئې ليکلو؟! مهرباني وکړه ما ته ووايه: له صحابه وو نه په ليکلې بڼه کې ترلاسه شوي روايات څومره دي؟! دا خو آسانه خبره ده چې څوک ووايي: فلاني، فلاني او فلاني صحابي رسالې درلودې!! او په دې لړ کې د علي رضي الله عنه نوم هم واخلي!! خو هغه په دې نه پوهېږي چې د علي رضي الله عنه رساله يوه وړه څرمن وه چې د خپلې توري په لاستي کې به ئې ساتله او په هغې کې د ليکل شوي حديث په اړه هم متعارض روايات زموږ مخې ته راځي!! راشه د قرآن هغې وينا ته غور شو چې د وحې په اړه د رسول الله صلى الله عليه وسلم چلن ته اشاره کوي او فرمايي:

لا تَحْرَکَ بِهِ لِسَانَکَ لِتَعْجَلَ بِهِ * اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وُقُرْآنَهُ * فَاِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ * ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ *

القيامة: ۱۶-۱۹

ژبه دي مه پرې خوځوه، د دې لپاره چې تلوار پرې کوې، راغونډول او ويل ئې زموږ په ذمه دي. نو چې کله ئې لولو د لوستلو متابعت ئې کوه. بيا ئې بيانول هم زموږ په ذمه دي.

په دې آيتونو د ښه پوهېدو لپاره بايد لاندي خبرې په پام کې ولرو: تر دې مخکې آيتونو کې د هغه چا چلن ته گوته نيول شوې چې نه يوازي د قيامت په اړه د قرآن وينا او دلايل نه مني؛ بلکې عملاً او په دې خاطر ئې تکذيبوي چې له گناهونو لاس اخيستو ته چمتو نه دئ، په قيامت باور له ده دا غوښتنه کوي چې له گناهونو ډډه وکړي خو دی د گناه په ارتباط د خپل وجدان او ملامتونکي نفس قضاوت هم نه

متعارض روايات، مذهبي اختلافات	۲۴۸	متضاد روايات مذهبي اختلافات
-------------------------------	-----	-----------------------------

مني، خو د قرآن په اړه د دې مفسد انسان د دغه ظالمانه چلن په مقابل کي د پیغمبر علیه السلام معاملې ته پام وکړئ او وگورئ چي په دې دواړو کي څومره ژور توپیر دئ، پیغمبر علیه السلام د قرآن د هري نوې برخي په اورېدو سره داسي په وجد راځي او هڅه کوي چي په تلوار سره ئې زده او حفظ کړي، څه ترې پاته نشي، هیڅ لفظ ئې هېر نه کړي، او دا احساس ورسره راپیدا کيږي چي که د ده مخاطبینو تر اوسه د ده هیڅ مخکنی خبره نه ده منلې خو اوس او د دغو آیتونو په اورېدو سره به خامخا ایمان راوړي، د خپلو ټولو پوښتنو ځواب به په کي مومي، باید ژر ئې ترلاسه کړي او ژر ئې د خپلو مخاطبینو مخې ته کيږدي. عجله او تلوار ئې دومره چي الله تعالی ورته د تلوار نه کولو توصیه کوي او فرمایي: د قرآن د نویو آیتونو د ترلاسه کولو په اړه ډېره عجله مه کوه، کله چي ئې د وحی فرشته پر تا لولي ته ئې په تلوار له ځان سره مه تکراره، پرېږده چي فرشته خپل پیغام بشپړ کړي، د وحی له القاء فارغ شي، په تأنی او دقت سره ئې واوړه، د هېرېدو تشویش ئې مه کوه، مونږ د دې ذمه وار یو چي هغه ستا په حافظې کي خوندي کړو، ستا په ژبه ئې جاري کړو او شرح او تفصیل ئې بیان کړو.

له دې آیتونو په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي رسول الله ﷺ ته دوه شیان ورکړی شوي: د الله تعالی له لوري وحی شوی پیغام او د دې الهي پیغام د قرائت، بیان او تشریح توفیق. یعنی رسول الله ﷺ ته قرآن ورکړی شوی او د قرآن فهم، قرآن ورکړی شوی او د قرآن د حفظ، لوستلو، بیانولو او تشریح کولو توفیق. قرآن د الله تعالی له لوري پر پیغمبر علیه السلام نازل شوی او حدیث هغه فهم او پوهه ده چي الله تعالی د قرآن په اړه د رسول الله ﷺ په برخه کړې.

عاشوراء

عاشوراء هم يوه له هغو قضايوو څخه ده چي په اړه ئې په امت كي د شديد اختلاف شاهد يو، دا اختلافات يا سياسي جرړي لري او يا له متضادو رواياتو راولاړ شوي. تر دې د مخه چي وگورو د عاشوراء اړوند روايات څه وايي، كوم يو ئې صحيح او د اعتبار وړ دئ، كوم ئې جعلي، موضوعي، ضعيف او بې اعتباره دئ، د قرآن او سنت په رڼا كي د عاشوراء په اړه څه ويلي شو او په دې ورځ څه كول جائز او څه ناجائز گڼلي شو، بايد هغو كركجنو او د اسلام د بنسټيزو اصولو خلاف او د اسلام د روح او مزاج ضد اعمالو ته اشاره وكړو چي ځيني خلك ئې د مذهب تر نامه لاندې په دي ورځ ترسره كوي، او هغه د ثواب كار او جنت ته رسېدو وسيله بولي، داسي اعمال چي نه په قرآن كي ورته جواز موندی شو، نه په سنت كي او نه د صحابه وو په منهج كي، نه له عقل سره اړخ لگوي او نه د يوه سليم الفطرت انسان له مذهبي احساس سره.

ځيني په دې ورځ د ماتم غوندي جوړوي، وير كوي، كوڅو او بازارونو ته راوځي، د خلكو په وړاندې ځان په زنجيرونو وهي، توري جامې اغوندي، خپلي سيني په څپېرو وهي، ځيني ئې له نامه پورته ځانونه لوڅ كړي او خپلي شاگانې په زنجيرونو وهي، ځيني د سرود په بني كي يا حسين يا حسين او يا علي مدد وايي او ځنې اچوي، حرکات ئې منظم او د يوه مذهبي رقص په څېر او له ډول او سرود سره توأم، د جلوس په سر كي د ذوالجناح په نامه زين شوي او سينگار شوي آس روان،

بیرغونه ئې تور او د لرگي پر سر ئې د رغوي او پنځو گوتو نشان (چې دوی ئې د پنج تن پاک نښه گڼي)، رنگ رنگ ټوټې او دسمالونه پرې راخوړند، دا کار په داسې حال کې کوي چې عملاً د طاغوت تر سلطې لاندې ژوند کوي، د ظالمانو ملگرتيا کوي، مرسته ترې غواړي خو په خوله ئې د يا علي مدد دعاء وي، ... دې ته وايي له امام حسين رضي الله عنه سره محبت او د هغه د شهادت په نامه ماتم!! دا حرکات نه يوازې کرکجن، د دين او عقل خلاف دي او هيڅ الهي دين او هيڅ صحيح مذهب ئې جائز نه گڼي، بلکې داسې خرافات دي چې هر عقلمن انسان ترې کرکه لري او الهي اديان د دې لپاره راغلي چې د دغو شرک لږلو دودونو او خرافاتو تېر ټول کړي. دوی دا مراسم په داسې حال کې لمانځي، پر يزید او يزیديانو لعنت وايي چې تر يزید د لازياتو ظالمانو اطاعت او ملگرتيا کوي!! امام حسين د يزید له بيعته ډډه وکړه او په دې لار کې ئې شهادت قبول کړ خو دوی په افغانستان او عراق کې د امريکايانو تر سلطې لاندې ژوند کوي، نه يوازې مخالفت ئې نه کوي او ساکت، راضي او تسليم دي بلکې د امريکايانو تر قومندې لاندې د سنيانو په ضد جنگېږي، په عراق کې د دوی ستر مذهبي مشر د امريکايانو د يرغل ملگرتيا وکړه، د نجف کلياني ئې امريکايانو ته وسپارلې، خپلو پلويانو ته ئې له امريکايانو سره د ملگرتيا او د دوی تر قومندې لاندې جنگېدا فتوی ورکړه، د محرم د لسمې مراسم ئې په داسې حال کې لمانځل چې امنيت ئې د انگرېزانو او امريکايانو له خوا تأمين شوی وو. په پاکستان کې د پرويز مشرف خوا ته ودرېدل، امريکايانو له دوی داسې ټولگي جوړ کړل چې د سنيانو په ضد ئې وجنگوي. په افغانستان، عراق او پاکستان کې په جوماتونو، مدرسو، مکتبونو، ښارونو، زيارتونو او د خلکو د تجمع په ځايونو کې چاودني د دوی په لاس او د امريکايانو په وينا ترسره کېږي.

د دوی دا جلوسونه کټ مټ همغسني دي لکه چي يهودانو به کول او په محرف بايبل کي ئې يادونه شوي، همغسني په کوڅو کي مذهبي رقص، سرود، نڅا او څنې غورځول او ځانونه زخمي کول، يقيناً چي د دوی اکثر مذهبي عقايد او مراسم له يهودانو کاپي شوي، نه ئې په قرآن کي شاهد مومو او نه د رسول الله ﷺ په سنت کي او نه د صحابه وو په منهج کي، له دوی پوښتنه کوو: آیا رسول الله ﷺ د خپل گران تره حمزه رضی الله عنه د شهادت له کبله داسي ماتم کړی چي تاسو ئې کوئ؟ مگر د حمزه رضی الله عنه قربت رسول الله ﷺ ته تر علي ورنږدې نه وو؟ مگر د هغه مقام تر علي رضی الله عنه او د ده تر اولاد لوړ نه وو؟ مگر له اسلام څخه د دفاع په چارو کي د هغه ونډه تر دوی زیاته نه وه؟ آیا هغه د بدر او احد د سترو سترو جنگونو دوهم قائد نه وو؟ آیا د هغه شهادت د دوی تر شهادت زیات دردوونکی نه وو؟ آیا هغه د دښمنانو په لاس مثله نه شو؟ ولي رسول الله ﷺ د هغه لپاره ماتم ونه کړ؟ ولي تاسو د هغه لپاره ماتم نه کوئ؟ آیا صحابه وو د عمر رضی الله عنه، عثمان رضی الله عنه او علي رضی الله عنه د شهادتونو له کبله ماتم کړی؟ آیا عبد الله بن عباس رضی الله عنه د علي رضی الله عنه د تره زوی د ده او حسين رضی الله عنه او د ده د کورنۍ د غړو د شهادت له کبله ماتم کړی؟ مور ته د صحابه وو، تابعينو او تبع تابعينو او ټول سلف په تاريخ کي د داسي ماتم يوه بېلگه راوښيي؟ که ماتم جائز وی نو د رسول الله ﷺ د وفات ورځ د غم او ماتم هغه ستره ورځ ده چي په ټول انساني تاريخ کي ئې نظير نشته، ولي په دې ورځ ماتم نه کوئ؟! ولي صحابه وو د علي، حسن او حسين رضی الله عنهم په شمول ماتم ونه کړ؟! يقيناً چي تاسو د دې وينا مصداق یئ: و قالت اليهود عزيز بن الله و قالت النصارى المسيح بن الله و قالت الشيعة على بن الله: يهودانو وويل عزيز د خدای زوی دئ، نصاراوو وويل مسيح د خدای زوی دئ، شيعه وو وويل علي د خدای زوی دئ!! او د ده د اولاد دولس تنه پر زمکه د خدای حای

ناستي، همغسي لکه چي مسيحيانو عیسی علیه السلام ته دولس حواریون وټاکل او هغوی ئې د خدای او د خدای د زوی حای ناستي وگنل!! دوی موهومي امام زمان چي وایي د یوې چيني خوا ته په پنځه کلنۍ کي ورک شوی په آسمانونو کي لټوي او د ژر بېرته راتلو لپاره ئې وایي: عجل الله فرجه الشريف: خدای دي د ده شرافتمن خلاصون رانږدې کړي!!! يعني په کوهي کي لوېدلي، خدای دي هغه راوباسي چي راشي او د دوی دښمنان ورته ذبح کړي او د شيعه وو پاچايي رامنځته کړي او دا همغه څه دي چي يهودانو د عزيز علیه السلام په اړه ويل چي د يوه نهر خوا ته له خپل ملگري بېل شو او د آسمان په لوري وخوت!! يهودان هم د يوه داسي مسيح راتلو ته منتظر دي چي له آسمانه به راکوزېږي او د يهودانو ټول دښمنان به له تيغه تېروي او د زمکي پر سر به د دوی ستره پاچايي جوړوي!!!

اکثر جاهلي مذاهب په غائب ناجي باور لري او راتلو ته ئې انتظار کوي، په دې اړه بودايان، د متراس پلويان، مسيحيان، يهودان او شيعه سره ورته دي، توپير ئې په دې کي دئ چي د حينو منتظر ناجي اول دنيا ته راغلی، ستر ستر کارونه ئې کړي، مړ شوی، بېرته ژوندی شوی، آسمان ته ختلی، بيا به راځي، د يهودانو منتظر ناجي لا نه دئ پيدا شوی، په مناسب وخت کي به پيدا شي او يهودانو ته به ستر ستر کارونه وکړي، د شيعه گانو منتظر ناجي پنځه کلن وو چي غائب شو، تر اوسه ژوندی دئ، خدای د ټول عالم چاري ورسپارلې دي، د شيعه وو دعاگاني د ده له لاري او د ده په شفاعت او وساطت قبلوي، په مناسب وخت کي به راشي او د شيعه وو ټول دښمنان به ووژني!! دا داسي ناجي گني چي پلار، نيکه، جد او ټول سلف ئې وفات شوي خو دئ څوارلس پېړۍ تېرېږي چي ژوندی دئ او د قيامت تر ورځي به ژوندی وي!! اوس نو تاسو قضاوت وکړئ چي په دغو ډلو کي د کومي ډلي عقیده تر ټولو زياته د

عقل خلاف او په خرافاتو ولاړه ده؟! آیا د دې احمقانو پر عقل ژړا نه ده په کار؟!!!

د مرو لپاره داسې ماتمونه نه یوازې جائز نه دي بلکې د اسلام له سترو سترو اساساتو سره تصادم کوي، له دې سره چې د مرگ او ژوند پرېکړه د الله تعالی له لوري کېږي، دا چې د مرگ نېټه له وړاندي ټاکل شوې، دا چې مرگ د نوي ژوند پیل دی، دا چې شهید ژوندی دی، دا چې په مرگ سره مور د خپل رب په لوري درومو، دا چې د الله په لار کې شهادت ستره بریا او فوز عظیم دی، آیا دا عقیده چا ته اجازه ورکوي چې په شهیدانو ماتم وکړي؟! قرآن مؤمنان داسې معرفي کوي چې کله کوم مصیبت ورورسېږي وايي: إنا لله و إنا إليه راجعون: مور د الله یو او د هغه لوري ته ورگرځېدونکي، دا خو د رضایت او قناعت شعار دی نه د شکایت، ویر او ماتم چیغه!! قرآن مور ته د مصیبتونو په وړاندي د صبر سپارښتنه کوي او ماتم د صبر خلاف عمل دی، کوم کار چې پیغمبر علیه السلام نه دی کړی، صحابه وو نه دی کړی، ائمه وو نه دی کړی ته څنگه د دې کرکجن بدعت مرتکب کېږي او داسې څه ته مذهبي رنگ ورکوي چې د دین او مذهب له اساساتو سره تصادم کوي؟!!!

ځینې د تاریخ ستري ستري پېښې دې ورځې ته منسوبوي او وايي: آدم علیه السلام په دغه ورځ پیدا شوی، له جنت څخه له راکوزېدا وروسته دی او مېرمن ئې په دغه ورځ سره یو ځای شوي، نوح علیه السلام په دغه ورځ ژغورل شوی، فرعون په دغه ورځ غرق شوی او موسی علیه السلام له بحر روغ تېر شوی، یونس علیه السلام په دغه ورځ د کب له گېډې سالم وتلی، ابراهیم علیه السلام په دغه ورځ له اوره روغ وتلی!!! او دا ټول د دې لپاره یادوي چې ونښې د کربلا او د حسین رضی الله عنه د شهادت پېښه په دغې ستري تاریخي ورځې رامنځته شوې!! دې ته هم پام نه کوي چې د هغو سترو سترو پېښو د کربلا له پېښې سره هېڅ مناسبت او مماثلت نشته،

په هغوی کي الله تعالی ظالمان او د دین دښمنان هلاک کړي او پیغمبرانو علیهم السلام ته ئې بریا ورپه برخه کړې او له کړاوونو ئې ژغورلي، حال دا چي په کربلا کي د دغو ټولو تاریخي پېښو خلاف د حسین رضی الله عنه په شمول د ده د کورنۍ نږدې اویا غړي په شهادت رسېدلي!! دې ته نه گوري چي د عاشوراء د ورځي د سترو سترو تاریخي پېښو اړوند روایات ټول اسراییلي روایات دي چي هیڅ وزن او ارزښت نه لري.

ځیني دې ورځي ته د یوم من ایام الله نوم ورکوي!! چي دا نومونه په بشپړه توگه غلطه ده، قرآن هغو سترو سترو ورځو ته د ایام الله نوم ورکړی چي د شر، فساد، کفر او شرک ستر ستر ځواکونه په سخت الهي عذاب اخته شوي او حقیالو ته ستره او تاریخي بریا ورپه برخه شوې.

ځیني د محرم الحرام ټوله میاشت دومره سپېڅلې میاشت بولي چي له روژې پرته تر ټولو میاشتو ئې افضل گڼي، دا په داسي حال کي چي نه په قرآن کي د دې میاشتي د ځانگړي فضیلت په اړه څه ویل شوي او نه په کوم صحیح حدیث کي، د اسلام له نظره ټولي ورځي او میاشتي یو برابر دي، د اوقاتو فضیلت ذاتي نه دی، د هغه ځانگړي عمل له مخي یو وخت پر بل فضیلت مومي چي په هغه کي ترسره شوی. د روژې میاشت د دې لپاره افضل گڼل شوې چي په دې کي قرآن نازل شوی، د قدر شپه له دې امله په دې نامه یاده شوې او تر زرو میاشتو غوره گڼل شوې چي په همدې شپه پر رسول الله صلی الله علیه و آله د قرآن نزول پیل شوی، څلور حرام میاشتي، رجب، ذي القعدة، ذي الحجه، محرم او رجب له دې امله د اشهر الحرام په نامه یادي شوې چي په دې که به د حج او عمرې مراسم ترسره کېدل.

د عاشوراء د ورځي دا ماتمونه سیاسي خلفیه لري، ایراني واکمنو او مذهبي

آخوندانو ئې د عاشوراء له ورځې او پېښې د عربو او ټول اسلامي امت په ضد د يوې حربې او وسيلې په توگه کار اخيستی، دوی يزید سنيانو ته منسوبوي او حسين رضي الله عنه د شيعه وو امام گڼي، سنيان د جابر او قاتل ملگري بولي او شيعه د اهل بيت پلويان او محبان، دوی علي رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم يوازنی حقيقي حای ناستی گڼي او د علي رضي الله عنه هغه اولاد چي له فاطمې رضي الله عنها پيدا شوي د امامت منصوبي وارثان بولي، ټولو هغو صحابه وو ته د منافق خطاب کوي چي له علي رضي الله عنه پرته ئې له بل چا سره بيعت کړی، ابوبکر، عمر او عثمان رضيهم د امارت غاصبان بولي، او دا ټولي خبري هم د قرآن خلاف خبري دي او هم د عقل او منطق خلاف!! دا خبري يوازي هغه تورزړی او بدضميره انسان کولی شي چي له اسلام او مسلمانانو سره ئې کلکه کينه او دښمني په زړه کي وي، څوک چي پر قرآن باور لري هغه پوهېږي چي په اسلام کي نه د موروثي امارت تصور شته او نه د منصوبي امامت، قرآن امارت او امامت د خلکو امانت گڼي او د امير او امام انتخاب د مسلمانانو وجيبه او حق بولي، مسلمانانو ته امر کوي چي دا امانت هغه چا ته وسپارئ چي اهل وي!! په ټول قرآن کي د علي رضي الله عنه په اړه نه صراحتاً څه مومو او نه اشارتاً، که امامت موروثي وی نو په قرآن کي به د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حای ناستي نوم په واضح توگه اخيستل شوی وو، همغسې لکه د هارون عليه السلام نوم چي اخيستل شوی، که داسي وی نو الله تعالی به تر قيامته پوري د ټولو هغو امراوو نومونه په قرآن کي ياد کړي وو چي الله تعالی ورته ټاکلي!! له دې پرته خو منصوبي امارت هيڅ معنی نه لري!! د صحابه وو له لوري يو په بل پسې د څلورو خلفاوو انتخاب ښيي چي اسلام په موروثي امارتونو باور نه لري، د موروثي امارات تصور د دين، عقل او عدل خلاف تصور دی. دا هغه تصور دی چي پاچايان ئې خوښوي، څوک چي له دې پرته بله خبره کوي يا جاهل دی يا په غرض

او مرض مبتلا، ما ته ووايي: د رسول الله ﷺ په لاس روزل شوي صحابه په دين ښه پوهېدل که دا ايراني آخوندان چي قرآن د کتاب له مخي هم سم نشي لوستلي؟! آيا تر دې د لوی ظلم تصور کېدی شي چي څوک صحابه وو ته بد و رد وايي، هغه صحابه چي په سلو کي تر نوي زيات ئې د الله تعالی په لار کي شهيدان شوي او ډېری ئې له مدينې بهر او د جهاد په سنگرونو کي!! حقيقت دا دئ چي د روافضو د مذهب بنسټ د اسلام د کينه کېښو دښمنانو په لاس اېښودل شوی. د فارس هغو سياسي او مذهبي واکمنو کورنيو چي د ساسانيانو د اقتدار په دوران کي ئې پر ايران او ايرانيانو حکومت کولو او اقتدار ئې د عربو مسلمانو په لاس نسکور شو، د غچ اخیستو لپاره د علي رضي الله عنه هغو لمسيانو ته پناه ورکړه چي د امويانو د اقتدار په دوران کي هجرت ته مجبور شوي وو، هغوی دغه سياسي اقدام ته مذهبي رنگ ورکړ، همدلته د يوه نوي مذهب بنسټ کېښودی شو چي له علي رضي الله عنه او د هغه له اولاد سره د محبت اظهار او سنيانو سره دښمني ئې ستره او اساسي ښکارندويه وه، که څه هم د دې مذهب لړۍ له هغه مهاله پيل شوې وه چي يهودي عبدالله بن سبا د عثمان رضي الله عنه د شهادت توطئه جوړه او پلې کړه، چي په همدې سره په اسلامي امت کي د خونړيو فتنو هغه دردناکه سلسله پيل شوه چي د اسلامي امت په ټوټې ټوټې کېدو او د اسلامي خلافت په زوال منتج شوه. دا مفتن ابن سبا او د ده ملگري ول چي د عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته ئې د علي رضي الله عنه د پلويانو په ليکو کي ځان ته مورچلي جوړي کړې، علي رضي الله عنه ئې دې ته اړ کړ چي دارالخلافة له مدينې کوفې ته انتقال کړي، دا دوی ول چي د کورنيو جگړو اور ئې بل کړ، د عثمان رضي الله عنه د قاتلانو د محاکمې مخه ئې ونيوله، د علي رضي الله عنه او هغو صحابه وو تر منځ ئې د هري موافقې او روغي جوړي مخنيوي وکړ چي د عثمان رضي الله عنه د قاتلانو د محاکمې غوښتنه ئې کوله. همدا دوی ول

چي لومړی د علي رضي الله عنه او بيا د امام حسين رضي الله عنه د شهادت باعث شول. له مدينې څخه کوفې ته د دارالخلافه انتقال هغه ستره الميه او فاجعه وه چي جبران ئې ممکن نه وو، په امت کي د ډېرو سترو سترو فتنو پيلامه شوه، د ابن سبا ملگرو د همدې لپاره ټينگار کولو چي علي رضي الله عنه دې کار ته اړ کړي، مدينه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاس جوړه شوې وه، له کفر، شرک، نفاق او منافقينو تصفيه شوې وه، ولس ئې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاس روزل شوي وو، منافقينو هلته د پښو ځای نه موندو، ديني، فکري، اخلاقي او معنوي فضاء ئې داسي جوړه شوې وه چي هيڅوک نشو توانېدی په څرگنده توگه د اسلام او ايمان منافي عمل جسارت وکړي، که چا به غلط گام اخيستو نو له هر لوري به له مخالفت سره مخامخېدو، په ټول يقين سره ويلي شو چي که دارالخلافه کوفې ته نه وي انتقال شوې نو شام به هم په دارالخلافه نه بدلېدو، نو يزيد به هم امارت ته نه وو رسېدلی، د مدينې فضاء چا ته اجازه نه ورکوله چي قصرونه جوړ کړي او امارت ميراثي کړي. د مدينې اهميت دومره وو چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د مکې له فتحي وروسته نه يوازي مدينې ته راستون شو او دا ډاډمن سنگر ئې پرې نښود، بلکي مهاجرينو ته ئې اجازه ور نه کړه چي په مکې کي په خپل مخکني کور او کلي کي پاته شي!!

د علي رضي الله عنه له شهادت نږدې څلور سوه کاله وروسته يو څوک راوړل شو، کتاب ئې وليکو، ده ته ئې منسوب کړ او ډېر داسي څه ئې په کي وليکل چي د ده له شأن او مقامه ډېر ډېر لري او د قرآن او عقل خلاف، خو همدا کتاب د يوې مذهبي فرقې د رامنځ ته کېدو باعث شو، داسي کتاب هم وليکل شو چي په هغه کي له خره او چنگاښې هم احاديث روايت شوي!! بنايي بې مناسبتته به نه وي که دې مطلب ته اشاره وکړم چي يوه ورځ مي د ايران په تلويزيون کي يو آخوند تر سترگو

شو چي ويل ئې: كله چي د آدم عليه السلام په كالبوت كي روح پو شوه او راژوندى شو نو لومړۍ خبره ئې دا وه: يا علي! كله چي نوح عليه السلام په كښتۍ كي سورېدو وئې ويل: يا علي! كله چي ابراهيم عليه السلام اور ته لوېدو وئې ويل يا علي!! او... او... او كله چي پيغمبر عليه السلام د معراج په شپه له اوومه آسمانه تېر او عرش ته نږدې ورسېد يو غږ ئې واورېدو او وئې ويل: يا الله دا ته يې كه دا علي؟ له هغې خوا ورته وويل شو: دا زه يم خو ما د زمكي پر سر تر علي غوره انسان پيدا نه كړ چي د هغه په غږ له تا سره خبري وكړم!!! دا نن چي تاسو ايران ته ولاړ شئ نو وبه گورئ چي څوك كومي خوني ته ننوځي نو وايي: يا علي! چي له حايه پاڅېزې وايي: يا علي!! له علي رضي الله عنه مرسته غواړي، له هغه چا چي جومات ته په داسي حال كي روان وو چي يو قسي القلب دښمن ورته په كمين كي ناست وو، دى ترې خبر نه وو، تر بريد لاندي راغى، په زهرجنې توري زخمي شو او په شهادت ورسېدو، لمسيان ئې په كربلا كي د يزید د بې رحمه لښكر په لاس شهيدان شول، نه هغوى ځان وژغورلى شو او نه علي رضي الله عنه د دوى مرسته وكړى شوه!! څوك چي په خپل ژوند كي د ځان مرسته ونه كړى شي له مرگ وروسته به څنگه د بل مرسته وكړى شي!! په خداى قسم چي كه د علي رضي الله عنه په وړاندي چا دا خبري كړې وى چي شيعه گان ئې كوي يا ئې ده ته منسوبوي؛ نو په خپلي توري به ئې د هغه سر ترې غوڅاوو!! كه داسي كتاب ئې ليدلى وى نو تنور ته به ئې غورځاوو، ده ته منسوب دروغجنې او جعلې خبرې خو پرېږده د خپلو اصلي خبرو په اړه به ئې ويل: دا زه څوك يم چي د قرآن په شته والي كي او د پيغمبر عليه السلام د احاديثو په موجوديت كي زما اقوال راغونډوئ، په هغه استدلال كوئ او هغه د خپل مذهب بنسټ گرځوئ، ما له قرآن پرته او د پيغمبر عليه السلام له قول پرته بله خبره نه ده

کړې!! ما له ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم سره صادقانه بيعت کړی، تل مي په دوی پسې لمونځ کاوو او په صداقت سره مي د دوی اطاعت کړی!! ما هيڅکله نه دي ويلې چي د مخکنيو خلفاوو په ټاکنې خفه وم، ما نه دي ويلې چي (تقيه) مي کوله، په ستوني کي مي هډوکی نښتی وو، څه مي نه شو ویلی او خپلي خبري مي په زړه کي ساتلې، ما منافقت نه دئ کړی، ما ځان ته امارت نه دئ غوښتی، زه د عثمان رضي الله عنه په شهادت د خپل زوی تر شهادت زیات خفه شوی يم، زه د مسلمانانو وحدت غواړم، څوک چي زما په نامه د مسلمانانو تر منځ د اختلاف او تفرقي باعث کېږي، هم زما دښمن دئ او هم د اسلام دښمن، زه د الله تعالی په وړاندي له هغه چا خپل برائت اعلانوم چي زما او زما د اولاد په قبرونو قصرونه جوړوي، له هغوی مرستي غواړي، د دعاگانو د اجابت وسیله ئې گڼي، له دې قبرونو ئې د جاهلو خلکو د غولولو دام جوړ کړی، امامت زما د اولاد منصوصي حق گڼي او په دې سره په اسلامي امت کي اختلاف راولاړوي!! خو ما لیدل چي د دغه جاهل آخوند همدغو مسخره خبرو ته ځينو جاهلو او غولېدلو اوبسکي تويولې!!

آیا دې ته مو توجه کړې چي څنگه نن د هري کلیسا په هر دېوال د عیسی علیه السلام هغه مجسمه ترسترگو کېږي چي په صلیب ئې ځوړند ښيي، په لاسونو او پښو ئې مېخونه ټک وهل شوي، وجود ئې تغمې تغمې، زخمي زخمي او په وینو سور؟ له مجاور ئې پوښتنه وکړه چي دا څوک دئ؟ ولي په داسي دروونکي حالت کي ښودل شوی؟ ځواب ئې دا دئ: دا مسیح، د خدای زوی او په خپله خدای دئ، زمکي ته راغلی وو، د خپلو بندگانو د ژغورني لپاره!! پوښتنه وکړه: مگر څوک کولی شي چي خدای په دار کړي، په لاسونو ئې مېخونه ټک وهي، په درو ئې ووهي؟ ځواب ئې دا دئ: هيڅکله نه، ده په خپله ځان قربانۍ ته وړاندي کړ، چي زموږ د

گناهونو فديه ورکړي او د قيامت په ورځ د ده ټول منونکي له مؤاخذه او مجازات

پرته مخامخ جنت ته ولاړ شي!!

او دا همغه څه دي چي تاسو به ئې د هر شيعه په کور کي، د دوی په تکيه خانو کي او د دوی په مذهبي غونډو او جلسو کي وگورئ او د دوی له جاهلو آخوندانو به ئې واورئ، توپير ئې فقط دا دئ چي د مسيح پر ځای به د امام حسين نوم واورئ!! په هر کور کي به د ذوالجناح (د حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ آس) عکس په وينو سور ځورندوي، په خپلو جلوسونو کي همداسي آس د ټولو وړاندي روانوي، يقيناً چي دا جاهلانه دود ئې له مشرکو مسيحيانو تقليد کړی.

حسين رضي الله عنه د ظالم او مفسد يزيد په ضد غږ اوچت کړ، د کوفي خلکو د ملگرتيا ډاډ ورکړ، خو دی ئې د کربلا په ميدان کي يوازي پرېښود، زړه ئې له ده سره خو توري ئې له يزيد سره شوې، د خپلي کورنۍ له اويوو کسانو سره په شهادت ورسېدل، خو کله چي د يزيد واکمني پای ته ورسېده، اقتدار د ده د کورنۍ د مخالفينو په لاس کي پرېوت، نو حسين رضي الله عنه نه يوازي په خپله له شهادت وروسته امام حسين شو، بلکه امارت د ده د اولادې الهي مسلم حق، نه يوازي د ده په قبر زيارت جوړ شو، بلکه د ده د پلار علي رضي الله عنه لپاره هم په دغه وخت کي قبر په گوته شو او د وخت حاکم ورباندي زيارت جوړ کړ، قبر ئې هم د وخت حاکم د يوه (خوب او رؤيا) په ترڅ کي وموندو، تر دې وخته ئې قبر هيچا ته نه وو معلوم، له دې نېټې وروسته نه يوازي په نجف کي بلکه په ډېرو نورو ځايونو کي هم د ده په نامه زيارتونه جوړ شول، په مزار شريف او د کابل په کارته سخي کي هم!! چا چي يزيد ته د امام حسين رضي الله عنه د وژلو فتوی ورکوله د يزيد له تلو وروسته د دې زيارتونو مجاور شو، د چا چي توري له يزيد سره وې اوس د کربلا د

پيښې په ياد خپلي سينې په زنجيرونو وهي، توري جامې اغوندي او وير کوي!! همدا کسان د ده اولاد يوازني حقيقي امامان گڼي او يو پنځه کلن لمسی ئې داسي امام زمان گڼي چي خداى ته په خپلو دعاگانو کي وايي: خدايه! امام زمان له مورې راضي کړه، خدايه! د قيامت په ورځ مو د امام زمان په وړاندي شرمنده نه کړې، خدايه! زموږ دعاگاني امام زمان ته ورسوه!! اوس نو خداى د امام زمان قاصد شو، خداى د امام زمان په دربار کي يو شفيع شو، له هغه دا غواړي چي د امام زمان په وړاندي د دوى شفاعت وکړي!! دا امام زمان پنځه کلن ماشوم وو چي له خپله کوره غائب شو، نه ئې تر دې وخته د شهادت کلمه زده وه، نه ئې يو رکعت لمونځ کړى، نه ئې روژه نيولې، نه په قرآن پوهېدو، ... خو سره له دې د خلکو لارښود او امام شو!! چا امام کړ؟ خداى، چا درته وويل چي خداى د خلکو لپاره يو پنځه کلن ماشوم امام ټاکلى؟ فوراً درته وايي: داسي خبري مه کوه چي کافر کېږي!! امام او لارښود خو هغه چا ته وايي چي د خلکو مخي ته روان، په لمانځه کي ورته مخکي او په ژوند کي ئې لارښود وي، غائب کس ته د امام لقب کارول يوه مغالطه ده، الله تعالى به څنگه د خلکو لپاره غائب امام ټاکي!!؟

چا چي له قسرونو او د قسرونو له واکمنانو کرکه لرله، هر قصر ئې د ظلم نښه گڼله او ويل ئې "ما هيڅ قصر ونه ليد مگر د هغه خوا کي مي د چا تلف شوى حق وليد!!" په همدې جرم له مخالفتونو سره مخامخ کېدو او چا چي هر جگ قبر ړنگاوو، اوس د دوى له قبرونو داسي قسرونه جوړ شوي چي نه فرعون په خپل ژوند کي درلود، نه نمرود او نه يزيد. عجيبه ده، عجيبه؛ د ژوندي لپاره قصر حرام دئ او د مري لپاره جائز او د ثواب کار!! ستاسو دا د قبرونو پر سر ستر ستر قسرونه په جگ غږ شهادت ورکوي چي ستاسو مذهب په ظلم، جهل او خرافاتو ولاړ دئ!! آيا دا ستر

ظلم نه دئ چي له بې وزلو، غم خپلو، حاجتمنو خو ساده لوح او دوکه شوو دیندارانو شکرانې او نذرانې تر لاسه کوي، لويه برخه ئې ستاسو د آخوندانو په جیبونو کي لوېږي، بله برخه پر دغو قصرونو او د دې لپاره لگول کېږي چي هېبت ئې زیات شي او دا ساده لوحان لازيات پرې وغولول شي، يقيناً چي دا دواړه قصرونه (هم د واکمنانو قصرونه او هم د قبر پر سر قصرونه) په همدې موخه جوړېږي، چي د خاوند او مجاور هېبت او کرامت ستر او لوړ ثابت کړي او جالب دام ترې جوړ شي!!

هو؛ په کربلا کي ستر جنایت وشو، دردوونکی او نه هېرېدونکی، خو کاش تا د کربلا د دردوونکې پېښي ترڅنگ هغه توره ورځ هم غندلی چي کربلا او نجف صليبي ځواکونو اشغال کړل او په لسگونو زره مظلوم عراقیان، د امام حسين د جد امتیان، په خپلو وینو کي ورغړېدل، خو دا دئ برعکس گورو چي د نجف مجاور (آیت الله العظمی سيستاني!!!) په لندن کي معالجه کېږي او عراق ته له راستنېدو وروسته د نجف او کربلا کنجیانې امریکایانو ته سپاري!! ما ته ووايه: دا د آیت الله کار دئ که د آیت الشيطان؟! ما ته ووايه: داسي له مبالغو ډک القاب کارول جائز دي، د قرآن آیت ته یوازي آیت ويل او یوه سفیه آخوند ته د آیت الله العظمی لقب ورکول څنگه توجیه کوي؟ اسلام خو د شخصیت پالنې تېر ټولوي او د داسي القابو له کارولو په کلکه ممانعت کوي، قرآن رسول الله ﷺ ته د عبد الله نوم غوره کوي، د مخکنیو سترو سترو شخصیتونو په اړه، د ابراهیم علیه السلام په شمول، وایي:

﴿قُلْ إِنَّمَا سَمَّيْتُهُم مَّا سَمَّيْتُهُمْ لَعَلَّكُمْ أَتَقْوُونَ﴾ (البقرة: ۱۳۴)

البقرة: ۱۳۴
 دا یوه ډله وه چي تېره شوه، دوی ته خپلي لاس ته راوړنې دي او تاسو ته خپلي

دوی به د خپلو کړو وړو بدله ترلاسه کوي او تاسو د خپلو کړو وړو، له تاسو نه

دا پوښتنه نه کېږي چې هغوی څه کول؟!؟

یعني هر څوک به د خپلو عملونو په اړه پوښتل کېږي، نه یو د بل ځواب وړ کولی شي او نه یو د بل د کړو وړو په وجه مکافات او مجازات کېږي!! او دا د ټولو هغو خلکو په خولې ستر او سخت گوزار دی چې په نسلي امتیازاتو باور لري او گمان کوي چې معنوي او مذهبي مقام او منزلت یو داسي موروثي توکی دی چې له پلاره اولاد ته انتقالېږي، د اسلام دغو لارښوونو ته په پام سره صحابه وو به یو بل په فقط په خپلي کنيې یادوو، عمر بن الخطاب، علي بن ابي طالب، امیر المؤمنین، خلیفه المسلمین په څېر نومونه ئې کارول، چا ته ئې د شهنشاه، ملک، قاضي القضاة، حضرت آیت الله العظمی، حجة الاسلام و المسلمین، او دې ورته له مبالغو ډک القاب ونه کارول، په داسي القابو د چا ستاینه ئې حرام گڼله. دغه مبالغې دي ته چې په شرک منتهي کېږي، نن څوک د تملق او غوره مالي په توگه وکاروي، سبا جاهلان پرې دوکه شي او د شرک په ډنډ کي پرېوځي.

مسیحي د عیسی علیه السلام مذهب هېر کړ او د ده د مجسمې لمانځل ئې مذهب شو او ده د امام حسین د جد دین ته شا کړه، د امام حسین د قبر لمانځل ئې مذهب شو. گورئ چې مسیحي د صلیب طوق په غاړه گرځوي او دا د کربلا له خاورې د جوړ شوي مهر ټاپې په خپل تندي!!

سیاست کله له پیغمبر د مذهب باغي جوړ کړي او کله له دیندار باغي خدای!! که د ټگمارو مذهبي مشرانو او د مکارو سیاستمدارانو مکرونه عجیب دي، نو تر دې د هغه چا سفاهت د لازیات حیرت او تعجب وړ دی چې د دوی د مکر په دام کي پرېوځي او (دروغ) د (مذهب) په نامه مني!! خو نه؛ ترڅو چې دنیا وي، ساده لوح او

سفیه انسانان به هم وي او د ټگمارو په دام کي به د دوی پر بوتل هم!! که سامري له سخوندر معبود جوړولی شي او هندو له غوا، که د يهودو ملايان د يوه واکمن په دربار کي مريم په زنا متهموي او زوی ئې ساحر گني، خو د بل واکمن په دربار کي ئې دا د خدای مور گني او زوی ئې د خدای زوی، نو له پنځه کلن غائب ماشوم امام زمان جوړول او خدای د ده قاصد گنل هم ډېره نادره خبره نه ده!! نو په دې هم ډېر تعجب مه کوئ چي څنگه يوه داسي کس ته له مرگ وروسته د امام لقب ورکوي (امام رضاء ئې بولي) چي له بل سره ئې بيعت کړی او د هغه تر امامت لاندي ئې په دولت کي کار کړی، وايي: دا د دې لپاره چي هغه (تقيه) کوله، (تقيه) خو د ثواب ستر کار دئ، هومره چي تر شهادت ئې هم اجر زيات دئ!! تقيه يعني (مذهبي خدعه) نه يوازي جائزه ده بلکه د ثواب موجب!! په دې هم حيرت مه کوه چي ولي به هغه څوک په خپله د زهرو جام څښي چي په غيب پوهېږي، همغه کار چي وايي امام کاظم وکړ!! او عالم الغيب به ولي په داسي خلکو اعتبار کوي چي د اعتبار وړ نه دي او دی به په ميدان کي يوازي پرېږدي او ولي به هغه څوک له خپل ملک شړل کېږي چي (متصرف الامور) ئې گني او د (حاجتونو د تر سره کېدو مرجع) ئې بولي، څوک چي په خپل ژوند کي نه خپل مشکلات حل کولی شي او نه د خپلو ملگرو، نو له مرگ وروسته به څنگه د ژونديو ستونزي حل کړي؟

مسيحيان د عیسی عليه السلام بيا راتلو ته منتظر دي، خو که هغه راغی نو تر هرچا د مخه به دوی د ده مخالفت کوي، د خپلو پلرونو په څېر به د هغه د وژلو لپاره ملا تېري، پلرونو ئې له دې کبله د ده د وژلو هوډ وکړ چي دی يو انسان دئ، نه له ځانه دفاع کولی شي او نه له خپلو ملگرو، د خدای پيغمبر خو بايد داسي نه وي، بايد فرشته وي او د سترگي په يوه رپ او د گوتي په يوې اشارې سره بايد زمکه او

آسمان و خوځولی شي او د دوی اوسني زمان به ئې هم دروغجن گڼي ورته وايي به: ته هغه عیسی نه یې چي مور ورته منتظر وو، ته یو عادي انسان یې، عیسی خو د خدای زوی دئ او په مټو کي ئې د خدای زور. یهودان مسیح ته منتظر وو خو چي مسیح راغی منتظر مسیح ئې ونه گانو او ایمان ئې پرې رانه ووړ!!

که دا نن هغه امام زمان راشي چي حیني ورته منتظر دي او ووايي: د زمانې د فرعون او د وخت د یزید په خلاف قیام وکړئ، له اسلام دفاع ته چمتو شی، خپل هېواد د صلیبي ځواکونو له سلطې آزاد کړئ، نو وبه گورئ چي تر هر چا د مخه ئې هغه څوک مخالفت وکړي چي نن وایي: عجل الله فرجه الشریف: خدای دي د ده راوتل رانږدې کړي!! دغه خلک به ورته وایي: ته خو هغه امام زمان نه یې چي مور ئې په انتظار کي وو، ته خو له مور مرسته غواړې او له هغه خو به مور مرسته غوښته!! ته مور قیام او جهاد ته رابلې، حال دا چي امام زمان خو د یوې گوتي په خوځولو سره زمکه او آسمان خوځولی شي!!

بایبل د یهودانو د ستر او فاتح پاچا او په ټولي نړۍ د اسرائیلیانو د غلبې او برلاسي خبري کوي او وایي: په دې وخت کي به د داؤد د کورنۍ او د اورشلیم د خلکو لپاره داسي چینه وبهېږي چي دوی به له ټولو ناپاکیو او گناهونو پاک کړي!!! د بتانو عبادت به پای ته ورسېږي، زمکه به له دروغجنو انبیاوو او فال نیونکو پاکه شي، انبیاء به له نبوت (د جذبې نڅا) شرمېږي (بایبل انبیا داسي معرفي کوي لکه زمور او سني ملنگان چي د قوالي سندرو ته څنې غورځوي هغوی به دغسي د جذبې نڅا کوله او همدغه نڅا به ئې د نبوت په نامه یادوله) او د خلکو د غولولو لپاره به د انبیاوو جامه نه اغوندي!! هر یو به وایي: زه نبی نه یم، بزگر یم، له ځوانۍ تراوسه مي دنده بزگري ده!! او که پوښتنه ترې وکړې چي دا د بدن زخمونه دي څه وایي؟

خواب به ورکړي: له دوستانو سره په نښتي کي زخمي شوم!!! (د بايبل په حاشيه کي د دې زخمونو په اړه راغلي: دروغجنو انبياوو به خپل بدن زخمي کاوو، د تفصيل لپاره ئې د لومړيو پاچايانو کتاب ته مراجعه وکړئ!!) او دا همغه کار دئ چي شيعه ئې د عاشوراء په ورځ کوي!!!

دا عجيب اعتراف دئ، د بايبل د دروغجنو انبياوو حقيقت ئې په ډېره دقيقه توگه انځور کړی او نښي چي دوی په خپلو جامو خلک غولوي، جذبې کېدل، نخا او حتی ځان زخمي کول به ئې د اخلاص او خدای ته د قرب نښه گڼله!! ډېر شرکي مذاهب په دې بيمارۍ اخته دي، شيعه وو هم د کربلا د پېښي په ياد ځان په زنجيرونو وهل او خپل سره پرهارونه خلکو ته ښودل له دوی زده کړي، د بايبل دا خبره صحيح ده چي د حق او الهي دين د غلبې په وخت کي د دغو دروغجنو انبياوو پغړ ټوليزي، خلک ئې په ماهيت پوهېږي، نور نه شي کولی په خپلي سپېڅلي جامې!! او خپلو دروغجنو وړاندوينو خلک وغولوي، نور به (د جذبې نخا، مذهبي رقصونه)، د خدای د ذکر په نامه مستي کول، ساز سرود غږول، رقص او نخا کول او دې ته د عبادت نوم ورکول نه وي، نه به د هندوانو رياضتونه وي، نه د مسيح د زخمونو په نامه ځان زخمي کول او نه د کربلا په نامه ځان په زنجيرونو وهل، چا چي دا غلطې کړې وه ځان به تېرته کوي!!

ما ته په بايبل کي له تحقيق وروسته دا معلومه شوه چي شيعه وو د خپل مذهب هغه عقايد او مراسم له کوم ځای او کوم مذهب څخه اقتباس کړي چي په قرآن او حديث کي د هغه لپاره هيڅ مدرک او سند نشته، ما ته اوس څرگنده شوې چي دوی له بايبل څخه لاندې شيان اقتباس کړي:

• په غائب او منتظر امام باور او دا گمان کول چي هغه به راځي، اقتدار به شيعه

وو ته سپاري او د دوی ټول دشمنان به له منځه وړي!! همغسې لکه يهودان او مسيحيان چي خپل خپل مسيح ته منتظر دي.

• امام زمان د خدای نائب او په کون او عالم کي متصرف گڼل او دا عقیده درلودل چي امامان په خپل ژوند کي هم او له مرگه وروسته هم د خدای او بندگانو ترمنځ واسطه دي، د دوی له لاري خدای ته د انسان دعاگاني رسي او خدای د دوی په شفاعت دعاگاني او عبادتونه قبلوي. دوی خبره هغه حد ته رسولي چي د خپلو مرو امامانو د قبرونو خوا ته خپلي ليکلې عريضې غورځوي او جواب ته ئې انتظار کوي!! د ايران پخواني جمهور رئيس رفسنجاني د منبر په سر او د جمعې د ورځي په خطبې کي وويل: مور له امام زمان سره خطي رابطه لرو!!

• امامت موروثي گڼل.

• په دولسو امامانو عقیده درلودل، همغسې لکه مسيحيان چي د عیسی عليه السلام په دولسو حواريونو باور لري او يهودان دولس قبيلې لري.

• خپل امامان عالم الغيب بلل او ډېري وړاندويني هغوی ته منسوبول.

• سادات د لاويانو په څېر خاصه مذهبي طبقه او مذهبي مشري د دوی دنده گڼل، خمس او صدقات د دوی حق شمېرل. دوی او نورو مذهبي مشرانو ته د لاويانو په څېر خاصه مذهبي جامه ټاکل.

• د کربلا په یاد ویر کول او ځان په زنجیرونو زخمي کول، هغه هم د نورو په مخکي او د یوه مذهبي رقص په بني کي!!

• په فال نیولو باور ساتل، خبره ئې دې حد ته رسولي چي قرآن ئې په ځانگړې بني کي داسي چاپ کړی چي د یوې پاني په سر ئې ليکلي: خوب (ښه) او په بلي (بد)، په پتو سترگو ئې د فال لپاره پرانېزي، که د (خوب) پانه راووتله بختور دئ او کار

ئې سم، بايد ډاډه وي چي ترسره كېږي او كه د (بد) پانه ئې مخي ته راغله نو بخت ورسره ياري نه كوي، له خپل هوډ دې لاس په سر شي!! حتى د حافظ شيرازي په كتاب همداسي فال نيسي!! دا په داسي حال كي چي پيغمبر عليه السلام فرمايي: چا چي د عراف، منجم او فال نيونكي په وينا باور وكړ، هغه قرآن ئې تكذيب كړي چي پر محمد نازل شوي.

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من أتى عرافاً أو كاهناً فصدقه فيما يقول فقد كفر بما أنزل على محمد صلى الله عليه وسلم

عاشوراء په رواياتو كي

راشئ وگورو چي په رواياتو كي د عاشوراء په ارتباط څه راغلي. په دې اړه د

بخاري يو روايت دا دئ:

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ كَانَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُهُ، فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانَ كَانَ رَمَضَانَ الْفَرِيضَةَ، وَتَرَكَ عَاشُورَاءَ، فَكَانَ مِنْ شَاءِ صَامَهُ، وَمَنْ شَاءَ لَمْ يَصُمْهُ .

له عائشې (رضى الله عنها) روايت دئ چي وايي: قريشو به د جاهليت په زمانه كي د عاشور په ورځ روژه نيوله او رسول الله (صلى الله عليه وسلم) به هم پدې ورځ روژه نيوله او كله چي ئې مدينې ته هجرت وكړ نو بيا ئې هم دا ورځ روژه نيوله او نورو ته يې د روژې نيولو امر وكړ خو كله چي د رمضان روژه فرض شوه نو د

عاشوراء د روحي روژه ئې پرېښوده بيا د هر چا خپله خوښه وه چي پدې ورځ ئې روژه نيوله او كه نه.

دا روايت په بخاري كي شېر حلي نور په دغو شمېرو راغلي: ۱۵۹۲، ۱۸۹۳، ۲۰۰۱، ۲۰۰۲، ۳۸۳۱، ۴۵۰۲، د دغو رواياتو تر منځ جدي او ژور توپيرونه او تعارضات تر سترگو كېږي، دومره چي يو په هغه صورت كي ترې غوره كولى شي چي نور ټول رد كړې، په حينو كي ويل شوي كان يوم عاشوراء تصومه قريش في الجاهلية، وکان النبي - صلى الله عليه وسلم - يصومه، فلما قدم المدينة صامه وأمر بصيامه په بل كي كانوا يصومون عاشوراء قبل أن يفرض رمضان، وكان يوماً تستر فيه الكعبة، په بل كي صام النبي - صلى الله عليه وسلم - عاشوراء، وأمر بصيامه . فلما فرض رمضان ترك، په بل كي أن قريشا كانت تصوم يوم عاشوراء في الجاهلية، ثم أمر رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بصيامه حتى فرض رمضان په بل كي كان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أمر بصيام يوم عاشوراء، فلما فرض رمضان كان من شاء صام، ومن شاء أفطر . په بل كي كان يوم عاشوراء تصومه قريش في الجاهلية، وکان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - يصومه، فلما قدم المدينة صامه، وأمر بصيامه، فلما فرض رمضان ترك يوم عاشوراء، فمن شاء صامه، ومن شاء تركه . په بل كي كان عاشوراء يوماً تصومه قريش في الجاهلية، وکان النبي - صلى الله عليه وسلم - يصومه، فلما قدم المدينة صامه وأمر بصيامه، فلما نزل رمضان كان من شاء صامه، ومن شاء لا يصومه په بل كي كان عاشوراء يصومه أهل الجاهلية، فلما نزل رمضان قال « من شاء صامه، ومن شاء لم يصمه » په بل كي كان عاشوراء يصام قبل رمضان، فلما نزل رمضان قال « من شاء صام، ومن شاء أفطر » په بل كي قدم النبي - صلى الله عليه وسلم - المدينة، فرأى اليهود تصوم يوم عاشوراء، فقال « ما

هَذَا . قَالُوا هَذَا يَوْمٌ صَالِحٌ ، هَذَا يَوْمٌ نَجَّى اللَّهُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ عَدُوِّهِمْ ، فَصَامَهُ مُوسَى . قَالَ « فَأَنَا أَحَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ » . فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ . بِهِ بَلْ كِي - قَالَ كَانَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ تَعَدَّهُ الْيَهُودُ عِيدًا ، قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « فَصَوْمُهُ أَنْتُمْ » بِهِ بَلْ كِي لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَجَدَهُمْ يَصُومُونَ يَوْمًا ، يَعْنِي عَاشُورَاءَ ، فَقَالُوا هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ ، وَهُوَ يَوْمٌ نَجَّى اللَّهُ فِيهِ مُوسَى ، وَأَغْرَقَ آلَ فِرْعَوْنَ ، فَصَامَ مُوسَى شُكْرًا لِلَّهِ . فَقَالَ « أَنَا أَوْلَى بِمُوسَى مِنْهُمْ » . فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ . بِهِ بَلْ كِي أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعَثَ رَجُلًا يَنَادِي فِي النَّاسِ ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ « أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلَيْتَمَّ أَوْ فَلَیصمُ ، وَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ فَلَا يَأْكُلْ بِهِ بَلْ كِي أَرْسَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - غَدَاةَ عَاشُورَاءَ إِلَى قَرَى الْأَنْصَارِ « مَنْ أَصْبَحَ مَفْطَرًا فَلَيْتَمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ، وَمَنْ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلَيْصِمُ » . قَالَتْ فَكُنَّا نَصُومُهُ بَعْدَ ، وَنَصُومُ صَبِيَانَا ، وَنَجْعَلُ لَهُمُ اللَّعْبَةَ مِنَ الْعَهْنِ ، فَإِذَا بَكَى أَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ أَعْطَيْنَاهُ ذَاكَ ، حَتَّى يَكُونَ عِنْدَ الْإِفْطَارِ . بِهِ بَلْ كِي قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ عَاشُورَاءَ « إِنْ شَاءَ صَامَ » بِهِ بَلْ كِي أَمَرَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَدْنُ فِي النَّاسِ « أَنْ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلَيْصِمُ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلَيْصِمُ ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ » بِهِ بَلْ كِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لِرَجُلٍ مِنْ أَسْلَمَ « أَدْنُ فِي قَوْمِكَ - أَوْ فِي النَّاسِ - يَوْمَ عَاشُورَاءَ أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلَيْتَمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلَيْصِمُ » بِهِ حِينُو كِي وَيَلْ شُوي: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَحَرَّى صِيَامَ يَوْمٍ فَضَّلَهُ عَلَى غَيْرِهِ ، إِلَّا هَذَا الْيَوْمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَهَذَا الشَّهْرُ . يَعْنِي شَهْرَ رَمَضَانَ !! بِهِ حِينُو كِي قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ وَإِذَا أَنَسُ مِنَ الْيَهُودِ يُعْظَمُونَ عَاشُورَاءَ وَيَصُومُونَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « نَحْنُ أَحَقُّ بِصَوْمِهِ » . فَأَمَرَ بِصَوْمِهِ . بِهِ بَلْ كِي قَالَ لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ وَجَدَ الْيَهُودَ يَصُومُونَ عَاشُورَاءَ ، فَسَلُّوا عَنْ

ذَٰلِكَ، فَقَالُوا هَذَا يَوْمُ الَّذِي أَظْفَرَ اللَّهُ فِيهِ مُوسَىٰ وَبَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ فِرْعَوْنَ، وَنَحْنُ نَصُومُهُ تَعْظِيمًا لَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « نَحْنُ أَوْلَىٰ بِمُوسَىٰ مِنْكُمْ ». ثُمَّ أَمَرَ بِصَوْمِهِ . په بل کي قدم النبي - صلى الله عليه وسلم - المدينة واليهود تصوم عاشوراء فقالوا هذا يوم ظهر فيه موسى على فرعون . فقال النبي - صلى الله عليه وسلم - لأصحابه « أنتم أحق بموسى منهم، فصوموا ». په بل کي لما قدم رسول الله - صلى الله عليه وسلم - المدينة، واليهود تصوم عاشوراء، فسألهم، فقالوا هذا اليوم الذي ظهر فيه موسى على فرعون، فقال النبي - صلى الله عليه وسلم - « نحن أولى بموسى منهم فصوموه » په بل کي قال صام النبي - صلى الله عليه وسلم - عاشوراء، وأمر بصيامه . فلما فرض رمضان ترك . وكان عبد الله لا يصومه، إلا أن يوافق صومه . په بل کي د دې خلاف ويل شوي: كان يوم عاشوراء تعده اليهود عيداً، قال النبي - صلى الله عليه وسلم - « فصوموه أنتم » يعني يهودانو دا ورځ د عيد په توگه لمانځله او رسول الله ﷺ له هغوی د مخالفت ښودلو په توگه وويل چي تاسو روژه نيسي، او دا د ټولو نورو رواياتو خلاف دئ.

د دغو متعارضو رواياتو تر منځ تعارضات او توپيرونه دا دي:

- حیني ئې وايي چي د عاشوراء روژه قريشو هم نيوله او رسول الله ﷺ هم له همغه مهاله نيوله، او گواکي قريشو به په دغي ورځ پر کعبې نوي غلاف غوراوو!! حیني ئې وايي کله چي رسول الله ﷺ مدينې ته راغي يهودان ئې وليدل چي په دې ورځ روژه نيسي وئې پوښتل چي ولي په دې ورځ روژه نيسي؟ هغوی وويل: دا يوه ستره ورځ ده، فرعون په کي غرق شوی او موسى عليه السلام ته بری ورپه برخه شوی، مور د دغي ورځي د درناوي لپاره روژه نيسو، رسول الله ﷺ وفرمايل چي مور تر يهودانو زيات د دې وړ يو چي د دې ورځي درناوی وکړو، نو په خپله ئې هم د

روژې نیول پیل کړل او نورو ته ئې هم امر وکړ، ځینې ئې وایي چې رسول الله ﷺ تر رحلت لږ وړاندي د دې روژې نیول پیل کړل، چا ورته وویل: دا خو له یهودانو سره شباهت راځي، رسول الله ﷺ وفرمایل: د شباهت ختمولو لپاره به راتلونکی کال یوه ورځ مخکي هم روژه نیسم، خو هغه د دغې ورځې تر بیا رارسېدو وړاندي رحلت وکړ!! ځینې ئې وایي: یهودانو به دغه ورځ د عید او خوشحالی د ورځې په توګه لمانځله، رسول الله ﷺ له یهودو سره د مخالفت په موخه وفرمایل: چې تاسو په دې ورځ روژه ونیسئ!! ځینې ئې وایي چې رسول الله ﷺ د عاشوراء د ورځ سحر اعلان وکړ او کلیو ته ئې څوک ولېږو چې خلک خبر کړي او ورته ووايي: چا چې څه نه وي خوړلي روژې ته دي دوام ورکړي او چا چې څه خوړلي وي تر ماښامه دي څه نه خوري!! ځینې ئې وایي چې د روژې تر فرضېدو پوري دا روژه نیول کېده خو د روژې له فرضېدو وروسته پرېښودی شوه، او ځینې ئې د دې خبرې تر څنګ دا هم علاوه کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: د هر چا خپله خوښه چې په دې ورځ روژه نیسي که نه!! په یوه کي دا هم ویل شوي چې قریشو به په دغې ورځ د روژې تر څنګ د کعبې غلاف هم بدلولو!!

د دغو متعارضو روایاتو له منځه د یوه انتخاب محال او ناممکن دئ، امام بخاري هم نه دي ویلي چې په دغو متعارضو او متضادو روایاتو کي کوم یو ئې د متن، محتوی او اسنادو له پلوه صحیح او تر نورو غوره دئ، او په کوم دلیل، د بخاري هیڅ شارح هم نه ویلي او نه ویلی شي چې کوم روایت تر نورو غوره دئ!! دا د یوه اصل په توګه په پام کي ولری چې کله د یوې موضوع په اړه متعارض روایات مومو داسي چې تر منځ ئې نه تلفیق ممکن وي او نه داسي دلیل موندلی شو چې یوه ته پر بل ترجیح ورکړو، په قرآن کي کوم شاهد ورته ونه مومو، په خپله دغو روایاتو کي هم د ترجیح

وجه پیدا نه کړو نو په کار دا ده چې ټول یوې خوا ته پرېږدو، نه استناد پرې وکړو، نه ئې نورو ته ووايو او نه کوم یو د خپلي سلیقې له مخي غوره کړو.

زه دې نتیجې ته رسېدلی یم چې په دې ورځ نه په خپله روژه نیسم او نه بل ته د روژې نیولو مشوره ورکوم، دا راته غوره برېښي چې نفلي روژې یوازي په دې توگه وي: د عرفې ورځ، د شوال شپږ ورځي، ایام بیض (د هري میاشتي ديارلسمه، څوارلسمه او پنځلسمه)، هره دوشنبه او پنجشنبه او یوه ورځ تر منځ. خو دې ته مو پام وي چې د دې ورځو هره روژه په ثواب کي یوه مسکین ته د یوې ورځي خوراک ورکولو حد ته نه رسېږي، د هغو واعظانو له مبالغو ډکو ویناوو ته ارزښت مه ورکوئ چې داسي روژې د جنت کونجې گڼي او له ټولو مخکنيو او وروستنيو گناهونو د پاکېدو وسیله!! او مقام ئې دومره لوړ ښيي چې نه په جهاد سره ترلاسه کېدی شي، نه په شهادت سره او نه په زکات او نورو فرایضو سره.

په دې ورځ خیراتونه مه کوئ، دا حکه چې نه رسول الله ﷺ داسي خیراتونه کړي او نه صحابه وو، داسي روایت نه مومو چې کوم صحابي دي د مړو لپاره خیرات کړي وي، د شيعه وو د ماتم غونډو او جلسو ته مه ورځئ، که ورځئ نو باید خپل شرعي مسئولیت اداء کړئ او د ټولو هغو شرکي ویناوو او حرکاتو په اړه خلکو ته حق وینا وکړئ چې هلته ئې اورئ او گورئ، لکه یا علي مدد، یا حسین، ځانونه په زنجیرونو وهل، ماتم کول، مذهبي رقصونه، او نور خرافات او د دین، مذهب او عقل ضد حرکات. که داسي ونه کړئ نو له دوی سره به په گناه کي شریک وئ. د داسي جلسو په ضد له مسلحانه اقداماتو ډډه وکړئ حکه نه رسول الله ﷺ د کومي مذهبي ډلې په خلاف داسي کار کړي او نه صحابه وو، هغه واکمنان له اسلام او اسلامي امت سره ستر ظلم کوي چې دغسي جلسو او جلوسونو ته اجازه ورکوي او تسهیلات

ورته برابر وي، هغه حکام دا کار کوي چي پردي پال دي او دنده ئې په اسلامي امت کي د اختلافاتو اور ته لمن وهل دي، مگر نه گورئ چي په افغانستان او عراق کي دغو غونډو او مظاهرو هغه مهال زور واخيست چي صليبي ځواکونو اشغال کړل، همدا ځواکونه شيعه آخوندان هڅوي او تسهيلات ورته برابر وي چي په دې ورځي کوڅو ته راووي او د دين او عقل ضد حرکاتو مظاهره وکړي او داسي څه ووايي چي سنيان غبرگون ته اړ کړي.

پر رسول الله ﷺ باندي د سحر حقيقت

دا هم د مسلمانانو تر منځ يوه اختلافي مسئله ده چي آيا پر رسول الله ﷺ باندي سحر او کوډي شوې وي که نه؟ آيا دې کوډو پر هغه اغېز کړی وو که نه؟ اغېز ئې څومره وو؟ آيا صحيح ده چي کوډگر کولی شي يو څوک په کوډو سره بيمار کړي يا بل ته تاوان ورسوي؟ پر رسول الله ﷺ باندي کله او چېري دا کوډي شوې وي؟ آيا يو کوډگر کولی شي چي په خپلو کوډو سره د رسول الله ﷺ په څېر شخصيت ته تاوان ورسوي، بيمار ئې کړي او حافظه ئې مختل کړي؟ که دښمن ته دا کار ممکن وو نو ولي ئې په وار وار دا کار نه دئ کړی؟

په دې اړه په ټول قرآن کي نه صراحتاً او نه اشارتاً داسي څه مومو چي پر رسول الله ﷺ يا بل پيغمبر يا بل انسان کوډي شوې او د کوډو د اغېز له کبله بيمار شوی، خو د رواياتو په ټولو کتابونو کي يوازي يو روايت داسي مومو چي وايي پر رسول الله

رَأْسِي وَالْآخِرُ عِنْدَ رِجْلِيَّ بِهِ بِلَ كِي أَتَانِي رِجْلَانِ، فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رِجْلِي وَالْآخِرُ
عِنْدَ رَأْسِي بِهِ يَوْه كِي فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعَ الرَّجُلُ فَقَالَ مَطْبُوبٌ . قَالَ مَنْ طَبَهُ
قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ بِهِ بِلَ كِي فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رَأْسِي لِلْآخِرِ مَا بَالَ الرَّجُلُ قَالَ مَطْبُوبٌ .
قَالَ وَمَنْ طَبَهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ، رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ حَلِيفٌ لِيَهُودٍ، كَانَ مُنَافِقًا . بِهِ بِلَ
كِي ثُمَّ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعَ الرَّجُلُ قَالَ مَطْبُوبٌ . قَالَ وَمَنْ طَبَهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ
الْأَعْصَمِ، الْيَهُودِيُّ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ بِهِ بِلَ كِي فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رِجْلِي لِلَّذِي عِنْدَ رَأْسِي مَا
بَالَ الرَّجُلُ قَالَ مَطْبُوبٌ . بِهِ يَوْه كِي يَعْنِي مَسْحُورًا . قَالَ وَمَنْ طَبَهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ
بِهِ يَوْه كِي قَالَ فِي أَيِّ شَيْءٍ قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ، وَجَفَّ طَلَعَ نَخْلَةَ ذَكَرَ . قَالَ وَأَيْنَ
هُوَ قَالَ فِي بَثْرِ ذُرْوَانَ بِهِ بِلَ كِي قَالَ وَفِيمَ قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ . قَالَ وَأَيْنَ قَالَ فِي
جَفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرَ، تَحْتَ رَعُوفَةٍ، فِي بَثْرِ ذُرْوَانَ « بِهِ بِلَ كِي قَالَ فِيمَاذَا قَالَ فِي مُشْطٍ
وَمُشَاطَةٍ، وَجَفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرَ . قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِي بَثْرِ ذِي أَرْوَانَ « بِهِ بِلَ كِي قَالَ وَفِيمَ
قَالَ فِي جَفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ، تَحْتَ رَعُوفَةٍ فِي بَثْرِ ذُرْوَانَ « بِهِ بِلَ كِي قَالَ
فِيمَاذَا قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجَفِّ طَلْعَةٍ . قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِي ذُرْوَانَ، وَذُرْوَانَ بَثْرُ
فِي بَنِي زُرَيْقٍ « بِهِ يَوْه كِي فَاتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ فَقَالَ « يَا
عَائِشَةُ كَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَاءِ، أَوْ كَأَنَّ رَعُوسَ نَخْلِهَا رَعُوسُ الشَّيَاطِينِ « بِهِ بِلَ كِي
فَأَتَى النَّبِيُّ ﷺ الْبَثْرَ حَتَّى اسْتَخْرَجَهُ فَقَالَ « هَذِهِ الْبَثْرُ الَّتِي أُرِيْتَهَا، وَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ
الْحِنَاءِ، وَكَأَنَّ نَخْلَهَا رَعُوسُ الشَّيَاطِينِ . « بِهِ بِلَ كِي قَالَ فَذَهَبَ النَّبِيُّ ﷺ فِي أَنَاسٍ
مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَى الْبَثْرِ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا وَعَلَيْهَا نَخْلٌ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالَ « وَاللَّهِ لَكَأَنَّ
مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَاءِ، وَلَكَأَنَّ نَخْلَهَا رَعُوسُ الشَّيَاطِينِ « بِهِ بِلَ كِي فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ
« هَذِهِ الْبَثْرُ الَّتِي أُرِيْتَهَا كَأَنَّ رَعُوسَ نَخْلِهَا رَعُوسُ الشَّيَاطِينِ، وَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ
الْحِنَاءِ (له دې داسي معلومېږي لکه چي دا څانگي په خوب او رؤيا کي ليدلې وي) په

بل کي ڦاتڻا رسولُ الله ﷺ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالَ « وَاللَّهِ لَكَانَ مَاءَهَا نِقَاعَةَ الْحِنَاءِ، وَلَكَانَ نَخْلُهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ». په يوه کي ڦلڻ يا رسولُ الله أَفَلَا أَسْتَخْرِجُهُ قَالَ « قَدْ عَافَانِي اللَّهُ، فَكْرِهْتُ أَنْ أُتَوَّرَ عَلَى النَّاسِ فِيهِ شَرًّا ». فَأَمَرَ بِهَا فَدَفَنْتُ. په بل کي ڦلڻ فاستخرج، قَالَتْ فَقُلْتُ أَفَلَا أَى تَنْشَرْتُ. فَقَالَ « أَمَا وَاللَّهِ فَقَدْ شَفَّانِي، وَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ شَرًّا » په بل کي ڦلڻ يا رسولُ الله أَفَأَخْرَجْتَهُ قَالَ « لَا، أَمَّا أَنَا فَقَدْ عَافَانِي اللَّهُ وَشَفَّانِي، وَخَشِيتُ أَنْ أُتَوَّرَ عَلَى النَّاسِ مِنْهُ شَرًّا ». وَأَمَرَ بِهَا فَدَفَنْتُ په بل کي فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ فَأَخْرَجَ. قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَهَلَّا - تَعْنِي - تَنْشَرْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَمَا اللَّهُ فَقَدْ شَفَّانِي، وَأَمَّا أَنَا فَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا په بل کي ڦلڻ يا رسولُ الله فَهَلَّا أَخْرَجْتَهُ قَالَ « أَمَا أَنَا فَقَدْ شَفَّانِي اللَّهُ، وَكْرِهْتُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا »

لکه چي گورئ په دې رواياتو کي ژور توپيرونه تر سترگو کېږي، ځيني ئې وايي چي رسولُ الله ﷺ دا د کوډو توکي په خپل لاس راوايستل، ځيني وايي نورو ته ئې امر وکړ چي راوئې باسي، او دفن ئې کړي، ځيني وايي همداسي ئې پرېښودل او وئې ويل چي الله تعالی ما ته له دې پرته شفا راکړه، ځيني ئې وايي چي عائشې رضي الله عنها ورته وويل آيا زه ئې راونه باسم، همدا راز گورئ چي په دې رواياتو کي د شک موارد هم تر سترگو کېږي، راوي يو ځای وايي: کومه ورځ يا کومه شپه چي رسولُ الله ﷺ زما خوا ته وو، په روايت کي د شک وينا د روايت اعتبار کموي، د ځينو له الفاظو داسي معلومېږي چي هغه څا، د هغه اوبه او پر سر ئې د کجوري ونه په خوب کي ليدلي وو، حال دا چي نور ئې وايي چي رسولُ الله ﷺ په خوب کي يوازي دوه سري ليدلي وو، همدا راز دلته ويل شوي چي د دې څاه پر سر د ولاړي وني خانگي داسي وې لکه د شيطانانو سرونه!! دا وينا له حقيقت سره اړخ نه لگوي، د هغه څاه د

کجوري ونه به يقيناً د مدينې د نورو نو په څېر وه، که نه نو په ډېرو رواياتو کي به دا راغلې وه چي که څوک غواړي د شيطان د سر څرنگوالی ورته معلوم شي نو د ذرْوَان د کوهي پر سر د ولاړي وني څانگي دي وگوري!!
دلته څو پوښتني راولاړېږي:

● که واقعاً پر رسول الله ﷺ کوډي شوې وي نو دا خو ډېره لويه حادثه وه، ولي په ټولو صحابه وو کي يوازي يوه کس دا خبره کړې ده، دا خبره خو بايد گڼ شمېر صحابه وو روايت کړې وي!! لږ تر لږه د رسول الله ﷺ نورو بيبيانو هم دا خبره کړې وه، له صحابه وو څخه بايد ډېر تابعينو ته هم رسېدلې وي، ولي په تابعينو کي هم له هشام او د ده له پلار پرته بل راوي نه لري!!

● قرآن خو وايي چي سحر د اشياءو ماهيت نشي بدلولى، هسي د خلکو د غولولو يوه ننداره وي چي يو شى په بلي بني کي گوري، آرام پراته شيان د خوځېدونکو په څير ورته برېښي!! په ټول قرآن کي داسي آيت نه مومو چي د سحر داسي اغېز ترې ثابت شي چي يو انسان بيمار کړي، د هاروت او ماروت په قصې کي د سحر داسي اغېز په بشپړه توگه ردوي او وايي: دوى په کوډو سره چا ته ضرر نشو رسولى، ضرر يوازي د الله تعالى په اِذن سره انسان ته رسېدى شي نه د جادوگر په کوډو سره.

● که د موسى عليه السلام عصا د فرعون د ډېرو ماهرو کوډگرو ټول سحر شندولى شو او دوى ټولو په گډه موسى عليه السلام ته هيڅ ضرر نشو رسولى نو يو يهودي کوډگر به څنگه توانېږي چي رسول الله ﷺ ته ضرر ورسوي!! رسول الله ﷺ خو موږ ته داسي دعاگانې رابښودلې چي په ويلو سره ئې هم د شيطان له شره خوندي پاته کېږو او هم د کوډگرو او د هر مضر شي له شره، او څرگنده ده چي

رسول الله ﷺ به حتماً دا دعاگاني ويلې نو له دې سره سره څنگه ومنو چې دغو

کوډو پر هغه اغېز کړی وو؟!؟

• يهودو او مشرکينو ولي يوازي دا يو ځل پر ده باندي کوډي وکړې؟! ولي ئې تر دې وړاندي او ورسته دا کار نه دئ کړی؟!؟

• دا خو د رسول الله ﷺ عصمت تر پوښتني لاندې راوولي او ډېرو ته دا شک راپيدا کوي چې ښايي پر رسول الله ﷺ به ډېر ځلي نور هم کوډي شوې وي او د کوډو تر اغېز لاندې به ئې داسې خبرې کړې وي چې د ده اصلي خبرې نه دي!! آيا په داسې مهمې اعتقادي مسئلې کې داسې غريب روايت منلی شو چې په صحابه وو او تابعينو کې يو يو راوي لري، په ټول قرآن کې نه يوازي کوم شاهد ورته نه مومو بلکې له قرآن سره په څرگنده توگه تعارض لري، په متن کې ئې هم کافي ستونزې شته، ځيني ئې يو څه وايي او ځيني بل څه؟!؟

څوک چې وايي سحر حق دئ، معنی ئې دا ده چې په قرآن کې د سحر او ساحرانو (جادو او جادوگرانو) يادونه شوې، د فرعون کوډگرو د موسى عليه السلام مقابله کړې، خپل پري او عصاگاني ئې اچولي ول او خلکو ته داسې برېښېدلي وو چې خوځېږي، همدا او بس، نه دا چې جادو کول يا سم او جائز کار دئ او يا په جادو سره څوک کولی شي بل ته گټه يا ضرر ورسوي، قرآن دا دواړه خبرې ردوي، وايي: نه جادو جادوگر ته گټه رسولى شي او نه جادوگر په خپل جادو سره بل ته تاوان رسولى شي، جادوگر به هيڅکله او په هيڅ ځاى کې بريالى نشي، قرآن په دې اړه فرمايي:

سُبْحٰنَ رَبِّنَا الَّذِي يَسْتَعِزُّ بِالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ۗ لَوْلَا ذِكْرُ رَبِّنَا لَسَاءَ لَ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ۗ

سُبْحٰنَ رَبِّنَا الَّذِي يَسْتَعِزُّ بِالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ۗ لَوْلَا ذِكْرُ رَبِّنَا لَسَاءَ لَ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ۗ

نو موسی په خپل زړه کي وېره احساس کړه، ومو ویل: مه وېرېزه، یقیناً چي همدا ته برلاسی یې، او هغه شی وغورځوه چي ستا په لاس کي دی، چي هغه څه ښوی تېر کړي چي دوی جوړ کړي، یقیناً هغه څه چي دوی جوړ کړي د کوډگر مکر دی، او جادوگر چي هر چېرې ورشي بریا نشي موندلی.

له دې مبارکو آیتونو څو خبري معلومېږي:

- د کوډگرو له لوري ښودل شوې ننداره دومره هیبتناکه وه چي موسی علیه السلام په خپل زړه کي وېره احساس کړه، دلته دا نه دي ویل شوي چي آیا پر ځان وېرېدلی، که له دې چي په مسابقې کي به برلاسی نشي او که په دې چي خلک به دوکه شي او د جادوگرانو تر اغېز لاندې به راشي؟! خو له وروستۍ فقرې معلومېږي چي وېره ئې په مسابقې کي د خپلي بریا په اړه وه، ځکه الله تعالی فرمایي: ومو ویل: مه وېرېزه، یقیناً چي همدا ته برلاسی یې.

- د الله تعالی له لوري موسی علیه السلام ته ویل شوي چي د خپل لاس عصا وغورځوي، چي دا به ټول هغه پړي او عصاگانې ښوی تېرې کړي چي دوی د خوځنده مارانو په څېر ښودلي.

- دلته ویل شوي چي جادو هسي یوه دوکه او غولونه وه، د فرعون د ماهرو جادوگرانو دا لوبه د لاس هنر وو نه د جادو اغېز، دا په حقیقت کي یو مکر وو نه بل څه، د پړو او عصاگانو حقیقت نه دی بدل شوی بلکي خلک غولول شوي او د خوځنده مارانو گمان ئې پرې کړی!! د آیت دا برخه چي وایي: جادوگر چي هر چېرې ورشي بریا نشي موندلی، دا حقیقت مزید واضح کوي او ښيي چي د جادوگر مکر او کید د څو شېبو داسي غولونکې ننداره ده چي نه ده ته کومه گټه رسوي او نه

بل ته. د گټي او تاوان پرېکړه د الله تعالی له لوري کېږي.

همداراز قرآن د هاروت او ماروت د قصې په ترڅ کې فرمائي چې بني اسرائيلو به له دوی د داسي څه زده کولو هڅه کوله چې په هغه سره سړی او د هغه مېرمن سره بېل کړي خو دوی په خپل سحر سره نه ځان ته کومه گټه رسولی شوه او نه بل ته کوم تاوان:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَٰؤُلَاءِ فَسَيَمُنُّوْا بِمَا هُمْ كَاذِبُونَ﴾ (سوره بقره: ۱۰۰)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَٰؤُلَاءِ فَسَيَمُنُّوْا بِمَا هُمْ كَاذِبُونَ﴾ (سوره بقره: ۱۰۰)

البقره: ۱۰۰

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَٰؤُلَاءِ فَسَيَمُنُّوْا بِمَا هُمْ كَاذِبُونَ﴾ (سوره بقره: ۱۰۰)

(دې ملائکو) به هېچا ته څه تعليم نه ورکاوو مگر دا چې ورته ويل به ئې: موږ (خو د يوه) امتحان (لپاره راغلي) يو، نو ته مه کافر کېږه، خو دوی له دې دواړو هغه څه زده کول چې په هغه سره نارينه او مېرمنه ئې سره بېل کړي، دا په داسي حال کې چې په دې سره دوی د الله له اذن پرته هېچا ته تاوان رسوونکي نه وو او په داسي حال کې چې هغه څه ئې زده کول چې تاوان ئې ورساوو او گټه ئې نه ورسوله.

دا آيتونه په واضح الفاظو د سحر دا ډول اغېز ردوي او وايي چې د گټي او تاوان پرېکړه د الله تعالی له لوري کېږي نه د جادوگرانو په جادو سره!!! دې ته مو پام وي چې دغو دوو فرشتو خلکو ته داسي جادو نه وربښودو چې په هغه سره مېرېه او مېرمن ئې سره بېل کړی شي، حاشا و کلا چې الله تعالی به فرشتې په دې گمارلې وي چې خلکو ته داسي کوډي ورزده کړي، دا هم د الله تعالی په اړه تور دی او هم د فرشتو په اړه، دا خو ستره گناه ده، فرشتې په خپله دوی ته وايي چې مه کافران کېږي، نو څنگه به هغوی ته داسي کوډي وربښي؟! د آيت معنی دا ده چې دغو

مفسدينو به حتی له فرشتو هم د داسي څه زده کولو هڅه کوله چي سړی او د ده مېرمن سره بېل کړی شي، يوه به غوښتل چي د بل مېرمن ترې بېله کړي او پر خپل ځان ئې مينه کړي، نو د همدې لپاره به ئې کوډو ته پناه وړه حتی غوښتل ئې چي له فرشتو هم دغسي څه زده کړي، په همدې موخه فرشتو ته ورتگ د دوی لپاره اتمام حجت وو او په همدې سره په الهي عذاب اخته شوي. د جادو د دا ډول اغېز خبري هغه ټگماران تکراروي چي خلک غولوي او ورته وايي: جنابه! جادو حق دئ، انکار ترې کفر، پر رسول الله ﷺ جادو شوی وو، ما ته راشه چي په يوه جادو سره ستا مرادونه ترسره کړم، سرکښ محبوب درته تسليم کړم، که د بل د کوډو له کبله بيمار شوی يې کوډي راوباسم او د جادو اغېز شند کړم، خو دا ډېر گران کار دئ، او شکرانه ئې لويه ده، له ما ډېر وخت، ډېر زحمت او ډېر مصرف غواړي، د سور سېرلي او سپين چرگ ويني، د زعفرانو زېر رنګ، د وربښمو ټوټه او دا او دا غواړي!!! زعفران به زه راپيدا کړم، د سېرلي او سپين چرگ بندوبست به ته وکړې، د محبوبې د وېښتانو څو تارونه، د زړې بړمنځي څو ښاخونه او به هم ته راپيدا کړې، نور هر څه پر ما!!!

د ځينو خلکو په ذهن کي به ښايي دا اندېښنه راولاړه شي چي په قرآن کي ويل شوي چي د نفاثات في العقد له شره الله ته پناه يوسو، او ځينو مفسرينو د نفاثات في العقد په اړه ويلي چي له دې څخه مراد هغه کوډگري ښځي دي چي تارونه به ئې غوټه کول او په هري غوټي کي به ئې پو کول او په دې توگه به ئې پر خلکو کوډي کولې!! د دوی د اندېښنې رفع کولو لپاره بايد ووايو: دا د الفلق د سورې په څلورم آيت کي راغلې فقره ده، د دې فقرې شرح او تفسير د الناس سورې په څلورم آيت کي زموږ په وړاندي اېښودل شوي، کوم څه ته چي په يوې سورې کي د نفاثات في

العقد نوم ورکړی شوی په ورپسې سوره کې او همغسې په څلورم او پنجم آیتونو کې د الوسواس الخناس الذي يوسوس في الصدور الناس په الفاظو ورته اشاره شوې، دا دواړه سورتونه د محتوی له پلوه په بشپړه توګه سره ورته دي، او دواړه په یوه نامه؛ معوذتین یادي شوې. د دې تفصیل د الفلق د سورې په تفسیر کې وګورئ.

(نفاثات) له نفت څخه د پو کولو په معنا او د نفاثه جمع ده، چې یاد (علامه) په څېر د زیات پو کوونکو نارینه وو په معنا ده، یا جمع مؤنث یعنی پو کوونکې بڼې او یا د پو کوونکو ډلو په معنا ده. او (عقد) د عقده جمع او معنا ئې غوټه ده. دې معانیو ته په پام سره د مفسرینو تر منځ درې رآيي زمونږ مخي ته راځي: ۱- مراد ئې هغه جادوګري بڼې دي چې د جادو او کوډو لپاره تار غوټه غوټه کړي او په هري غوټي کې پو کړي، ۲- د زمخشری او ابو مسلم اصفهاني له نظره په (النفاثات فی العقد) سره هغو بڼو ته اشاره شوې چې په خپلو کرشمو، عشوه او ناز نڅرو سره نارینه داسي تر اغېز لاندې نیسي او په خپل دام کې ئې اچوي لکه چې جادو پرې شوی وي. درېمه رآیه دا ده چې له (النفاثات فی العقد) څخه هغه ډلې مراد دي چې عقده من افراد پاروي، د دوی په عقدو کې پو کوي، د ناراضیانو په لټه کې وي تر څو ئې تحریک کړي، احساسات ئې راوپاروي، عقدې ئې وروپرسوي، په هغو غرضي او مرضي وګړو پسې ګرځي چې خپلو ناروا غرضونو ته نه دي رسېدلي، په زړه کې عقدې لري، دوی ئې په شا وټپوي او د مسلمانانو په لیکو کې د فتنو راولاړولو لپاره ترې استفاده وکړي. که د الفلق د سورې د آیتونو تسلسل ته پام وکړو نو له ورايه برېښي چې دا (النفاثات فی العقد) له هغه وروسته خپل فعالیت پیلوي چې تیاره خوره شي او هغه وخت عقدې پرسوي چې ځیني په ږندوونکې فتنې اخته شي، کله چې مغشوش شرایط راشي او ځینو خلکو ته د حق او باطل ترمنځ تفکیک ګران شي

نو دغو پو کوونکو ته مناسب شرایط برابر شي، متي رابډ وهي او د عقده منو خلکو په راپارولو بوخت شي. حقيقت دا دئ چي د (نفاثات في العقد) اطلاق نه په عشوه گرو بنسحو صحيح دئ او نه په هغو کوډگرو بنسحو چي په تعويذ او د تار په غوټو کي پو کوي.

چا چي دا آيت د پورتنني روايت له مخي تفسير کړي؛ دې ته ئې پام نه دئ کړي چي په روايت کي ياد شوی جادوگر نارينه دئ نه کومه بنسحینه جادوگره!! دې ته ئې هم توجه نه ده کړې چي د دې سورې په هيڅ برخي کي د جادو او جادوگر يادونه نه ده شوې، دلته د همدې سورې له دغه آيت وروسته په ورپسې آيت کي د حاسد يادونه شوې او دا په واضح توگه بنسبي چي نفاثات في العقد هم د حاسد په څېر کينه کبس او کينه پاروونکی وگړي دي، نه جادوگري بنسحي.

د الناس د سورې په څلورم او پنځم آيتونو کي ويل شوي (من شر الوسواس الخناس الذي يوسوس في صدورالناس: د هغه وسوسه اچوونکي له شره چي په وار وار راځي، هغه چي د خلکو په سينو کي وسوسې اچوي) او دا دقيقاً د (النفاثات فيالعقد) معنا او شرحه ده. د قرآن په ډېرو نورو آيتونو کي هم گورو چي د (نفاثات فيالعقد) او (الذي يوسوس في صدورالناس) مفهوم افاده کوي، دا ټول هغي ډلي ته اشاره کوي چي د صف دننه د فتنو راولاړولو لپاره هڅي کوي، د توبې په سوره کي په دې اړه داسي راغلي:

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ يَدْعُونَ غَيْرًا ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

التوبة: ٢٧

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ يَدْعُونَ غَيْرًا ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

که ستاسو په ليکو کي وتلي وی نو له تاوانه پرته به ئې بل څه نه وو درزيات کړي، خامخا به ئې د فتنو په لټه کي په تاسو کي ځغلول کول او په تاسو کي د دوی لپاره

اورېدونکي شته، الله د ظالمانو په حال ښه پوه دئ.

نو په بشپړ ډاډ او اطمینان سره ویلی شو چې نه پر رسول الله ﷺ جادو شوی او نه د جادو له کبله بیمار شوی، او نه جادوگر کولی شي په خپل جادو سره چا ته گټه یا تاوان ورسوي. جادو یوه دوکه ده او جادوگر یو ټگمار او دوکه مار انسان. او دا همغه څه دي چې قرآن ئې مور ته لارښوونه کوي.

ذو القرنين او یاجوج او ماجوج

د ذوالقرنین او یاجوج او ماجوج په اړه هم په امت کي د جدي اختلاف شاهد یو، په تفسیرونو کي هم بېل بېل آراء مومو او په روایاتو کي هم کافي متعارض روایات. راشی وگورو چې قرآن په دې اړه څه ویلي او کومه رایه او روایت د اعتبار وړ گڼلی شو!!

د قرآن په دوو آیتونو کي د یاجوج او ماجوج یادونه شوې، یو ئې د الکھف د سورې ۹۴ آیت او بل ئې د الانبیاء د سورې ۹۶ آیت دئ، د الکھف په سورې کي د دوی یادونه د ذوالقرنین د قصې په ضمن کي شوې او قصه داسي پیل شوې:

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً يَا مُوسَى إِنِّي أُجِيبُكَ بِهَا بِمَا رَأَيْتُكَ عَلَيْهِ يَوْمَ دَافِعِ الْأَسْوَاطِ وَرَافِعِ الْكَرْبِ

د ذو القرنين په اړه تا پوښتي، ووايه: ژر به ئې څه يادونه درواوروم. په دې مبارک آيت سره يوه بله اغېزناکه او عبرتناکه تاريخي قصه پيل کېږي

چي د يوه ځواکمن او فاتح زعيم په اړه ده او په ترڅ کي ئې د دې سورې محوري او اساسي مضامين په نوې اغېزمنې بڼې کي انځور شوي. دا ځل يو مؤمن بنده د داسي اقتدار او واکمنۍ په حالت کي ښيي چي د ملک لمن ئې د وچي له ختيزه تر لوېدزه غزېدلې، د شمال او جنوب په لوري خوره شوې، هيڅوک ئې مخي ته ودرېدی نشي او د مقابلې توان ئې نه لري، ډول ډول وسائل او امکانات ئې په واک کي دي، خو دې زور او ځواک؛ نه مغرور کړی، نه ئې له خپل رب عصيان او بغاوت ته هڅولی او نه ئې د نورو په حق کي ظلم او تېري ته تشويق کړی، د مظلوم مرسته کوي، د ظالم له شره ئې ژغوري، د مفتوحه سيمو له هستوگنو سره نېک او عادلانه چلن کوي او يوازي ظالمانو ته سزا ورکوي، فتوحات ئې د دې لپاره نه دي چي د جاه طلبۍ شوق پوره کړي، نورو ته خپل زور او ځواک وښيي او د نورو سيمو په نيولو سره د خپلي واکمنۍ لمن پراخه کړي، بلکي د يوه سپېڅلي هدف لپاره دي، غواړي خلک پر الله تعالى او آخرت ايمان راوړي او د ظالمانو له منگولو وژغورل شي. د دې آيت لاندې مطالب توجه غواړي:

- دلته ويل شوي چي: او د ذوالقرنين په اړه له تا پوښتني کوي، له دې وينا معلومېږي چي د نورو پوښتنو په ضمن کي دا هم يوه پوښتنه وه، او دا ښيي چي د اصحاب کهف او خضر عليه السلام په اړه مخکني وضاحتونه هم د دوی د پوښتنو په ځواب کي وړاندي شوي. د آيت له دې فقرې **وَأَنذَرْنَا قُرْبَىٰ يَوْمَهُمُ الْمَوْلَىٰ وَجَعَلْنَاهُم آيَةً لِلْعَالَمِينَ** : ووايه: ژر به ئې څه يادونه درواوروم) معلومېږي چي رسول الله ﷺ د دې وحې له راتلو وروسته هغوی ته دغه وينا کړې، هغه رايه صحيح نه برېښي چي وايي: رسول الله ﷺ لومړی له هغوی سره وعده کړې او بيا څه موده وروسته دا آيتونه نازل شوي.
- دلته د ذوالقرنين نوم راغلی چي لغوي معنی ئې د دوو ښکرانو خاوند ده، نه په

قرآن کي د دې مزید وضاحت شوی چي دا څوک وو، نه په احادیثو کي او نه د تاریخ په کتابونو کي، ځینو ویلي چي دا یوناني سکندر اعظم وو او ځینو ویلي چي دا خورس (خسرو) د فارس واکمن وو، په دې اړه په یقین سره څه ویل گران دي، دا هم یوه بله پوښتنه ده چي ولي د ذوالقرنین په نامه یاد شوی؟ آیا دا له دې کبله چي ده او فوځیانو به ئې داسي خولونه پر سر ردول چي دوه ښکرونه به ئې ول، که د دې لپاره چي ده حقیقتاً په خپلي کوپړۍ کي د ښکرو په څېر دوه راوتلي غوتي درلودې؟ په دې اړه هم څه واضح ځواب نشو موندلی، خو د قرآن له وینا دومره معلومېږي چي قریش له دې نوم سره آشنا ول او د همدې ذوالقرنین په اړه ئې له رسول الله ﷺ پوښتنه کړې، د قریشو د دې معرفت مرجع یهودان ول، باید د یهودانو په مذهبي او تاریخي کتابونو کي دا ولټول شي چي دوی د ذوالقرنین نوم چا ته ورکړی وو. په بایبل کي د دانیال یوه جعلی او سر تر پایه بې بنسټه قصه مومو چي په ضمن کي ئې د دانیال داسي خوب ته اشاره شوې چي وایي: خوب مي لید چي د شوش په سيمي کي (دا سیمه اوس د ایران یوه برخه ده)؛ د نهر خوا ته ولاړ يم، یو مږ گورم چي دوه جگ جگ ښکرونه ئې دي، د نهر په ژۍ کي ولاړ دئ، ناڅاپه گورم چي یو ښاخ ئې ستر او تر بل جگ شو، دي مږ د مغرب، شمال او جنوب لوري ته ښکرونه وهل، هیڅ ځناور ئې مقابله نشوی کولی او روغ نشو ترې خلاصېدی، څه چي ئې غوښتل همغسي ئې کول او سترېدو، په داسي حال کي چي لگیا وم د دې صحنې په اړه مي فکر کولو ناڅاپه له لوېدیزه یو وز راڅرگند شو، داسي تېز راروان وو چي پښې به ئې د منډي په حال کي پر زمکه نه لگېدې، دې وز چي یو ښکر ئې د دواړو سترگو تر منځ درلود په شدت سره د دوه ښکري مږ په لور ورغی، له ډېر غضب سره ئې پرې برید وکړ، دواړه ښکرونه ئې ورمات کړل او هغه ئې رانسکور کړ...

ورپسې د جبرئیل له قوله چې دانیال ته په خوب کې راڅرگند شوی دا خوب داسې تعبیروي: هغه دوه ښکری مېر د ماد او فارس پاچایي ده، هغه وز چې د دواړو سترگو منځ کې ئې یو ښکر وو د یونان پاچایي ده، ښکر ئې د همدې ملک لومړی پاچا دئ، د ښکر ماتېدا او پر حای ئې د څلورو ښکرونو راپیدا کېدا په دې معنی ده چې دا پاچایي به په څلورو برخو ووېشل شي او هره برخه به یو پاچا لري خو هیڅ یو به ئې د لومړي پاچا په څېر ځواکمن نه وي....

• که تاسو د بایبل دغه برخه په دقت سره ولولئ نو یقیناً چې ډېر ژر به درته جوته شي چې (دانیال) یو جعلی نوم دئ، او په ده پورې تړل شوې خبرې جعلی، له ځانه جوړې شوې خبرې او له سره تر پایه غلطې او بې بنسټه دي، خو عجیبه ده چې دانیال ته منسوب دغه قصې، خوبونه او تعبیرونه ئې په مسلمانانو کې خورې شوې، دانیال د یوه معروف معبر په نامه پېژني او حتی ځینو مفسرینو په خپلو تفسیرونو کې د ده خبرې نقل کړې دي، دا په داسې حال کې چې عمر رضي الله عنه یو کس د دې لپاره سخت تنبیه کړ چې دانیال ته دغه منسوب خبرې ئې تبلیغ کړې وې او ورته وئې ویل چې زه پیغمبر علیه السلام د اهل کتابو د آثارو له لوستلو په کلکه منعه کړی وم. د دې تفصیل د (بایبل د قرآن په رڼا کې) کتاب کې وگورئ، خو یهودان د بایبل دغې جعلی برخې ته تر نورو زیات ارزښت ورکوي، د همدې لپاره دا دوه ښکری (ذوالقرنین) په دوی کې پېژندل شوی او معروف نوم وو او د فارس یو ستر واکمن ئې په همدې نامه یادوو.

• قرآن په راتلونکو آیتونو کې د دې ستر فاتح مواصفات زموږ مخې ته ږدي او هغه د یوه مؤمن او عادل واکمن او زعیم په توگه معرفي کوي.

#E) 0Lyn ÇNE \$767M y 720n ÇNE \$767M 80k 2 ä ` B mV-S#ar ÇJ ÇE \$' 1 1/2 \$YGB \$Rf

دې مبارکو آيتونو کي دا لارښوونې مومو:

ذوالقرنين د نړۍ يو پياوړی او مضبوط واکمن وو، الله تعالی ډول ډول

اسباب او امکانات ورکړي ول، له خپلو وسائلو او امکاناتو په استفادې سره ئې

لومړی د لوېديز په لوري مخه کړه، تر هغه ځايه مخکي ولاړ او سيمي ئې يوه په

بلي پسې فتح کړې چې د لمر لوېدو حد ته ورسېدو، داسې ځای ته چې پراخه

ختينه چينه ئې مخي ته حائل شوه، داسې ورته معلومېده چې لمر د همدې ختيني

کړی نو هغه ته غوره بدله ده او حتماً به هغه ته د خپلي سپارښتني آسانه وينا

وکړو.

په دې مبارکو آيتونو کي دا لارښوونې مومو:

ذوالقرنين د نړۍ يو پياوړی او مضبوط واکمن وو، الله تعالی ډول ډول

اسباب او امکانات ورکړي ول، له خپلو وسائلو او امکاناتو په استفادې سره ئې

لومړی د لوېديز په لوري مخه کړه، تر هغه ځايه مخکي ولاړ او سيمي ئې يوه په

بلي پسې فتح کړې چې د لمر لوېدو حد ته ورسېدو، داسې ځای ته چې پراخه

ختينه چينه ئې مخي ته حائل شوه، داسې ورته معلومېده چې لمر د همدې ختيني

کړی نو هغه ته غوره بدله ده او حتماً به هغه ته د خپلي سپارښتني آسانه وينا

وکړو.

چينې په وروستۍ (غربي) ژۍ كې پرېوځي، د قرآن له وينا معلومېږي چې د دې چينې شرقي ژۍ خټينه ده، د غرب په امتداد دومره اوږده پرته ده چې آخوا ته ئې هيڅ لوره نه تر سترگو كېږي، د لمر د پرېوتو پر مهال داسې معلومېږي لكه چې لمر په همدې چينې كې پرېوځي. د قرآن له وينا دا هم معلومېږي چې دا كوم ستر بحر او سمندر نه وو بلكې چينې ته ورته بحيره وه، دغو لارښوونو ته په پام سره ويلي شو چې دا فاتح زعيم د يونان كوم پاچا نشي كېدې، ځكه د يونان په غرب كې داسې بحيره نه تر سترگو كېږي، د كوچنۍ آسيا په غربي ساحل كې پر تې جزېرې او مديترانه داسې دي چې د قرآن د الفاظو مصداق گڼل كېدې شي، نو د دې فاتح زعيم پلازمېنه به د دې سيمي ختيځ كې پرته وه، او دا د خورس په اړه تر سكندر اعظم زيات صدق كوي.

• دې فاتح زعيم د دغې چينې خوا ته يو قوم وموند، داسې چې الله تعالى ده ته هم د دې قوم د تعذيب قدرت او توان ور كړی وو او هم له دوی سره د نېك چلن توان، خو ده دا پرېكړه وكړه: چا چې ظلم كړی يا له دې وروسته ظلم وكړي مناسبه سزا ور كوم، بيا به د خپل رب لوري ته درومي او الله تعالى به سخته سزا وركوي، او هغه چې ايمان ئې راوړی او نېك عمل ئې كړی يا له دې وروسته ايمان راوړي او نېك عمل وكړي نو هغه ته به په دنيا او آخرت كې غوره بدله وركول كېږي او مور به نه له هغه سره سختي كوو او نه به ئې پر سختو كارونو گمارو.

• له دې وينا په ډېر صراحت سره معلومېږي چې دا يو مؤمن او عادل زعيم وو، د مفتوحه سيمو له هستوگنو سره ئې عادلانه چلن كولو، ظالمانو ته ئې سزا وركوله، له مؤمنانو او نېكانو سره ئې نېك چلن كاوو، هدف ئې د زمكو لاندي كول او د نورو شتمني لوټل نه وو، د تاريخي شواهدو له مخې سكندر دا مواصفات

نه درلودل، هغه چنگيز ته ورته فاتح وو، له تاريخي شواهدو دا معلومېږي چې خورس تر ډېره حده د همدې مواصفتو خاوند وو.

© 2007 by The Author. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

© 2007 by The Author. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

بيا (د بل کار لپاره) په اسبابو پسې شو، تر هغه چې د لمر د ختو حد ته ورسېد، هغه ئې داسي وموند چې پر يوه داسي قوم راخېژي چې له هغه مو هيڅ حجاب او پرده نه ده ورته جوړه کړې، همداسي وو، او مور يقيناً په هغه څه د خبرېدو له پلوه احاطه کړې چې له ده سره ول.

دا مبارک آيتونه د دې زعيم بل فاتحانه اقدام څېري او وايي:

- بيا ئې د بل اقدام لپاره تياري ونيو، د ختيځ په لور وخوږېدو، داسي سيمي ته ورسېدو چې د هستوگنو او لمر ترمنځ نه چت حائل کېدو، نه کېږدی او نه جامې، نه ئې خوني او سمڅي درلودې، نه ئې کېږدی او نه جامې، د حيواناتو په څېر بربنډ ول.
- له الفاظو داسي معلومېږي چې دا سيمه هم د کوم بحر په غربي ژي کي پرته وه، لمر به له راڅرگندېدو سره سم ترسترگو کېدو، او وړانگي به ئې مخامخ او له کومي مانع پرته پر سيمي او هستوگنو ئې لگېدې. داسي معلومېږي چې دا به د هند هغه شرقي سيمه وي چې له بحر سره متصل پرته ده.
- دا آيتونه مسلمانانو ته اطمنان ورکوي چې د ذوالقرنين په اړه د قرآن دا وينا د هغه جامع او کامل علم له مخي ده چې الله تعالی ئې د ده او د ده د امکاناتو او وسائلو په اړه لري.

© 2007 by The Author. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

بیا (د بل کار لپاره) په اسبابو پسې شو، تر هغه چې د دوو غرونو منځ ته ورسېد، تر هغو وړاندي ئې داسې قوم وموند چې دې ته نږدې نه وو چې په کومي وینا وپوهېږي.

دلته د ذوالقرنین بل سفر ته اشاره شوې خو لوری ئې نه دئ په گوته شوی، دومره ویل شوي چې د دوو غرونو منځ ته ورسېد، د دغو غرونو خوا ته ئې داسې قوم موندلی چې په خبرې د پوهېدا وړتیا ئې دومره کمزورې وه چې په هېڅ وینا نه پوهېدو ته نږدې وو. په وروستیو آیتونو کې داسې اشارې مومو چې په مرسته ئې دا سیمه او ولس ئې پېژندی شو.

د زوالقرنین بل سفر ته اشاره شوې خو لوری ئې نه دئ په گوته شوی،

د زوالقرنین بل سفر ته اشاره شوې خو لوری ئې نه دئ په گوته شوی،

وئې ویل: اې ذوالقرنینه! یقیناً چې یاجوج او ماجوج په دې زمکې کې فساد خورونکي دي، آیا کېدی شي چې تا ته څه خراج (مالیه) د دې لپاره درکړو چې زموږ او دوی تر منځ کوم سد او مانع جوړ کړي.

له دې مبارک آیت څو خبرې معلومېږي:

- دا سیمه د یاجوج او ماجوج قوم ته نږدې پرته وه. دوی به د دوو غرونو له منځه راتېرېدل او د سیمې پر خلکو به ئې بریدونه کول، فساد او بې امنی به ئې خوروله.
- د یاجوج او ماجوج تر بریدونو او گواښونو لاندې خلکو له ذوالقرنین غوښتي چې دا ناو بند کړي او د دې دواړو لوړو غرونو تر منځ داسې سد جوړ کړي چې د دغو بریدونو مخنیوي وکړي.

برابري کړې؛ وئې ويل: (اور) پو کړئ، تر دې چي هغه ئې اور (ته ورته سرې) وگرځولې، وئې ويل: ما ته ويلي شوي زېر (مس) راوړئ چي پرې توی ئې کړم، نو نه په دې توانېدل چي پرې وخېژي او نه ئې په سوري کولو توانېدل. وئې ويل: دا زما د رب له لوري يوه پېرزوينه ده، نو کله چي زما د رب وعده راورسي له خاورو سره به ئې برابر کړي، او زما د رب وعده رښتيني ده، او په دې ورځ به پرېږدو چي ځيني ئې د ځينو نورو (په ليکو) کي د څپو په څېر ننوځي، او په شپېلۍ کي به پو شي نو ټول به يو ځای راغونډ کړو.

د دې مبارکو آيتونو مهمي مهمي لارښووني دا دي:

- ذوالقرنين په ځواب کي ورته وويل: ستاسو ماليه نه غواړم، تر دې ماليې هغه څه ډېر غوره دي چي زما رب راکړي، همدا راته کافي دي. او دا ښيي چي د ذوالقرنين فتوحات د يوه سپېڅلي مقصد لپاره وو نه د مفتوحه سيمو او قومونو د غارت او لوټلو لپاره.

- له ما سره د دې کار په بشپړولو او ترسره کولو کي د خپل وس مطابق مرسته وکړئ، چي ستاسو او د دوی تر منځ بند جوړ کړم، د اوسپني ټوټې او ډري راته راوړئ.

- دا د اوسپني ټوټې او ډري ئې د دواړو غرونو تر منځ داسي سر په سر ودرولې چي د دواړو له څوکو سره برابري شوې.

- بيا ئې د اوسپني خوا ته سکاره کېښودل او اور ئې پرې بل کړ، خلکو ته ئې وويل چي اوس سکروټو ته د اړوند وسائلو په مرسته پو کړئ، تر دې چي اوسپنه دومره سره شوه چي د اور په څېر شوه، نو خلکو ته ئې وويل: ما ته ويلي شوي زېر (مس) راوړئ چي پرې توی ئې کړم، په دې توگه د اوسپني داسي مضبوط دېوال جوړ

شو چي يا جوج او ماجوج نه پرې راوونستی شو او نه ئې سوری کولی شو.

- په دې وخت کي ذوالقرنین د خپل رب شکر اداء کړ او وئې ویل: دا زما د رب له لوري یوه پېرزوینه ده، الله تعالی مور ته د دې توفیق راکړ چي دا کار ترسره کړو، دا سد به تر هغه ولاړ وي چي الله تعالی ئې غواړي، خو کله چي زما د رب وعده راورسي مات مات او له خاورو سره به ئې برابر کړي، او زما د رب وعده رښتینې ده، هرورمرو ترسره کېږي. دلته د الهي وعده معنی یا د هغه سد د نسکورېدو نېټه ده او یا هغه نېټه ده چي الله تعالی د هر څه د مرگ او فنا کېدو لپاره ټاکلې.

د الانبياء په سورې کي د يا جوج او ماجوج په اړه داسي راغلي:

Bqā Ū M̄s̄ā (Ā) # Ljm ÇÖÈ ̄ qēĀŪ Ū MGR & \$p̄Vōnd& pf̄Ō 4EĀ P̄t̄ymr

\$ F ĀĪŪ , ȳs̄p̄āq̄ā > Ī%Ā ÇÖÈ ̄ qēĀŪ 5%h Ē2 `B Nār Bqā Ūr

\$Z2 Ōŷ # > d ōB 7yā ' Ī \$Z2 Ō% \$Zyqf f̄āy x ūi%\$ āĀā pĀĪ »

الانبياء: ۹۵-۹۷

ÇÖÈ ̄ ŪĪĪS

او پر یوه داسي کلي چي مور هلاک کړی حرامه ده چې بېرته به نه راگرځي، تر هغه چي يا جوج او ماجوج پرانیستل شي او دوی به له هري لوري راکوزېږي. او هغه رښتیني وعده رانږدې شوې ده، نو ناڅاپه به د هغو وگړو سترگي رږي رږي پاتې شي چي کفر ئې کړی (وايي به) افسوس زموږ په حال؛ یقیناً چي مور له دې غافل وو؛ بلکي ظالمان وو.

د دې آیتونو معنی دا ده چي هغه خلک به هم د الله تعالی په لور درومي چي په الهي عذاب اخته او هلاک شوي، دوی به هم د قیامت په ورځ بیارازوندي کېږي، په

دنيایي عذاب ئې اکتفا نه کېږي، د الله تعالی په لوري نه گرځېدا پرې حرامه ده. دا ثابته او نه بدلېدونکې الهي پرېکړه ده، دوی به هغه مهال له نورو سره یو حای د الله تعالی په وړاندي ودرېږي چې قیامت راشي، د قیامت تر راتلو وړاندي به د یاجوج او ماجوج هغه ستره فتنه راڅرگنده شي چې د فساد او تباهي خورولو لپاره به له هري لوري راکوزېږي. تر هغه به دوی په خپلو قبرونو کې پراته وي چې یاجوج او ماجوج بیا د فساد خورولو مجال ترلاسه کړي، دا لار یو حل بیا ورته پرانیستل شي، هغه مهال به بیا پر نورو سیمو د دوی یرغل پیل شي، یرغل به ئې داسې وي چې له هري لوري به راکوزېږي او بریدونه به کوي، خو دا به هغه مهال وي چې قیامت به ډېر رانږدې شوی وي، او د الله تعالی په وړاندي د دوی ودرېدا به ډېر ژر ترسره شي.

حینو له دغي فقرې (Bqā'ir Bqā'ir Mystique) # 129 : تر هغه چې یاجوج

او ماجوج پرانیستل شي، دا انتباه اخیستې ده چې بنایي د ذوالقرنین هغه سد به د قیامت تر رانږدې کېدو پوري همداسې روغ پاته وي او د یاجوج او ماجوج د راتېرېدا مخه به نیسي، خو هغه مهال به نسکور شي او دوی ته به د تېرېدا او پر نورو د یرغلونو مجال په لاس ورشي. خو دا انگېرنه له یوې خوا د آیت له الفاظو سره اړخ نه لگوي؛ ځکه آیت وايي چې هغه مهال به دوی له هري لوري راکوزېږي، یوازي د هغه یوه بند له لوري د راکوزېدا خبره نه کوي، له بلي خوا دا جوته ده چې دلته د دوی د شمېر زیاتوالي ته اشاره شوې او د دومره زیاتو خلکو مخنیوی په یوه وور بند، هغه هم د یوې وړې سیمې په یوه ناو او خوږ کې نه ممکن دی او نه ئې عقل مني، له بلي خوا دا انگېرنه له الهي سننو سره اړخ نه لگوي، قومونه مري، ستر ستر او مضبوط مضبوط بندونه د وخت په تېرېدو سره شېرېږي او نسکورېږي، د انسان وسائل او امکانات وده کوي، یو وخت په اوبو کې تگ، له غرونو او بښتل، په هوا کې

الوتل ورته محال وو، خو اوس په لويو لويو بحرونو کي اوږده اوږده سفرونه کولي شي، له غرونو او بندونو تېرېدا څه چي له يوې وچي بلي ته د هوا له لاري درومي، فضاء ته سفرونه کوي او پر سپوږمۍ کوزېږي. د قرآن د يوه آيت داسي تعبير چي له واقعيتونو سره اړخ نه لگوي نه يوازي صحيح تعبير نه دئ بلکي د دې ستر او عظيم الشان الهي کتاب په اړه بې ځايه شکونه راولاړوي. قرآن د هغه الله تعالی کتاب دئ چي دا ټول عالم ئې پيدا کړی او له ټولو اسرارو ئې خبر دئ، په دې کتاب کي يوه کلمه داسي نشته چي د واقعيتونو خلاف وي او د انسان عقل ئې نشي منلی. يا جوج او مأجوج د نورو انسانانو په څېر انسانان دي، ژوند او مرگ لري، د دوی په اړه به همغه څه وايو چي په بل هر انسان ئې اطلاق کېدی شي، د قرآن له نظره دا يو مفسد قوم وو، په زمکي کي ئې فساد او تباهي خوروله، د دوی خوا ته پراته خلک ترې تنگ ول، تل به ئې پر دوی غلچکي بریدونه کول او بېرته به تنستېدل، دوی ذو القرنين ته شکايت وکړ، هغه د دغو بریدونو د مخنيوي لپاره په يوه ناو کي داسي اوسپنيز بند او سد جوړ کړ چي د هغوی بریدونه ئې تم کړل. دا د هغه مهال يو مؤثر تدبير وو، د دې معنی دا نه ده چي همدا سد به تر قيامته پوري د دوی مخنيوی کوي. د قرآن له وينا معلومېږي چي دا سد د يوه غره په خوږ کي جوړ شوی، د دې غره يوې خوا ته مېشت قوم نسبتاً متمدن قوم وو، ذوالقرنين ته د دوی دا وړانديز چي د بند جوړولو په بدل کي ماليه (خراج) درکوو همدا مفهوم افاده کوي، يا جوج او مأجوج د دې غره په شمال کي اوسېدل، خو وحشي قوم وو، د دې خوږ له لاري راتېرېدل او پر دغو قومونو ئې غلچکي بریدونه کول او له تالان وروسته بېرته تنستېدل، د سد له جوړېدو وروسته د دوی دا غلچکي بریدونه متوقف شوي، له دې وروسته برید، تالان او بېرته تنستېدا ورته گرانه شوې، دا رايه دقيقه نه ده

چي گواکي دوی ستر ستر بریدونه کول او دا سد د دوی د داسي بریدونو مخنیوی کړی. داسي بند د لویو پلي بریدونو مخه نشي نیولی، لوی پلي فوځ په غرونو رااوښتی شي، که د دوی بریدونه ستر ستر وی نو دا نسبتاً متمدن قومونه به هلته نه پاتي کېدل او لادمخه به نورو سیمو ته کډه شوي وو، هغو چي دا رایه ئې وړاندي کړې ښايي د دې سورې د (۹۹) آیت په اړه ئې دا گمان کړی وي چي دا د یاجوج او ماجوج په اړه دئ، حال دا چي دا آیت د قیامت د ورځي په اړه دئ، له (یومئذ) نه مراد د بند د ماتېدا ورځ نه ده، دا د قیامت ورځ ده، په دې ورځ به ټول خلک د بحر د څپو په څېر د محشر په لوري درومي، دا حکه چي په (۱۰۰) آیت کي همدغه د (یومئذ) کلمه بیا تکرار شوې او ویل شوي چي په دې ورځ به په صور کي پو شي او دوزخ به کافرانو ته وښودل شي.

د دې احتمال هم شته چي د شمال له لوري د چنگیزیانو هغه ستر ستر او وړانویکي بریدونه د همدې آیت مصداق وي چي له چین څخه پیل او تر مدیترانې او هند پوري وغزېدل، په دې ټولي پراخي سیمي کي ئې دومره ویني توی کړې، دومره انسانان ئې ووژل او دومره ښارونه ئې وسوزول چي په بشري تاریخ کي ئې نظیر نه مومو. اسلامي خلافت ئې نسکور کړ، په بلخ او بغداد کي ئې دومره تباهي وکړه چي جبران ئې محال وو. ښايي د الانبیاءد سورې په ۹۵-۹۶ آیتونو کي دغه حالت ته اشاره شوې وي او دا د قرآن یوه دقیقه وړاندوینه وي چي ترسره شوه، او ښايي دا وړاندوینه به تر قیامت وړاندي ترسره شي؛ هغه مهال به دا قوم یو حل بیا په همداسي ستر شرارت لاس پوري کړي.

دا مطلب هم په یادولو ارزې چي ولي د ذوالقرنین د سفرونو په لړ کي د جنوب یادونه نه ده شوې؟ ما ته داسي معلومېږي چي د ذوالقرنین د پلازمېني په جنوب کي

بل هېواد نه وو، د ده هېواد په جنوب کي له سمندر سره نښتی وو او له دې معلومېږي چي پلازمېنه به ئې په خراسان کي وه او هېواد به ئې په جنوب کي تر سمندر پوري غزېدلی وو.

راشئ وگورو چي په رواياتو کي د ياجوج و ماجوج په اړه څه راغلي:

د بخاري په دولسو رواياتو کي د دوی يادونه شوې، په دې کي يو روايت داسي دئ چي وايي يوه سړي رسول الله ﷺ ته وويل: ما د ياجوج او ماجوج سد وليد، د سد مواصفات ئې ورته بيان کړل، رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه دي (په خپلو سترگو) وليد؟ که دا روايت صحيح وي نو څو خبري ترې معلومېږي: ۱- د رسول الله ﷺ تر زمانې دا سد په مکمله توگه موجود وو يا ئې ځيني برخي موجودي وې، ۲- دا کوم خارق العاده سد نه وو، لکه هغسي چي ځيني گمان کوي، ۳- له عربو ډېر لري پروت نه دئ بلکي دومره نږدې دئ چي يو کس توانېدلی هلته ولاړ شي او په خپلو سترگو ئې وگوري.

د بخاري بل روايت ئې دا دئ:

عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ جَحْشٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا فَرَعَا يَقُولُ « لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدِ اقْتَرَبَ فَتِاحَ الْيَوْمِ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَاجُوجَ مِثْلُ هَذِهِ » . وَحَلَّقَ بِإِصْبَعِهِ الْأَبْهَامَ وَالَّتِي تَلِيهَا . قَالَتْ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْهَلَكَ وَفِينَا الصَّالِحُونَ قَالَ « نَعَمْ ، إِذَا كَثُرَ الْخُبْتُ » .

له زينب بنت جحش رضي الله عنها روايت دئ چي رسول الله ﷺ زموږ ځای ته په داسي حال کي رانوت چي وېري اخیستی وو وئې ويل: لا إله إلا الله، افسوس د عربو په حال له هغه شر چي يقيناً رانږدې شوی، نن د ياجوج او ماجوج په بند کي دومره سوری جوړ شو، بته گوته او ورپسې ئې سره وصل کړې، زينب وايي: ما ورته وويل: يا رسول

الله! آیا په داسي حال کي به هم هلاک کېږو چي په مور کي صالحان وي؟ وئې فرمايل: هو؛ کله چي پليتي (پليتان) زيات شي.

دا روايت چي په بخاري کي درې ځلي نور په دغو شمېرو راغلي: ۳۵۹۸ ، ۷۰۵۹ ، ۷۱۳۵ ، د سند له مخي غريب دئ، په دريو طبقو کي يو يو راوي لري. د متن له پلوه په خپلو منځونو کي څو توپيرونه لري: په يوه کي راغلي: **أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا فَرَعًا** په بل کي د **دې** خلاف راغلي **اسْتَيْقِظَ النَّبِيُّ ﷺ** **مِنَ النَّوْمِ مُحَمَّرًا** **وَجَهَّهُ** په يوه کي **وَحَلَّقَ يَأْصِبُهُ** **وَبِأَلْتِي تَلِيهَا** په بل کي **وَحَلَّقَ يَأْصِبُهُ** **وَبِأَلْتِي تَلِيهَا** او په بل کي **وَعَقَدَ تَسْعِينَ**. يو روايت وايي چي رسول الله ﷺ له خوبه رواينس شو، مخ ئې سور اوښتی وو او وئې ويل: لا إله إلا الله، افسوس د عربو په حال له هغه شر چي يقيناً رانږدې شوی، نن د یاجوج او ماجوج په بند کي دومره سوری جوړ شو، بته کوته او ورپسې ئې سره وصل کړې، بل ئې وايي چي رسول الله ﷺ په داسي حال کي زمور حای ته رانوت چي وېري اخیستی وو او همدا خبره ئې وکړه خو په پای کي د ابهام گوتي يادونه نه کوي او وايي يوه او ورپسې گوته ئې سره وصل کړې. په يوه بل روايت کي د **دې** ټولو خلاف ويل شوي: **« يَفْتَحُ الرِّدْمُ رِدْمًا يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلَ هَذِهِ . وَعَقَدَ وَهَيْبٌ تِسْعِينَ ، دلته د فتحت پر حای يفتح راغلي چي له مخکني سره جدي تعارض لري او ښيي چي دا سد به له دې وروسته سوری شي. او په بل کي داسي راغلي « فَتَحَ اللَّهُ مِنْ رِدْمٍ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلَ هَذَا » . وَعَقَدَ بَيْدَهُ تِسْعِينَ .** که سره له دې ټولو تعارضاتو دا روايت صحيح وگڼو چي په سد کي سوری راپيدا شوی نو د دې معنی همغه ده چي ځينو درنو شارحينو کړې او دا ئې د دې فتنې د قرب او نږدېوالي په معنی اخیستې، نه په حقيقي معنی او په سد کي د سوري په معنی.

د بخاري بل روايت دا دئ:

عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « لِيُحْجَنَّ الْبَيْتَ وَلِيَعْتَمِرَنَّ بَعْدَ خُرُوجِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ ». تَابِعَهُ أَبَانُ وَعَمْرَانُ عَنْ قَتَادَةَ . وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ شُعْبَةَ قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُحْجَّ الْبَيْتَ ». وَالْأَوَّلُ أَكْثَرُ ، سَمِعَ قَتَادَةَ عَبْدَ اللَّهِ وَعَبْدَ اللَّهِ أَبَا سَعِيدٍ .

له ابو سعيد خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دئ چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د ياجوج او ماجوج له راوتلو وروسته به هم حج او عمره اداء كېږي. په بل روايت كې دا پرې اضافه شوي چي قيامت تر هغه نه راخي چي د بيت الله حج كول بند شي.

د بخاري څلور نور روايات داسي دي چي د مؤمنانو په پرتله د ياجوج او ماجوج شمېر داسي بڼي لکه يو په زرو كې، دا روايات هم د سند له مخي مطلق غريب دي، په دريو طبقو كې يو يو راوي لري او په څلورمې كې دوه.

• د ذوالقرنين د قصې په پای كې د ده داسي خبري راوړل شوې چي د ده دا قصه او ټوله سوره د هغوی پر محور څرخي، او په دې سره قريشو ته ويل شوي: ستاسو مغرور مشران په خپلي داسي مشرۍ او زور ځواك مغرور شوي چي د ذوالقرنين د پراخ ملك په پرتله د يوه واړه كلي ملكانو ته ورته دي، هغه پر خدای او آخرت ايمان درلود، د مظلومانو مرسته ئې كوله، د نېكانو مل او ملاتړی وو، شرق، غرب او شمال ته له داسي سترو سترو فوځونو سره ولاړ چي هېڅوك ئې مخي ته نشو تم كېدی، پرديو قومونو ته ئې له بدل او اجورې پرته لوی لوی كارونه كول، خو د قريشو دا مغرور مشران بتان لمانځي، آخرت نه مني، د الله تعالی پر آيتونو ملنډي وهي، د الله پر پيغمبر استهزاء كوي، د خپل قوم پر مظلومو او بې وزلو مؤمنانو ظلمونه كوي، عملونه ئې گنده، په فساد كې تر ستوني غرق، ټول هم او غم ئې دا چي

بې وزلي او مظلومان ولوتي، وېره ئې له دې چې دا ذليل او قليل اقتدار ته ئې گواښ متوجه نشي!!

• د دې بحث په ترڅ كې به تاسو ته واضح شوې وي چې يا جوج او ماجوج د انسانانو د يوه قوم نوم دى، وحشي قوم وو، په غرونو كې اوسېدل، كوم ښار او مركزي حكومت ئې نه درلود، كه نه نو ذوالقرنين به حتماً هغه فتح كړى وو، پر نورو قومونو ئې غلچكي بريدونه كول، د يوه سد له امله ئې دا غلچكي بريدونه متوقف شول، اوس كه تاسو داسي وينا، رايه او روايت واورئ چې وايي: دا كوم ځانگړى مخلوق وو، له نورو انسانانو سره ئې ډېر ژور توپيرونه ول، دومره ستر ستر او پلن پلن غوږونه ئې ول چې يو به توشك او نيالى شو او بل برستن، نو ستا قضاوت به د دې وينا په وړاندي يا دا وي چې دا خبره په بشپړه توگه غلطه، بې بنسټه او د قرآن خلاف ده او يا دا چې ووايې: د يوه غوږ توشك او بل غوږ برستن معنى دا نه ده چې پلن پلن غوږونه ئې ول بلكې معنى ئې دا ده چې نه ئې توشك وو او نه برستن، پر زمكه به داسي پرېوتل چې نه به ترې لاندي له خپل غوږ پرته بل څه وو او نه ئې له پاسه له خپل غوږ پرته كوم څادر او برستن.

• د دې قصې په پاى كې، د يوې داسې ښكلې او جامع تتمې شاهد يو چې دغه مطالب په كې ځلېږي، الله تعالى فرمايي: هغه ورځ راتلونكې ده چې خلك به له قبرونو راپاڅوو، ټول به د محشر په لوري داسي روان وي چې ځيني به د ځينو نورو په ليكو كې د څپو په څېر ننوځي، په شپېلۍ كې به پو شي نو ټول به يو ځاى راغونډ كړو. په همدې سره د ذوالقرنين دا روزونكې او لارښوونكې ښكلې قصه پاى ته رسوي. او ورپسې د قيامت په ورځ د كافرانو حال بيانوي.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

فهرست

صفحه	عنوان
۱	سريزه -----
۷	سلفي شم که مذهبي پاته شم؟ -----
۲۶	رفع الیدین -----
۳۴	آيا په امام پسي د مقتدي قرائت جائز دی؟ -----
۴۳	آيا په لور رغ آمین ویل جائز دي؟ -----
۴۶	آيا له طاق رکعتونو وروسته لنډه ناسته ضروري ده؟ -----
۴۹	جمع صلاتین -----
۵۸	جومات ته د بنحو تگ -----
۷۳	حجاب او شرعي لباس -----
۸۰	د جنازې په لمانځه کي فاتحه لوستل!! -----
۸۲	د شهید جنازه -----
۸۶	آيا الله تعالی د خدای په نامه یادولی شو؟ -----
۹۲	آيا الله تعالی انسان ته ورته صورت لري؟ -----

- آيا الله تعالى په هر حای کي له مور سره دئ؟ ----- ۱۰۰
- عرش او پر عرش استوی ----- ۱۰۸
- آيا صحيح ده چي الله تعالى د زمکي آسمان ته راکوزېږي؟ ----- ۱۳۱
- معراج ----- ۱۳۷
- د قبر عذاب ----- ۱۵۲
- د قبرونو زيارت ----- ۱۵۹
- د کافرانو ماشومان به دوزخ ته حَي که جنت ته؟! ----- ۱۶۲
- آيا پېريان ليدل کېږي؟ ----- ۱۶۵
- خضر عليه السلام ----- ۱۷۸
- د نبوي احاديثو په اړه صحيح عقیده ----- ۲۲۲
- متعارض روايات او مذهبي اختلافات ----- ۲۳۵
- عاشوراء ----- ۲۵۰
- عاشوراء په رواياتو کي ----- ۲۶۹
- پر رسول الله ﷺ باندي د سحر حقيقت ----- ۲۷۵
- ذو القرنين او يأجوج او مأجوج ----- ۲۸۶

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**